

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FINN GAD

GRØNLANDS HISTORIE

En Oversigt fra ca. 1500 til 1945

GRØNLANDS HISTORIE

DET GRØNLANDSKE SELSKABS SKRIFTER XIV

GRØNLANDS HISTORIE

En oversigt fra ca. 1500 til 1945

AF
FINN GAD

I KOMMISSION
EJNAR MUNKSGAARDS FORLAG
KØBENHAVN MCMXLVI

Copyright 1946
by
The Greenland Society

Klicheer: Charles Hansens Reproduktionsanstalt.
Bogtryk: Nordlunde, København.

FORORD

DET ER MED NOGEN ÆNGSTELIGHED, at jeg udsender denne oversigt over Grønlands historie. Dels er der under krigen kommet ikke saa lidt ny litteratur paa dette felt, dels er det voveligt at udgive en oversigt, naar saa mange omraader endnu savner en dybere udforskning, og den store skildring af Grønlands og det grønlandske samfunds udvikling ikke foreligger.

Manuskriptet er imidlertid opstaaet ved et indre pres og en ydre nødvendighed. For det første følte jeg personlig savnet af en let tilgængelig skildring, der berørte alle sider af de 225 aars kolonisation, for at kunne forstaa det samfund, blandt hvis unge jeg skulde virke. Dette stillede mig over for den ydre nødvendighed, idet een af mine opgaver blev at undervise en del af disse unge i Grønlands historie. Altsaa maatte jeg samle stoffet og søge at se det i sammenhæng og komme til en opfattelse.

Krigen afskar mig fra den megen litteratur, der findes her i Danmark. Jeg maatte øse af det materiale, der fandtes i Godthaab Seminariums Bibliotek, og hvad private og jeg selv tilfældigvis var i besiddelse af. Det bliver derfor væsentligst dr. *Louis Bobé's* afhandlinger som indledning til *Diplomatarium Groenlandicum* (Medd. o. Grl. LV, 1936), *Oldendow: »Træk af Grønlands politiske Historie«* 1936, samt *Ostermann: »Den grønlandske missions og kirkes historie«* 1921, der danner grundlaget for stofsamlingen. Dertil kommer saa alt det trykte og utrykte materiale, som jeg har kunnet faa fat i, og som overalt er draget ind i behandlingen og har farvet opfattelsen og dermed skildringen.

Det siger sig selv, at jeg ikke under manuskriptets tilblivelse har kunnet tage hensyn til den litteratur, der under krigen kom her i lan-

det og i Norge, saaledes *Ostermann*: »Nordmænd i Grønland« I-II, og Jakobshavns og Frederikshaabs historie, *P. Svejstrup's* arbejder og *R. Tving's* bog om skibsfartens historie, ejheller *Therkel Mathiassen*: »Grønland gennem tusind Aar«. Alle disse arbejder er kommet mig i hænde efter, at jeg selv er kommet hjem fra Grønland ved krigens ophør. Efter en gennemlæsning synes jeg imidlertid ikke, at en total omarbejdelse var nødvendig, idet linjen for udviklingen efter min mening stod urokket.

Der trænges efter min opfattelse til en oversigt netop nu, hvor Grønland og Danmark igen har forbindelse med hinanden, og en ny-tid for Grønland er i vente. Kun paa et par punkter har jeg taget hensyn til krigstidens forskning, idet jeg har inddraget dr. *Holtveds* disputats om fundene i Thule distrikt. Paa eskimoarkæologiens omraade var linjen for meget ændret ved dette værk til, at jeg mente at kunne lade den oprindelige fremstilling staa. Endvidere har jeg i overensstemmelse med *Ostermann* ændret opfattelsen af Myhlenphorts og Motzfeldts forhold i aarene 1807-14.

Selve denne Fremstilling af Grønlands historie, som saaledes her foreligger, er nedskrevet i 1942-43 som et forsøg paa at anlægge en linje for det grønlandske samfunds udvikling fra nordboernes forsvinden til nu, med andre ord give en opfattelse af Grønlands historie. Det er maaske en tvivlsom opgave, jeg har søgt at løse. Europæeren maa se paa den og løse den ud fra summen af sine erfaringer og sin viden; men derved kan han komme til at begaa store fejl. Jeg har forsøgt at se udviklingen indefra, fra landet og samfundet selv; men jeg er ikke sikker paa, at det er lykkedes mig. Mange vil være uenig med mig i enkeltheder, men, haaber jeg, ikke for mange i helheden. Jeg er tilfulde klar over de mangler, der hæfter ved fremstillingen.

En linje til har jeg søgt at trække: Forbindelsen med Danmark. Det har været min opgave ogsaa at klarlægge de forskellige forhold i Danmark, der har faaet indflydelse paa store og smaa ændringer i Grønland, at arbejde Grønlands historie ind i den større helhed: Danmarks historie. Alene derved kan den tætte sammenhæng mellem Danmark og denne store nordiske ø anskueliggøres.

Som helhed gaar fremstillingen ikke i detaljer alt for mange steder. Derfor gør jeg mig heller ikke til af at have meddelt noget nyt, selvom flere sider af det grønlandske samfunds udvikling her for før-

ste gang bliver behandlet, og meget ligeledes for første gang bliver placeret i sin sammenhæng.

Dette sidste gælder især hele behandlingen af »litteraturen« paa grønlandsk. Det har været meget vanskeligt for mig at skrive dette afsnit; men det maatte med. Jeg kunde ikke have skrevet nogetsomhelst om emnet, hvis jeg ikke havde faaet værdifuld hjælp. Min Ven og kollega, skolekonsulent, seminarielærer *Fr. Nielsen*, Godthaab, ydede mig beredvillig den hjælp, jeg trængte til. Jeg retter derfor en særlig tak til ham her.

Ligeledes retter jeg en tak til landsfoged *Eske Brun*, der trods meget andet, overvældende og anstrengende arbejde havde tid til at gennemlæse manuskriptet i løbet af vinteren 1943-44. Hans interesse har virket ansporende, og det var tiltrængt.

Een til skylder jeg tak for tilblivelsen af manuskriptet — og det ikke den ringeste. Hver linje har min hustru, fru *Bente Gad*, gennemgaaet kritisk. Er der steder, hvor min mening er kommet klarere frem, end den oprindelg gjorde, saa kan læseren takke hende for det.

For at denne danske udgave (der trykkes i vinter en udgave paa grønlandsk) kunde se dagens lys, takker jeg *Det grønlandske Selskab*, der vilde optage den blandt sine skrifter, og ikke mindst gaar min tak til selskabets Formand, inspektør for Østgrønland, kaptajn *Ejnar Mikkelson*, der straks ved gennemlæsningen i Grønland i foråret 1945 fattede interesse for manuskriptet. Godsejer *Fr. Acker* takker jeg hjerteligt for den økonomiske støtte, uden hvilken manuskriptet ikke kunde være blevet trykt. Museumsinspektør *Helge Larsen* har beredvilligt læst de første par sider igennem og sammenstillet billederne over eskimokulturen.

Med hensyn til billedmaterialet har jeg bestræbt mig paa at finde nyt materiale frem. Det har været uhyre vanskeligt; men jeg mener i hovedsagen at have undgaaet de alt for gængse illustrationer. De geografiske navne vil kunne findes i atlasset til Medd. o. Grl. LX-LXI.

Med hensyn til krigsaarene 1939-45 kan jeg henvise til de udkomne udførligere fremstillinger i *Chr. Vibe*: »Ene ligger Grønland« 1946 og *F. Gad*: »Grønland under krigen« 1945.

København i april 1946.

Finn Gad.

Til 1700

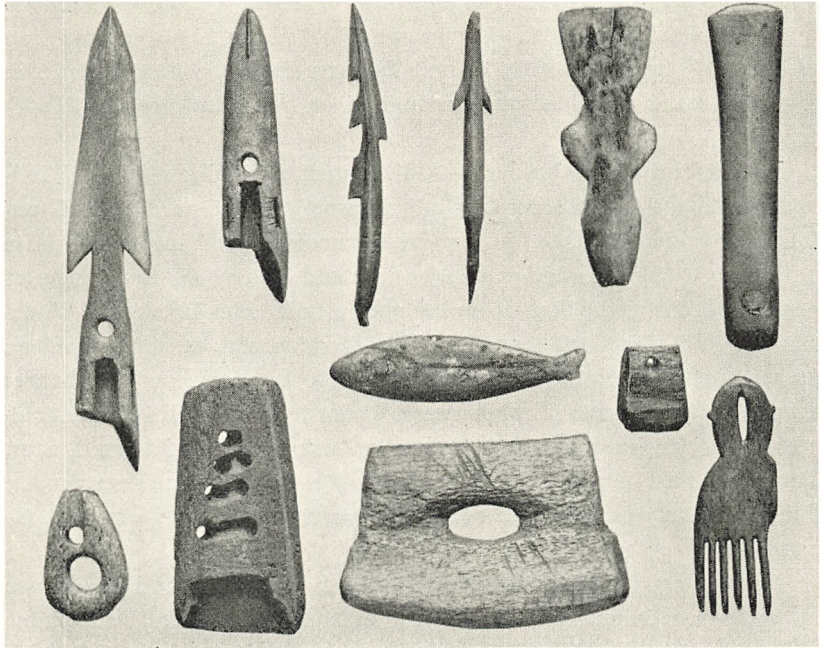
GRØNLANDS HISTORIE er sagaen om menneskets kamp med det barske hav og dets dyreverden i et vildt land med et ugæstmildt klima. Det er sagnet om to menneskeracers sammenstød paa de forrevne kyster. Det er beretningen om to kulturer, der først staar i indbyrdes modsætning. Den arktiske jægerkultur sejrer over den nordiske, bofaste landbrugskultur: Eskimo vinder landet fra nordbo.

Grønlands historie er videre fortællingen om, hvorledes verden — det vil paa det tidspunkt sige Europa — vokser sig nærmere kysten af den store ø, — hvorledes Grønland inddrages i Europas økonomi, — hvorledes den een gang slagne kultur derfor vender tilbage først som ødelægger, men senere som en hjælper, der søger at løfte det folk, der bor i landet, til et rigere og dybere, mere forskelligartet liv.

Da bliver Grønlands historie til grønlændernes udvikling henimod moderne europæisk kultur. Hvor i middelalder modsætninger mødes og skiller, søger nutiden at svejse sammen; thi ingen plet paa jorden kan idag lukke sig ude fra verden.

Grønlands historie omfatter ogsaa nordbotidens historie; men nordbotiden afsluttes i mørke og forsvinder i dette. Kun gennem det, som det nye folk lærer af nordboerne, faar den tid betydning for det følgende. Grønlands historie til vore dage bliver derfor først og fremmest det grønlandske samfunds udvikling.

Uden at verden vidste det, bredte et folk sig. Langt senere dukkede spørgsmaalet om, hvordan det var sket, frem. Til at begynde med anede ingen, hvordan det skulde besvares; man vidste ikke en-

THULEKULTUR. Efter de to harpunspidser følger i øverste række: Sidegren til fuglespyd, pilespids, naalehus og knivskaft; i nederste række: Skaglespænde, øksehoved, en ulo (der er vendt med haandtaget nedad), ovenover uloen en lokkefisk og en bolakugle; tilsidst en kam. (Nationalmuseet).

D. Jenness gjorde ved Cape Dorset i Hudsonbugten, og dem, danskeren Erik Holtved fremdrog i Thule distrikt, udbygget, ændret og uddybet vores viden om den eskimoiske forntid i Grønland. Ved udgravningerne i Alaska har Helge Larsen søgt efter eskimokulturens veje vestfra og østpaa. De fund, som er blevet gravet frem igennem aarene, fortæller os ved deres udseende, sammenlignet med hinanden, om folkets vandring, materielle liv, ja, ogsaa lidt om dets aandelige. Arkæologien har igen vist os sin magt til at fortælle, hvor tale og skrift endnu ikke kan berette.

Før aar 1000 e.v.t. samtidig med, at vikingetogene udgaar fra Norden, Island bebygges og Europas højmiddelalder nærmer sig, er der sket en indvandring til Grønland fra de arktiske omraader i Canada. I Thule distrikt er der i gamle møddinger fundet harpunspidser og andre redskaber, der er af samme type som de fund, der blev gjort

ved Cape Dorset. Denne Dorsetkultur er indtil videre den ældste fundne i Grønlands jord. Kendetegnet er harpunspidsen med den smalle skaftegrube; iøvrigt er redskaberne smaa og fine, egnede til jagt paa sæler og rensdyr. Som helhed er Dorsetkulturen indlandspræget.

Det ser ud til, at bølger — i al arktisk beskedenhed — af indvandrende folk har forceret isfoden heroppe i det nordligste Grønland, hvor den letteste, ja for en eskimoisk vandring den eneste overgang fra det nordamerikanske fastland findes. De faa eksempler paa Dorsetkultur dækkes af en hel anden type, som Therkel Mathiasen har døbt Thulekulturen. Den kendetegnes ved, at harpunspidsen er sammentrykt og skaftegruben er aaben. Det folk, der har baaret denne kultur, levede i runde huse af jord og sten, fra hjemegnen vænnet til livsbetingelserne ved de arktiske og subarktiske kyster. Thulekulturens redskaber er langt større end typerne fra Dorset. Fangstens hovedemner har ogsaa været hvaler og andre store havpattedyr.

Dorset- og Thulekulturen har muligvis en fælles rod. De synes at være samtidige med de ældste kulturer i Alaska. Den fælles afstamning er ikke endnu konstateret ved noget fund; hvor den eskimoiske vandring har sit udspring er derfor stadig en af historiens uløste gaader.

Bagud fortaber den eskimoiske forntid sig altsaa endnu i det dunkle; men fremefter bliver tidsfølge og udvikling fastere og klarere.

Arkæologen fører os videre, sydpaa langs Grønlands kyst. Paa øen Inugsuk i Upernavik distrikt findes stadig Thulekulturens harpunspids, men ved siden af den og i større mængde en ny type: Sammentrykt med lukket skaftegrube. Vi er nu i det 13.-14. aarh., samtidig med højmiddelalderens blomstring overalt i Europa. Altsaa samtidig med, at nordboerne udbygger deres besiddelser i Sydgrønland, begynder eskimoerne at vandre syd over. Netop omkring 1200 nævnes eskimoerne, skrællingerne, første gang i skrift, i »Historia Norvegiae«, en Norges-historie. Samtidigheden med nordboerne kommer frem i bødkereteknikken, som Inugsuk-folket kender til, og som de har lært af de høje, lyse »sydmænd«. Ogsaa rene nordbosager findes imellem de rent eskimoiske.

Indvandring i det nordlige synes imidlertid atter at forekomme.

INUGSUKKULTUR. Efter de tre harpunspidser følger i øverste række en pilespid og en fiskekrog; nederst fra venstre et harpunforskaft, en pren og derunder et harpun-sokkelstykke, derefter sager, der viser nordbopaavirkningen, og endelig et knivskaft. (Nationalmuseet).

Paa en ø ud for Marshall Bay i Thule distrikt fandt Erik Holtved en kultur, der havde tæt forbindelse med en kulturtype fra Alaska. Denne nye kultur kendetegnes ved at husene var forsynet med særskilt kogerum. Efter øens navn kaldes folket Ruin-ø-folket. Forekomsten af nordbosager tidsfæster dette indslag til o. 1300.

Ruin-ø-folkets hustype med særligt kogerum er almindelig i Vestgrønland i Inugsuktiden. Muligvis var øen i Marshall Bay kun en station paa Ruin-ø-folkets vej sydover. Holtved vil mene, at denne vandrende eskimoiske gruppe var den »drivende kraft i eskimoernes fremstød mod syd«; men dens særpræg forsvinder i Inugsukulturens eskimosamfund.

Vi kan følge dette samfunds bevægelse sydefter. I Kangâmiut-egnen finder vi redskaber, der kendes fra Inugsuk. Det er altsaa det

Hans Potthorst. Kalkmaleri
i Mariakirken i Helsingør.
(Efter Sofus Larsen: The
Discovery of America. 1925.)

samme folk med faa ændringer i dets kultur, der lever her. Endnu kører det meget i hundeslæde.

Det uundgaaelige sammenstød sker mellem den nordfra kommende, bevægelige, livskraftige, arktiske, eskimoiske kystkultur og den bofaste, indlandsprægede, sandsynligvis stagnerende, europæiske nordbokultur; og nordboen viger. Sejrrig breder Inugsukulturen sig i Sydgrønland.

Samtidig undergaar kulturen nordpaa en forandring. I Diskobugten, ved Igdlutalik har man fundet sager, der maa stamme fra det 15. aarh. Der var nordbosager imellem. Bødkerteknik samt det helt nye: Skruengang i skaftenden af pile- og spydspidser, viser forbindelsen med nordboernes kultur. Harpunspidserne bliver flade og der-

for bedre egnede til at binde den ramte sæl. De gamle lampetyper, der havde vægeliste, forsvinder for nye uden. Men det vigtigste er, at kajakken forbedres. Den havde fulgt med paa vandringen, uundværlig til fangsten. Her i det 15. aarh. opfindes den form paa kajakstolen, som nu er i almindelig brug. Huset forandrer udseende, idet den runde type opgives til fordel for firkantede. Og denne kultur følger efter den forrige sydpaa.

Landet bebygges videre. De eskimoer, der i det 15. aarh. naaede det nuværende Julianehaab distrikt, vandrede videre syd om landet og op langs østkysten. Og til sidst sluttedes ringen, idet de mødte folk, der var vandret nordom, og som endnu i hovedsagen stod paa Thulekulturens stade.

En dag saa disse østgrønlandere et mærkeligt syn. Et sikkert efter deres mening kæmpestort skib med bred stævn og højbygget bagstavn stod ind mod land. Har de, der fra land saa skibet komme, hørt forfædre fortælle om de skibe, de maa have set ved en eller anden lejlighed komme til nordboerne? Har de husket de kampe, der var blevet ført mellem dem og de hvide? Ingen ved det. Nok er det, de angreb skibet, der skyndsomt forlod kysten.

Ombord paa dette skib var to forvovne sømænd *Didrik Pining* og *Hans Potthorst*. De var blevet udsendt af *Christiern I* i aaret 1473. Efter deres landgang paa kysten forlod de landet og drog andetsteds hen.

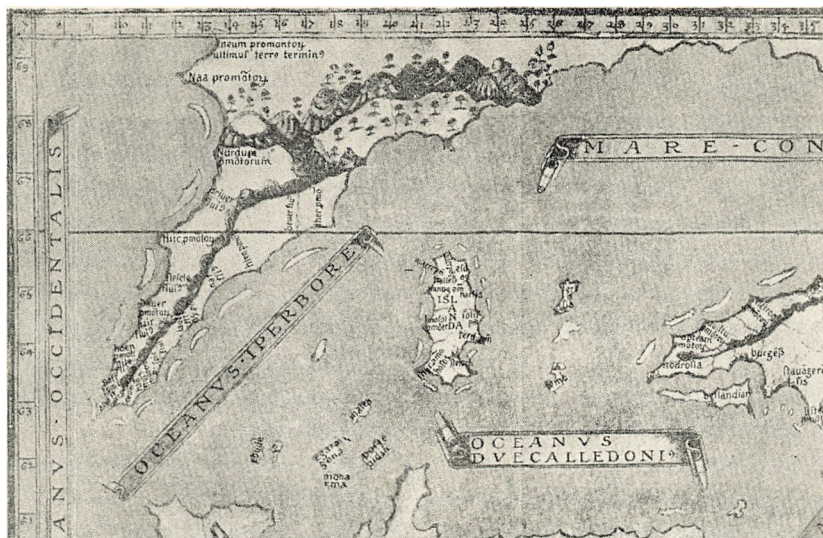
Det er altsaa Norden, der igen søger op til de arktiske lande ud over det lunefulde Atlanterhav. Det kunde synes mærkeligt, at man fra de lyse europæiske strande søger op til Grønland, der ligger saa fjernt fra europæernes daglige verden. Men ser man paa kortet, bliver det alligevel lettere at forstaa. Norges fjorde mod vest aabner sig ud mod det store hav. Vejen fører vesterud over Færøerne og Island, hvorfra afstanden til Grønlands kyst er kort. Grønlands vældige landmasser tilspidser sig mod syd mod Kap Farvel, der ligger paa breddegrad med Sydnorge. Det grønlandske sydland foretager en bøjning, bugten ved Julianehaab, og ligesom modtager en linje, der udgaar fra Bergen. Havene forbinder mere, end de skiller, og derfor er det naturligt, at Skandinavien og Grønland knyttes sammen. At det bliver Danmark, der i den nyere tid og helt frem til vore dage bliver den ledende i denne forbindelse, har sin historisk-politiske forklaring i, at Danmark og Norge var eet monarki, og at den danske

NORDØSTGRØNLANDS KULTUR. Efter de to harpunspidser følger i øverste række: Pilespids, sidegren til fuglespyd, borspids, kniv, snekniv; under harpunspidserne: Harpunblad og hvæssesten; derunder en skiferkniv og endelig en ulo. (Nationalmuseet).

konge hævdede hele monarkiets interesser. Men havene omkring Grønland rummer saa mange rigdomme, hvalen frem for alt. Hvaltran og barder var vigtige handelsvarer. Det samme gælder sælspækken og sælskindene. Fra fastlandet kunde ræveskind og bjørneskind hentes. Endvidere spillede narhvals- og hvalrostand en rolle. Altsammen var det efterspurgte varer i Europa. Derfor drager egnene heroppe folk til sig. Samtidig med dette vækkes interessen for at finde søvejen til Indien vestover. Grønland eller snarere Davisstrædet bliver en af vejene: Nordvestpassagen, som det først lykkedes i moderne tid at finde.

Ad vejen over Atlanten havde i nordbotiden mangfoldige skibe søgt. Men af en eller anden aarsag, eller rettere sikkert af mange forskellige aarsager, standsede den engang i begyndelsen af det 15. aarh. Dog havde man tilsyneladende ikke helt glemt hverken nord-

Udsnit af Henricus Martellus Germanus' kort fra ca. 1475, der bygger paa Claudius Clavus Swart. (Efter Bjørnbo og Petersen: Cl. Cl. Swart. 1904.)

bobygderne eller vejen herop. Det fremgaar af forskellige planer om besejling og forbindelse med egnene heroppe. Og samtidig findes der en interesse for, hvordan det gaar bygdernes beboere som medlemmer af den kristne menighed, idet man nærede ængstelse for, at de skulde have mistet deres tro, præsteløse, som man sagde, de var.

Den danske korttegner *Claudius Clavus Swart* beskrev paa opfordring af *Erik 7*, konge af Danmark, Norge og Sverige i begyndelsen af det 15. aarh., de nordiske lande og medtog heri Grønland. Denne beskrivelse kom vistnok *Henrik Søfareren* i hænde, og han opfordrede stærkt til ad denne vej over Grønland at finde søvejen til Indien.

Denne opfordring blev senere gentaget af kongen af Portugal til *Christiern I*, og han sendte da de føromtalte sømænd af sted paa opdagerfærd mod nordvest. Altsaa: Ud fra ønsket om at finde vejen til Indien drog de af, naaede Grønland, men blev ikke længere tid i landet. Paa deres rejser videre vestpaa genopdagede de Amerikas fastland adskillige aar førend Columbus.

Bragte denne rejse ikke noget varigt resultat, saa blev dog Grønland ikke ganske glemmt. Under *Christian II* planlægges et togt med

det formaal at tilbageerobre herredømmet over Grønland. Vi lægger mærke til, at formaalet ændres til Grønland selv. Ærkebispem af Trondheim, *Erik Walkendorf*, havde samlet de gamle kursforskrifter og interesserede *Christiern II* for sagen. Kongen blev grebet af ideen og saa den i forbindelse med sin øvrige handelspolitik og fandt netop ogsaa her chancen for at finde søvejen til Indien gennem farvande, som han kunde beherske. *Walkendorf* havde vel nærmest tænkt paa nordboerne. Derfor blev der udnævnt en biskop af Gardar. 1521 skulde togtet foregaa. Kongens trofaste ven og en af de bedste søfolk paa den tid i Danmark, *Søren Norby*, skulde lede det. Men baade han og kongen fik andre ting at tænke paa i det og de følgende aar. *Søren Norby* maatte bekæmpe oprør i kongens svenske lande. De blodige begivenheder hindrede planens udførelse.

Samtidig med dette hører man, at spanske skibe i stedse stigende grad søger op til farvandene omkring Grønland.

I Danmark levede haabet om at knytte forbindelsen med Grønland stadig omend kun saa svagt. Under *Frederik II* gøres der flere forsøg derpaa; men de mislykkedes alle. De falder ind under hans almindelige politik, der gik ud paa at beherske alle de have, der laa omkring kongens lande, for derved at beherske handlen, der gik ad disse veje. Hans planer havde ogsaa som motiv at udbrede evangeliet, d. v. s. den lutherske bekendelse, til nordboerne, som man stadig antog levende.

Hvad der imidlertid mislykkedes for *Frederik II*, lykkedes for englænderne. Paa dette tidspunkt er det, at *Frobisher* finder Grønland uden at ane, at det var det (1576 og 1578). 1585 gik *John Davis* til disse breddegrader og gav sydspidsen navnet Kap Farvel, fordi han ikke kunde komme ind dertil paa grund af is. Hans navn er udødeliggjort ved at være fæstet til det stræde, som ligger mellem Grønland og det nordamerikanske fastland. Paa sin næste rejse aaret efter gik han i land sandsynligvis paa det sted i Godthaabsfjorden, hvor *Hans Egede* senere anlagde kolonien. Han kom i forbindelse med befolkningen og beskrev dens klædedragt og skikke og optegnede 40 ord af sproget. Hans beskrivelse er udførlig og viser en levende og forstaaende interesse for grønlænderne.

De engelske opdagelser kom den danske regering for øre og virkede ansporende. Levende interesseret i søvæsen, som *Christian IV* var, tog han ogsaa denne sag op. Englænderne, der havde vist sig

saa dygtige til sejlads i disse farvande, maatte hjælpe med, men under dansk overhøjhed.

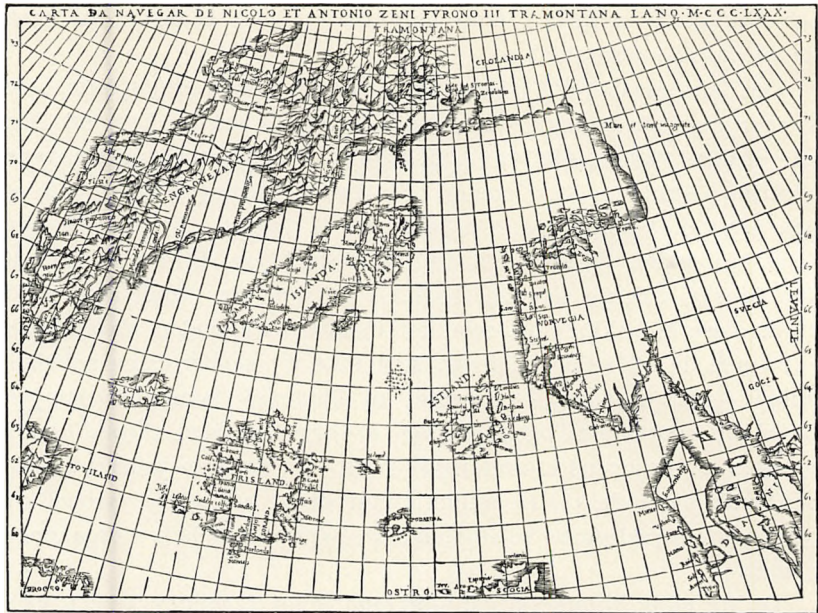
Der fandtes allerede i Danmark een ved navn *Cunningham*, som kongen tog i sin tjeneste. To andre indforskrev han fra England. Den ene af dem, *James Hall*, var godt kendt i Nordatlanten og i havene omkring Grønland. Man mener ovenikøbet, at meget tyder paa, at han har været deltager i et af *John Davis'* togter. *Christian IV* gav disse tre mænd to skibe til en ny ekspedition. Et tredje ført af den danske, adelige sømand *Godske Lindenov* blev sendt med. 1605 afgik disse tre skibe for, som det hedder i en anden forbindelse, »at vinde de allerede opdagede, men ikke for samfærdslen aabnede lande — for Danmark«. I passet til *Lindenov* benævner kongen Grønland »vort land« og udtrykker, at formaalet med ekspeditionen er »først og fremmest at undersøge dette vort magtomraades tilstand, paa hvilken maade vi i fremtiden kunne drage omsorg for samme og religionen, styrelsen og retstilstanden«. Kongen har haft vidtgaende planer!

De tre skibe fulgtes ad til Grønland, hvor *Lindenov* kom i strid med de andre. Han løb ind til land til en havn i nærheden af, hvor nu Fiskerødet ligger. Her tiltuskede han sig adskillige værdifulde varer, røvede to grønlandere og vendte tilbage til Danmark, hvor han blev fejret som en helt.

Cunningham og *Hall* fik udrettet langt mere. *Hall* naaede langs kysten helt op til Sarkardlek ($68^{\circ} 15'$), det nordligste nogen hidtil havde naaet i strædet. Baade han og *Cunningham* gav de forskellige lokaliteter navne, hvoraf ihvertfald eet blev bevaret ned i det 18. arh.: Isortok blev kaldt »Pustefjord«. Som *Lindenow* kom ogsaa *Cunningham* og *Hall* i forbindelse med befolkningen paa mere eller mindre venskabelig vis. Men de naaede dog velbeholdne tilbage til Danmark. Fra denne ekspedition regnes Grønland først rigtig for genopdaget.

Senere gjorde *Hall* i dansk og engelsk tjeneste flere rejser herop. 1612 kastede han anker i Faltingshavnen i nærheden af det nuværende Godthaab. Paa sin rejse videre nordpaa blev han dræbt af en grønlander, da han roede op ad Amerdlok-fjorden.

Adskillige landes dristige søfarere havde nu søgt vej herop. De spansk-franske hvalfangere, de saakaldte *Biskajer* — havde stadig fartøjer paa fangst i havene omkring Grønland. Men en rival viste

Brødrene Zenos kort, hvoraf det 16. og 17. aar.s opfattelse af landforbindelsen mellem Grønland og den skandinaviske halvø tydeligt fremgaar. (Efter Major: The Voyages of the Brothers Zeno. 1875.)

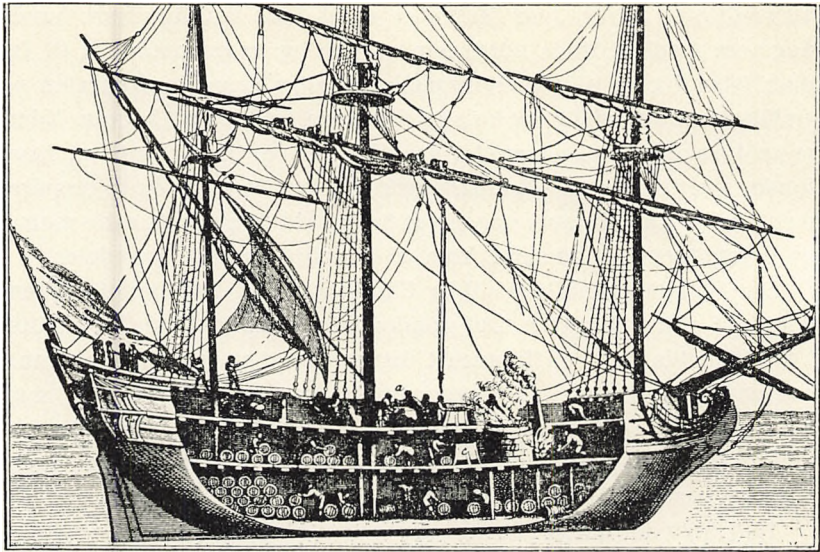
sig paa skuepladsen. 1596 havde *Hollænderne* opdaget Spitsbergen og var begyndt at drive hvalfangst her. Hurtigt udvidede de deres fangstomraade ogsaa til Davisstrædet. 1614 stiftede de »Noordsche Compagni«, der af den hollandske regering fik octroy paa hele det arktiske og subarktiske havomraade, Grønland indbefattet. Og det gav udbytte. For *Christian IV* blev dette en spore til at søge fangsten lagt over paa danske hænder. Det var dog dansk-norsk omraade, den blev drevet i (cf. *Frederik II*). Derfor gjorde han ogsaa krav paa, at Spitsbergen hørte under Grønland, støttet af datidens opfattelse af, at øgruppen var landfast med Grønland. Paa trods af, at dette hurtigt blev modbevist ved at øerne blev omsejlet, vedblev man dog fra dansk side at hævde suveræniteten; man fortolkede »Grønland« som alt, hvad der laa norden for Island og Nordkap.

Formaalet fra dansk side med sejladsen paa Grønland ser vi derfor netop i disse aar skifte. Vi har allerede hørt, hvor vidtgaende planer *Christian IV* havde i 1605, da *Cunningham*, *Hall* og *Lindenov*

blev udsendt. Endnu *Jens Munks* rejse til disse nordlige have havde dog som maal at finde nordvestpassagen og vejen nordover til Indien. Men fra da af bliver formaalet ene og alene hvalfangsten og vedblivende om muligt at bringe den rette tro til nordboerne. Ydermere forøgedes interessen for landet efter, at *Hall* mente at have fundet værdifulde metaller. Det viste sig dog at være en fejltagelse; men haabet om alligevel engang at have held til at finde ædle malme og dermed vinde rigdomme kom til at spille en rolle fremdeles.

Det lykkedes imidlertid ikke *Christian IV* at faa drevet hollænderne ud af hvalfangsten. Det grønlandske kompagni, der blev stiftet i 1619, skulde først og fremmest drive hvalfangst paa Spitsbergen i overensstemmelse med den ovennævnte suverænitetserklæring; men det havde ikke nogen lang levetid. Det, der blev oprettet 1636, end mindre. Og det samme gjaldt senere i aarhundredet dannede kompagnier, saavel i Danmark som i Norge.

1652 blev der dannet et kompagni, som blev ledet af den mægtige generaltoldforvalter *Henrik Müller*. Samme aar sendte det en hollandsk født kaptajn i den danske flaade *David Dannel* med to skibe til Grønland. 1652, 53 og 54 foretog han rejser derop. Alle tre gange søgte han først at komme ind paa østkysten, men blev hver gang tvunget tilbage af storisen. Og alle tre gange styrede han derefter om paa vestkysten og ind i Godthaabsfjorden, som han beskrev ret nøje. 1652 var han dog forinden saa højt mod nord som 67° n. br. omkring ved Holsteinsborg og var inde i Itivlek-fjorden. Paa den første rejse gik han videre sydpaa, rundt om Kap Farvel og fulgte østkysten op til $63\frac{1}{2}^{\circ}$ n. br., omtrent ved Skjoldungen, og stak saa over til Island og hjem. Paa den sidste rejse, der nærmest var et handelstogt, var det, at han i Godthaabsfjorden røvede een grønlænder, to grønlænderinder og en dreng, som han medførte til Danmark, hvor de blev forevist *Frederik III*. Drengen var dog død paa vejen fra Bergen til København. Men forinden var hele dette lille, mærkværdige selskab blevet malet, og billedet af dem befinder sig nu paa Nationalmuseet i København. De tre andre levede til o. 1658 og døde sandsynligvis af mæslinger under Københavns belejring. Af deres sprog var der blevet nedskrevet hundrede ord, der saaledes dannede den første grønlandske »ordbog«. Iøvrigt kom der ikke noget ud af *Dannels* rejser. Maaske var de den direkte anledning til, at Grønlands vaaben, en siddende isbjørn i blaat felt, blev optaget

Hollandsk hvalfanger i længdesnit. (Efter Aagard: Den gamle hvalfangst. 1933.)

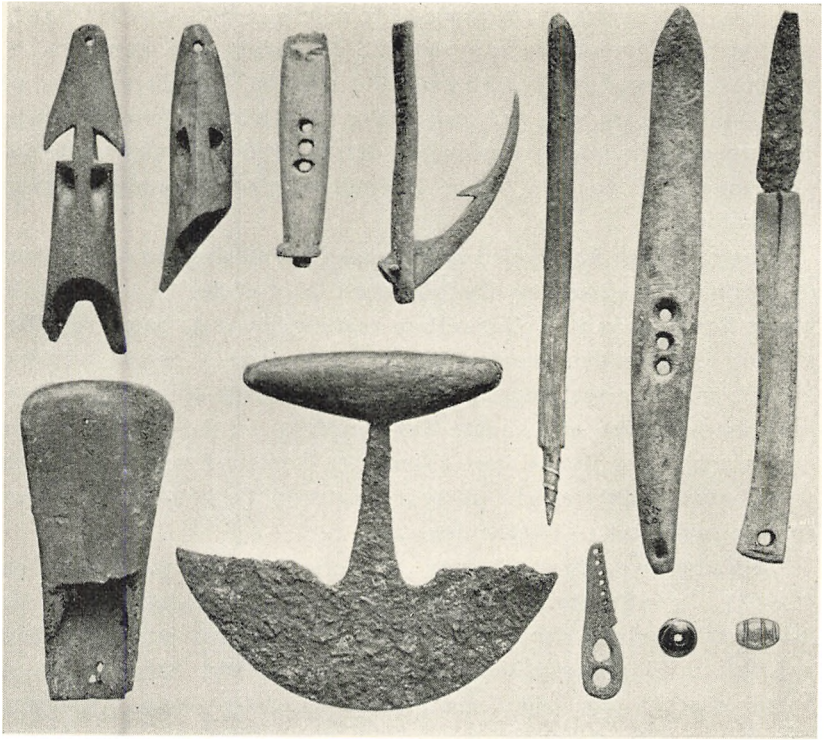
i det danske rigsvaaben for at tilkendegive, at den danske konge havde suveræniteten over landet. Samtidig ophørte hvalfangsten omkring Spitsbergen, og hollænderne trak sig ned til Davisstrædet.

Hollænderne drev med et stort antal fartøjer, udsendt efterhaanden baade af enkelte privatmænd og af kompagnier, hvalfangsten omkring Grønland eller Straat Davis, som de kaldte det. De drev rovdrift paa hvalen. Det havde til resultat, at udbyttet i løbet af forbløffende kort tid gik ned. Fra 1669 til 1728, hvor tallene kan beregnes, gik udbyttet ned til en sjettedel. Hollænderne sejlede som regel ud i begyndelsen af Marts og naaede Davisstrædet i April. Det gjaldt om at komme først. Der var to Slags Straat Davis-farere: De, der alene drev hvalfangst og — ligesom biskajerne i sin tid — holdt sig ude i aabent vand, og de, der kun handlede med befolkningen. Disse sidste medførte en last af forskellige varer, saasom skjorter, vanter, strømper, kedler, knive, kopper, syle, fiskekroge, glasperler, træbakker, lægter, brædder og kister. Senere kom dertil bøsser, som efterhaanden blev den vigtigste handelsvare. Alt var af tarvelig kvalitet. Og priserne stod naturligvis i omvendt forhold hertil. For en skjorte forlangte de f. ex. to ræveskind, som de kunde sælge i Europa for 2-4 gylden.

Det var en flerehundrede-procents-forretning. Hollænderne havde saaledes stor fordel af denne handel. Et enkelt skib kunde bl. a. komme hjem med over 500 ræveskind i lasten. Og deres togter til Grønland satte sig spor paa mangfoldig vis. Endnu vidner adskillige stednavne af hollandsk oprindelse derom. Tydeligt taler arkæologiens materiale om den livlige forbindelse med fastlandet og dets befolkning.

Støt og roligt havde den grønlandske befolkning bredt sig over den smalle kyststrækning. De folk, der i løbet af det 15. og 16. aarh. havde bosat sig ved — eller rettere i nærheden af de gamle nordbo-pladser (sometider bogstavelig talt lige oven i deres forfaldne huse), var endnu saa meget bundet af deres gamle kultur fra de højarktiske omraader, at de søgte bosteder, hvor en del isfangst kunde drives, nemlig et stykke inde i fjordene. Nordfra kom imidlertid en jævn bølge af tilflyttere til de sydligere egne. Og efterhaanden gror spredte bopladser i skærgaarden op.

Samtidig undergaar fangsten og dermed fangstredskaberne en ændring. Jo sydligere vi kommer, des mindre hundekørsel. Som før nævnt er grænsen Kangâmiutegnen. Hundekørslen forsvinder helt syd derfor. Til gengæld forbedres kajakkens udstyr. Selve kajakken havde allerede paa vejen ned faaet sin endelige form. Kulturændringerne synes at komme nordfra. De mennesker, der var i bevægelse sydover, var øjensynligt mest levende, mest opfindsomme. Det sydligste Grønland var langt ind i det 18. aarh. det mest konservative. Endnu kan man spore en større »radikalisme« i Midtgrønland end andre steder. I det 17. aarh. ser vi hel- og halvpelsen blive skabt. Det er ihvertfald ikke i det sydlige Grønland, at den først er kommet i brug. Denne opfindelse bevirkede, at kajakfangsten blev mere sikker. Det skiftende vejr var ikke mere saa stor en hindring som tidligere, ligesom det lunefulde hav af samme grund ikke mere var saa frygtelig en trusel. Manden blev eet med sin kajak. Fangstmulighederne forøgedes, og med dem befolkningen. Og man tvinges til at gøre husene større. De store, langagtige, firkantede huse kommer i brug. Det er dem, *Hans Egede* saa tit har opholdt sig i, det er dem, som vi saa ofte har set afbildet. Denne hustype breder sig over hele landet, langsomt, men sikkert. Kulturen spredes ved de hyppige og langstrakte fangstrejser, befolkningen gjorde. Som trækfugle drog den op og ned langs kysten. Den materielle kultur skilte sig nu saa

DET 18. AARH.s VESTGRØNLANDSKE KULTUR. Efter de to harpunspidser i øverste række et harpun-forskaft, en fiskekrog, pilespids med skruegang, bugseretøj og en kniv; nedenunder fra venstre hovedet til en kamiutstok, en ulo, spænde til harpunline og endelig to glasperler. (Nationalmuseet).

afgjort ud fra den øvrige eskimoiske, at vi virkelig kan tale om en grønlandsk særkultur. Den aandelige kultur stod endnu paa det fælleskimoiske.

Netop da faar den grønlandske, materielle kultur en vigtig og fundamentalt ændrende impuls udefra. Denne impuls sætter ind paa Midtgrønlands kyster. Maaske har vi ogsaa her en forklaring paa den større midtgrønlandske bevægelighed og modtagelighed, der i lang tid gjorde sig gældende. Her, fra Godthaabsegnen op til Disko (og senere ind i bugten og nordud gennem Vajgattet), kom aar efter aar talrige hollandske handlende og solgte deres kram for grønlandske fangstprodukter. Og fundene taler derom. Alskens europæiske varer findes der rester af i hustomter og navnlig i møddingerne:

Skaar af kopper, blikksager, spejlstumper, naale o. s. v. og frem for alt glasperler. Men vi behøver ikke mere arkæologien i saa høj grad til at fortælle os om forholdene. Bog og skrift beretter. Der berettes om bøssen, hvis brag nu begyndte at give ekko mellem fjeldene. Selvom bøssen var af elendigste sort, betød den dog en betydelig forøgelse af jagtevn. Men det var en dyrekøbt forøgelse. Thi for at faa den maatte man underkaste sig de hollandske købmænds for-godtbefindende.

Forholdet mellem hollænderne og grønlænderne var ikke absolut godt. Det fremgaar af adskillige beretninger om mord og overfald og andre fjendtligheder, baade fra grønlændernes og hollændernes side. Og dog strømmede befolkningen hvert aar til de pladser, hvor man kunde vente, at købmændenes skibe vilde løbe til land. Og her foregik saa en livlig tuskhandel, der kan sammenlignes med den europæiske middelalders tidligste markeder. Og festglæden har trods ubehagelighederne været stor, understøttet af kraftigt virkende, hollandsk genever. Festlighederne endte ofte i blodige slagsmaal, men kunde ogsaa opvise ømmere scener, hvis følger tilførte den grønlandske befolkning nyt blod. Henimod slutningen af det 17. aarh. hører man imidlertid, at den grønlandske befolkning begyndte at blive sky for hollænderne paa grund af deres haarde handelsmetoder. Udbyttet daledede for hollænderne, ligesom det skete med hvalfangsten. Men endnu spillede det en mægtig rolle i den hollandske søhandel, og man var saa langt fra at opgive besejlingen.

Vi ser da, at allerede før *Hans Egede* og den danske handel paa Grønland var forbindelsen med omverdenen forholdsvis tæt. Vi ser, at den grønlandske befolkning allerede havde faaet fornødenheder, som den ikke kunde skaffe sig i landet selv, men maatte købe sig til af hollænderne. Men vi ser ogsaa, at den handel, grønlænderne kom ud for, var hensynsløs og kun kunde føre til ødelæggelse gennem udbytning, spiritus og sygdomme, den sædvanlige tragedies første akt med et primitivt folk som den ene rollehavende var begyndt. Men fortsættelsen og finalen blev grønlænderne forskaanet for. Skuespillet ændrede karakter. Om ikke med eet slag saa dog gennem en relativ hurtig udvikling førtes folket ind i en hel ny fremtid.

1700-1727

PAA TÆRSKLEN TIL DET 18. AARH. blussede interessen for Grønland igen op. Det 17. aarh. igennem havde historikerne beskæftiget sig med Grønland og især dets middelalderlige befolkning. Naturligt nok var det især lærde af islandsk afstamning, der slog til lyd for at søge forbindelsen effektivt genoptaget. 1668-69 tegnede den islandske biskop *Theodor Thorlacius* et grønlandskort paa grundlag af ældre kort og nyere beskrivelser. Det er det første kort, hvor nordboernes østerbygd er flyttet om paa Grønlands østkyst. 1683 foreslog en anden islænding, kgl. historiograf *Thormod Thorfæus* i en kort, men kraftigt formet forestilling kong *Christian V* at foretage en nykolonisation af Grønland med udgangspunkt i Island. Hos *Thorfæus* spiller endnu tanken om vejen nordenom til Indien en rolle.

For regeringen stod imidlertid sagen noget anderledes. Under *Christian V* synes man at have taget spørgsmaalet om handelsfarterne op igen. 1691 forbyder den danske regering hansestæderne at besejle Grønland. Dog 1 $\frac{1}{2}$ aar efter sluttes en særlig traktat med Hamburg, hvor denne stad faar tilladelse til skibsfart til *Davisstrædet*. Det kan ikke have været en ren formalitet, for det er allerede den tredje paragraf, der indeholder bestemmelsen. Vi ser forøvrigt senere, at Hamburgs købmænd havde interesse i handelen paa Grønland. 1697 oprettedes der to grønlandskompagnier, det ene i Danmark, det andet i Norge; begge fik privilegier, der bl. a. rummede visse skattelettelser samt fritagelse for told, derunder ogsaa øresundstold.

For imidlertid helt at kunne opfatte den danske regerings stilling til hele spørgsmaalet om sejlads paa Grønland, maa man gøre sig klart, at i hele dette tidsrum fra ca. 1400 frem til — ja, man kan vist godt sige lige til midten af det 19. aarh., spillede det grønlandske

spørgsmaal en umaadelig ringe rolle. Den dansk-norske regering havde til enhver tid mangfoldige andre gøremaal og kunde kun *iblandt* de mange sager beskæftige sig med Grønland. Dette maa man holde sig for øje for helt at kunne samle det billede, som her bliver rullet op.

Den vaagnende islandske, historiske interesse for det gamle Grønland fandt genklang iblandt norske lærde, der saaledes ogsaa begyndte at slaa til lyd for en genoptagelse af farten. Men her gik interessen dybere ned i befolkningen. Ogsaa det praktiske livs mænd saa ud over havet mod vest til den fjerne ø, om hvis befolkning der lød saa mange frasagn. Og man hørte om den hollandske handelsfart og dens udbytte i farvandene omkring Grønland og langs kysterne; de gode købmænd og skippere i Bergen følte lyst til at faa del i det.

Allerede eet handelskompagni har vi hørt blive dannet i 1697 i Norge; men det maatte hurtigt opgive. Ind i det 18. aarh. besluttede en af Bergens driftige købmænd at prøve paa at genoptage sejladsen paa Grønland. Det var *Hans Mathias*, der forøvrigt stammede fra Danmark. Allerede 1700 havde han været medunderskriver af en ansøgning til kong *Frederik IV* om privilegier for skibsfart til Grønland. Foretagendet blev ikke til noget, selvom privilegierne blev udstedt med udløb i 1707. Aaret efter sendte *Hans Mathias* for egen regning et skib ud, der vendte tilbage med nogenlunde god last. Dette indberettede han til kongen med anmodning om, at han for en fremtidig handelsfart paa Grønland maatte faa de samme privilegier, som i 1697 og 1700 var blevet givet de tidligere handelsforsøg. Om han opnaaede det, skal ikke kunne siges her. 1709 forsøgte han igen at sende skib op. Ifølge et brev 1711 fra ham har han tilsyneladende saa langt fra faaet privilegier, men kun ubehageligheder. Endnu 1712-14 gør han forsøg; men derefter opgiver han helt.

Da havde allerede *Hans Egede* fattet sin plan om at begynde missionen i Grønland.

Antagelig har han faaet vakt sin interesse for landet og missionen, mens han var i København 1704-05, hvor man netop drøftede planerne om en grønlandsfærd og samtidig optog missionen i de danske besiddelser i Indien. Hans svoger *Niels Rasch* havde forøvrigt været med paa et af *Hans Mathias'* skibe. Læst sig til datidens viden om nordboerne havde han ogsaa, idet han selv nævner en norgesbeskrivelse fra 1632 blandt det, der aabnede hans øjne for sagen.

Biskop Theodor Tholacius byggede sandsynligvis paa sin oldefar, biskop Gudbrand Thorlacius, der 1606 tegnede dette kort, hvor østerbygden er godt paa vej om paa østkysten. (Efter Torfæus: Grœnlandia antiqua. 1715.)

Om *Hans Egede* er der skrevet og fortalt adskilligt, saa en gennemgang her vil kun blive en gentagelse. I al korthed rides dog hans levned op. Han var født 31. Januar 1686 i Nordland som søn af sorenskriver *Povel Hansen Egede*, der var af dansk herkomst. For med det samme at bringe klarhed over et omstridt »spørgsmaal« skal det siges, at der ikke er nogen rimelig grund til, at hverken Danmark eller Norge tager ham til national indtægt. Der var nemlig paa det tidspunkt ikke tale om nogen særlig dansk, endsige norsk nationalitet. Enhver borger i den dansk-norske helstat var undersaat af hans majestæt kong *Frederik IV* og følte sig som saadan. *Hans Egedes* gerning paa Grønland maa betragtes som dansk-norsk »nationalt fælleseje«; men dertil kommer — og efter min mening er det det vigtigste, at *Hans Egede* er den største personlighed i *Grønlands historie* og bør derfor først og fremmest betragtes ud fra det synspunkt.

Efter at være blevet privat undervist kom han til Københavns

Theodor Thorlacius' kort 1668.
(Efter Torfæus: Groenlandia antiqua. 1715.) ?

1706'

universitet 1704, hvor han allerede aaret efter tog sin teologiske embedsexamen. Han var imidlertid ikke gammel nok til at faa embede. Først 1707 fik han kald i det nordlige Norge — et lille uselt kald i Vaagan. Her kom han i en ubehagelig og beklagelig strid med sine overordnede. Led og ked af dette brød han af og ofrede sig for Grønland.

Allerede under striden havde han beskæftiget sig med tanken, idet han 1710 tilstillede baade sin egen og Bergens biskop et forslag og resolut stiller sig til disposition for en undersøgelsesrejse. Han var klar over, at landet var beboet af »vilde«; men han opfattede dem som efterkommere af nordboerne, eller ihvertfald som en blanding af nordboer og de saakaldte skrællinger. Han troede imidlertid fuldt og fast paa, at der maatte være rene efterkommere efter nordboerne, og at disse var at finde paa østkysten, som *Thorlacius'* kort viste det. Hans ønske var at finde dem og omvende dem til »det sande evangelies lys«.

Men hans første forslag mødtes — som det sker ved saa mange resolute forslag — med en kold skulder.

Striden i Vaagan fortsattes og skærpedes. *Hans Egedes* hustru *Gertrud Rasch*, som han havde ægtet 1707, havde hidtil været imod sin mands planer; men nu blev forholdene ogsaa hende for brogede. 1714 indgav han igen brev med forslag ogsaa til det nyligt oprettede missionskollegium; men svaret herpaa var, at han maatte slaa sig til ro og vente til bedre tider.

Danmark-Norge var nemlig paa det tidspunkt indviklet i den omfattende krig, der bærer navnet Den store nordiske krig. Som en selvfølge optog krigsførelsen og de indenlandske forholdsregler saa ganske regeringens opmærksomhed og arbejdsevne. Kun een gang, og saare kort, havde conseillet beskæftiget sig med *Hans Egedes* planer. Paa grund af krigen maatte forslaget fra den lille præst i det fjerne Vaagan, som saa mange andre og sikkert udmærkede forslag, vente til forholdene i riget og udadtil forbedrede sig.

Hans Egedes personlige forhold pressede paa. Han maatte bort og besluttede at rejse til København, idet han mente, at sagen vilde blive hurtigere fremmet, hvis han henvendte sig personligt til de høje herrer. Men han kunde ikke faa stillet kapellan for sig i sit lille, fattige sogn, saa rejsen blev forhindret.

Alle disse smaa og store hindringer bragte ham saa til den afgørende beslutning helt at bryde af og hellige sig den opgave, han agtede at paatage sig. Det var en dristig beslutning, naar man tager i betragtning, at han havde forpligtelser over for hustru og børn. Intet under, at han derfor, da beslutningen var taget, følte skrupler og en angst for, at han ikke skulde være i stand til at gennemføre sit forehavende. Men her støttede hans hustru ham og gav ham den styrke tilbage, som han nær havde mistet.

1719 finder vi *Hans Egede* i København.

Saa begyndte begivenhederne at tage fart. Tidspunktet var gunstigt. Krigsbegivenhederne var standset, og fredsunderhandlingerne havde taget deres begyndelse. *Frederik IV* oplevede netop i disse aar og de nærmest følgende personlig en religiøs udvikling, der paa forhaand gjorde ham velvilligt stemt over for forehavender, der havde religionens fremme til formaal. Enevoldsmagtens indflydelse paa sager af netop den art var betydelig.

I sine forskellige indsendte skriftlige forslag havde *Hans Egede*

Hans Egedes autograf.

kort skitseret, hvordan han havde tænkt sig værket grebet an. Han skriver i den temmelig overbroderede stil, der var almindelig i de tider, mange ord bruger han og underbygger sin fremstilling med mange citater fra biblen og berømte mænds skrifter. Hans plan kom i hovedsagen til at tage sig saadan ud: Missionen som det vigtigste skulde understøttes af hvalfangst og handel med landets befolkning. Han havde raadført sig med flere kyndige, især med skippere, der kendte landet og folket, og han slog til lyd for dannelsen af et kompagni, der skulde drive hvalfangsten og handlen. Særlig opfordrede han borgerne i Bergen, men uden synderligt resultat.

1719, d. 10. September, sendte han atter under sit ophold i København en skriftlig fremstilling stilet til hans majestæt. Men da denne ikke var i landet, indleverede han den til missionskollegiet. Han mindede om sine tidligere indsendte forslag. Allerede der omtaler han, at et kompagni er under dannelselse, ihvertfald giver han til kende, at en del købmænd ikke vilde være utilbøjelige til at paatage sig farten, hvis de af kgl. majestæt kunde faa tilstrækkelige privilegier. Missionskollegiet satte sig nu endelig i bevægelse, og i November 1719 blev sagen behandlet i conseillet, som anbefalede nærmere undersøgelse af sagen. Derfor gik der bud til stiftamtmanden over Bergen, at han skulde foranledige en saadan undersøgelse iværksat. Sagen gik videre til magistraten, der sammenkaldte en forsamling af købmænd og grønlandsfarere for, at de skulde udtale sig om *Hans Egedes* plan. Udfaldet var ikke til gunst for ham. Skippernes skildringer af vejr og vind, land og hav var saare lidet opmuntrende. De bergensiske købmænd synes pludselig at have tabt den interesse, som *Hans Egede* omtalte i sit brev af 10. September 1719 — eller var

den passus i brevet kun udtryk for et haab? — Kun een skibsejer, artillerikaptajn *Bärenfels*, der sidst havde sendt skibe op samtidig med *Hans Mathias*, understøttede *Hans Egedes* planer. Men øvrigheden maatte ganske vist talrige gange rykke ham for en udtalelse, før han kom frem med den.

Endelig i løbet af vinteren lykkedes det at vende stemningen. En væsentlig støtte fik *Hans Egede* her af raadmand i Bergen *Magnus Schiøtte*. Og inden foråret 1720 var *Bergens-Kompagniet* dannet. 4. Juni samme aar indsendte det beretning til kongen om sine planer og anmodning om hans hjælp: 1. 30 soldater til forsvar, 2. Forbud mod andre nationers sejlads og handel paa Grønland, 3. Monopol paa handel og besejling, 4. Toldfrihed saavel for udførte som for indførte varer. — *Hans Egede* støttede dette andragende, der i meget lignede hans brev til kongen 1719. — Men kun det sidste punkt, og saa sent som i 1721, tilstod kongen dem. De andre punkter mente man af udenrigspolitiske grunde ikke at kunne sige ja til. Invertfald blev det anset for raadeligst at vente, til man havde set varigere resultater af planerne. *Egede* selv havde givet det første indskud til kompagniet. Af sine yderst sparsomme midler indbetalte han 300 rdl. Da enkelte købmænd og ikke mindst biskop og præster i Bergen ogsaa havde givet deres skærv, begyndte indskuddene at komme noget villigere ind.

Kompagniet valgte 4 direktører, hvoraf *Magnus Schiøtte* var den ene. Til trods for, at regeringen til *Hans Egedes* store skuffelse saa lidt støttede foretagendet, var alligevel købmændene i Bergen, da de nu først var begyndt, besluttet paa at gennemføre det. Stadig nærrede de haab om før eller senere at vinde kongens gunst. Det besluttedes at opsende 3 skibe i foråret 1721. Det ene skulde gaa direkte til hvalfangststederne i Davisstrædet, de to andre skulde bringe de ombordværende med samt deres gods, proviant og materialer til det sted, hvor der skulde overvintres. Det var allerede bestemt, paa hvilket sted overvintringen skulde foregaa. Efter udsagn fra de skippere, der kendte lidt til farvandet heroppe, var det bedst at komme ind til kysten paa ca. 64 °, altsaa omkring det nuværende Godthaab. Alt var planlagt forud med saa stor omhu som overhovedet muligt. Der blev givet de afrejsende reglementer med, hvorefter saavel søfolkene som de andre skulde rette sig. Især fik de paamindeelse om at behandle de indfødte ordentligt. Som handelskyndig

medfulgte den kloge, unge *Hartvig Jentoft*, der skulde blive *Hans Egede* en stor støtte i den første svære tid i Grønland. *Jentoft* skulde være købmand og regnskabsfører. Overledelsen og dermed hovedansvaret havde imidlertid ene og alene *Hans Egede*.

Den 28. Marts afgik hvalfangeren; men først den 12. Maj 1721 stod »*Haabet*« og det tredje skib ud af Bergens fjord med *Hans Egede* og hans familie og den første kolonis personale ombord. Forholdsvis glat gik rejsen for dem til Davisstrædet, hvor de kom i isvanskeligheder. Efter en saaledes ikke helt farefri rejse naaede de den 3. Juli ind til land paa $64^{\circ} 7'$ n. br., og de lod skibet løbe ind paa et sted, der laa lidt nordligere end, hvor *Hall* i sin tid havde hejst det danske flag. Her gik man saa i gang med at bygge sig et vinterhus. Stedet laa paa en ø i skærgaarden uden for Godthaabsfjordens munding. Og *Hans Egede* gav den navnet *Haabets Ø*.

Det tredje skib vendte nu hjem for at fortælle om den heldige rejse. Hvalfangeren, som skulde være kommet til *Hans Egedes* landingsplads, saa man intet til. Aaret efter hørte man, at den som halvt vrag ved et rent held var naaet tilbage til Bergen uden at have faaet udrettet spor. Udbytte saa kompagniet derfor intet til. Det eneste, der blev hjembragt, var en halv tønde spæk. Det første aar gav altsaa end ikke dækning for de udgifter, man havde haft. Udrustningen af skibene havde kostet ca. 10.000 rdl., hvilket var kompagniets hele kapital! Man havde vel ikke turdet haabe paa at se noget udbytte allerede det første aar; men man havde dog nok tænkt sig, at de direkte udgifter ihvertfald hovedsageligt kunde være blevet dækket. Hvalfangerens forlis var en betydelig streg i regningen, og dertil kom, at de andre paa *Haabets Ø* havde haft for travlt med at bygge og i det hele taget havde naaet landet forsent. Hollænderne havde allerede handlet med grønlænderne, saa de havde ikke mere at sælge.

En tid lang havde den hollandske handelsfart paa Grønland været hæmmet af krigen 1701-13 (Den spanske arvefølgekrig). Men fra freden i Utrecht 1713 tog den fart i stærkere grad end før. Den nederlandske regering havde bragt i erfaring, at adskillige skippere og deres skibes besætninger havde optraadt raat over for befolkningen, ja, som før fortalt, ikke var vejet tilbage for myrderi og dertil hørende røveri. Dette udelukkede dog ikke, at der iblandt de hollandske skippere var flere skikkelige og ordentlige. Derom vidner blandt

andet de møder, som *Hans Egede* allerede i 1721 og 1722 selv omtaler i sin relation. Men for at faa tilbørlige forhold i denne handel opret holdt udstedte den nederlandske regering i 1720 en plakat med forholdsordrer for skippere og besætninger med tilhørende strenge straffe for overtrædelser. Det hjalp vel noget; men lovens arm var langt borte og virkede ikke synderlig kraftig. Det viste dog den nederlandske regerings ærlige vilje til at behandle den indfødte befolkning ordentligt.

Tit tog de overvintrede paa Haabets ø fejl, naar de i kimmingen saa et skib stævne frem, — de ønskede, at det var det skib, der skulde komme med bud hjemmefra. Længe lod det vente paa sig. Men endelig, da man næsten havde opgivet haabet, kom det. Det var ikke saa opmuntrende, hvad *Hans Egede* hørte om den manglende støtte, som kompagniet stadig maatte lide under. Men nu ventede man at faa god returlast med de opsendte skibe og »Haabet«. Dette maatte ogsaa glippe for kompagniet. Der var nemlig ikke kommet de varer op med skibene, som var tjenlige til at sælge til grønlænderne. De vilde ikke give deres produkter, men sagde rent ud, at de fik bedre køb hos hollænderne. Ved en enkelt lejlighed saa *Hans Egede*, hvorledes der ikke var grænser for, hvad en hollandsk skipper kunde slæbe indenbords af varer, mens *Hans Egede* og *Jentoft* ikke havde kunnet faa en smule ud af deres handel. Det beroede, som *Hans Egede* stærkt betonede, udelukkende paa de forkerte varer, der blev sendt op. Ganske ejendommeligt er det en klage, der fra Grønland igennem aarene, der fulgte, skulde lyde adskillige gange. Returlasten dækkede altsaa atter hverken dette eller det forrige aars udgifter, og selskabet kunde ikke mere fortsætte uden kongens hjælp.

Et held skulde netop i denne sorte situation tilsmile *Bergenskompagniet*. Den allestedsnærværende, yderst indflydelsesrige oversekretær i Danske Cancelli *Frederik Rostgaard* fattede interesse for »den grønlandske Dessein«. Naar denne person paa det tidspunkt begunstigede en sag med sin dybere interesse, kunde den i høj grad forventes gennemført. Den 5. Febr. 1723 fik *Bergenskompagniet* efter ansøgning allernaadigst udstedt octroy, hvorved kompagniet endelig fik overladt Grønland paa 25 aar, told- og afgiftsfrihed for saavel ind- som udførte varer, monopol paa handel og besejling saaledes, at alle skibe inden for 4 miles grænse fra kysten kunde opbringes,

samt ret til at oprette et forsvar for landet. Dette var, hvad de havde ansøgt om i 1720. Samtidig bevilligedes der et lotteri til økonomisk støtte for handlen for at skaffe den ny startkapital. Men 1723 gav atter skuffelser og tab.

Imens var værket skredet stille videre i selve Grønland. Utilfreds med forholdene paa *Haabets Ø* havde man været fra begyndelsen; men til trods herfor var man alligevel blevet boende derude. Det var jo ikke saadan at foretage en flytning, der igen vilde kræve arbejdskraft saaledes, at andre og nu vigtigere forehavender maatte ligge stille. *Hans Egede* og hans folk havde dog været paa opdagelse rundt omkring i fjordkomplekserne for at se efter et bedre sted for kolonien. I Ameralik-fjordens mundig havde *Hans Egedes* interesse samlet sig om en lille fjordarm med lakseelv og frodig jord og godt rensdyrterræn bagved. Denne fjord kaldte han Præstefjorden; men han opgav alligevel at forlægge kolonien herhen. Det var for afsides. Heller ikke andre steder kunde han finde passende, selvom han allerede da havde sin opmærksomhed henvendt paa det næs, hvor kolonien senere endelig blev fastanlagt. Flytningen blev saaledes ikke til noget i 1722.

Aaret efter, i 1723, foretog *Hans Egede* i robaad sit togt ned langs kysten helt til 60° n. br., altsaa næsten helt til Kap Farvel. Det var et led i hans plan om at opsøge den rest af nordboerne, som endnu formodedes i live. Men intet sted traf han dem, endsige friske spor af en eneste nordbo. Han havde set de berømte ruiner i Godthaabssegnen og saa nu dem i Julianehaabsegnen. Overalt under sine rejser forespurgte han de grønlandere, der flokkedes omkring hans aabne chalup, om de kendte noget til de mennesker, som han søgte efter. Men uden resultat maatte han vende tilbage i trist og skuffet stemning. Vesterbygden var altsaa helt uddød. Men han levede dog stadig i haabet om at finde østerbygden. Han var paa grund af den misforstaaede anbringelse af østerbygden paa østkysten ikke klar over, at hans opgave egentlig allerede var løst med et negativt resultat.

Men langt fra at lade sig opluge alene af dette haab om at finde de rene nordboer søgte *Hans Egede* at naa ind paa nært hold af den befolkning, der lige fra den første færd var traadt i forbindelse med de nyankomne. Han gav sig ind under denne ny opgave, hvoraf hans storværk skulde vokse frem.

I begyndelsen ansaa grønlanderne vel *Hans Egede* og hans fæller

for en slags »hollændere«; men de blev hurtigt klar over, at der var noget mærkeligt ved dem: De byggede hus! De omkringboende grøn­lændere hjalp lidt til — af nysgerrighed blandet med den hjælpsom­hed, der er grønlænderen egen. Da de imidlertid opdagede, at de nyankomne vilde overvintre, søgte de at forklare, at vinteren var meget kold, og der var megen is o. s. v. De vilde med andre ord gerne af med disse »helaarsgæster«. Forholdet synes saaledes at være kølnet straks, da de opdagede de fremmedes planer.

Efterhaanden som de lærte *Hans Egede* og hans fæller at kende, begyndte stemningen saa smaat at vende sig. Materielt set klarede den lille nybyggerkoloni sig nogenlunde de første aar. *Hans Egede* klagede dog over, hvor vanskeligt det var for dem at faa frisk proviant. Underligt lyder det, at det ikke var dem muligt at fiske en brugelig torsk. Fuglevildtet flygtede for dem, før de naaede det paa skudhold. Landjagten synes heller ikke at have været heldig for dem. Købe proviant fra grønlænderne viste sig uhyre vanskeligt. De maatte den første tid i alt væsentligt klare sig med, hvad de havde »paa lager«, altsaa skibsproviant, hvilket var noget ensformigt og kunde være skæbnesvangert for helbredet.

Ufortrødent gav *Hans Egede* sig dog i lag med at sætte sit værk i virkelighed. Straks stødte han paa sproget som den største anstøds­sten. Han havde nogle gloser optegnet, men var af den fejlagtige mening, at det hele sprog maatte være vanslægtet oldislandsk. I be­gyndelsen fik en tilfældig lydoverensstemmelse mellem grønlandske navne og navne, han kendte, ham til at se denne antagelse bestyrket. Men som det daglige virke skred frem, blev han revet ud af denne vildfarelse og saa sig stillet overfor et sprog, som ingen mors sjæl indtil da havde sat i system, og som derfor kun kunde læres gennem øret. En hjælp var den hollænder, som han havde faaet overladt i 1721 ude i strædet, før han naaede land. Man mener, at det nok er den samme person, som *Hans Egede* anbragte alene mellem grøn­lændere for, at han skulde lære sproget rigtigt. En stor hjælp — og vel nok den største — havde *Hans Egede* i sine sønner *Poul* og *Niels*. Paa rejser, og naar de ellers var imellem grøn­lændere, skulde de altid referere, hvad der var blevet fortalt. Sproget lærte de jo med barnets hurtige sproglige nemme ad praktisk vej aarene igennem paa rejse, af de tilrejsende grøn­lændere og af dem, der efterhaanden bosatte sig i nærheden af den lille nybyggerkoloni. Saaledes lykke-

des det lidt efter lidt at faa stillet en lille primitiv »katekismus« sammen, der nu synes at maatte have været komplet uforstaaelig. Selv lærte *Hans Egede* vist aldrig at beherske sproget til fuldkommenhed. Mission i egentlig forstand kunde der saaledes i de første aar ikke være tale om. Ved billedlige fremstillinger naaede han dog at vække en nysgerrighedens interesse. Sønnernes barnlige forklaring af dem har sikkert ogsaa haft sin virkning, selvom der sikkert ofte er kommet mærkelige ting ud deraf. Mest naaede dog *Hans Egede* ved sin person og væremaade. Han indgød tillid og lyste af venlighed og mildhed, hvor han viste sig, selvom han ikke veg tilbage for kraftigere midler, hvor han mente det nødvendigt. Grønlænderne mærkede, at han vilde dem intet ondt. Aldrig har en grønlander løftet sin haand mod ham; kun een gang (1726) høres der om planer om at dræbe de fremmede; men det blev ikke til noget. Fra begyndelsen stod *Hans Egede* som noget særligt. Der maa jo ogsaa for de primitive grønlandere have været noget mystisk over denne mand i sorte klæder, der syntes at have en særlig magt over sine fæller, kunde faa dem til at sidde stille og lytte i lang tid, mens han talte og gjorde underlige ting.

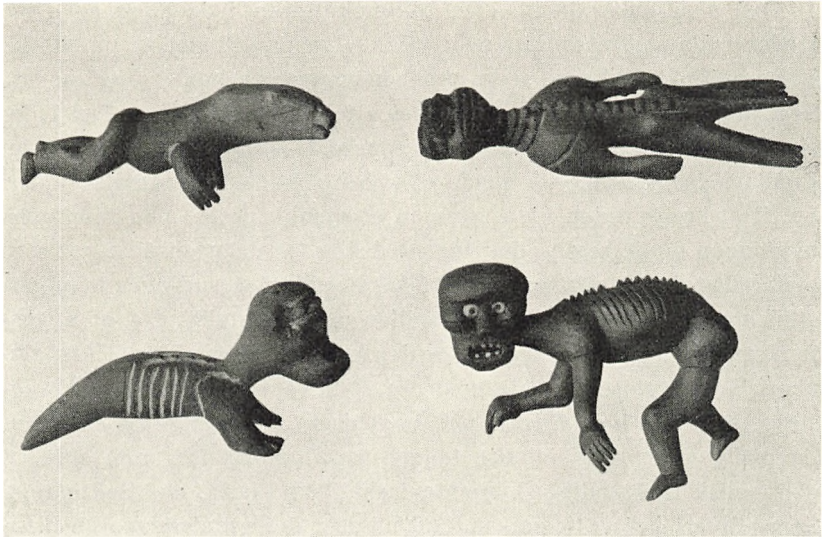
Rygtet om ham fløj langs kysten, bragt fra sted til sted af kajakmænd og konebaadsbesætninger. Overalt hørte man om hans milde sindelag. Man opfattede ham givet som en vældig angakok. Dette medvirkede til, at det nu efterhaanden blev muligt at trænge ind lidt efter lidt i de primitive forestillinger om det overnaturlige, som grønlanderne — specielt og fælleseskimoisk — var i besiddelse af. En eftertid skulde først finde den fulde klarhed over disse forestillinger, som i denne første tid og længe derefter gav raaderum for en mængde misforstaaelser.

I alt væsentligt har dette stof vist sig at være fælleseskimoisk. Typisk er det, at ligesom den materielle kultur har kunnet udvikle sig til et vist punkt og saa stod stille, saaledes har ogsaa den aandelige kultur udviklet sig til et bestemt punkt og ikke et skridt videre. De religiøse forestillinger standsede paa vejen til opfattelsen af »et styrende væsen«. I og for sig er der ikke tale om religion; men paa den anden side er begreberne for udviklede til, at man kan klassificere dem blandt almindelige primitive forestillinger. Taburegler gjaldt i nogen grad. Saaledes kunde ord, der var brugt som navne, forsvinde af sproget blot, fordi en afdøds navn var tabu. Til enhver

tid kunde angåkok udstede tabu; det var et af midlerne til at underbygge hans magt. En besjæling af alt i naturen fandtes; men udviklingen naaede ikke til, at man dyrkede disse ting som guddomme. Men ud fra denne besjæling voksede to hovedmagter frem, nemlig *Tornarssuk* og *Arnakuagssak*. Den sidste spillede en betydelig rolle. Hun tænktes siddende nede i havet, hvor hun herskede over havdyrene, der levede som lus i hendes haar. Det stod i hendes magt at sende dem ud og holde dem tilbage. Det var altsaa den magt, af hvis gode eller onde sindelag folkets materielle velvære i højeste grad ahang. Den første var mere ubestemmelig, snart ond, snart god. Med dem traadte angåkok i forbindelse ved at udsende sine hjælpeaander til dem eller, om nødvendigt, selv foretage en rejse til dem.

En tro paa, at mennesket selv var i besiddelse af en sjæl, var klar hos dem; men de nærmere forestillinger om denne sjæls selvstændige eksistens, f. ex. efter døden, var yderst vage. Underverdenen var det bedste sted, hvor der var rigeligt med fangstmuligheder og herligt varmt. Oververdenen gjorde et temmelig trist indtryk: Ved en øde sø levede sjælene i telte med mulighed for kun den nødvendigtigste fangst. Smuk lyder imidlertid myten om nordlysene; det er de døde sjæles leg med et hvalroskranie som fodbold. Den rummer et poetisk glimt, ligesom enkelte af sagnene gør det.

De magter, der beherskede dagliglivets forskellige forhold, søgte man at paavirke gennem magi. De overnaturlige væsner kaldtes og gjordes nyttige gennem mystiske seancer, og kun angåkut, deres »troldmænd«, kunde foretage disse. Gennem taskenspillerkunster under slukkede lamper og ved suggestion af sig selv til en ekstatiske tilstand, der fik tilhørerne til aandeløst at følge med, foregik disse seancer, der er beskrevet udførligt i litteraturen. Paa grund af deres særstilling blev angåkut ledende indenfor det snævre samfund. Paa alle omraader spillede deres myndighed ind. Ikke mindst som »læger« praktiserede de — naturligvis ved hjælp af magi, saasom at blæse paa det syge sted eller den syge ind i munden, stryge ham eller lægge amuletter paa skaden eller paabyde vedkommende at bære ganske bestemte amuletter paa kroppen. Som hos adskillige primitive folk spillede disse amuletter en stor rolle, idet de blev gjort kraftige ved trylleformularer. Magien kunde bruges paa mangfoldige maader, saaledes ogsaa ved tupilakken, der er et fantasivæsen udskaaret i ben eller sten eller lignende, og som efter at være blevet

Tupilakker. (Nationalmuseet).

gjort virksom gennem en trylleformel blev sendt af sted, som regel ikke for det gode.

I en evig angst for den verden af uhaandgribelige væsner, der omgav dem i luften, paa jorden og i havet, levede disse mennesker i deres smaa samfund. Og hvert af dem var omgærdet af et sæt af sædvaneregler, der i det væsentlige ens for dem alle var uomgængelige. Naturligvis var de et udtryk for den materielle organisation, der kendetegnede det eskimoiske samfund og opstaaet ved en langsom udvikling som en nødvendighed for at holde sammen paa det hele. Ingen fordristede sig til at bryde med denne hævd. Forbrød man sig mod disse skikke, og der saaledes opstod modsætninger indenfor samfundene, afgjordes disse stridigheder ved trommedans og nidviser, hvor den offentlige mening var afgørende. Den tabende part forlod beskæmmet pladsen. Ved alvorlige personlige tvistigheder kunde blodet flyde. Drab hævnedes; blodhævnen, ofte paalagt den forurettede af en angákok, rasede tit vildt familierne imellem. Følte et menneske sig paa kant med samfundet, forlod han det og gik til fjelds som kivítok. Naar alderdommen gjorde et menneske utjenstdygtig, og han selv følte sig til besvær, gav han sig roligt i tidevandets vold. Invalider havde samfundet ikke plads til.

Den samfundsordning, som eskimokulturen i de tider og visse steder endnu udviser, har man villet give prædikatet af paradisisk kommunisme. At bruge selve ordet kommunisme kan rumme en fare ved, at man lægger mere »marxisme« i ordet, end der er. Det lader sig ikke nægte, at det eskimoiske samfund — og saaledes ogsaa det grønlandske dengang — havde et tydeligt kollektivt præg, der faar en til at bruge ordet. Men ser man et øjeblik nøjere paa samfundsbygningen og de regler, der var gældende for dets funktion, vil man opdage, at de i mangt og meget ikke strækker sig ud over familiens eller husets fællesskab. Selve familien er omtvisteligt det, som samfundet bygger paa, og dermed er den eksakte brug af ordet kommunisme umuliggjort. Det anses nu for at have været saadan, at fangstens overskud blev fordelt paa bopladsen, ikke ifølge en tilgrundliggende, mere eller mindre taaget social opfattelse, men som en økonomisk nødvendighed, spontant skabt ved fangstens fluktuation. Som ethvert højere jægersamfund udviser det grønlandske en blanding med absolut tendens hen imod det særskilte, det differentierende. Storfangeren udskilte sig som en »aristokrat«, foragten over for den, der bare fiskede, var levende. Ved opdelingen af fangsten peger de faste regler henimod fangerens privatejendomsret til dyret. Naturligvis, hvor det drejede sig om hvalaadsler eller fangede hvaler, var fællesskabet en nødvendighed. Gaar vi i land, ser vi angákok's store aandelige og materielle myndighed og magt over sine bopladsfæller. Og inde i de store, firkantede fælleshuse ser vi husherrens magt over husfællerne, en magt, der strakte sig saa vidt, at det grænse og endnu kan grænse til despoti.

Her i de store sten- og tørvehuse kunde op til et halvhundrede mennesker have deres hjem. Husfællerne behøvede ikke at være i familie med hinanden, men var det vel som regel. I varmen fra de talrige spækklamper, i stanken fra kødet under briksen og urinbaljerne, i en tyk luft af menneskelige uddunstninger og em fra vaadt skindtøj, der hang til tørre, levede datidens grønlandere sit liv i snavs og utøj, fedtglinsende og glad i gode fangsttider, sultende og frysende og tyggende sine gamle kamiksaaler i misfangsttider. Her fødtes børnene, der, hvis det var piger, løb den risiko at blive sat ud, ifald der var nok af dem i forvejen; blev det en dreng, var glæden stor og moderen stolt, en dreng betød jo en fanger, en erhverver, der kunde sikre familiens eksistens engang.

Vi ser altsaa en stærkt materiel indstilling præge samfundet. An-gákut's seancer havde ofte det materielle formaal at bringe godt vejr eller faa Arnakuagssak til at slippe havdyrene løs. Ægteskabet var samfundet kun interesseret i, naar det gav resultat i børn. Derfor kunde en barnløs hustru forskydes af manden. Tale om et kærlighedsforhold mellem mand og kone kan man vel næppe; som oftest var ægteskabet fremgaaet af forældrenes aftale eller dikteret af praktiske hensyn. Konen var mandens medhjælp og skulde derfor flænse og bære hans fangst. Saaledes skulde hun ogsaa følge med paa rensjagten; kunde hun tilfældigvis ikke dette, tog man det ikke saa nøje, men byttede med en andens kone. Og dog var ægteskabet en fast institution, der ikke saadan lod sig rokke ved. Den kvinde, der fødte sønner, sad fast i sadlen. Flerkoneri var ikke sjældent, ogsaa dikteret af nyttehensyn. Ellers observerede *Hans Egede* en udpræget moralitet før ægteskabet. Efter dette var lampeslukningsleg og konebytning i europæisk forstand umoralske, men langt fra efter eskimoisk skøn. Forøvrigt var det en af de store vanskeligheder, som missionen fra første færd havde at kæmpe med. Mange af de præster, der kom op, var ikke i stand til at øjne en orden i samfundet, end ikke *Hans Egede* selv, der i sine skrifter har afsagt forhastede domme i hobetal.

Her i husets lune varme sad kvinderne og syede dragter til mænd, børn og sig selv til hverdagsbrug og fest; fangsten leverede raastoffet, fra inderst til yderst var man klædt i skind, selvom allerede nu den hollandske handel havde givet sig udslag i form af skjorter o. l., der dog sikkert hurtigt blev slidt. Sad kvinderne ikke ved dette arbejde, var de beskæftiget paa anden vis med kvindelige sysler. Manden blev kogt over spækklamper i stengryder eller simple kedler, som kunde købes af hollænderne. Og mændene bødede deres redskaber eller tildannede nye eller hvilede ud efter fangstens strabadser, — kvæget eller dysset i søvn af den monotone sang eller af sagnfortællerens langstrakte ordflom. Naar vejr og vind ikke tillod at tage ud paa fangst, var den gode fortæller en kærkommen gæst, hvis man ikke var saa heldig at have ham boende inden for sine egne fire vægge.

Og sagnene gav verdenen omkring dem et flakkende skær af famlende poesi: Dyrefabler, menneskers eventyrlige oplevelser paa fangst og rejser, dunkle beretninger om folkets vandringer og sammenstødet med nordboerne. Og de kunde hæve sig op til at linde

lidt paa slægtssagaens rige fortælleskat, men naaede aldrig helt derind. I en halvt messende tone skred fortælleren frem gennem beretningen i ord, der — lidet eller aldrig brugt i dagligdagen — ligesom hævede sagnet ud af og op over hverdagslivet, poetiserede det. Langsomt henrullende byggedes vendingerne op i den tunge, strakte rytme, der er det grønlandske sprog egent.

Det grønlandske sprog er en eskimoisk dialekt. De forskellige dialekter har efterhaanden adskilt sig saa meget, at man kan begynde at tale om de eskimoiske sprog, ligesom man taler om de skandinaviske sprog. De eskimoiske sprog hører til en ganske bestemt type, hvis vigtigste kendemærke er, at en række stamord sjældnere selvstændigt anvendes, men oftest knyttes sammen med et væld af affikser, tilhæng. Til stamord og affikser føjes saa endelser, der angiver tal og forhold til de øvrige ord i ordgruppen («sætningen»). Som alle primitive sprog var de, og er det endnu, utroligt gloserige; »bøjningsformernes« utallighed placerer de eskimoiske sprog paa et sproghistorisk trin, der forlængst er tilbagelagt af de saakaldte kultursprog. Det vidner forøvrigt om en udpræget konservatisme hos dem, der bruger sprogene til hverdag. Inden for sin verden er eskimoens sprog imidlertid netop paa grund af sin gloserighed utroligt nuancerigt og giver en stor mulighed for stilistiske finesser. Men ud over denne verden volder det store vanskeligheder at finde udtryk. Som sagt, eskimoens verden er stærkt virkelighedspræget. Grønlænderens var det saaledes ogsaa og kan endnu den dag i dag siges at være det i mangt og meget. Derfor var det især i missionens begyndelsestid og langt op i det 19. aarh. uhyre vanskeligt at udtrykke begreber, der laa uden for den verden, det grønlandske sprog kendte. Den dag i dag staar der en kamp for at udtrykke alle de tusind ting, der hører til verdens liv uden for Grønland, men som begynder at trænge ind.

Sproget kaster et lys ogsaa over det folks psykologi, som *Hans Egede* nu havde begyndt sit virke iblandt. Vi har lige omtalt den konservatisme, der har holdt sproget tilbage paa et primitivere stade. Sprogets opbygning gaar absolut ud fra den talende person. Mennesket ser det hele omkring sig i relation til sig selv. Det tyder paa en opfattelse af sig selv som en ener og den vigtigste person i tilværelsen — altsaa en vis egocentrisk livsopfattelse. Mange iagttagelser i det moderne grønlandske samfund understøtter dette. Og dog ud-

skilte mennesket sig ikke fra fællesskabet, naturligvis fordi individet ikke kunde klare sig alene i det barske land, men ubevidst søgte nytten for sig selv i at være blandt mange. Midt i dette fællesskab følte mennesket sig alligevel som ener, og deraf opstod forsigtighed i udtrykket, forsigtigheden i omgang med andre, usikkerheden, der førte til generthed.

Denne følelse af individets uformuenhed uden for fællesskabet finder endvidere sit udtryk i den fatalisme, som anses for et karaktertræk hos folket. Skæbnens tilskikkelser fandt man sig i som uundgaaelige. Døden kunde og kan endnu brat bryde ind i menneskets liv og totalt forandre dets forhold. Vejrligets pludselige skiften kunde uformodet sætte bom for foretagsomhed. Misfangst kunde kaste en boplads ud i dagevis sult, ja, langsomt pine dens indbyggere til døde. Intet under, at det derfor blev et folkekaraktertræk at leve i nuet og først tage smækkene, naar de virkelig kom. Men det har ogsaa kunnet føre til en opgiven og laden staa til, hvor en kortvarig anstrenge kunde have ført til resultat.

Som den knugende vinter brat afløstes af den smilende sommer, som den bidende, brølende storm, der pisker fjorden til fraade, snart skifter til en blid brise og seigt henglidende, klukkende smaabølger, saaledes kom smilets sol og sommer frem paa ansigterne, og glæden lyste, naar lejligheden var der, og sorgen fik kun lov til i kort tid at knuge mennesket ned. Og som solen altid vil faa et menneske til at live op og føle glæde og virkelyst, saaledes vakte *Hans Egedes* sinds lys alle gode sider hos den befolkning, han kom i berøring med.

Han behøvede den støtte, som bevidstheden om dette kunde give ham. Hans hverdag var jo et liv i savn og lidelser, utrætteligt arbejde, skuffelser vekslende med lysende oplevelser, kampe for at holde sammen paa, hvad der var sat i værk, bilæggelse af stridigheder inden for den kreds, der var om ham, opmuntring til dem derhjemme om ufortrødent at holde ved, — kamp med sig selv, om det, han havde sat sig for, var rigtigt eller forkert, overledelsens hele besvær og ansvar, idet alt hvilede paa ham og ahang af ham. Men under alt dette stod det ham klarere og klarere, at han maatte bringe sin tro til de mennesker, han saa omkring sig, og hjælpe dem frem til et efter hans mening lykkeligere liv. Herfra udspringer hele det værk, der igennem over 200 aar er blevet fortsat: Materielt og aandeligt at bringe kultur til et primitivt folk, som man i begyndelsen op-

fattede som efterkommere af nordboerne, men senere forstod var et helt nyt folk.

1723 havde *Hans Egede* faaet en medhjælp i missionsgerningen i *Albert Top*. (Samtidig blev *Jentoft* udnævnt til overkøbmand og fik en assistent tildelt). Man blev efterhaanden mere klar over metoderne, der skulde anvendes, samtidig med, at man lærte befolkningen og dens sprog bedre og bedre at kende. *Top* var til dette sidste en enestaaende hjælp. *Hans Egedes* opfattelse af den eskimoiske samfundsbygning var som nævnt højst forkert; han hældede til den anskuelse, at der aldeles ingen orden var, og — som følge deraf — at disciplin og tugt maatte til for at faa missionsværket til at skride. Derfor kunde det ofte være drastiske midler, han anvendte; men paa den anden side var han ogsaa klar over, at for streng justits vilde gøre grønlænderne bange og faa dem til at flygte. Da han imidlertid til fulde havde forstaaet, hvad angákuts bestilling var, satte han ind paa at faa deres magt brudt, og det synes ikke at have voldt særlige vanskeligheder. Han havde den triumf, at der var angákut, som bad om at faa evangeliet fortalt.

Ved *Tops* og *Egedes* sønners hjælp begyndte missionen altsaa at faa vind i sejlene. Om en dybere forstaaelse eller indtrængen i de kristnes troslærdomme kunde der dog ikke være tale. Man maa vel gaa ud fra, at de bibelske beretninger fortalt paa det mærkelige grønlandsk, som missionærerne var i stand til at stille sammen, har virket paa grønlænderne som deres egne sagn og myter, nyt stof, der var værd at høre. Det er denne »udvendige interesse«, som *Hans Egede* karakteriserede ved »koldsindighed« og »medfødt dumhed«. Ad ordets vej vandt missionærerne saaledes ikke mange tilhængere i begyndelsen. *Hans Egedes* held til f. ex. at helbrede en øjensyg med cognak og paa andre maader at vinde folks hjerte, var som sagt det, der havde den varigste virkning. *Top* og *Hans Egedes* sønner gik i det samme spor med sandt taalmod og forsagelse.

Missionskollegiet havde været meget interesseret i at modtage meddelelser om daabshandlinger; men det varede længe, før *Hans Egede* turde indlade sig herpaa. Børn, som han mente kunde komme under mere stadig kristelig oplæring, døbte han — saaledes den bekendte, senere saa uundværlige *Frederik Christian* allerede i 1725. Men den første voksne blev døbt saa sent som 1728 efter, at *Hans Egede* havde sikret sig, at det virkelig drejede sig om et dybt ønske

hos vedkommende, og at denne var klar over de vigtigste trosartikler. Den metode, som han straks havde bragt i anvendelse: At tage børn til sig til undervisning (saaledes *Frederik Christian*), fortsatte han. Derved tog han ganske vist barnet fra forældrene, hvilket kunde have uheldige følger, idet andre saa nødtigt vilde lade deres børn have med ham at gøre; men paa den anden side opnaaede han at faa dem under stadig undervisning, hvorved vanskelighederne med grønlændernes sommer- og vinterflytning blev modvirket. Thi allerede nu lyder klagen herover og over bebyggelsens spredte karakter, den klage, der skulde blive kardinalpunktet i striden mellem missionen og handlen senere.

Som en modvægt mod den stadige flytten ansaa allerede *Hans Egede* anlæg af flere kolonisteder for en nødvendighed. Han foreslog at sprede et antal stationer (10) langs kysten med præst, købmand og mandskab. Mellemlummet mellem disse stationer skulde være 10-15 mil. Det vilde blive til gavn baade for handel og mission, og det vilde medvirke til at konkurrere hollænderne ud. Forslaget blev dog ikke til noget.

Utilfreds var man stadigvæk med koloniens beliggenhed. Man planlagde at lægge den op ved Fiskefjorden, men opgav det dog. Med skibene havde man faaet baade køer, faar og gæs; men paa Haabets Ø var det ikke muligt at holde dem i god foderstand. Faarene formerede sig det første aar, men døde alle det næste, ligesom gæssene. Køerne voldte store vanskeligheder med vinterfodringen. Højbjergningen tog alt for lang tid. *Hans Egede* pegede paa Ameralikfjorden som et godt kvægavlersted. Korn havde man herinde forsøgt at avle; men forsøgene naaede ikke til noget lovende resultat. Man forblev paa den ugæstmilde ø med det klingende navn.

Herfra undersøgte man saa kysten helt op til Disko-bugten. En af handlens folk gjorde en rundtur der og besigtigede blandt andet kullagene paa Disko bag Skansen. Paa grundlag af disse rejser foreslog man anlægget af flere kolonisteder. Om det ikke var muligt at anlægge mange, saa maatte dog et nord for Haabets Ø og et syd for oprettes. Kun det nord for blev til noget.

Det var kommet *Hans Egede* for øre, at der ved Sydbay, som hollænderne kaldte det (Ukivik, i Holsteinsborg distrikt), var store hvalfangstmuligheder. Her blev *Top* sendt op med handelsfolk og »gemene« for at anlægge en koloni *Nipisat*, der dog laa i behørig for-

sigtig afstand fra Sydbay. Man skulde derfra forsøge at kontrollere hollænderne. Det skete i Juli 1724. Aaret efter maatte de imidlertid opgive stedet, og da de havde forladt det, brændte hollænderne bygningerne af. Grunden til opgivelsen var proviantmangel.

Forholdene var i det hele ret fortvivlede for det lille foretagende paa den barske kyst. Kolonien, der i 1723 var 62 mand stærk, havde til stadighed sine proviantvanskeligheder. Den støtte, der kom fra hjemlandet, var saa nødtørfdig og lidet underbygget med midler, at det maatte bringe de virksomme til fortvivlelse. *Hans Egede* skrev selv hjemover, at hvis foretagendet ikke blev drevet med større kraft, maatte man hellere opgive det. I 1725 og især 1726 var han saa nær ved dette, at han allerede havde planlagt sin hjemrejse med hollandsk lejlighed.

Manglen paa materiel støtte hjemmefra havde nu sine grunde. *Bergenskompagniets* vanskeligheder taarnede sig mægtigt op. 1723 havde det forsøgt at faa folk til at indskyde ny kapital uden særligt held. Det lotteri, som var blevet dem bevilget, slog ikke til. Trods alle forsøg paa at finde støtte rundt omkring, ved stadige uheld og ringe udbytte af hvalfangst og handel, ved skibsforlis og tilsidst ved strid mellem direktørerne i kompagniet gik det hele i staa. *Bergenskompagniet* standsede sin virksomhed i 1727. En dristig kamp havde det ført for at klare sig. Men forehavendet havde haft for lille kapital til et saa voveligt forsøg og kunde ikke klare de mange tab, som uerfarenhed maatte have til følge. Men kolonisationen var begyndt og standsede ikke.

1727-1750

AF DE SKRIVELSER OG BEFALINGER, der udsendtes af *Fredrik IV* i aarene omkring *Bergenskompagniets* ophør, fremgaar det tydeligt, at man ikke nærede nogen tanke paa højere steder om at opgive »det grønlandske Dessein«. For ikke at lade de i Grønland boende helt i stikken, paatog regeringen sig handlen. Vi taler derfor om *den kongelige handel fra 1727 til 1733*. Man naede ikke straks en fast ordning; men foreløbig fik *Magnus Schiøtte*, der som nævnt havde været medstifter af *Bergenskompagniet*, sammen med en højtstaaende officer overdraget at lede besejlingen og handlen. To skibe blev i Maj 1727 sendt til Grønland, og med dem fulgte en kongelig kommissionær, der skulde undersøge forholdene og afgive erklæring, om kolonisationen kunde fortsættes paa forsvarligt økonomisk grundlag. Kommissionæren saa paa det sted, som *Hans Egede* havde valgt til koloniens faste beliggenhed, *Nûk*, og billigede valget. Derefter foretog han en rejse til *Diskobugten* og undersøgte de steder, hvor hollænderne plejede at komme, og endvidere kulforekomsterne. Paa grundlag af disse undersøgelser og *Hans Egedes* tidligere indstillinger fremkom *Magnus Schiøtte* med forslag om at lægge en hvalfangerstation i *Diskobugten*. Men først langt senere kom denne tanke til udførelse.

Atter 1728 udsendtes der to skibe, der væsentligst skulde drive hvalfangst, men ogsaa handle. Marinen paatog sig imidlertid opgaven at opsøge østerbygden. Der blev udrustet tre skibe. Med dem fulgte byggemateriale til kolonihusene samt til et fort, 12 kanoner og 12 heste. Desuden medfulgte 25 frivillige soldater med tilhørende befalingsmænd, ialt 30 mand. I spidsen for dem blev major *Claus Enevold Paars* sat med titel af guvernør over Grønland. Kommandant over det fort, der skulde bygges, blev kaptajn *Jørgen Landorph*. Men for-

Hans Egedes opfattelse af Godshaabsegnen; udsnit af kortet i »Det gamle Grønlands nye Perustration 1741.

uden denne »soldateske« blev 12 straffefanger fra kastellet tvangs-giftet med 12 forbryderkvinder og sendt med. Disse rædselsfulde mennesker skulde »befolke og kolonisere« landet. Den 2. Juli 1728 landede denne skare ved *Hans Egedes* overvintringssted. Det har sandsynligvis været med nogen reservation, at han modtog denne sammensatte hob af mindreværdige personer.

Man gik straks i gang med at anlægge kolonien, og den 29. August 1728 holdt *Hans Egede* gudstjeneste paa Nûk og kaldte det *Godthaab*. Kolonihuset blev bygget, og dets mure staar endnu tykke og faste paa Grønlands klippegrund. Men dels paa oprejsen, dels under arbejdet, var alle hestene døde, saa folkene maatte selv slæbe alle de store sten til byggeriet. Tilmed regnede det den sommer saagodtsom ustandseligt. Det haarde arbejde og den daarlige kost, der foraarsagede skørbug, skabte utilfredshed blandt de mange mennesker, der opførte sig saa daarligt, som det vel var at vente. Deres utilfredshed gik saa vidt, at de havde planlagt at myrde *Hans Egede* og hans familie, *Paars* og de andre befalingsmænd og saa se at slippe væk paa et fremmed skib. Men skørbugen, der heftigt ryddede op iblandt dem, hindrede dette forehavende. I løbet af vinteren døde 45 mennesker deraf. Men dertil kom, at *Paars* og *Landorph* uafsladeligt skændtes. Vinteren 1728-29 har været hyggelig!

I April maaned 1729 begav *Paars* sig imidlertid af sted paa sin ekspedition for at naa østerbygden over indlandsisen. Han roede med noget mandskab ind gennem Ameralik til Ameragdla, hvor han gik

i land. Efter at være vandret ind i bunden af dalen besteg han med sine folk isen. Men al videre fremtrængen blev opgivet paa grund af revnerne. De havde dog løst 9 skud til ære for *Frederik IV* og drukket hans skaal i brændevin, »paa det Sted, den aldrig før var bleven drukket, hvilchen Ære Isfieldet aldrig heller tilforn er skeed; effter at wj hafde sidet at hvile een Times Tiid, wente wi tilbage igien«. Saaledes endte denne glørværdige færd, der i *Paars'* egen beretning lyder som en behagelig skovtur, der dog er blevet gjort latterligere, end den fortjener; thi hvad kendskab havde datiden overhovedet til indlandsisen? Vel ikke mere end, at de har opfattet den som en vældig snemark, der ligesom Norges højjeld ved vintertid nemt skulde kunne befærdes.

Den anden opgave *Paars* havde at udføre tog man derefter fat paa. Man besluttede at anlægge fortet paa den gamle plads ved Nipisat, hvor hollænderne havde deres hovedcentrum for hvalfangst og handel, og hvor forsvar derfor mest var tiltrængt. Dette vilde ingen betydning have ved Godthaab, der laa langt inde bag de yderste øer, og hvor hollænderne heller ikke løb ind. *Paars*, *Landorph* og resten af soldaterne drog derop og anlagde det. Det var ogsaa meningen, at der fra fortet skulde drives hvalfangst; men den slog fuldstændig fejl.

Samme aar, 1729, var der i Danmark sket det bemærkelsesværdige, at ledelsen af handlen og besejlingen blev flyttet fra Bergen til København, og en kommission bestaaende af fem medlemmer til ledelsen deraf blev nedsat i 1730. De Bergens købmænd og skibsredere var nu helt ude af sagaen.

Da forholdet mellem *Paars* og *Landorph* var det slettest mulige, og udgifterne til hele dette foretagende ikke stod i rimeligt forhold til udbyttet, hjemkaldte kongen dem alle og besluttede, at fortet ved Nipisat skulde opgives. Det blev senere ødelagt af hollænderne; men resterne staar endnu tilbage. Først 1731 naaede imidlertid denne ordre op til Grønland, og samtidig kom budskabet om *Frederik IV's* død 1730. *Paars* og de andre vendte hjem til Danmark. At se dem rejse har sikkert været en lettelse for *Hans Egede*.

Til gavn for missionen havde denne tid absolut heller ikke været. *Hans Egede* havde som medlem af det raad, der skulde have den afgørende myndighed i alle sager, maattet spille sin tid paa den kævl og strid, disse uheldige elementer tit og ofte foraarsagede. Ganske

vist havde han 1728 faaet to hjælpere op, *Ole Lange* og *Henrik Miltzow*; men i begyndelsen ihvertfald gav de naturligvis mere ekstraarbejde, fordi de skulde sættes ind i det hele og især i sproget. Dette maatte *Hans Egede* selv tage sig af, for sønnen *Poul* var 1728 gaaet til Danmark. Han skulde hjem og forberedes til universitetet og have sin teologiske attestats. I sin daglige gerning havde dog *Hans Egede* en hjælp i den første døbte voksne grønlænder *Pôk* og hans hustru. *Pôk* havde været i København 1724-25. Endvidere var *Frederik Christian* nu saa vidt, at han kunde anvendes som kateket. *Hans Egede* sendte ham ofte ud for, at han kunde virke blandt omegnens beboere. Det var et af *Hans Egedes* ønsker, der her begyndte at blive realiseret. Han havde fra første færd set, at han kunde opnaa mest og naa dybest ind i sindene, hvis det kunde lykkes ham at oplære grønlænderne til at virke i missionens tjeneste. Derfor var det blandt andet, at han saa tidligt var begyndt med at tage børn til sig til oplæring. Denne medvirken af grønlænderne selv blev med tiden et princip inden for missionen og gik derfra over i handlen for til sidst at blive en social og administrativ selvfølgelighed. Sin anden søn *Niels* brugte *Hans Egede* paa lignende vis. Derfor vedblev han hele sit liv at drive mission, selvom hans egentlige gerning kom til at ligge paa et helt andet felt.

Med hensyn til daab var man slaaget ind paa en ny praksis. De voksne ønskede *Hans Egede* stadig ikke at døbe, med mindre de vidste klart at svare for sig i de almindelige og simpleste troslærdomme. Derimod begyndte man nu at døbe de smaa børn, hvis forældrene ønskede det. Saaledes blev der efter 1730 døbt adskillige. Flere lidt ældre børn, der havde faaet nogen oplæring, døbte han ogsaa.

Missionen kunde saaledes opvise et større antal døbte end tidligere ved Godthaab. Da Nipisat blev genoprettet 1729, drog *Ole Lange* derop som missionær, og hans virke blev saa omfattende, at han maatte have *Miltzow* op som hjælper. 1731 blev to voksne mænd og en halvvoksen dreng døbt. Og saa faldt det hele sammen, da orden kom til Nipisats opgivelse. At blive af med de plagsomme kolonifæller var som sagt en lettelse; men det var med sorg, at *Hans Egede* maatte se det lovende fremstød mod nord for missionen blive standset.

Paa et andet punkt var det heller ikke med lyst sind, at han gik

ind til overvintringen 1731-32. *Christian VI* havde nemlig meddelt ham, at han selv maatte bestemme, om han vilde blive et aar til eller ej. Kongen saa sig ikke mere i stand til at holde dette missionsværk i gang. Hvis han blev i landet, skulde han have saa meget, som skibet kunde undvære for hjemrejsens skyld, til proviant for sig, sin familie og de folk, han kunde faa til at blive hos sig. *Gertrud Rasch* var lige saa bedrøvet over at se deres livssag strande; og begge besluttede de at blive. Det lykkedes dem at overtale 10 matroser til at blive endnu et aar sammen med dem. Nedtrykt over — efter alt at dømme — at se afslutningen paa sin tiaarige virksomhed i møde, fulgte *Hans Egedes* alvorlige blik skibene, da de satte kursen ud gennem fjordmundingen. Selv syg og svækket af kulde og strabadser paa sommerrejserne vendte han tilbage til sin gerning.

En vinter kan faa meget til at se anderledes ud. For det første havde det vist sig, at handlen maatte siges at være i fremgang, selv om resultaterne ikke endnu kunde kaldes straalende. Kræfter i *Christian VI's* omgivelser arbejdede for det andet stærkt for missionens fortsættelse og dermed ogsaa for grundlaget, handlen.

Som bekendt var *Christian VI* meget religiøst indstillet, stærkt paavirket af den tyske pietisme, hvilket *Frederik IV* ogsaa havde været i sine sidste aar. I kongens nærmeste omgivelser 1731 befandt sig grev *N. L. von Zinzendorf*, der var stifteren af den pietistisk prægede brødremenighed. Han bevægede kongen til at fortsætte den mission, der var begyndt, og fik tilladelse til at oprette en mission af brødremenigheden ved siden af den danske. Ogsaa *Ole Lange*, der var rejst hjem, søgte at bevæge kongen til at fortsætte. Men ikke mindst virkede *Hans Egedes* egenhændige brev til kongen, hvori hans varme følelser for grønlænderne brød igennem; 200 familier i koloniens nærhed nævner han som tilbøjelige til at slutte sig til den kristne tro; gennem en kort redegørelse for den kamp og møje, ulykke og lidelse, der var fulgt med det grønlandske foretagende fra dets første begyndelse, søgte han værdigt og kraftigt, men dog underdanigt at formaa kongen til med statens støtte at faa værket fortsat gennem privat handel og besejling; i gennemglødet, jævnt og tilforladeligt sprog ligesom taler han til kongen og slutter: »Allernaadigste Arve-Konge og Herre! Værdiges dog at kaste eet Naadigt øje paa denne min Allerunderdanigste andragende, som jeg gjør ikke for mig selv; men for Guds ære og de Vankundiges oplysning . . .«

Ditt befendte. Allernaadigste Konge og
 Fæder! Varsigne sig at kaste nok Naadigst din saa
 dnuer siide Allernaadigste Andagheit, som jeg
 gior ikke for mig selv; men for Guds ære og de
 Handlendes oplysning, hvorfor du Allnaadigste
 Wijsligheit vil uera dennes Kongelige Majestæts forn
 saltsom i xpijske. Alsin Allernaadigste

Udsnit af Hans Egedes brev til Chr. VI 1731, det i teksten citerede sted. (Hele brevet findes aftrykt i Dipl. Groenl. nr. 145, original i rigsarkivet.)

Og netop, som *Hans Egede* havde foreslaaet kongen det, blev handlen og dermed missionen fortsat. Regeringen besluttede, at handlen skulde foregaa ikke mere som en kongelig handel, men som et monopol, der skulde have økonomisk støtte af staten. Kongen indbød saa i plakaten af 1731 sine undersaatte til at interessere sig for sagen. Missionskollegiet, søetaten og en del forstandige storkøbmænd i København skulde forhandle sammen om, hvordan det bedst kunde sættes i værk. Og blandt de købmænd, der i foråret 1732 tilsagde den nye plan deres støtte, var *Jakob Sewerin*.

Født 1691 i Nørrejylland som søn af byfogeden i Sæby kom han 1706 til Københavns universitet, hvor han skulde studere teologi; men hans evner gik mere i retning af købmandskab. 1713 giftede han sig med en enke efter en rig handelsmand, og hurtigt blev han ved sin dygtighed kendt som en af de betydeligste købmænd i København. Han blev medlem af bystyret (de 32 mænd). Handlen og skibsfarten paa de nordlige have var ham ikke ukendt, da han paa tog sig den grønlandske handel. Han havde haft hvalfangere paa Spitsbergen. Sammen med to andre købmænd havde han haft monopolhandelen paa Finmarken, som han senere igen drev selv tredje til sin død, tilsyneladende uden synderlig fordel. Han var imidlertid ikke for ingenting storkøbmand. Derfor stod det ham klart, at det ikke kunde nytte blot at have een koloni. Det havde jo saavel *Hans Egede* som *Magnus Schiøtte* kraftigt betonet allerede tidligere. Der maatte spredes et antal »loger«, d. v. s. steder ud langs kysten, hvor handelsfolk kunde have station. Saaledes vilde der kunne skabes

PLACAT

Udlangende

NEGOTIENS videre Sortsketelse paa Grønland.

Si Christian den 6. Nierte, af Guds Naade, Konge til Danmark og Norge, de Benders og Søfers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dimerken, Greve udi Sidenborg og Delmenhorst; Høre alle vittterligt, at efter som det noksom er bekjendt, med

hvad stor Omhuæ Vores Gifflige fader Hr. Frederik, Sialig og Høyhøilig Nifskommiffel, havde fogt, baade at labe fortplante den hvide Tree hos de Vandublagte Rongner paa Vort sand Grønland, faa og at faate en god og folde Handel og Negoe der paa Landet etableret, til viffen Ende Høit Sialig bemelte Vores Gifflige fader Hr. Frederik og faa fiffen Anno 1723 har ladet fomme Band med Prent og Miffonair forfigne, famt en Tid lang Handelen allene og paa egen Befaling vedlige holde. Og det da har behaget den Allmægtige GUD, faadan Vores Høit Sialigste fader Frederik dragende Korfjerg faaledes at viffen, at efter de fiffel indkomne Efterretninger over 200 Familier af Landets Indbyggere fial vore bliene oplyfte i den Chriftelige Tro, famt at mand om Handelen der paa Landet nu har erhøvet faa god og fiffreffelig Kundfhab, at naar de rette Anffaltre bliver feneede, der da er et at tvøfle paa, at is Commerciens, niff Guds Høit og Viffen, med god Nutter og ffordret berien land fortfortes; Men Zi der hos hove faat i alternatiffig Betragtning, at Handelen ti bemelte Øyentland med ved Profit, Fortinlighed og Menage af et Compagnie og Interoffiffaab, end af Os Selv og for Vores egen Neginning land beries og vedlige holde; Thi hove Zi a Vores fiffere og tro Underffaltre faadan Vores alternatiffig intention og forfart ved den Vores troette Placat hermed villet behiendt aere og tilhende aere, vaded euhver af demnem, fom ti denne Bandet maatte have nogen Viffel og Viffel, udi bemelte Compagnie, for en vis Summe, vilte participere, men endog luffenterrere med en Odfroy og gode favorable og fiffertlige Privilegier, haabe i Anfehung af de fra Grønland indbrende Deffeins og forlaas, faa og efter hove de ty med Viffighed og Raifon funde projectere, alternatiffig vilte forfigne; Og fom alle dette faa vel fater til Guds Vores Udbrediffe, fomediffi de uophøitfe Behagere dhermere Omvendiffe, fom til Commerciens Befordring og fordelaglige fremgang; Saa tvøfle Zi ingentunde derpaa, at is de Negotierrende og and Vores fiffere og tro Underffaltre, efter Vores Exempel, udi dette Compagnie entrere, og der ved et faa Chriftelig og imortat Vort foger at beredere og underffutte Thi hove Zi hermed og hveit Vores Etanfubder i Vort Nioe Norge, famt Øyeroe og fifferrere, Siffertffalfsmænd, Viffmand, Præffidenter, Borgemeffere og Raad, famt fiffere og alle ander, fom kenne Vores Placat, under Vores Canclie Sialig, tilffiffet vorder, at de ten paa behørige Steder, ti alles Gøretning, fiffere lader læfe og forffinde. Øvet var Vort Slet Fredensborg den 14de Septembr. Anno 1731.

Under Vor Kongelig Naade og Signet.

Christian R.

Plakaten af 1731.

centrer for ind- og udhandlingen til støtte for missionen og udgangspunkter for hvalfangst. Han traadte paa dette grundlag i forhandling med regeringen.

1732 udrustedes der atter for statens regning et skib, der førte proviant op og tilsagn om, at missionen endnu dette følgende år kunde underholdes. Haabet om, at alt kunde vende sig til det bedre, blev da ikke udelukket hos *Hans Egede*. Han anede intet om, hvor fremskredet allerede arbejdet var paa fortsættelsen.

Først det kongelige skib, der bragte proviant til kolonien året efter (1733), medførte ogsaa budskabet til ham fra kongen, der endeligt havde besluttet sig til at fortsætte missionen og handlen. Samtidig lod *Jakob Sewerin* gennem en særlig udsending landet undersøge nærmere. 1734 fremsatte han saa sine forslag. Der er ingen grund til at gaa ind paa nærmere enkeltheder. Et af hovedpunkterne blev en hvalfangerstation eller koloni i Diskobugten, hvilket minder stærkt om *Magnus Schiøttes* plan. Nok er det: Den 16. Marts 1734 oprettedes oktroyen for *Jakob Sewerin* foreløbig paa 6 år; med ændringer blev denne ved at være i kraft til 1749. I disse 15 år oplevede Grønland en udvikling, som forandrede forholdene for befolkningen maaske lige saa gennemgribende, som i det 20. årh.

Begyndelsen af *Jakob Sewerins* styre var den sørgeligst mulige. I vinteren 1733-34 havde en koppepidemi udryddet 1200 mennesker 10 mil sønden og 20 mil norden for Godthaab. *Frederik Christian* og flere af de døbte og mest fremskredne blev et bytte for den hurtigt virkende farsot. *Hans Egedes* og især *Gertrud Raschs* opofrende og utrættelige arbejder under denne ulykke maa mindes med udelt beundring. Denne hærgende syge slog *Hans Egede* saa langt ned, at han var besluttet paa at tage hjem. Da sommeren imidlertid kom, overtog *Jakob Sewerins* befuldmægtigede, *Niels Egede*, handlen i Godthaab, og skibet gik videre nord paa med *Poul Egede* og den nye kolonis første missionær, *A. Bing*, ombord for at anlægge kolonien i Diskobugten. *Jakob Sewerins* mænd mødtes de med deroppe. Den 25. Juni indviedes *Christianshaab*. *Poul Egede* vendte tilbage til Godthaab for at hjælpe faderen. Under disse nye forhold havde *Hans Egede* nemlig besluttet sig til at blive.

Handlen havde imidlertid paa grund af koppeepidemien i 1734 bragt *Jakob Sewerin* tab. Men allerede aaret efter synes forholdene at have bedret sig, og der var al mulig udsigt til fortsat fremgang. *Christianshaab* syntes at være et godt sted, hvortil grønlænderne gerne søgte, dels for at handle, dels for at nyde godt af missionen. Men ved at skyde kolonisationen frem til Diskobugten, var man kommet ind i en skarpere konkurrence med hollænderne end før. Derfor anmodede *Jakob Sewerin* om hjælp af den danske marine for at faa farvandene ryddet og kongens ordre overholdt. 1736 sendtes en fregat op. Det viste sig at have et gunstigt resultat. Saa snart det kom til hollændernes kundskab, at der var orlogsmand i de grønlandske farvande, trak de sig alle tilbage. Men de havde forinden, da fregatten først kom om sommeren, handlet med befolkningen i foraaarsmaanederne. Dette havde atter bragt *Jakob Sewerin* tab.

De første aar under den nye handel syntes saaledes ikke at gaa, som det i begyndelsen havde tegnet til. For *Hans Egede* og missionen havde kongens budskab om den genoptagne understøttelse været forjættende. De sidste aar, *Hans Egede* var i Grønland, skulde imidlertid forbitres ham.

Den pietistiske strømning, der gik over de protestantiske kirker paa det tidspunkt, fik ogsaa indflydelse paa den danske og dermed paa missionskollegiet. *Zinzendorf* og brødreneheden (ogsaa kaldet »de mähriske brødre« eller herrnhuter) var stærkt præget af denne

bevægelse. Han havde set en opgave for brødremenigheden i Grønland og som nævnt faaet tilladelse af *Christian VI* til at sende nogle af dem derop. Det var ellers ikke meningen, at brødremenigheden skulde optage missionsgerning, hvor der allerede var paabegyndt en saadan. Men hvad nu bevæggrundene har været, saa blev denne gerning begyndt her. Som faa andre steder har brødremenigheden i Grønland haft dybtgaaende og vidtrækkende betydning dels i god forstand, men mest i daarlig.

Det var tre temmelig uoplyste haandværkere, der blev udset til denne gerning: *Chr. David*, *Mathäus Stach* og *Chr. Stach*. Den første skulde være ledende. De var sendt ud egentlig for at hjælpe *Hans Egede* 1733, men havde samtidig faaet ordre til at holde sig for sig selv og indrette sig saa vidt muligt, som brødremenigheden plejede at leve. De bosatte sig derfor ogsaa straks afsides fra kolonien.

Ufordrageligheden har ofte nemt ved at tage overhaand, hvor tilstrækkelig viden og kultur mangler. De tre herrnhuter stillede sig stejlt fra begyndelsen over for *Hans Egede*, som de gav prædikant af en uomvendt præst, hvis arbejde overhovedet ingen betydning havde haft. Den diskussion, der opstod mellem dem og *Hans Egede* paa grund af modsatte meninger i trosspørgsmaal, blev af dem opfattet og karakteriseret som »utidig omvendelsesiver« fra *Hans Egedes* side. Alvorligt og oprigtigt havde han imidlertid forsøgt at jævne vejen mellem dem, havde med møje og besvær sat dem ind i det grønlandske sprogs begyndelsesgrunde, hvilket berøvede ham kostbar tid, der kunde have været anvendt i en bedre sags tjeneste. Saa langt fra at være en hjælp blev disse tre snarere lige saa mange kæppe i hjulet til ærgrelse og tidspilde for *Hans Egede*.

Det varede dog noget, før brødrene kunde komme til at gøre sig gældende. Hjælp til sit arbejde fik *Hans Egede* imidlertid som nævnt aaret efter (1734) i sin søn *Poul* og missionær *Ohnsorg*. Som en gammel kending hilste grønlænderne ved Godthaab *Poul Egede* velkommen, og han var snart midt oppe i arbejdet. Hans ungdoms drøm om at blive søofficer var vejret hen; han havde jo bøjet sig for faderens ønske om at se ham ved sin side i missionens tjeneste. Stolt har *Hans Egede* været, da han saa dette ønske blive opfyldt. Med værdighed titulerer han ham i relationerne »Hr. *Poul Egede*«. *Hans Egede* gik nu i sit halvtredsindstyvende aar, efter den tids omdømme en gammel mand, ældet yderligere af alle de drøje aar.

Og »til al anden« ham »tilslaaende Viderværdighed og Modgang« kom nu det smerteligste, han endnu maatte lide. Udslidt af det trælse liv, de havde ført lige siden 1707, havde den anstrengende plejegering under koppeepidemien givet *Gertrud Rasch* et knæk, som hun aldrig forvandt. Den 21. Dec. 1735 afgik hun ved døden efter lang tids svaghed, der havde hindret dem i at tage til Danmark om sommeren. Stille toner *Hans Egedes* dybe sorg gennem den lov, han giver hende i sin dagbogsoptegnelse for 21. Dec. Tydeligt taler frem fra de faa linjer bevidstheden om den støtte, hun havde ydet ham i trange tider. Og de vidner tillige om den menneskelige forstaaelse, som *Hans Egede* var i besiddelse af; thi det, han berømmer hende mest for, er, at hun i sin tid saa »villig og hengiven« brød af med alt, hvad hun havde haft kært i sit eget liv, for at følge ham ud paa hans vovelige færd med tvivlsomme udsigter for deres børn.

Uden store udtryk og højlydte jammerklager, som ellers datidens stil kunde foranledige til, bragte tabet af hustruen *Hans Egede* vel de drøjesten stunder, han havde oplevet. Den 11. Marts skriver han: »Som jeg paa nogen Tid havde været meget plaged af *Melancholie* og bekymmerlige Tanker, og samme siden min Hustrues Frafald daglig forøgedes, da overfaldt mig ovenmeldte *Dato* en haard og farlig *Paroxysmus*, nemlig: Jeg følede først i mit Hjerte den Dag saadan Had til Gud, og Afskye og Leede at høre hans Ord, saa jeg holdte mig derfra, og bragte den hele Dag for mig selv, uden at give min Tilstand tilkiende, ret bedrøvelig til Ende.« Fysisk og psykisk led han den dag saa meget, at han hen paa aftenen talte i vildelse; hans børn ilede til for at hjælpe ham, men kunde kun lidet udrette. Et par dage efter fik han et lignende anfald, men mindre heftigt. Helt til den 1. April var hans psykiske tilstand rystet. Den dag var det Paaskedag, og han følte sig atter i stand til at prædike.

Foruden disse anfald havde han i vinterens løb for første gang lidt af skørbug. Menneskeligt er det saaledes til fulde forstaaeligt, at han har set frem til den dag, da skibet, der skulde hjemføre ham selv og hans hustru lig, vilde være klar til afrejse. Den 29. Juli 1736 holdt han sin afskedsprædiken. Hans afrejse, skriver han den dag, skulde ikke betyde, at han vilde lade sit arbejde i Grønland blive et minde om noget afsluttet: »thi som jeg ikke for timelig Fordeel og Nytte skyld er rejst til Grønland, saa er jeg ikke heller for timelig Fordeel og Nytte skyld rejst derfra, men *Guds* Ære alleene, og disse

arme vankundige Menneskers Oplysning, har, er og skal være mit eneste Øjemærke, ja Hjertets uafsladelige Ønske indtil min Død.«

Den 9. Aug. stod skibet ud gennem fjorden, og efter en besværlig rejse, der varede godt 1½ maaned, ankom det til København. I Danmark fandt han husly hos *Jakob Sewerin*. Og dermed begyndte et samarbejde, der førte til venskab.

Som *Hans Egede* havde skrevet i sin relation for den 29. Juli om sit virkes fortsættelse, saaledes handlede han. Det gav sig udslag i, at der 1737 blev oprettet et *Seminarium Groenlandicum* (det grønlandske seminarium) i København, som *Hans Egede* fik ledelsen af. Her fik missionærerne — og præster og lærere faar endnu — deres sproglige uddannelse med deres gerning i Grønland for øje. Og her kom den lille grammatik, som det var lykkedes ved *Frederik Christians* og *Poul Egedes* hjælp at sammenstille, til nytte. Paa grønlandsk kom der fra hans haand en ABC og en læsebog og forskellige andre skrifter af religiøst indhold til brug for undervisningen af grønlænderne. 1741 udgav han paa dansk en beskrivelse af Grønland »Det gamle Grønlands nye Perlustration«, der — oversat til fremmede sprog — blev læst over hele den daværende verden. Det var vel ikke den første beskrivelse. *John Davis* havde jo i sin tid skrevet sin. Men det var den første mere omfattende og mere dybtgaaende. Og den vidner om hans stadigt brændende kærlighed til det folk, han havde viet sit liv.

Denne kærlighed maa han have været i stand til at indblæse *Jakob Sewerin* lidt af. »Der var i *Sewerins* Forhold til Grønland ikke saa lidt Idealisme, aandelig Interesserethed og human Følelse» (Bobé). Det maa derfor synes ubilligt, naar man fra missionshistorisk side ikke helt har givet ham den plads i Grønlands historie, som hans indsats berettiger ham til. Raad søgte han tit hos *Hans Egede*. Det var mere, end missionskollegiet gjorde. For en privat handelsdrivende maa enhver udgift, der ikke med nogenlunde sikkerhed kan siges at ville resultere i mere end dækning, være tvivlsom. At *Jakob Sewerin* derfor tøvede overfor forslag, der indkom fra Grønland, er forstaaeligt. Det maatte — og maa endnu — volde vanskeligheder for en fjernt bosiddende ledelse at træffe bestemmelser, der kan synes selvfølgelig for dem, der er paa stedet. Forsigtighed maatte derfor indgaa som et naturligt led i *Jakob Sewerins* overvejelser.

Det kostede uforholdsmæssigt meget at holde en fregat, der var

Kol-lit Gub o-kau-sit mal-lig-
ek-fa-but.

Si-ur-tek o-kau-tek ta-mei-pok:

Al-la-mit Gud kai-seng-i-la-tit; u-
ang-a kis-si-ma Gud-i-o-bung-a.

O-kau-si-et ai-pa.

Gub af-fa tei-ner-ly-seng-i-let; Gub
ping-i-su-i-seng-i-la af-fa-mit mit-tar-
tok.

O-kau-tek ping-a-in-et.

Sab-bat (ul-lut ar-bang-et ai-pet)
er-fa-vi-uk.

O-kau-tek sis-fa-mat.

Ang-u-tul-lo arng-nel-lo nal-leis-fo-
a-fit, a-jor-seng-e-kul-lu-tit, nu-na-
mit-lo in-u-to-fang-o-kul-lu-tit.

O-kau-tek tel-li-mot.

In-nung-nut to-kot-si-sa-rau-nek.

O-kau-si-a ar-bang-et.

Arng-nau-na-fa-ri-a-rau-nek, ang-
un-nun-er-te-fa-ri-a-rau-neg-lo.

Ar-bang-et ai-pet o-kau-si-a.

Tig-lis-sa-rau-nek.

Ar-bang-ei ping-a-ju-et.

In-nu-fa-tit seg-lu-tig-is-sa-rau-
na-go.

XX 2

Q-

De ti bud fra ABC og katekismus 1757.
(Det kgl. Bibl.)

et stort skib, gaaende paa vagt i de grønlandske farvande. 1737 var der — for at imødekomme *Jakob Sewerins* henstilling om tidlig udsejling — allerede i Marts sendt en fregat derop. Kommandøren paa den optraadte kraftigt over for alle hollændere. De klagede til den hollandske regering, der lod klagen gaa videre til København, hvor man imidlertid afviste den.

Forbudet mod hollændernes handlen i koloniernes nærhed maatte imidlertid stadig opretholdes og understøttes med væbnet magt. For at komme uden om de store udgifter foreslog *Jakob Sewerin* en bedre ordning og fik den bevilget. Hans handelsskibe fik særligt søpas og blev udstyret med skyts, de blev saakaldte defensionskibe, d. v. s. bevæbnede handelsskibe, der havde lov til at føre splitflag, og af fremmede skibe skulde hilses og i danske farvande adlydes, som om det var kongelige skibe.

Med et af disse defensionsskibe førtes saa den første søkamp i nærheden af Grønlands kyster. En hollandsk galease havde optraadt udæskende over for et af *Jakob Sewerins* skibe, var derefter sammen med nogle andre sejlet ind i Diskobugten og havde kastet anker lige nord for Christianshaab. Derefter gik skibene nordpaa til Makeljik Oud, det nuværende Kangerdluatsiak ved Jakobshavn, inden for Christianshaab distrikt, tydeligvis i den hensigt at ville handle med de derboende talrige grønlandere. Her befandt sig imidlertid tre af *Jakob Sewerins* skibe, hvoraf det ene var udrustet som defensionsskib. Hollænderne respekterede ikke det kongelige, danske splitflag. Efter at være opfordret dertil nægtede de at forlade havnen, de laa for anker i. De danske skibe besluttede da at give ild, og i 1½ time beskød de hollænderne, der ikke skød igen, fordi deres kanoner ikke kunde naa saa langt, som de danskes. Endelig overgav de sig efter at have lidt en del skade. Skibene blev konfiskeret med samt deres last, og mandskabet blev sendt ud i storbaade for at søge at komme hjem med et af deres landsmænds skibe, hvilket lykkedes dem. Den hollandske regering klagede i København. Men den gjorde ikke videre ved sagen, især da de skibsejere, der havde mistet deres skibe i »søslaget«, opbragte *Jakob Sewerins* defensionsskib, da det paa hjemvejen løb paa grund ved den hollandske kyst. For nu yderligere at give sin vilje til at holde farvandet rent omkring Grønland til kende, udstedte kongen den 9. April 1740 en saakaldt plakat, at ingen andre end *Jakob Sewerin* maatte handle paa de kolonier, som var oprettet eller i fremtiden vilde blive det, og inden for 10-15 mil paa begge sider af dem. Hvis der var nogen, der gjorde det alligevel eller forulempede den indfødte befolkning, vilde vedkommendes skib blive opbragt og personerne anholdt.

Efter de første seks aars virksomhed var *Jakob Sewerin* imidlertid ikke naaet saa vidt, at handlen kunde give ham nogen indtægt, saaledes som hans beregninger i sin tid havde været. Kun ved yderligere tilskud fra staten kunde han faa det til lige at balancere. Men denne hjælp ydedes ham ogsaa. I overensstemmelse med sin plan om at sprede »loger« ud langs kysten gik han i de nærmest følgende aar til anlæggelse af *Claushavn*, *Jakobshavn* og *Frederikshaab*. Ved at anlægge flere og flere kolonier sydefter skulde man søge at naa det maal, som man endnu ikke havde tabt af syne: Genfindelsen af nordboernes østerbygd. Nordpaa trængte missionen paa for at faa

anlagt nye pladser. Sommeren 1741 blev Clauthavn anlagt som sommerplads for missionæren, men ogsaa som opholdssted for handlens betjente paa deres rejser. Og ved bugten Makelijk Oud, hvor det berømte »søslag« havde staaet, blev samme aar Jakobshavn grundlagt, midt i et folkerigt omraade, og opkaldt med kongelig tilladelse efter *Jakob Sewerin*.

Til bugtens vigtigste koloni, Christianshaab, var *Niels Egede* i 1736 flyttet, og han sad der med en enkelt afbrydelse til 1743. Distriktet talte en stor befolkning, som han kom umaadelig nær. Hans driftighed var saa stor, at det saa godt som altid lykkedes ham at komme hollænderne i forkøbet, og derfor trivedes handlen godt til gavn for befolkningen og til fordel for kolonien. Hollændernes aabenlyse handel blev derved næsten helt lammet; men i det skjulte vedblev de dog dermed i flere aar.

For at søge sydefter anlagdes i sommeren 1742 Frederikshaab paa 61° 59' ved Pâmiut, opkaldt efter kronprinsen (senere *Frederik V*). Men anlægget var forfulgt af gentagne uheld, væsentligst paa grund af storisen, hvorfor man i 1748 opgav handlen der; men missionæren og nogle andre danske blev der dog for at holde stedet vedlige og ikke svigte befolkningen helt.

Den udvidelse, som *Hans Egede* tidligt havde set som en nødvendighed, var saaledes nu ved at blive til virkelighed. Missionen var naturligvis fulgt med, ja havde sine steder været forud for handlen, saaledes ved Jakobshavn. Tallet af døbte steg nu for hvert aar med rivende hast. Dette gjaldt dog ikke missionens ældste plads, Godthaab.

1736 var *Poul Egede* herfra gaaet til Christianshaab. De to missionærer (*Ohnsorg* og *Bing*), som skulde gaa i *Hans Egedes* fodspor, besad for det første naturligvis ikke *Poul Egedes* dybe popularitet blandt befolkningen. Desuden mente de at kunne stille større fordringer til grønlænderne, som jo i saa mange aar havde været under *Hans Egedes* indflydelse. En del strengere var de ogsaa. Svært forstaaelig lærdom forlangte de lært, og mange vandt de ikke.

1739 kom *Niels Egede* — som en kortere afbrydelse i hans købmandstid ved Christianshaab — til Godthaab. Der gjorde han gerning baade som købmand og som missionær. Nogen skik fik han sat paa forholdene, inden han 1740 igen gik til Christianshaab. *Bing* og *Ohnsorg* vendte tilbage til Danmark. Deres afløser *Chr. Drachardt*

fik skæbnesvanger betydning for missionens fremgang ved Godthaab. Han kom nemlig hurtigt i forbindelse med herrnhuterne, som han efterhaanden helt bøjede sig for.

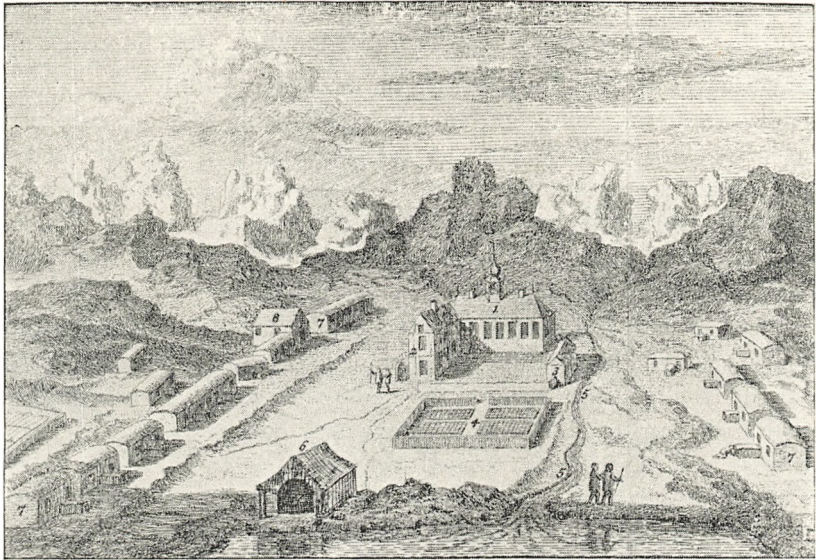
De fik herved en lejlighed til i fred at udbygge deres missionsgerning. De første aar ved deres station, som de havde givet navnet *Neu Herrnhut*, havde været nok saa drøje for dem. Sygdom og proviantmangel havde slidt paa dem og hindret dem i deres gerning. *Mathäus Stach* var efterhaanden blevet den ledende, og flere brødre var kommet til. De fik dog med tiden bedre orden i deres forsyninger hjemmefra. Her viste brødremenighedens faste organisation i de forskellige europæiske lande sig saare effektiv.

De stod saaledes i løbet af aarene materielt veludrustede til at optage deres mission; fra missionshistorisk side er den blevet kritiseret i stærke vendinger. Det var dem ikke muligt at naa ind paa nært hold af grønlænderne, saadan som det var lykkedes Egederne. Grunden hertil hævdes at være den, at de ringeagtede den indfødte befolkning og stillede sig skarpt over for alt folkeejendommeligt selv det alleruskyldigste. De lærte aldrig at tale grønlandsk ordentlig — bortset naturligvis fra dem, der efterhaanden fødtes og opvoksede i landet. Til trods for disse sproglige vanskeligheder gav de sig til at oversætte deres opbyggelige bøger til grønlandsk. De brugte ikke de bøger, som *Egederne* udgav. Ofte var det det rene kaudervælsk uden mening, grønlænderne lærte hos dem og bragte videre. Mange proseytter vandt de heller ikke de første aar.

En bestemt begivenhed bragte imidlertid en ændring i dette forhold. 1738 oplæste man ved et møde beretningen om Jesus i Getsemane have. En grønlænder sydfra, *K'ajarnak*, følte sig grebet af fortællingen og vilde høre mere. Denne vækkelse førte til hans og flere andres daab aaret efter.

Dette punkt satte saa herrnhuterne ind paa. Og det passede jo ogsaa med deres pietistiske indstilling at pege paa den lidende Kristus og derigennem opvække den søgende. Saaledes kom deres missionsmetode derfor til at se ud og førte til hurtige resultater og snarlig daab. Efterhaanden udartede det til taareperseri og anvendelse af usmagelige sange og salmer, der svælgede i blødende billeder, sentimental smerte og sødladen smægten.

Det gjaldt ogsaa om at overføre saa meget af brødremenighedens liv som muligt til de grønlandske forhold, først og fremmest fælles-

Ny Herrnhut efter Crantz: Historie van Groenland III 1779.

skabet, der voldte mange vanskeligheder netop paa grund af deres indstilling over for den primitive befolkning. Derfor maatte de søge et effektivt middel til at holde sammen paa menigheden. Og det gjorde de med en langt drastigere forholdsregel, end den danske mission overhovedet vilde vove at tænke paa at anvende. Ved daaben lovede den vakte at blive boende ved missionen.

Her boede de grønlandere, der havde sluttet sig til brødre­menigheden, i huse, der laa i snorlige rækker ud fra missionshuset. Befolkningen blev delt i forskellige afdelinger, der holdt møder, dels alene, dels under ledelse af en søster eller broder blandt de overordnede. De troende blev endogsaa klassedelt efter deres tros tilsyneladende styrke; saaledes udskiltes *Opertorsuit* (stærkt troende) og *Angnerrit* (de »ældste») som særligt begunstigede, der fik fine pladser og finere begravelse. Ondskabsfuldt er det blevet bemærket, at der ikke var en dygtig sælfanger uden, at han jo hørte til angnerrit eller opertorsuit.

Een ting — som *Lars Dalager* senere pegede stærkt paa — var øjensynligt et plus ved herrnhuterne: De grønlandere, der boede ved deres mission, var langt bedre klædt og ernærede, end grøn­lænderne

ved den danske mission. Helt pynteligt har stedet sikkert set ud med de lave grønlænderhytter omkring den bygning med kirkesal og flere stuer, der blev bygget. Ogsaa med hensyn til dette sidste stod herrntuterne bedre end den danske mission, idet det ikke var muligt at faa udsendt tømmer til kirkebygninger endsige blot bedehuse. Hvad nu grunden har været til, at de materielle forhold ogsaa for grønlænderne har set bedre ud ved Ny Herrnhut end ved Godthaab, saa varede dette forhold ikke ved; thi senere er der givet byttet roller paa det omraade.

Under *Drachardts* ledelse var den danske mission i aanden mere og mere blevet herrnhutisk, selvom den ikke var det i den ydre form. Personlig gik *Drachardt* 1744 helt over til brødremenigheden og lod sig optage i den som medlem. Den danske kateket *Berthel Laersen* var allerede da vundet for herrnhuterne. Deres metoder vandt derved dobbelt terræn. Missionskollegiet saa igennem fingre med det, ja billigede det maaske. *Hans Egede* paatalte forholdet over for missionskollegiet, der snoede sig uden om spørgsmaalet. Som følge heraf indgav *Hans Egede* sin afskedsbegæring som kollegiets raadgiver 1747 og fik den opfyldt. Selvom *Drachardt* havde opfordret stærkt til det, gik kun 17 familier af den godthaabske menighed over til herrnhuterne. Dette skyldtes den dygtige, grønlandske kateket *Poul*, der virkede under *Drachardts* periode iblandt sine landsmænd i *Hans Egedes* aand.

I Sydgrønland var missionens tilstand saaledes ikke særligt opbyggende at se paa. I Frederikshaab havde den derværende missionær *A. Sylow* haft store vanskeligheder, dels paa grund af de rent materielle forhold, dels med missionsgerningen. Dog kunde han, da han forlod stedet 1746, overdrage en lille menighed til sin efterfølger, der kendeligt forøgede den.

Et forhold til virkede hæmmende paa missionens fremgang, ja foragede ofte grønlænderne. De »gemene« ved kolonierne, matroser og haandværkere, opførte sig ikke altid lige sømmeligt. Det tjener lidt til deres undskyldning, at det var et haardt liv, de maatte føre, paa yderst simpel kost og i trælst slid i alt slags vejr, med skorbogens spøgelse tæt ind paa livet. Den eneste fornøjelse, de havde, var at tage sig en taar over tørsten. Men banden, svovlen, dobbel og drik og et noget moralsk uhæmmet liv i andre henseender kunde jo ikke virke opløftende paa grønlænderne. Tilmed giftede disse

folk sig ofte med grønlænderinder og trak saaledes familien med ud i deres »fornøjelser«. *Jakob Sewerin* søgte at raade bod paa dette forhold ved at sende bedre folk ud og udvalgte dertil karle fra sin egen gaard Dronninglund ved Limfjorden. I hans tid var der tydeligt en bedring i tonen blandt koloniernes »gemene«.

Mest mærkbar fremgang og sund udvikling fik missionen i Nordgrønland. Det er det mærkelige ved Grønland, at vel er kyststrækningen milelang, men med ufattelig hurtighed kan viden og nyheder sprede sig over de store afstande. Saaledes var *Hans Egedes* rygter og beretninger om hans virkes form og indhold naaet vidt omkring. »Jordbunden var beredt«, som ogsaa herrnhuterne fik det at føle, selvom de aldrig anerkendte det. Den aktive gerning kunde lettere faa indpas. Halvkvædede viser om den kristne religion havde vakt nysgerrighedens interesse, og da missionærerne kom til, var lysten til at faa mere at vide allerede til stede.

Den første missionær, *Bing*, maatte allerede forlade Christianshaab 1735 paa grund af manglende sprogkundskaber. 1736 kom *Poul Egede* derop. Hans gerning her har hædret ham med navn af Nordgrønlands apostel. For en nutid kan *Poul Egedes* menneskelige evner vel nærmest sammenlignes og anskueliggøres med *Knud Rasmussens*. Som ingen anden kunde han tale med grønlænderne. Levende paa siden af dem naaede han dybere ind i deres liv end nogen i hans samtid. I inderligt venskab med grønlænderne kan han vel kun være overgaaet netop af *Knud Rasmussen*. Da *Poul Egede* forlod Christianshaab og dermed Grønland paa grund af tiltagende øjensvaghed, var grønlændernes opfindsomhed for at faa ham til at blive rørende ved de hjertelige følelser, de derved udtrykte.

Det lykkedes *Poul Egede* at vinde mange tilhængere bugten rundt. Hvor dybt han kunde naa ind til en grønlænders sjæl, er den unge grønlænderinde *Arnarsak* et eksempel paa. Ufatteligt hurtigt naaede hun til et levende, religiøst grebet liv. Og en straalende hjælp blev hun snart for *Poul Egede* og uvurderlig for hans efterfølgere. En tid var hun i Godthaab — forresten ogsaa en tur til Danmark. *Drachardts* uheldige ledelse i Godthaab søgte hun under sit ophold der at modvirke.

Paa sine rejser naaede *Poul Egede* blandt andet til de store bopladser omkring det nuværende Jakobshavn. Her blev befolkningen stærkt grebet af hans forkyndelse, saa missionen — som allerede

nævnt — foreslog at lægge en station herop. At *Jakob Sewerin* tøvede med at gøre Jakobshavn til missionsstation straks, nævnes af missionshistorien med nogen bitterhed. Men man maa huske paa, at Christianshaab var det første fremstød her mod nord, og at en missionsstation var en ren udgift; en ny plads maatte først vise sig rentabel, før man kunde vove at udbygge den. Forsigtigheden talte altsaa sit sprog i *Jakob Sewerins* dispositioner. Missionærerne fra Christianshaab maatte klare begge steder. Naturligvis kunde det ikke give saa gode resultater, naar missionæren kun en kortere tid kunde være blandt befolkningen, rent bortset fra de strabadser, som han maatte udsætte sig for paa rejser og i det daarlige hus, der ved Jakobshavn blev opslaaet til hans bolig. Et forhold til virkede hæmmende; af hensyn til havn maatte kolonien anlægges paa et sted langt borte fra den oprindelige boplads, der som et godt fangststed holdt paa befolkningen et aarhundrede frem i tiden.

Det er interessant at lægge mærke til, at flere af de missionærer, der i de følgende aar kom til Nordgrønland, paa en eller anden maade stod i slægtskabsforhold til *Hans Egede*. Hans personlighed har i familien haft saa manende en virkning, og hans beretninger om land og gerning har været saa dragende, at flere af hans yngre slægtninge har følt sig kaldede til at tage hans gerning op.

Samme aar som *Hans Egede* blev udnævnt til superintendent, d. v. s. biskop, over den grønlandske mission, 1740, havde han atter sin kære søn ved sin side, en hjælp, han stærkt trængte til. *Poul Egede* fik embede som præst ved Vartov; men hans vigtigste arbejde kom til at ligge paa et andet felt. De studier, der i lykkelig, naturlig vækst fra hans barndoms tumlen med de jævnaldrende grønlændere med legende lethed førte frem til dybere og dybere indsigt, fortsatte han i 1740'erne. Fra hans haand — med hjælp fra de forskellige missionærer — kom til at foreligge trykte oversættelser af de fire evangelier 1744; men det vigtigste værk var dog hans grønlandske ordbog »*Dictionarium groenlandico-latinum*«, der udkom 1750 og var til stor nytte i hans arbejde ved det grønlandske seminarium. Lige fra sin hjemkomst havde han hjulpet faderen her, og da han i 1747 trak sig tilbage, fik *Poul Egede* udnævnelse som hans efterfølger. Den første missions sproglige famlen var meget for fastere former og metoder. Den deraf flydende grundigere uddannelse gav basis for fremdrift i selve Grønland.

Evangelium

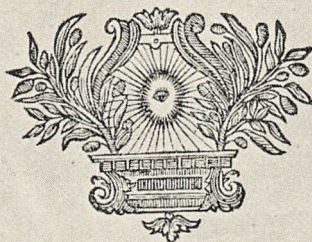
Okaufek tuffarnerfok

Gub Niarnanik Innungortomik,
okaufianiglo, Ufornartuleniglo, tokomel-
lo umarmello, Killaliarmello, Innuin
annauniartlugit, aggerromartomiglo,
tokorfut tomala umartitfar-
tortlugit.

Karalit okaufiet attuartlugo

aglek-paka

Paul Egede.

Kongib Iglorperkfoarne, Kiöbenhavnme,

1744.

Titelblad til de fire evangelier, 1744.
(Det kgl. Bibl.)

Selvom den fremgang, missionen i det hele havde haft, kunde have virket ansprende — især gennem *Egederne* — paa *Jakob Sewerin*, saa var dog de tab, han havde lidt og stadig led trods statens tilskud, saa store, at han som privatmand, der havde hensyn til sin familie at tage, ikke kunde blive ved længere. Derfor meddelte han i Dec. 1748 kongen, at han ikke kunde føre overenskomsten, der løb til 1750, til ende, men maatte standse nu. Det var ikke let for ham at tage denne beslutning. Aaret efter gik saa den grønlandske handel over til *Det almindelige Handelskompagni*.

1753 afgik *Jakob Sewerin* ved døden. Portrættet af ham, som hænger blandt andre store, danske mænds billeder paa Frederiksborg slot, viser et menneske med klare, kloge øjne i et friskt, rødmosset ansigt. Det vidner om en person med vovemod og ærlighed. Disse egenskaber var da ogsaa nødvendige for at skaffe ham de med-

arbejdere, som det lykkedes ham at faa til at gaa til Grønland, folk som brødrene *Dalager* og *Anders Olsen*. Disse egenskaber var nødvendige for at kunne vinde *Hans Egede* og hans sønners dybe ven-skab. *Poul Egede* taler om hans ejegodhed og kærlige sindelag. Han tjente ikke nogen formue paa den grønlandske handel — tværtimod; men hans tid som leder af handlen betød — til gavn for den indfødte befolkning — at den kom ind i en bedre ordening, og at hollændernes overgreb blev formindskede og deres handel hæmmet, saa de trak længere nordpaa. Og altid holdt *Jakob Sewerin* fast ved, at handlen var grundlaget for det egentlige: Missionen og kolonisationen. Med rette bar han navn af Grønlands Patron, d. v. s. Grønlands beskytter.

1750-1782

UNDER HELE CHRISTIAN VI's REGERING og i begyndelsen af *Frederik V's* — altsaa i perioden 1730 - ca. 1750 — havde Danmark været rystet af en landbrugskrise med smaa priser paa landbrugets produkter samtidig med, at kvægpest reducerede besætningerne paa gaardene. En landbrugskrise vil altid i et land som Danmark faa følelige følger ogsaa for andre erhverv. Saa mange af landets indbyggere faar ringere evne til at købe, fordi de tjener mindre. *Jacob Sewerins* forsigtighed og endelige opsigelse af overenskomsten faar herved et dybere perspektiv. For ogsaa hans handel maatte føle tidens usikkerhed. Naturligvis fik denne langvarige økonomiske rystelse ogsaa indflydelse paa statens finanser, idet skatteindkomsterne maatte synke, og endelig paa mønten, hvis værdi blev ustabil. Alt dette indvirkede endvidere paa regeringens holdning overfor statsudgifterne og blandt andet paa missionskollegiets, saa man derved bedre kan forstaa den vrangvilje, som det offentlige viser mod stigende udgifter til »det grønlandske Dessein«.

I overensstemmelse med de økonomiske tanker, der paa det tidspunkt herskede, søgte staten paa forskellig vis at hjælpe paa de fortvivlede forhold. Ved stavnsbaand, beskyttelsestold og vidtdreven statsstøtte til handelsselskaber, der fik eneret, monopol paa import, søgte man at stabilisere det økonomiske liv. Gennem statsstøtten skulde disse handelsforetagender ogsaa opmuntres til at benytte alle muligheder for eksport og transithandel for at skaffe mønten sikrere forhold.

Det var tanken om understøttelse af handlen gennem statshjælp, der laa til grund for Bergenskompagniets privilegier og *Jacob Sewerins* octroy. Men under *Christian VI* og *Frederik V* udvidedes denne politik betydeligt. Paa alle Danmarks kolonier oprettedes der mono-

poler. Saaledes udvidede det vestindiske kompagni sin handel, og staten overtog dets besiddelser helt 1755. 1732 blev det asiatiske kompagni oprettet; det havde monopol paa handlen i de danske besiddelser i Indien. Monopolet paa den finmarkske handel i Nordnorge har vi allerede hørt om i forbindelse med *Jakob Sewerin*. Handlen paa Island var stadig (siden det 17. aarhundrede) undergivet monopol.

Det var et af den slags statsstøttede handelsselskaber, der nu efter *Jakob Sewerin* overtog den grønlandske handel. Det var blevet oprettet 1747 med det for øje at bringe østersøhandlen ind under dansk ledelse, d. v. s. være hoveddeltager i den udenrigshandel, som Danmark førte. Men yderligere skulde det foretage handelsfarer i Middelhavet og paa Vesteuropa. Disse mange og store opgaver blev endelig udvidet med finmarkshandlen og hvalfangsten i Ishavet, og 1749 kom hertil den grønlandske handel og hvalfangst.

»*Det almindelige Handelskompagni*«, som det kaldtes, var et alt for vidtspændende foretagende, der hvilede paa et for svagt grundlag. Dets hovedinteresse maatte efter dets bestemmelse blive østersøhandlen. Det var i sig selv en umulighed, et yderligere, mislykket led i rækken af forsøg, lige fra Valdemarernes tid til nu: Politisk og økonomisk at gøre Østersøen til et dansk indhav. Den forholdsvis lange periode, *Handelskompagniet* var i live, skyldtes kun den tids urolige forhold i Europa, som i almindelighed var til gunst for den danske handel saa godt som hele resten af aarhundredet. Handlen paa Grønland kunde imidlertid for et foretagende, der var slaaet saa stort op, kun blive en biting. Og det fandt ogsaa udtryk i de aar, der fulgte nu, idet *Handelskompagniets* vrangvilje mod missionen hæmmede dennes fulde udfoldelse.

Der blev sendt en mand op til Grønland, *N. C. Geelmuyden*, for at undersøge, hvordan sagerne stod til, før *Handelskompagniet* endeligt overtog handlen. Hans skildring af forholdene er meget sort. Alt synes at have været mere eller mindre forfaldent. Alle bygninger trængte til reparation. Christianshaab og Cloushavn var forladt af handelsbetjentene. Det samme gjaldt Frederikshaab. Man kan deraf tydeligt forstaa, at de midler, *Jakob Sewerin* i de sidste aar har haft, ikke har været store, siden det kunde staa saa elendigt til. Men *Geelmuydens* bemærkninger om de retningslinjer for kolonianlæggeser, som *Jakob Sewerin* havde fulgt, viser os, at dennes betragtninger

var fornuftige, og de blev da ogsaa fulgt af *Det almindelige Handelskompagni*.

Efter nu smaa 30 aars kolonisation, mission og handel kan det være af interesse at se, hvordan billedet af Grønlands befolkningsforhold tager sig ud. Straks maa man da antage, at befolkningen er aftaget i antal. Det fremgaar vel ikke af tal; beklageligvis kun ved tvivlsomme konstruktioner, der helst bør undgaas, kan man give omtrentlige størrelser. Samtidens talopgivelser er taget rent paa slump og kan ikke have megen gyldighed. Det var naturligvis umuligt at danne sig noget talmæssigt skøn over en befolkning, der ustandselig var i bevægelse, og saa længe store strækninger kun ganske overfladisk var berejst. Men af bemærkninger rundt omkring i beretningerne kan en nedgang i folketallet regnes for sikker. Aarsagerne til den er vel væsentligst at finde i den store koppeepidemi og andre farsoter, men kan vel ogsaa siges at skyldes et andet forhold: Sammenhobningen og fastere bosættelse, hvorved ernæringsmulighederne blev forringet. Især herrnhuterne ønskede at hæmme den stadige flytten frem og tilbage, hvilket er forstaaeligt ud fra det synspunkt, at det, i overensstemmelse med deres regler, gjaldt om at holde de for kristendommen vundne mennesker sammen til stadig undervisning og gudstjeneste. Den kultur, som det var missionen som helhed magtpaaliggende at give grønlænderne, forudsætter ogsaa en fastere bosættelse, vokset frem, som den var, i et bofast agrarsamfund, og skulde egentlig synes at have faa vækstbetingelser i et udpræget jæger- og fangersamfund som det grønlandske. Der opstod netop derfor en konflikt mellem missionens gerning og den økonomiske basis for det daglige liv. Det grønlandske erhvervsliv var endnu paa det tidspunkt baseret paa denne evige flytten frem og tilbage. Og ikke ustraffet kunde man gøre vold paa dette. Sammenhobningen af døbte grønlændere ved kolonistederne bevirkede, at deres økonomiske tilstand blev saare ringe.

Fra missionshistoriens side er det blevet gendrevet, at den danske mission bevidst — ligesom herrnhuterne — skulde have opfordret til sammenhobningen. De døbtes tarv laa de danske præster lige saa meget paa sinde, som man fremhæver herrnhuternes bestræbelser derfor. At der ved de danske missioner — baade ved dem, der fandtes 1750, og ved dem, der oprettedes senere — var en vis forarmelse tilstede, fremgaar af den naturalhjælp, dels paa missionens, dels paa

egen regning, missionærerne saa sig nødsaget til at yde. Der var blandt enkelte af dem et sundt syn paa social hjælp, idet man et sted ydede »redskabslaan« for at fremme erhvervsevnen. Uden at beskyldte den danske mission for noget, som den efter alt at dømme selv har set det uheldige i og søgt at modvirke efter bedste evne, saa kan man søge aarsagen til sammenhobningen ved kolonierne i et ganske selvfølgelig forhold: Uvidende om den økonomiske risiko, de løb, rejste grønlænderne for netop at nyde godt af missionen til de steder, hvor den undervisning, de tragtede efter, til fulde var at faa. Der var der ogsaa varer at købe, og der kunde ind imellem falde noget rart af. Missionens skyld kan da højst blive indirekte. Det kraftigt gentagne ønske om ansættelse af kateketer ude blandt distrikternes befolkning og bestræbelserne — lige fra *Hans Egedes* tid — paa at uddanne grønlændere til at virke i missionens tjeneste kan vel anses som tilstrækkeligt bevis for, at missionen klart forstod, at der maatte findes et middel til at modvirke tilflytningen og dermed forarmelsen. Da handelsdirektionen 1775 beordrede en fordeling, d. v. s. udflytning af befolkningen fra kolonierne, var dette dels forsent, dels et dødfødt forlangende, fordi man ikke havde i sinde at forsyne »udflytterne« med kateketer, og befolkningen kunde man saaledes ikke formaa til at flytte, og missionærerne ud fra deres synspunkt maatte sætte sig derimod. *Otto Fabricius* er opmærksom paa denne skyggeside ved missionen, idet det ikke opmuntrede de udøbte til at søge omvendelse, naar denne øjensynligt havde sult og savn til følge. Maaske overdrevent — maaske sandt fremgaar det triste billede i de grelleste farver af *Lars Dalagers* indberetninger og relationer, hvorfra da ogsaa beskyldningen mod den danske mission sandsynligvis stammer. Paa den anden side faar hans herrnhutiske tilbøjeligheder ham til at hæve denne missions fortrinlige sociale og økonomiske administration til skyerne. Paa det tidspunkt var den virkelig ogsaa beundringsværdig. Men netop det, som han beskylder den danske mission for, stod paa prent i de herrnhutiske daabsløfter. Senere skulde da ogsaa forarmelsen blandt herrnhuter-nes grønlændere slaa ud i lys lue.

Ogsaa handlen led følelige tab ved den økonomisk daarlige almentilstand. Naar koloniens befolkning ikke fangede noget ud over, hvad der lige kunde dække dens eget forbrug og knap nok det, blev der saare lidt tilbage til indhandling d. v. s. til at sælge til Danmark.

Af dette salg holdtes udhandlingen af de nu mere og mere nødvendige europæiske varer i gang, og af det lønnedes jo ogsaa hele missionen. Den største part af indhandlingen synes ikke at være kommet fra kolonisternes befolkning, men fra den mere eller mindre hedenske befolkning i distrikterne eller tilrejsende. Hvert aar tog handlens betjente paa rejser og opkøbte varer rundt omkring, ikke een men naturligvis mange gange om aaret. Saa galt stod det til med selve kolonibefolkningen, at man endda hører omtalt, at der er grønlændere, der er kommet i den uværdige situation, at de lever af, hvad de kan tigge sig til eller faa forærende. Mange af dem !aa direkte kolonien til byrde. Skylden for misæren blev af samtiden som allerede nævnt skudt paa missionen. Der kommer derfor en modsætning frem mellem missionen paa den ene side og handlens folk paa den anden side. Godthaabs købmand *Lars Dalagers* fjendskhed mod missionen slog ud i, at han direkte modarbejdede de kirkens tjenere, han sad sammen med. Hans indstilling fik en del indflydelse paa handlens ledelse, der ogsaa kom til at staa i et mere spændt forhold til missionskollegiet, som af den grund maatte være yderst forsigtig i sine dispositioner og krav. Flere steder skyldtes paa den anden side modsætningen mellem handlen og missionen ogsaa den slette opførsel, som flere af handlens folk viste.

Lars Dalager lader imidlertid ogsaa sin kritik gaa ud over handlen selv og den politik, den førte. Han mente, at handlen paa sin side drog grønlænderne bort fra deres oprindelige erhverv, sælfangsten. De mange bøsser, der var solgt — dog især de elendige hollandske — forledte grønlænderne til at gaa paa rensjagt, fordi det var langt morsommere end havfangsten. Rensjagten var udartet til en ren lystjagt, hvor jægerne vankede om i dagevis og forsømte deres familie, skød dyrene ned og knap nok gad slæbe kødet med sig tilbage, ihvertfald kun det allerbedste, og saa skindene. Ofte lykkedes det kun at anskyde dyrene, der saa til ingen verdens nytte led en pinefuld død. Man maa erindre, at der dengang ingen fredningsbestemmelser var af nogen art. Det fortælles, at der om sommeren stimlede en masse grønlændere sammen i egnen omkring Godthaab baade nordfra og sydfra for at gaa paa rensjagt; bagefter deltog de saa ganske vist i den rige sælfangst i kakuk-løbet. En saadan massejagt paa rensdyrene maatte i høj grad gaa ud over bestanden, og desuden spildtes der for den nyttigere fangst adskillige dage og uger, naar

tilmed de lange rejser frem og tilbage tages med i betragtning; undervejs fangede man i almindelighed kun til det øjeblikkelige behov. *Lars Dalager* ønskede derfor, at rensjagten i den form ophørte; mod en fornuftig jagt har han vel ikke haft noget at indvende. Da han sad som købmand i Godthaab 1754-67, opkøbte han alle de livsfarlige, daarlige bøsser, han kunde, for egen regning. I stedet laante han mod en aarlig afgift gode bøsser til sælfangst. Resultatet udeblev heller ikke, selvom det ikke lykkedes ham helt at føre grønlænderne tilbage til dette erhverv.

Sælfangsten var dog trods alt stadig det vigtigste erhverv. Sæler fandtes der i rigelig mængde dengang. De andre erhverv stod ihvertfald i størstedelen af landet aldeles i skygge heraf. Torskefangsten og rødfiskefangsten synes kun at have været til husbehov. Angmagsatterne har dengang som ogsaa senere gennem det 19. aarhundrede optraadt i rigelig mængde og brugtes paa den sædvanlige maade i tørret tilstand. Hvalfangsten af de forskellige større og mindre arter har haft sin betydning baade med hensyn til kød og tran og matak som ogsaa til redskaber (barder, narhvaltand, hvalben). Hvalrosfangsten og bjørnejagten samt ikke mindst fuglejagten ydede deres tilskud af kød og skind, hvalrostænder og dun.

Hvalfangsten synes ihverfald for de større arters vedkommende i løbet af det 18. aarhundrede at være ved at ebbe ud. *Peder Olsen Walløe* nævner i sine dagbøger fra Christianshaab hval som noget særligt. De hollandske hvalfangere, som omtales sammesteds, har heller ikke haft stor fangst. Endnu i lang tid var dog fangsten af pukkelhval betydelig ved Frederikshaab og ved Pisugfik nord for Godthaab, skønt stadig aftagende. Hvidfisk og narhval spillede dog en betydelig rolle.

Ved et samfat af de oplysninger, som gives i *Peder Olsen Walløes* dagbøger, kommer det indtryk frem, at forholdene har været rigeligere i Nord- og Midtgrønland end sydpaa. Paa hans rejse syd om Kap Farvel om til østkysten i 1752 ser han det samme erhvervsmæssigt daarlige billede, som disse egne i det allersydligste adskillige steder den dag i dag frembyder. Fejlslagen fangst, udeblivelse af sæler, storisens hindringer — nød og sult. Han hører om menneskeædere; men han forklarer dette forhold med, at de stakkels mennesker kun i yderste nød dræber og æder hinanden eller helst fremmede, der kommer til stedet. Ved kolonien Frederikshaab taler *Fa-*

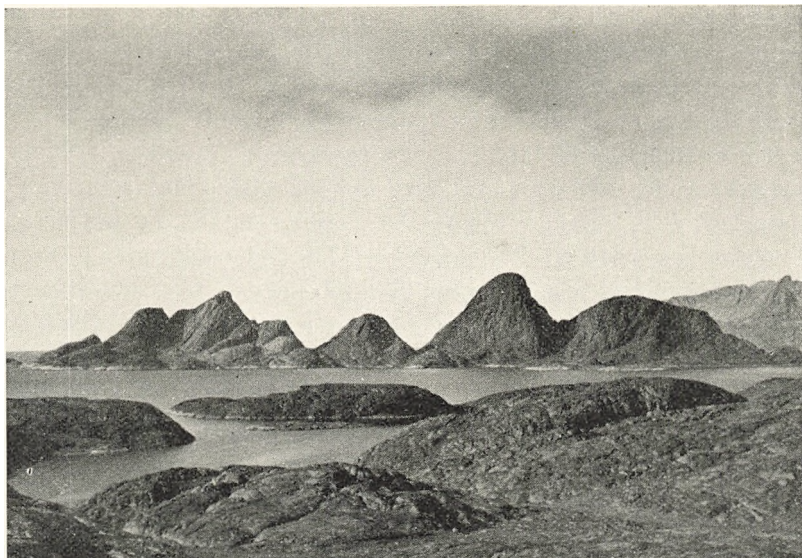
bricius om de daarlige tilstande mellem døbte; men han nævner ogsaa den forbedring, der indtraadte, da en del af dem blev flyttet til Iluilårssuk.

Lars Dalagers plan var at føre grønlænderne tilbage til deres nationale erhverv, sælfangsten, og han vilde gøre det ved at indføre garnfangst. Allerede *Hans Egede* havde i 1722 været inde paa dette. Planen kom ikke til udførelse straks. Men det viser os, at der tumles med tanker om at forandre fangstmetoderne. Det tilsyneladende store antal konebaade vidner imidlertid om, at fangstevnen og fangstmulighederne i nord og syd foreløbigt ikke var sunket faretruende. I hovedsagen var fangstmetoderne de gamle. Harpun, lanse og fuglepil, hele kajakkens udstyr og de gamle redskaber til fiskefangst forarbejdedes og brugtes endnu; men nye redskaber var ved at vinde indpas. Først og fremmest kom der skydevaaben til sælfangsten og rensjagten og den øvrige landjagt, dernæst fiskekroge og andet lignende. Knive og andet jernkram var som bøssen kendt allerede før den danske kolonisations begyndelse. Hvalfangsten dreves efter særlige metoder fra gammel tid fra kajaker og konebaade i flok. Beskrivelsen deraf er lykkeligt bevaret for os i *Fabricius* »Fauna Groenlandica«.

Endnu et træk til belysning af tilstandene paa den tid kan fremdrages af *Lars Dalagers* relationer: Afhængigheden af de fremmede varer. De ovennævnte redskaber, der havde fundet stedse stigende anvendelse var efterhaanden nødvendige ting, ligesom krudt og bly; men det forudsatte naturligvis, at man solgte noget til købmanden for at kunne skaffe sig varer. Grønlænderne havde allerede lært af hollændernes handel, at fangsten kunde omsættes i adskillige rare genstande. Den danske handels stadige tilstedeværelse maatte forøge denne lyst til udveksling af fangstprodukterne med importerede varer; hele indhandlingen byggede jo ogsaa paa en vareudveksling under tuskhandlens form. Flere af varerne kunde siges at være mindre nødvendige under de daværende forhold. *Dalager* benytter ogsaa her lejligheden til at give missionen et hip, idet han beskylder missionærene for at forvænne grønlænderne med fremmede proviantsorter. *Arnasak* havde i den forbindelse fraraadet *Dalagers* gode ven missionær *Drachardt* i Godthaab at give almisser af sine egne forraad. Flere steder ved kolonierne var grønlænderne begyndt at bruge europæisk tøj. Det var ganske vist gode ting, de kunde købe.

Men den nationale maade at klæde sig paa gik tilbage. Saalænge fangsten gav og kunde give rigeligt til at klæde sig i, var dette forhold urimeligt. Især var det ikke et gode, at de straalende bomuldstøjer vandt indpas; men det er paa den anden side forstaaeligt, da pynt og farver for os allesammen spiller en rolle. Men bomuld er og var dengang ikke hensigtsmæssig paaklædning i et land med saa stærk en gennemsnitskulde. De fremmede varer virkede lokkende, og deriblandt ikke mindst tobakken. Forbruget af disse indførte ting var stedse stigende i den følgende tid og gjorde befolkningen mere og mere afhængig af købmændene, der blev smaa konger paa deres pladser. Og desværre var disse mænd ikke alle af en saadan art, at de kunde taale den magt, de havde. De behandlede ofte befolkningen raat og brutalt og snød den til deres egen fordel. Nutidens mere humane indstilling og større forstaaelse kendte datidens mennesker af gode grunde ikke til. Det var uhyre vanskeligt at faa ordentlige folk fra Danmark til at tage stilling i Grønland. En person som *Lars Dalager* holdt sig som nævnt ikke inden for det sømmeliges grænser. Dette traadte dog kun frem i hans forhold til den danske mission. Tilsyneladende stod han sig godt med den grønlandske befolkning. Med et forbavsende originalt syn betragtede han alle forhold ud fra det bedste for grønlænderne. Dette kaster et forsonende skær over hans mindre pæne handlinger, som hans koleriske temperament og manglende dannelse fik ham til at begaa.

Alt i alt ser billedet af det grønlandske samfund ved 1750 og tiden efter ikke saa godt ud, som man kunde ønske at male det. De 30 aar havde ikke bragt lutter lykke til landets børn. Men naar vi nu fra vores moderne tider ser tilbage derpaa, maa vi sige: Det var haardt, men nødvendigt. Det maa igen understreges, at der allerede tidligere af andre var slaaet hul paa den eskimoiske kultur, derfor var kolonisationen b'evet en nødvendighed; og et samfund lader sig nu engang ikke lave om uden, at det gør ondt paa de slægtled, der oplever omformningens første tid. Og det var netop det, man var i færd med at gøre og arbejder paa endnu: Ad kunstig vej højne et samfund til en kultur, det ikke ved egen kraft kunde have dannet. Forklaringen paa tilstandene ligger lige for: Der var bragt uorden i det økonomiske og sociale grundlag for det eskimoiske samfund i Grønland. Endnu var man ikke naaet til opbygningen af det, der skulde træde i stedet, det grønlandske.

Fjeldene (Zuikerbrood) umiddelbart nord for Kangâmiut.

Men een ting var givet. Der var ikke et ord, der lød for opgivelse af hele værket. Dertil havde *Egedernes* og *Jakob Sewerins* tid ydet sit. Dertil havde alt for mange gode mænd lagt deres gerning i landet. Grønland havde faaet en fast plads i den danske regerings bevidsthed.

Som sagt blev *Det almindelige Handelskompagnis* virke i hovedsagen en fortsættelse af *Jakob Sewerins* politik: Anlæggelse af flere loger og kolonier. Formaalet var ogsaa det samme, at gøre indhandlingen mere virksomhedsfuld ved at komme hollænderne i forkøbet og at forsøge at tage hvalfangsten mere i handlens tjeneste.

1754 anlægtes *Fiskenæsset* (eller *Fiskernæsset*, som navnet lyder i ældre kilder) for at lette forbindelsen mellem Godthaab og Frederikshaab. 1755, 26. April, fik *C. C. Dalager* i Jakobshavn ordre til at anlægge *Ritenbenk*, hvis mærkelige navn er en omstilling af *C. A. Berckentins* navn; han var præsident for *Det almindelige Handelskompagni*. Samme aar blev af *Anders Olsen* ved Kangâmiut *Sukker-toppen* anlagt, opkaldt efter de nærliggende øer, som hollænderne kaldte for *Zuikerbrood* (Sukkerbrød). For at modarbejde hollændernes snighandel paa dens hovedplads anlagdes 1756 ved Ukivik, hol-

lændernes Sydbay, en koloni. Der var imidlertid ikke mange grøn-
lændere bosat ved Sydbay, hvorfor det paa missionens foranledning
blev oprettet en loge ved Amerdlok 1759, hvortil missionen flyttede.
De fleste af grønlænderne ved Sydbay flyttede med. Handlen saa sig
derfor nødsaget til at oprette et nyt centrum for distriktet 1760, det
nuværende *Holsteinsborg*, der blev opkaldt efter missionskollegiets
præsident *J. L. Holstein*. Sydbay blev ophævet 1767, og samme aar
flyttedes missionen til Holsteinsborg. 1756 undersøgte man i Disko-
bugten forholdene paa *Nûgssuak* og rundt om den, hvor hollænderne
ofte kom. Paa sydsiden af halvøen blev der lagt en station. Alle disse
kolonianlæg affødte en del stridigheder med hollænderne, der lod
klager gaa gennem deres regering til den danske. At de hollandske
hvalfangere ikke fik noget ud deraf, skyldtes de forviklede forhold i
Europa paa det tidspunkt, og at Holland selv var inde i en politisk
krise. Hele modsætningsforholdet mellem Danmark og Holland blev
dog i 1762 bilagt ved voldgift, hvorved hollænderne lovede at af-
holde sig fra handlen paa kysten. Til gengæld lovede Danmark, at
de hollandske hvalfangere ikke skulde blive hindret i deres arbejde,
saalænge de afholdt sig fra handel med beboerne paa kysten. Dan-
mark kunde altsaa notere en diplomatisk sejr.

Kolonianlæggene fortsattes ufortrødent. 5 sømil nord for Nordre
Strømfjord anlagde *Niels Egede* en ny koloni. 1760 blev den opkaldt
efter hans fader *Egedesminde*. 1763 blev den dog flyttet til dens nu-
værende plads paa øen *Ausiait*. Endelig blev det — efter store van-
skeligheder med stationen paa *Nûgssuak* — besluttet at flytte den om
paa nordsiden, hvor *Ûmának* blev anlagt. Her kom den af *Lars Dal-
ager* foreslaaede garnfangst af sæler i brug og gav kolonien dens
gode indtægter. 1769 anlagdes paa *C. C. Dalagers* forslag den nord-
ligste koloni *Upernavik*. Denne koloni kom dog til at føre en usikker
tilværelse i længere tid.

De første aar kunde *Det almindelige Handelskompagni* fremvise
lovene resultater. Man forsøgte derfor at virkeliggøre de planer,
som baade *Egederne* og *Jakob Sewerin* havde fremholdt, nemlig hval-
fangsten. Men udførelsen af planen slog ganske fejl. Samtidig ser vi
en nedgang i de hollandske hvalfangeres udbytte. Noget af forkla-
ringen paa, at de danske forsøg ikke lykkedes, ligger altsaa i, at
dyrenes antal synes at være formindsket.

Paa andre omraader mødte *Det almindelige Handelskompagni* i

aarenes løb besværligheder og ulykker. Som det var at vente, kunde østersøhandlen ikke give den indtægt, som man havde haabet. Middelhavshandlen og farten paa Vesteuropa bragte heller ikke det handelsliv, som man havde ventet. For at holde hele dette store handelsforetagende i gang maatte indtægterne være temmelig betydelige. Og i stedet for indtægter kunde *Handelskompagniet* efterhaanden kun notere tab. Lagt sammen med de tab, som med aarene ogsaa blev lidt paa den grønlandske handel, trods dens jævnt stigende indtægter, blev resultatet, at *Det almindelige Handelskompagni* blev opløst 1772. Dets varige betydning for Grønland kom til at ligge i, at handlens indtægter, som nævnt, viste en opadgaaende tendens, hvilket maatte betyde, at foretagendet ved en fornuftig ledelse vilde kunne svare regning, og at derfor handlen maatte fortsættes. Dette saa meget mere, som der nu ikke moralsk kunde være tale om at opgive kolonisationen. Mest betydning for Grønland blev dog udfoldelsen af kolonianlægge.

Denne kom missionen til gode, selvom de materielle forhold for missionærerne paa de gamle pladser og i endnu højere grad paa de nyoprettede var forfærdende. Beretningerne opviser talrige eksempler paa, hvor ulideligt dagligdagen var for disse mennesker, der fra barnsben havde været vant til gæstmildere vilkaar. Selv de missionærer, der var af islandsk og nordnorsk afstamning, og som var opfødt under barske forhold, fandt betingelserne for det anstrengende, aandelige arbejde, de maatte yde, næsten utaalelige. De idelige rejser i aaben baad, den knappe løn, der for en del bestod i den ofte elendige, men nødvendige, danske proviant, sled paa disse menneskers helbred, saa de ofte legemligt nedbrudte vendte hjem, ja, enkelte kostede det endda livet. Man har fremhævet, at den grønlandske mission ingen martyrer har haft; man kan dog blive martyr paa anden vis, end ved at finde døden for hedningehaand midt i sin gerning. Et martyrium har det uomtvisteligt været tit og ofte for det 18. aarhundredets missionærer at øve deres gerning i Grønland. For *Hans Egede* var de sidste aar en fortsat pine, og for de senere missionærer kunde kampen for deres livssag tit synes dem frugtesløs og ulideligt hæmmet ved alle slags materielle og personlige hindringer. Det er i nutiden blevet understreget, hvorledes den intellektuelt aandelige arbejder i Grønland forholdsvis hurtigt mister sin energi, og at dette skyldes manglen paa intellektuel-aandelig næring. Tildels

modvirkes den gennem den normalt rigelige tilgang af bøger; hvor langt mere grelt maatte forholdet ikke have været i den tid, hvor adgangen til denne helsende kilde var langt besværligere. Tilmed berettes der om, at de faa, fattige bøger, missionærerne ejede, blev ødelagt af regnvand, der sivede ind gennem boligernes tage. Et missionariatsbibliotek synes i Godthaab — at dømme efter bevarede rester i Godthaab Seminariums Bibliotek — at være dannet i periodens slutning. Det samme har vel været tilfældet andre steder.

I et enkelt, daarligt indrettet, snævert rum med sparsomt bohøve, med stormen pibende ind gennem de utætte vægge, med sne og regn i strimer og strømme ind gennem revner og sprækker og brøstfældige døre, et enkelt sted med købmandens gryntende svin bag den tynde bræddevæg, levede og — hvor utroligt det end lyder — arbejdede disse missionærer. Og ofte delte de disse trange boliger med kone og børn. Langt lunere og rummeligere var grønlændernes hytter, og der var da ogsaa missionærer, der boede i sten- og tørvehus om vinteren. Uvant fra barnsben dermed kunde de dog i længden ikke taale at bo i dem. Og dog blev de seks-syv aar i tjenesten, ja, enkelte adskilligt længere.

Var missionæernes boligforhold elendige, fordi handlens ledelse ikke sørgede for anstændige huse, saa var muligheden for bygninger til missionens formaal, gudstjeneste og undervisning, endnu besværligere at faa indrettet. Begge dele foregik i lange tider i missionærens egen stue, til nød i et pakhus. At det har kunnet lade sig gøre, forekommer En ufatteligt, og end mere, at det kunde give resultater. Først da missionær og menighed selv tog haand i hanke med sagen, blev bygningerne rejst.

Hele den økonomiske lurvethed og trang, der synes at kendetegne missionen, skyldtes især missionskollegiets tilsyneladende mangel paa midler, og handlens udtalte ulyst til at udrede omkostningerne til dens forbedring, hvilket den efter overenskomsten skulde gøre mod tilskud fra staten. Tiderne skulde nu ellers fra 1750erne have forbedret sig noget, saa man kunde have ventet en større offervillighed. Missionskollegiet synes imidlertid ikke at have handlet, som det havde midler til. Der fandtes ret store legater til lønning af missionærer og til kirkebygninger i Grønland; men missionskollegiet rent ud nægtede at kende noget til dem; først langt senere blev de anvendt efter bestemmelserne. Heller ikke aandeligt fandt missionæerne

nogen synderlig støtte hos det pietistisk prægede kollegiums medlemmer. Uden at man har kunnet paavise grunden, er dette imidlertid tilfældet. *Poul Egede*, der indtil sin død 1788 var kollegiets raadgiver, talte tit for døve ører; han blev dog for længe i embedet, saaledes at hans raad ofte i den senere tid ikke bundede i noget kendskab til de totalt ændrede forhold.

Uden nævneværdig støtte gik missionærerne saaledes til deres gerning, der bestod i at være præst for de danske, et ofte brydsomt og lidet opmuntrende arbejde, der var at forrette dagligt, endvidere hovedopgaven, nemlig paa grønlandsk for det første at undervise børnene rent skolemæssigt, hvilket de fleste missionærer gjorde af egen drifft uden at have ordre dertil, for det andet at holde den døbte grønlandske menighed i aande med daglige andagter morgen og aften og ved anden almindelig præstegerning, for det tredje at undervise dem, der søgte daab, altsaa den egentlige mission, hvilket foregik om aftnen af hensyn til jagt og fangst. Dertil kom rejser til de store distrikters spredte befolkning. For en nidkær embedsmand var dagen fuldt besat, — hvis han tilmed skulde afse tid til at undervise sine egne og maaske ogsaa andres børn sømmeligt. At det oversteg enkelte missionærers evner, kan vist roligt undskyldes. Ikke alle var lige hurtigt arbejdende og i besiddelse af fremragende forstandsgaver. De kirkelige forretninger kom, efterhaanden som menighederne voksede, til at tage stedse større plads op. Konfirmationen, der var indført i Danmark 1736, søgte man allerede 1757 at indføre i Grønland. Den første konfirmation holdtes af *Glahn* i Holsteinsborg 1766; men først 1791 blev konfirmationen officielt beordret indført. Sjælesørgergerningen maatte med menighedens vækst og med de gentagne vækkelser ligeledes stige i omfang.

En hjælp fik missionærerne i de danske kateketer, der oftest som rene drenge sendtes fra Vajsenhuset i København til Grønland. De lærte hurtigt det grønlandske sprog til bunds, giftede sig ofte grønlandsk og levede halvvejs paa grønlandsk vis — akklimatiserede sig. De klarede sig derfor gennemgaaende bedre end missionærerne, paa trods af den uanstændigt slette løn, de fik, og hvoraf en del bestod i de simpleste proviantsorter, der ofte var uspiselige. Under de skiftende missionærer betød disse kateketer en kontinuitet i arbejdet, og de satte som regel den nye missionær ind deri. Deres gerning laa i det stille, daglige arbejde, men har til gengæld haft uvurderlig be-

tydning. De fleste af dem fandt deres grav i Grønlands sparsomme muld.

Missionen maatte som en selvfølge anvende en bestemt metode i hovedsagen. Og da det drejede sig om at bibringe relativt omfattende kundskaber, før man skred til daab og dermed indlemmelse af den omvendte i menigheden, maatte undervisningen blive et af de vigtigste midler. Man har derfor givet den danske mission i Grønland navn af skolemission. Fra *Hans Egede* fremefter var det skik, at børn blev undervist. For os danske, der anses for at være vidt fremskredne paa undervisningens omraade, ligger det nær at understrege dette forhold — saa meget mere, som herrnhuterne ganske forsømte denne side. I perioden 1740-48 var der ligefrem kostskoler i Godthaab og Christianshaab; men de ophørte derefter. Som nævnt optog missionærerne børneundervisningen paa eget initiativ, og som følge deraf blev der uensartethed baade mellem de forskellige missionariater og paa de enkelte pladser mellem de forskellige missionærer, dog paa grund af kateketerne i mindre grad. I hovedsagen gik undervisningen ud paa at bibringe de smaa religionens børnelærdomme, der gjorde læsning nødvendig. Dette udvidedes med at indføre dem i skrivekunstens mysterium. Med forbløffende hurtighed, er det sagt, dalede analfabeternes antal. Metoder, der først senere fandt anvendelse i den danske skole (den indbyrdes undervisning), prøvedes allerede af *Glahn* i Holsteinsborg.

Ofte anvendtes opvakte grønlændere til denne undervisning. En missionær i Egedesminde brugte endog en dygtig ung Pige. *Arnar-sak* havde jo allerede vist, hvilken hjælp den grønlandske kvinde kunde yde. Man havde tanken henvendt paa at uddanne grønlandske kateketer, som *Hans Egede* allerede havde begyndt paa det. Ovenikøbet findes tanken om et seminarium udtalt og tildels gennemført af *Sverdrup* i Jakobshavn. De af ham uddannede kateketer besad længe ry for dygtighed og driftighed. Men deres lønning var saa slet, slettere end de danske kateketers, at flere af dem følte sig tiltrukket af tjenesten i handlen og gik over til den, bedre lønnet, som de der blev.

Missionærernes flid gav sig udslag i den tiltagende række bøger paa grønlandsk, der blev udgivet især til brug for undervisningen og gudstjenesten; og endnu flere manuskripter laa i lange tider ubrugte hen og gik til sidst op i luer 1795, da missionskollegiets arkiv

brændte. Adskillige salmebøger saa dagens lys med et efter forholdene forbavsende stort antal numre. Det ny Testamente kom i *Poul Egedes* oversættelse til at foreligge i omarbejdet og forbedret skikkelse 1766. Hans grønlandske grammatik udkom 1760. Saa mangelfuld den end er, saa maa det dog holdes den til gode, at det her for første gang er prøvet at sætte det grønlandsk sprog i system — ganske vist i et forkert. Men det betød dog en støtte i tilegnelsen af det grønlandske sprog, selvom missionærerne beretter, at de havde store vanskeligheder de første aar med at lære sproget, som det taltes i landet. Oversættelserne af de danske bøger var som oftest rent slavisk; men klart blev det set allerede af datidens missionærer, at en tillempning efter de særlige forhold maatte anses for nødvendig. Ved siden heraf oversatte og forfattede herrnhuterne bøger, hvori sproget efterhaanden blev bedre. Deres salmebog kunde opvise baade originale og godt oversatte ting, selvom stadig det pietistiske præg bibeholdtes i de vandle billeder og tomme ordhobe.

Saaledes arbejdede missionen langsomt, men støt, fremad, hæmmet og hindret paa mangfoldig vis i en friere udfoldelse. Dens arbejde bragte stadig mange konflikter med gammel sæd og skik. Flerkoneriet voldte blandt andet vanskeligheder; naar manden f. eks. søgte daaben, hvilken af konerne skulde han saa beholde? Spørgsmaalet forblev aabent; men praksis fastslog, at man saa mindst forargelse i, at manden fik lov til at beholde begge koner. Vanskeligere var forholdet, naar den ene kone søgte daaben, men manden og den anden kone ikke. Der lod man vist som regel ikke konen vende tilbage til manden, men fik hende indlogeret hos en døbt familie. Mord paa hekse forefaldt stadig; de døbte viste her mærkelige tilbagefald og deltog til tider deri. Overtroen lykkedes det ikke paa en studs at faa drevet ud. Det var vel heller ikke at forvente. Til sammenligning kan anføres, at det jo kun var smaa hundrede aar, siden de sidste hekseprocesser havde fundet sted i Danmark, og kortere tid, siden Holberg havde fundet sig foranlediget til at gøre hekseri til genstand for en satirisk komedie. Handlens folk fik som nævnt for en dels vedkommende i *Handelskompagniets* tid i højere grad end før, paa grund af deres utilladeligt daarlige opførsel, uheldig indflydelse paa missionen. Der var dem, der ikke veg tilbage for brutale overfald og obscøn, blasfemisk forhaanen af missionærers og kateketers personer og gerning. Den moralitet, som *Hans Egede*

havde lagt mærke til herskede i det eskimoiske samfund, syntes ved de tiltagende blandede ægteskaber og disses afkom at være i dalen. Der tales om løsagtighed blandt blandingerne. Som det senere skal vises, gælder denne karakteristik ikke alle handlens folk.

Paa trods af vanskelighedernes mangfoldighed er dog dette tidsrum blevet kaldt missionens blomstringstid. Udviklingen i de enkelte missionariater fik — som allerede antydet — et forskelligt præg. Den før omtalte fart, hvormed meddelelser løb langs kysten, gjorde dog, at enkelte fænomener fandt udtryk i hovedparten af missionariaterne med kort tidsforskel.

I Godthaab var forholdene særdeles besværlige stadigvæk. Missionærernes kamp med *Lars Dalager* og herrnhuterne skulde optage det meste af perioden 1750-82, en unyttig, gold, opslidende strid. 1752 kom missionær *R. B. Bruun* til kolonien, og straks var kampen i gang med ham. Vanskeligheder havde han med den danske kateket *Berthel Laersen*, der dog fik ordre til at holde sig i skindet. *Bruun* fik opført en beskeden kirkebygning, som et modtræk mod herrnhuternes tillokkende smukke bedehus.

Men missionen maatte paa grund af de daglige gnidninger ogsaa under *Brunns* efterfølgere staa i stampe. Først da *Egil Thorhallesen* kom til Godthaab 1765, tog udviklingen en anden retning. Missionskollegiet ændrede ogsaa sin holdning over for herrnhuterne. *Lars Dalager* blev 1767 afskediget af *Handelskompagniet*. Dette hjalp vel noget paa forholdet mellem de to missioner. En tid endnu vedblev herrnhuterne, som det synes med temmelig perfide midler, at gaa den danske mission i bedene. Da der netop i aarene 1766-68 opstod en vækkelse blandt de hedenske beboere ved Pisugfik, søgte herrnhuterne her at spænde ben for den godthaabske mission. Adskillige pisugfikkere gik til herrnhuterne; men brødremenighedens opførsel gik efterhaanden for vidt, idet de endogsaa lod forestillinger om djævelen i præstekjole med et smurt skibsbrød i haanden upaatalte. Til imødegaaelse af herrnhuternes paatrængenhed og for at holde de omvendte uden for kolonien religiøst oppe ansaa *Thorhallesen* flere danske kateketer nødvendige. *Berthel Laersen* var blevet forflyttet til Sukkertoppen; men det lykkedes *Thorhallesen* at formaa missionskollegiet til at sende nye op. Saaledes kom der dansk kateket baade ved Pisugfik og et andet sted i distriktet. Disses arbejde og *Thorhollesens* utrættelige rejsen rundt bevirkede, at den godthaabske

mission allerede i 1775 kunde siges at have overvundet herrnhuternes angreb. En skarp advarsel endelig fra missionskollegiet fik dem til for fremtiden at være forsigtigere, og forholdet bedrede sig betydeligt i de følgende aar.

Kolonianlæggene sydefter fulgtes med oprettelse af missionarier. Ved Fiskenæsset virkede imidlertid *Anders Olsen*, der var herrnhutisk indstillet, baade som overassistent og en slag missionær. Her gentog herrnhuterne deres praksis fra Godthaab og lagde 1758 uden tilladelse en station, *Lichtenfels*, et stykke borte fra Fiskenæsset. Til Lichtenfels flyttede efterhaanden alt for mange grønlandere til, at stedet i længden fangstmæssig kunde bære det; men foreløbig kunde dog brødrene holde god økonomi.

Frederikshaabs usikre forhold bevirkede, at stedet længe var uden missionær. En af handlens folk, *J. Grønbech*, paatog sig gerningen og gik efterhaanden helt over i missionens tjeneste; der udsendtes dog senere en missionær; men *Grønbech* var ham en uvurderlig hjælp. Fra 1768 fik Frederikshaab i *Otto Fabricius* en missionær, hvis ry den dag i dag er i folkemunde. Hans navn lyser i Grønlands historie med samme klare flamme som *Egedernes. Missionæren*, der søgte at modvirke de daarlige økonomiske forhold blandt de døbte grønlandere ved at flytte de nyligst ankomne ud fra kolonien og selv følge dem og leve som en af dem, især paa Ilulîårssuk. I kajak kom han hurtigt rundt til de forskellige pladser, hvor der boede døbte. Ved kolonien fik han opført en kirke til den talrige menighed, der var bosat der. 1773 maatte han rejse hjem; hans helbred havde lidt ved den uvante, omflakkende, anstrengende levevis, som han i ungdommelig kraft havde budt sig selv. Men var legemet end svækket, saa var det dog stærkt nok til, at *Otto Fabricius' videnskabelige* aand endnu i mange aar kunde virke med tilsyneladende uhindret kraft. Allerede i Grønland havde han gjort sine studier, de først videnskabelige i dette land. Med primitive hjælpemidler undersøgte han den grønlandske dyreverden. Med videnskabsmandens tilsidesættelse af alle personlige hensyn, med fare for liv og lemmer, roede han i sin kajak ind paa nært hold af de store hvaler, for at studere deres forskellige ejendommeligheder; timevis kunde han padle rundt i det lydløse fartøj for at undersøge bestemte biologiske forhold hos de sky havdyr. Og han gav den første beskrivelse af den grønlandske dyreverden som helhed og tilførte verden viden om en række helt

Daab i Ny Herrnhut. (Efter Exposition de l'origine de l'unité des frères. 1768, Universitetsbibl.).

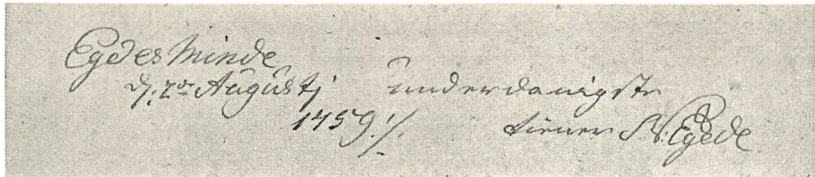
nye dyreveriteter. Hans værk, der blev trykt 1780 under titlen »Fauna groenlandica« (Den grønlandske dyreverden) er endnu den dag i dag en uundværlig bog for zoologen i Grønland. Bogen er kun en del af en omfattende plan, *Fabricius* havde haabet maatte se lyset: En samlet, detailleret beskrivelse af Grønland og dets beboere. Desværre kom denne plan aldrig til udførelse. — I Grønland som senere i Danmark virkede han som *sprogforsker*. Han blev *Poul Egedes* efterfølger som lærer ved det grønlandske seminarium og gjorde der sine sprogstudier nyttige. En ny ordbog udsendte han, og en helt omarbejdet oversættelse af Det ny Testamente kom til at foreligge fra hans haand (1799). Faa missionærer har som han med gigantisk arbejdskraft kunnet overkomme en saa mangesidig virksomhed. Hans gerning som missionær kom ikke til at lide ved hans forskellige interesser; thi antallet af døbte steg jævnt, og virkningerne bredte sig fra denne sydligste forpost til befolkningen endnu sydligere.

Begyndte saaledes missionen at vinde nyt land her, var det samme i endnu højere grad tilfældet nordefter. Ved de mange nyanlæg fulgte missionen naturligvis med under de usle, materielle forhold,

der kunde bydes den. Ved Sukkertoppen kom *Berthel Laersen* fra Godthaab til at virke fra 1757. *Anders Olsen*, der som nævnt var købmand der, var ham en god ven og støtte. Borte fra *Lars Dalagers* og herrnhuternes uheldige paavirkning blev *Berthel Laersen* paa denne nye post missionen en god mand, selvom han — betydeligt mindre end i Godthaab — søgte at hævde herrnhutiske meninger og metoder. 1764 blev det saa nødvendigt at faa en præst ved Sukkertoppen, at han blev ordineret. Grønlandsk gift var han, og i ægteskabet kom der tre udmærkede sønner, som han opdrog eksemplærisk; de blev stamfædre til den udbredte berthelsenske slægt. Navnlig var sønnen *Frederik Berthelsen* til uvurderlig nytte og skulde senere blive det endnu mere. Den vækkelse, der var begyndt ved Pisugfik, naaede ogsaa til Sukkertoppen 1768 og bevirkede et stigende antal af daabssøgende og døbte. Missionen havde derfor i denne periode, til *Laersen* lukkede sine øjne 1782, saa god en fremgang, at der da næsten ingen hedninger var tilbage.

Det samme gjaldt Holsteinsborg. De mange pladser gjorde den danske kateket *C. F. A. Wulffs* arbejde uundværligt. Han gik senere over til handlen, men virkede stadig for missionen. 1763 sad som missionær her *Poul Egedes* svigersøn *H. C. Glahn*. Den stejle befolkning, der efter *Lars Dalagers* udsagn var blevet ryggesløs og haard ved den megen omgang med hollænderne, var vanskelig at vinde ind paa. En hjælp havde *Glahn* i *Arnarsak*, der førte ham ind i gerningen paa rørende tjenstvillig og dygtig vis. Det var til *Glahns* sorg, at missionsstationen 1767 blev flyttet til Holsteinsborg; til gengæld kom han saa til at sidde sammen med *Niels Egede*, der naturligvis ogsaa, sin fortid tro, virkede i missionens tjeneste. 1769 naaede pisugfikvækkelsen til Holsteinsborg og foraarsagede ligeledes her stigende ønske blandt befolkningen om undervisning og daab. Da menigheden var stedse voksende, maatte man ønske at faa en kirke bygget. Eftersom missionskollegiet ikke syntes at ville lade en saadan bygge, foreslog *Glahn*, at de selv skulde gøre det. Paa hans foranledning samlede man ind af hvalfangstprodukter, og 1773-75 blev kirken bygget. Da var *Glahn* allerede rejst hjem.

I fire aar havde *Niels Egede* ledet missionen i Egedesminde. Da kolonien blev flyttet, forlod han den, og hans hjælper *Johannes Pedersen Dorf* blev købmand, men forestod tillige missionen. Det var ikke til skade, at to saa dygtige og redelige mænd havde haft ledel-

A photograph of a handwritten note on aged paper. The text is written in cursive and includes the name 'Egedes Minde', the date '27. 12. August 1759', and the name 'Niels Egedes'.

Niels Egedes autograf.

sen i starten. Det mærkedes, da der 1769 endelig blev ansat en missionær ved kolonien. Hans gerning var godt forberedt, saa han hurtigt kunde spore fremgang.

I bugten var der de nærmeste aar efter 1750 fortsat, vaagen lydhørhed for missionens forkyndelse. Da der ved Claushavn og Jakobshavn blev opført huse for missionærerne, forbedredes mulighederne for et effektivt arbejde betydeligt, selvom husene var elendige. Men paa grund af den følgende tids hyppigt skiftende missionærer, den nedbrydende indflydelse fra handlens »gemene« og en yderst uskikket købmand i Jakobshavn, hvis opførsel førte en missionær med et tungt sind til selvmord, fulgte der en reaktion efter den lovende start i 1740'erne.

Vanskeligt var det for *Jørgen Sverdrup*, da han 1764 kom til Jakobshavn. Menigheden stod fuldstændig i stampe paa grund af den danske kateket *Jakob Poulsen Møller*, der i lang tid havde virket her, men havde ladet fem være lige i det sidste aar, hvor han var alene. Tilmed brød hans hysteriske religiøsitet nu ud i en vanvids-præget forkyndelse, der trak mange grønlandere med sig og modarbejdede missionen. Polygami var et af punkterne i *Møllers* »lære«, de andre var skældsord og optøjer over for *Sverdrup*. Følgen af hans optræden var stigende løsagtige forhold og ligegyldighed iblandt de døbte. Det sidste var det sværeste at hugge igennem. Men netop *Sverdrup* var mand for at klare dette. *Møller* blev afsat og hjemsendt. Og med *Arnarsaks* støtte vandt han langsomt terræn. Fra alle sider lyder lovord om denne nordmand, hvis sinds dybe kærlighed til mennesker, hvis klare forstand, myreflid og uforfædede mod til at staa vanskeligheder igennem bragte ham i respekt og vakte beundring. Samtidig blev han blændende dygtig i det grønlandske sprog. Hans indflydelse steg yderligere, da han giftede sig med en grønlænderinde. Og endelig naaede saa pisugfik-vækkelsen til bugten og

vendte strømmen saaledes, at de døbtes antal fra 1770 var stigende. Kronen paa værket blev Jakobshavns kirke. Ligesom ved Holsteinsborg og efter eksemplet der havde grønlænderne selv indsamlet produkter, der betalte $\frac{2}{3}$ af byggesummen. 1782 indviedes den.

Fra *Sverdrup* var *Arnarsak* rejst til den nye missionær i Claus-havn - Christianshaab, *Hans Egede Saabye*. Paa denne missionens første plads i Nordgrønland var i al stilhed og ro fremgangen fortsat. Pisugfik-vækkelsen bevirkede, efter at være naaet hertil omkring 1770, at der i løbet af 1780'erne kun var et forsvindende antal hedninger tilbage.

Paa de nyoprettede pladser fik missionen vanskelige arbejdsomraader. Dette var dog mindre tilfældet ved Ritenbenk, der blev betjent fra Jakobshavn. Derimod var det ikke nemt at finde missionærer til de to nordligste steder, *Úmának* og *Upernavik*. Først to aar efter *Úmánaks* anlæggelse fandt missionskollegiet en bomstærk nordmand *Jonas Gill*, der 1765 kom til kolonien. Det første aar gik nogenlunde; men da missionskollegiet saa fik den usalige *Idé* som hjælper at sende ham kateket *Jakob Poulsen Møller*, der tilsyneladende havde lagt sine griller paa hylden, blev den spæde begyndelse genstand for en rystelse, den ikke med det første forvandt. 1768 begyndte nemlig *Møller* igen paa sin vanvittige forkyndelse, der bevirkede, at grønlænderne ligefrem flygtede fra kolonien. *Møller* blev suspenderet og sat under opsigt; men *Gill* maatte nøjsommeligt se at faa samling paa stumperne og begynde forfra med undervisningen. *Møller* blev imidlertid ikke fjernet; træt af det strenge slid og pint af *Møllers* nærværelse, forlod *Gill* 1771 *Úmának*. Den grønlandske befolkning synes heroppe at have været særlig vanskelig at komme paa nært hold. Dog lykkedes det *Gills* efterfølger *Peder Rasmussen* at faa gang i missionen, og da *Møller* endelig 1774 gik ind paa at forlade *Úmának*, tog udviklingen fart.

Til *Upernavik* kom der først missionær 1779. Det havde igen voldt uhyre vanskeligheder at finde en egnet; men endelig fandt man en islænding *O. G. Dahl*, der paatog sig gerningen. Her paa missionens nordligste forpost virkede han til 1787 i ulidelig kamp med koloniens rent ud sagt umoralske besætning. Koloniens overordnede hjalp ham overhovedet ikke. De drillede og generede ham og nægtede at istandsætte hans bolig. Da der saa tilmed var vanskeligheder med at faa fersk proviant, er det ikke underligt, at *Dahl* vendte syg

Den gamle bestyrerbolig i Christianshaab med den udskarne soldat over indgangen.

og ødelagt tilbage til Danmark, hvor han aaret efter døde. Det var dog lykkedes ham at faa missionen i gang.

Overalt fandtes der nu større eller mindre menigheder under missionærernes ledelse. Missionen var naaet et langt stykke vej henimod maalet, den grønlandske kirke. Uensartetheden kendetegnede, som nævnt, dog endnu det — geografisk set — spredte arbejde. For at modvirke denne ulempe og for at faa en autoritet i selve Grønland blev i 1773 *Sverdrup* og *Thorhallesen* udnævnt til viceprovster, henholdsvis i Nordgrønland og Sydgrønland. *Poul Egede* var 1763 blevet udnævnt til provst for Grønland, men havde stærkt opfordret til, at der udnævntes provster i selve landet. Det var det, der skete med udnævnelsen af de to viceprovster. De skulde have visiterende myndighed over for missionærer og kateketer med hensyn til deres sprogkundskaber og gerning, dernæst føre tilsyn med menighedsmedlemmernes vandel, kundskaber og erhvervsforhold; de skulde være forligsmænd i stridigheder mellem handel og mission, arbejde paa oversættelser, bl. a. af Det ny Testamente, og endelig — man mærker, at vi er inde i oplysningstiden — have opmærksom-

heden henvendt paa forbedringer i de økonomiske forhold til bedste for handlen, og derfor interessere sig for landets forskellige naturlige udnyttelsesmuligheder. I den tid, de virkede, var viceprovstemberne til gavn; men da *Thorhallesen* og *Sverdrup* forlod landet blev ingen nye viceprovster udnævnt.

Drøj var missionærens gerning; men ikke mindre drøjt var det nu ogsaa at være ansat i handlens tjeneste. Selvom købmanden bogstaveligt talt sad paa flæsket, idet han stod for uddelingen af den danske proviant, var de materielle kaar for ham ikke meget bedre, end for missionens folk og de øvrige i handlen ansatte. Han drev hele handlen paa eget ansvar og gjorde regnskab til kompagniet. Han ledede losning og lastning af skibene og foretog indhandlings-togter i distriktet, havde ansvaret for koloniens materiale, baade, bygninger o. s. v. Muligheden for at benytte sig af sin stilling var, som nævnt, stor; og den blev da ogsaa af mange brugt til chikanerier over for missionen, hvilket *Lars Dalager* og andre forlystede sig med, og til selvberigelse. Dog var det ikke meget guld, de kunde spinde paa det. *Lars Dalager* maatte tage ansættelse i den finmarkske handel, da han kom hjem. Man hører ikke om hjemvendte, velaflagte købmænd.

Til købmandens hjælp var der ansat dels assistenter, der selv haabede paa at blive købmænd engang, dels de flere gange nævnte »gemene«.

Uden tanke paa, at der krævedes særlig moralsk kvalificeret arbejdskraft selv til det simpleste, sendte *Handelskompagniet* et yderst tilfældigt mandskab til det grovere arbejde op til kolonierne. Det var nu ikke noget særsyn; for saadan handlede de forskellige koloniejende stater eller kompagnier paa den tid. Var der bryderier med de »gemene« allerede i *Hans Egedes* tid — med en bedring af forholdet under *Jakob Sewerin*, — saa synes tiden 1750-82, som før antydet, atter beklageligvis at frembyde en forværring af denne noget sorte side ved det danske virke i Grønland saaledes, at man ikke kan forblive ved antydningen, men maa trække aarsagerne til denne forværring frem. Det var grove, skrappe karle eller matroser, der i almindelighed ikke var i besiddelse af de simpleste ideer om, hvordan man skulde te sig, og hvad de havde faaet ind af børnelærdom, var stille gledet ud af hjerneboksen igen. Var den kost, som de overordnede fik, ofte elendig, var den kost, som de »gemene« fik, om

muligt endnu værre. Kostreglementet foreskrev en appetitvækkende menu, der morgen, middag og aften, hver dag lød paa grød; kun et par gange om ugen stod det ene maaltid paa kød, hvilket sikkert har været saltmad. Hvad de imidlertid skød, fangede eller fiskede selv, kunde naturligvis gaa ind i ernæringen. Paa den kost skulde de fra tidlig morgen til sen aften yde anstrengende kropsarbejde ved saa at sige alt, deltage i pakning af indhandlingen, rensning af skind, bødkeri, tømreri, snedkeri, smedehaandværk, baadereparation, deltage i handelstogterne, der foregik i aaben storbaad fra det tidligste foraar til det seneste efteraar, o. s. v., o. s. v. alt under de primitiveste forhold, som vi ikke kan gøre os nogen forestilling om, og i al slags vejr. Intet under, at de blev kortsindede, yderligere forraaede og fordrukne. Deres boligforhold var de simplest tænkelige: Alle boede de og sov i et forholdsvis lille rum uden spor af hjemlig hygge; og det var ikke faa, der var ansat som »gemene«. Endnu var handlen ikke naaet til fortrinsvis at bruge grønlændere i sin tjeneste, selvom det var begyndt, og i stedse større antal blev tilfældet.

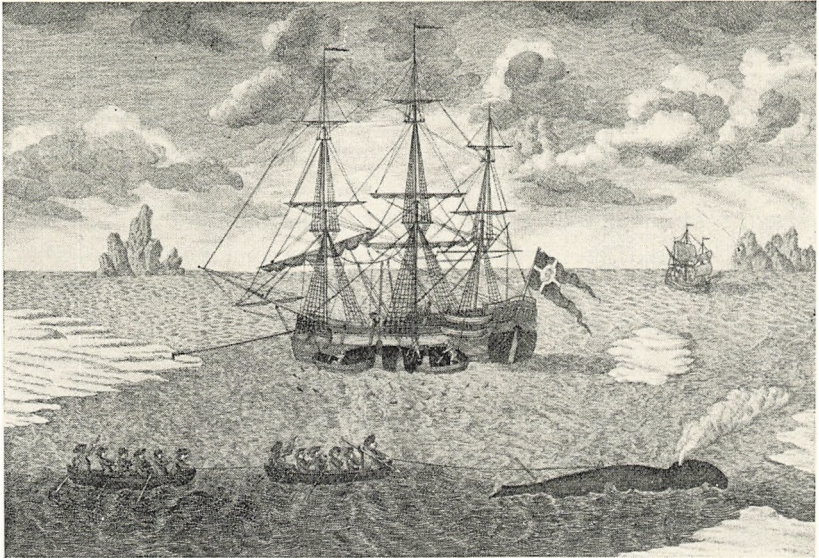
Paa baggrund af de elendige forhold maa det vel dobbelt fremhæves, at adskillige gode købmænd og assistenter, endda ogsaa enkelte »gemene«, lagde deres resultatrige livsgerning heroppe. Nogle navne er bevaret gennem tiderne; men blandt dem, der ikke er nævnt, kan der maaske skjule sig mangen god og hæderligt arbejdende. Kendt er *Lars Dalager*, hvis gode sider er fremhævet ovenfor, hans broder *C. C. Dalager*, hvis foretagsomhed og dristige rejser havde anlæggene i det nordlige til følge, *Grønbech*, *Anders Olsen*, *Wulff*, *Dorf* og, ragende op over dem alle, *Niels Egede*.

Ind i rækken af disse gode mænd træder *Peder Olsen Walløe*, selvom hans betydning kom til at ligge paa et andet felt end handlens. 1737 kom han til Grønland som bødker og var i landet med afbrydelser til 1753. I sine dagbøger skildrede han sit liv heroppe og grønlænderne, som han kom paa meget nært hold. Sent vil hans dristige rejse i konebaad fra Christianshaab 1748 til Godthaab, og senere 1751-53 videre sydpaa, glemmes. Hans opgave var at søge østerbygden, og han naaede under utrolige lidelser og savn rundt omkring Kap Farvel og op langs kysten til nordpynten af Lindenovs fjord, hvorfra isen tvang ham til at vende om. Østerbygden havde han ikke fundet; men hans rejse fik betydning paa anden vis, idet han var den første, der gav en beskrivelse af de sydligste egne, og som berejste

hele det fjordkompleks, hvor Julianehaab distrikt kom til at ligge. Efter endt bedrift vendte han hjem og levede for en stor del i nød og elendighed, glemt af alle, indtil *Otto Fabricius* 1787 udgav hans dagbøger. Han blev da fundet frem og anbragt sine sidste leveaar paa Vartov, en værdig afslutning for en dristig opdagelsesrejsende.

I sine dagbøger kommer *Walløe* ind paa europæisk bosættelse i Grønland. Lige fra *Paars'* dage, ja, helt fra *Thormod Torfæus'* forslag 1683, havde planen om at befolke landet med enten islændinge eller folk fra Nordlandet i Norge været paa tale. *Paars'* forslag gik nu i en noget anden retning; han mente, at der i de store dale i Ameragdas bund kunde anbringes en falleret godsejer med samt et passende antal fæstere, en plan, som kancelliet tilsyneladende overhovedet ikke gik ind paa. *Peder Olsen Walløe* fandt, at fremmed bosættelse nok kunde lade sig gøre i de store fjorde sydpaa, som han besøgte. Der vilde være godt for faareavl og maaske lidt kohold. I Frederikshaab havde *Fabricius* holdt faar og haft god gavn af dem. Angaaende kornavl turde *Walløe* imidlertid ikke sige noget bestemt; men han tvivlede om, at korn vilde kunne modnes. *Det almindelige Handelskompagni* tog ogsaa planen om bosættelse af islændinge op. *Thorhallesen* blev 1765 ansat ved Godthaab som missionær ogsaa med den opgave at skulle undersøge mulighederne for planens udførelse især i det distrikt. Sine rejser optog han i sin beskrivelse af missionerne, der er en uvurderlig kilde til forstaaelse af forholdene i Midtgrønland paa den tid. Han fremhæver ligesom *Paars*, men adskiligt fornuftigere, Ameralikfjorden og dens arm Ameragdla, som de eneste steder, der rigtig kan være tale om. Men for bosættelse af islændinge blev der alligevel slet ikke gjort noget alvorligt fra handlens ledelse.

Den uro, der omkring 1772 herskede i verden og især i forholdet mellem England og dets kolonier i Amerika, hvilket udviklede sig til den nordamerikanske frihedskrig, gav den dansk-norske stat en fordel, som den ikke var sen til at benytte. Hollænderne blev nemlig ogsaa berørt af denne uro. De neutrale lande kunde overtage de krigsførendes skibsfart. Den dansk-norske stat saa heri bl. a. muligheden for at konkurrere hollænderne helt ud af handlen paa Grønland. Da *Det almindelige Handelskompagni* var gaaet i stykker, overtog regeringen selv handlen paa Island og Finmarken 1774, og aaret

Dansk hvalfanger. (Efter C. Pontoppidan: Hval- og Robbefangsten udi Strat Davis. 1785.)

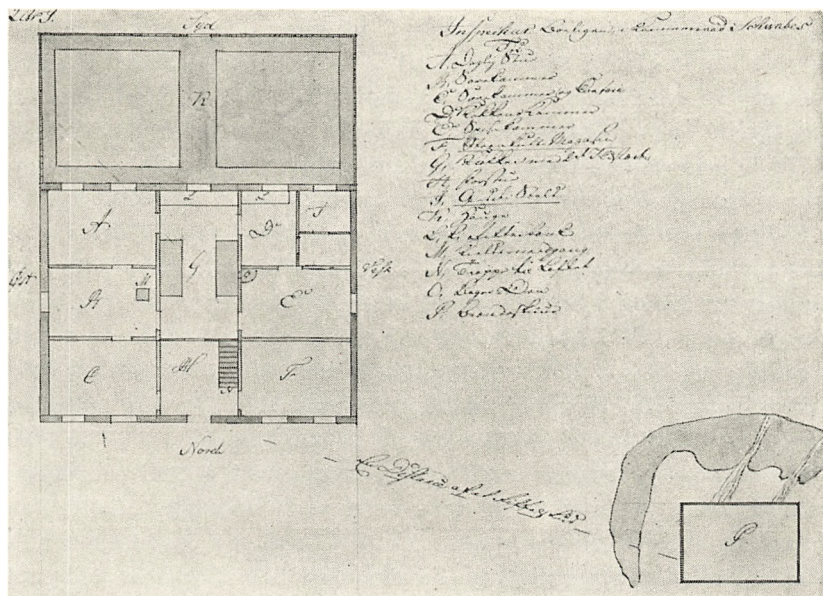
efter udskiltes den grønlandske handel (sammen med den færøske) og fik sin egen direktion. Den første direktør var *Joakim Godske Moltke*, der viste stor interesse for Grønland og handlen. Fra 1. Januar 1776 kom den kongelige, grønlandske handel i gang og har siden da været under statens ledelse.

Det kom imidlertid ikke straks til at betyde en omvæltning. I hovedsagen blev den linje, der var ført af de tidligere handelsforetagender, foreløbigt fulgt. En del nye anlæg blev oprettet. Paa Disko grundlagdes *Godhavn* 1773 af *Svend Sandgreen* (svensk af fødsel, oplært af *Niels Egede*) som støtte for hvalfangsten, saa at skibene kunde udgaa herfra med hjælp fra kolonien i form af baade og mandskab. Senere anlagdes en station i *Fortune Bay* under *Godhavn*, og under *Jakobshavn Arveprinsens Ejlande* (Klokkerhuk) med samme formaal. Ritenbenk blev flyttet. Rundt omkring i bugten blev stationer til støtte for hvalfangsten anlagt. Kulforekomsterne paa *Nûgssuak* blev atter genstand for undersøgelse og ydede i mange aar brændsel til *Umának* og *Upernavik*. 1781 blev Sukkertoppen flyttet til koloniens nuværende plads paa øen *Manítsok*. Et af de mest betydningsfulde og mest resultatrige anlæg blev *Julianehaab*. Allerede i 1751 havde man

planer om at bygge en koloni i fjorden Tunugdliarfik. 1765 rørte herrnhuterne paa sig, og *Mathæus Stach* foretog en rejse herved. 1769 foreslog *Fabricius* at forsyne Frederikshaab med to missionærer, hvoraf den ene skulde berejse landet sydefter. Han fandt det urimeligt, at herrnhuterne skulde optage arbejdet her. Langt om længe blev saa kolonien Julianehaab anlagt 1773 paa tilskyndelse af *Anders Olsen*. 1774 anlagde herrnhuterne *Lichtenau*, ligesom ved *Lichtenfels* uden tilladelse. Den første danske missionær omkom ved skibsforlis paa oprejsen, og missionen maatte derfor nøjes med en kateket. I løbet af fire aar var han naaet vidt. 1779 kom der saa endelig en missionær til Julianehaab, og han optog »konkurrencen« med herrnhuterne, hvis mission med vanlig hurtighed allerede taltes i hundreder. Som købmand bestyrede *Anders Olsen* Julianehaab til 1780. Denne bekendte, dygtige, afholdte mand levede til sin død 1786 i Igaliko som kvægavler og jorddyrker. Han var forøvrigt grønlandsk gift. Ligesom *Peder Olsen Walløe* foretog han ogsaa en rejse om til østkysten, men naaede heller ikke længere end til *Lindenovs* fjord.

Saa var da ved 1782 alle de kolonier anlagt, som siden da i hovedsagen har eksisteret. Fra det nordligste til det sydligste var der nu spredt en række pladser, der blev udgangspunkter for det stedse voksende virke. Det, som *Den kongelige, grønlandske Handel* omgaaende satte ind paa, var hvalfangsten. En af direktørerne havde ganske rigtigt peget paa de fejl, som hidtil var blevet begaaet, og som *Hans Egede* gang paa gang havde gjort opmærksom paa. Der var for det første gaaet alt for faa skibe ud til fangst, og for det andet var de kommet forsent til fangstomraaderne, hvorved megen kostbar tid var gaaet tabt. Der blev derfor nu paabegyndt et større byggeri af hvalfangerskibe. Og i 1776 blev der sendt et betydeligt antal af dem op. Udbyttet af dette første togt i større stil tegnede godt. Handlen i det hele taget gav overskud. Dette sidste var noget ganske nyt.

1777 indtraf en stor begivenhed, der fik vidtrækkende betydning for det grønlandske samfund. 25 hollandske og tyske skibe blev under østkysten knust i ismasserne. Dette store forlis havde til følge, at hollændernes og de andre fremmedes hvalfangst paa Grønland fra da af aftog. Englænderne optog dog senere atter hvalfangst i farvandedene omkring Grønland. Hvalfangsten i den sydlige del af *Davisstrædet* kunde ikke mere betale sig. Derved slap man ogsaa for den

Schwabes bolig i Godhavn. (Original rigsarkivet Rk. Schimmelmanske Papirer vedr. den færøske og grønlandske handel.)

hollandske snighandel, som trods voldgiftstraktaten 1762 hist og her endnu gik i svang. Men 1777 var desværre ogsaa udbyttet for de danske hvalfangere oppe ved Disko ringere end det foregaaende aar. Man vilde nu begynde hvalfangsten fra selve Grønland for at komme i tide og udnytte alle muligheder. Derfor blev de mange, nye anlæg i Diskobugten foretaget. Holsteinsborg og Godhavn skulde være hovedcentre for hvalfangsten. I den førstnævnte koloni sad, som før omtalt, fra 1762 *Niels Egede* som købmand, og han forlod først stedet 1782, 70 aar gammel. *Sandgreen* i Godhavn og *C. C. Dalager* i Jakobshavn var sammen med *Niels Egede* de mænd, der forsøgte at udbygge hvalfangsten med udgangspunkt i landet selv. Deres samstemmende mening var, at den burde foregaa i Diskobugten saa tidligt som muligt, og at den der visse steder endogsaa kunde drives hele aaret. Dog er det, som om de ikke har været helt begejstrede for denne hvalfangst, idet den gav kolonierne en masse bryderier, der ikke kunde komme til at staa i forhold til udbyttet.

Der kom tilrods for disse mænds loyale arbejde ikke rigtig fart i fangsten. Man havde mistanke til førerne af hvalfangerskibene, at

de ikke gjorde, hvad de var udsendt for, men blev liggende i havn alt for længe. Derfor sendte man i 1779 i September maaned to unge mænd ved navn *J. F. Schwabe* og *Bendt Orlrik* op til Nordgrønland. De skulde blive heroppe til 1781 og undersøge forholdene. Fangsten 1779-80 blev omend daarligere end tidligere. Den ledende i den danske regering, *Ove Høegh Guldberg*, udtalte sig i temmelig skarpe vendinger om hvalfangerne. Dog maa de maaske siges i det aar at have været undskyldt, for heller ikke de faa hollandske skibe og andre, der havde været heroppe, havde set hvaler. Hele den hvalfangst, man i 1775 havde ventet sig saa meget af, endte da i dyb skuffelse og blev i den form opgivet i 1781, fordi den aldeles ikke kunde betale sig. De mange skibe blev solgt. Men samtidig indledtes en hel ny tid. *Schwabe* havde indsendt betænkninger fra 1779 og 1780 og foreslog deri radikale ændringer samtidig med, at han paapegede planløsheden, misbrugene og flere andre af de uheldige forhold. Paa grundlag af hans betænkningers kritik forandrede direktionen helt sin ledelse af den grønlandske handel. 1781 blev *Schwabe* udnævnt til Nordgrønlands første *inspektør*, og *Orlik* fik senere det samme embede i Sydgrønland. Som embedets titel siger, skulde de føre kontrol i selve landet egentlig i begyndelsen kun med hvalfangsten; men straks blev det til, at de ogsaa skulde føre kontrol med handlen, have den højeste lokale domsmagt og paa enhver vis træde frem til beskyttelse af grønlænderne. Samtidig blev handlens organisation forandret, idet den gamle direktion blev ophævet, og der blev ansat to administrerende direktører under en overdirektion bestaaende af de højeste embedsmænd med selve *Guldberg* i spidsen.

Dermed kom styrelsen af Grønland ind i en helt ny periode, som i lige linje fører frem til vores moderne tider: Opbygningens tid. Man maa dog ikke opfatte dette saaledes, at der kan trækkes en skarp skillelinje mellem tiden før og tiden efter 1782. Udviklingen gaar jævnt over og ind i det nye, der stadigt voksende kommer til at kendetegne det 19. og 20. aarhundrede i Grønland.

1782-1825

DET ER IKKE ET TILFÆLDIGT VALGT AARSTAL, der sættes som udgangspunkt for de nye tider. Afslutning og nyskabelse synes at mødes i dette aar. For mange mænd var det det sidste, de tilbragte i landets tjeneste. *Niels Egedes* afrejse netop da er næsten symbolsk for ophøret af den banebrydende begyndelse. Det nye: Den endelige ikrafttræden af inspektørernes myndighed, stadfæstelsen (i noter med Rusland 1782) af Danmarks suverænitet over hele Grønland og monopolets statsretlige sikring slaar ligesom tonen an for den kommende tid. Dog — fra fortiden gled *Egedernes* aand ind i og paavirkede alt det bedste, der skete i den tilstundende epoke.

Det, som mest berettiger til at sætte et skel mellem den tid, der var gaaet, og den tid, der skulde komme, er *Instruksen af 1782*. *Hans Egedes* aand havde ikke formaaet at brede sig til alle, der virkede i Grønland, endda ikke til alle missionærer. Dette saa man som instruksens hovedformaal at ændre. Al begyndelse er vanskelig og faar nemt for eftertiden et planløst præg. Dette gælder i høj grad tiden før 1782. Det er ikke, fordi der har manglet planer; man kan vel endogsaa paavise, som det i det foregaaende er forsøgt, at visse hovedtræk gaar igen; men i det hele taget: Kun i hovedtræk kunde man fastlægge visse linjer. I enkelthederne kom tilfældighederne i alt for høj grad til at være bestemmende, naturligvis fordi de, der afgjorde, hvad der skulde gøres, var uden dybere kendskab til forholdene i det fjerne land. Dette sidste blev længe endnu ved med at være saadan. Man maa imidlertid være retfærdig i sit syn paa det, der indtil 1782 var blevet gjort. Der maatte jo gaa nogen tid, før der var samlet tilstrækkeligt kendskab til land og folk. Datidens samfærdselsforhold hæmmede saavel en hurtigere forbindelse mellem ledelsen i København og Grønland som en hurtigere udforskning af

landets beboere og materielle forhold og muligheder. Afhængige til det mindste af vind og vejr og strøm og is stævnede de forholdsvis smaa skibe i langsommelig fart over de farlige have frem og tilbage endnu aaringer ud i tiden.

Derfor maatte perioden 1721-82 trods de mange planer faa et famlende præg. Forsøg maatte gøres og atter opgives, uensartethed og tilfældigheder maatte raade, mest inden for handlen og administrationen, mindre inden for missionen, der gennem *Hans Egedes* og *Poul Egedes* uddannelse af og stadige forbindelse med missionærerne havde en mulighed for en fastere form.

Kysten langs laa nu de relativt mange kolonier, ganske vist fjernt fra hinanden, men dog dækkende næsten hele den udstrakte, beboede fjord- og fjeldbræmme foran indlandsisens vidder, rundende bugten, dækkende Disko, ud gennem Vajgattet til vestkystens nordgrænse. Og her fra Holsteinsborg nordefter, men især i bugten rejste *Schwabe* rundt og saa, forstod og drog sine slutninger. Og herfra hjemsendtes hans betænkninger, der voksede ind i instruksens af 1782.

Paa saa mange omraader er det 18. aarh.s slutning en død periode. Tidsaanden var præget af en tør fornuft. Alt skulde forklares og forstaas med hjernen, selv det, der kun kan tros, søgte man at finde ud af ad forstandens vej. Saa jordbunden oplysningstiden, rationalismen, end kan forekomme En, saa skabtes der netop af den storværker til gavn for den arbejdende menneskehed. Sikkert præget af oplysningstidens tro paa opdragelsen, dens vaagnende respekt for mennesket og kravet om at betragte alt ud fra dets nytteværdi, havde *Schwabe* i forbløffende kort tid set manglerne, og hvad der burde gøres for at afhjælpe dem: En fastere plan, der skulde skabe en enhed ud af de tusind tilfældigheders kaos. Og denne plan blev instruksens af 1782.

Dens omfattende paragraffer søgte at se enhver optænkelig situation og give forholdsordrer i ethvert tilfælde til handlens, hvalfangstens og til en vis grad ogsaa missionens folk. I pludseligt opstaaende spørgsmaal, og hvor en hurtig afgørelse krævede det, henvistes de paagældende personer til at handle efter konduite; men for denne var der sat tre grænser.

Som den mest materielle og sikkert mest virkningsfulde afgrænsning var der i selve landet i inspektørembederne skabt en myndighed, der saa hurtigt som overhovedet muligt kunde afgive sin ken-

Instruks,

hvorefter Rigsbændene

eller de

som enten bestyre Handelen

eller foreslaae

Hvalfanger- Anlæggene i Grønland,

i Særdeleshed,

saavel som og alle de

der staae i Handelens Tjeneste

i Almindelighed,

sig for Fremtiden have at rette og forholde.

19 Apr. 1782.

Titelblad til instruksens af 1782.

delse i en lokal sag. Inspektørens myndighed var saa stor, at hans afgørelser skulde være at anse som udstedt af direktionen; men absolut var den dog ikke.

Instruksens to andre hovedbestemmelser, men mere svævende, afgrænsede nemlig ogsaa inspektørens magtbeføjelser. Som en rød traad gaar de, stadigt gentagne, igennem alle paragrafferne: Alt skal gøres til bedste for grønlænderne, paa intet punkt maa der handles dem til skade, overalt skal de understøttes og ophjælpes; dernæst skulde alt, hvad der kunde tjene til handlens tarv og udvidelse, stedse være en ledetraad i overvejelser og afgørelser. Sandfærdigvis maa dette sidste velnok understreges noget; for man kan vel ikke frakende instruksens et vist rationalistisk syn paa den stærkt understregede ophjælpning og understøttelse af grønlænderne, idet enhver

støtte til og erhvervsmæssig udvikling af grønlænderne vilde give forøgede indtægter for handlen. Dog maa dette anses for at være en skjult bagtanke, der ikke bør overskygge og formindske betydningen af den række af beskyttelsesforanstaltninger over for grønlænderne, instruksens lovfæster, himmelvidt forskellige fra de tidligere forholdsordrer, plakater og reskripters summariske bemærkninger om at behandle de »vilde« ordentligt.

Belært af de daarlige erfaringer sattes der skarpe grænser mellem de i handlen ansatte og grønlænderne. Reglerne havde tydeligvis den hensigt at beskytte den indfødte befolkning og maa absolut ikke opfattes som et udtryk for et hovmodigt syn paa landets beboere. Da samkvemmet mellem grønlænderne og især koloniernes mandskab havde været alt for frit og havde givet »Anledning til Dovenskab, Fangstens Forsømmelse, Yppighed, Udsvævelser og megen Uorden«, blev adgangen til og ophold hos de danske forbudt. En skrap regel, der vel ikke blev og heller ikke kunde overholdes efter bogstaven, men dog har haft en hæmmende indflydelse paa forholdet. Paa den ene side opnaaede man en lovhjemmel for en effektivere beskyttelse af grønlænderne og deres interesser; men paa den anden side har bestemmelsen vel ogsaa i længden været medvirkende til at fjerne handlen og befolkningen noget fra hinanden, en mindre heldig konsekvens. — Nærmere udformes denne bestemmelse til, at man ikke frit maatte vælge, hvem man vilde have til kivefak (tjenestepige), der fortrinsvis skulde hentes blandt ældre kvinder, enker eller daarlige erhververes hustruer. Unge kvinder skal skaanes og maa for eksempel ikke gerne sendes med mandskabet som roersker i konebaadene. Øl og brændevin maa ikke gives grønlændere, end ikke udskænkes som gave. Koloniernes mandskab maa ikke opholde sig i grønlændernes huse undtagen i lovligt ærinde. U moralske personer er at hjemsende med første lejlighed. Giftermaal mellem danske kolonifolk og grønlænderinder tillades kun, saafremt den paagældende sikrer hustruen ved en privat enkepension hos handlen. Nærmere regler uddyber dette spørgsmaal; men alle gaar de ud paa at beskytte og sikre udkommet for den grønlandske kvinde og børnene, hvis manden skulde falde fra.

Et forbløffende sundt syn har instruksens paa børneopdragelsen. »Paa det Børn af blandet Ægteskab ikke skal blive sig selv og Landet til Byrde bør de i Almindelighed til Grønlandsk Handtering oplæres

og med National-Proviant underholdes.« Enten skal drengene i tide vænnes til kajakken og blive gode grønlandere eller oplæres i tømrer- eller bødkerfaget eller tages i hvalfangstens tjeneste. Pigerne nævnes der ikke noget særligt om i den forbindelse; det har vel været en selvfølge, at de skulde opdrages til at varetage en grønlandsk kvindes hustrupliger. Disse bestemmelser gælder ogsaa børn fødte uden for ægteskab. Faderens underholdspligt fastslaaes og strækker sig til det tolvte aar. Faderen maa ikke tage sin afsked fra handlens tjeneste, før hele bidraget er betalt, eller barnet dør. Er han allerede uden for tjenesten, naar han bliver udlagt som barnefader, skal han om nødvendigt ad rettens vej tvinges til at betale. Pengene skal anvendes til barnets daglige underhold; men hvis der kan spares, skal kapitalen anvendes — for drengen til at give ham kajak og redskaber, konebaad og telt, — for pigen som medgift i form af konebaad og telt eller lignende. Børnene skal anbringes hos driftige plejeforældre, især hos en god fangerfamilie.

Af sociale foranstaltninger nævner instruksens videre, at dansk proviant i sygdoms- og hungerstider kan uddeles i forhold til trangen. Det gælder tørfisk (!), groft skibsbrød og graa ærter. I misfangsttider og under hungerstilstande over længere perioder skal proviant uddeles gratis til de fattige, mens andre skal tilbagebetale det uddelte med grønlandske produkter. Daarlige erhververe skal sættes i arbejde paa omraader, hvor erhvervsevnen, stor eller liden, kan være til nytte, eventuelt ansættes ved handlen, hvis evnerne slaar til. Man kan udlaae bøsser især til uduelige erhververe, saa de kan gaa paa landjagt; men udlaanet maa kun ske for et par dage. Aldrig maa en dygtig fanger eller fisker tages i handlens tjeneste.

Ligesom handlen saaledes paa ingen vis maatte gribe forstyrrende ind i den økonomisk-soziale fordeling, maatte den heller ikke ødelægge det økonomiske grundlag, men snarere paa enhver vis understøtte det. Handlen maatte iagttage, at fangerne ikke blottede sig fuldstændigt ved indhandling af deres fangst saaledes, at de og deres familje paa grund af uforstand skulde komme til at mangle det nødvendige. De danske, eller europæerne, som instruksens benævner dem, maatte ikke genere grønlænderne i deres fangst. Det var det danske mandskab tilladt at gaa paa jagt, ja, instruksens opmuntrede endda til at drive privat garnfangst, sætte rævefælder og lignende. Dog skulde alt, hvad de saaledes fangede, indhandles. De maatte ikke

gaa grønlænderne i bedene og fange og jage paa deres sædvanlige jagt- og fangstpladser, endsige »leje« grønlændere til at fange og jage eller røgte fælder for sig. Købmændene havde i det hele taget at paase, at det økonomiske liv udviklede sig og foregik til enhver aarstid paa den bedste maade, saa den største erhvervsindtægt kunde sikres, baade af hensyn til den nationale ernæring og indhandlingen. Der advares mod det stigende forbrug af importerede proviantsorter. Med klare alvorlige ord siges der: »Dersom de tillagde sig det Nødvendige til Fangstens Drift og Oekonomiens Vedligeholdelse inden de tilbyttede sig mindre fornødne, eller overflødige Ting o. s. v., da skulde den Nød aldrig stige til saadan Høide, som den mange Vintre gjør.« Forsynligheden var efter dette tilsyneladende ikke særlig stor, hvilket modforanstaltningerne yderligere viser. Som en modvægt ogsaa imod dette sætter instruksens ophjælpning og understøttelse af de nationale erhverv. *Lars Dalagers* tanker — saa soleklart fornuftige, de var — synes her at have sat sig spor; rensjagten ved siden af ægsamling og lystfiskeri af laks (intet af udbyttet kunde indhandles) nævnes som uforholdsmæssigt tidsrøvende fornøjelse. Samtidig ligger heri det triste bevis for, at *Lars Dalagers* anstrengelse havde baa-ret liden frugt. Heller ikke instruksens fik rensjagten bragt under fornuftigere former.

Samlet under et ser man tydeligt tendensen i hele instruksens sociale program. Og det forekommer en forbavsende moderne, anlagt paa et sundt princip, der gaar ud fra de muligheder og det økonomiske grundlag, som land og samfund byder, — klart ser de farer, der ligger for, og som allerede havde vist deres sørgelige resultater. Paa den ene side kritiseres den primitive økonomisk-laden-staa-til; men paa den anden side opstilles nøgternt maal og midler for en forbedring, og samtidig ydes der, fuldt i *Hans Egedes* aand, befolkningen den støtte og beskyttelse, der maatte være nødvendig. Og disse sociale bestemmelser giver dansk social lovgivning et perspektiv langt tilbage i tiden, som ikke almindeligt er paaagtet. At administrationen af reglerne resulterede i de udborgnings- og sultekostlister, der er blevet stærkt kritiseret, og at talrige misbrug bevidst og af efterladenhed skete, gør ikke det mindste til forringelse af den aand, der gennemgløder instruksens og gør den til et af de vigtigste dokumenter i Grønlands historie næst *Hans Egedes* breve og relationer.

Iøvrigt bestemte instruksens nærmere, hvordan købmænd, assi-

stenter, hvalfangere og mandskab havde at forholde sig, og gav regler for arbejdets udførelse. Alle disse bestemmelser skulde dels tjene til rettesnor for det daglige arbejde, dels og vel mest hidføre den ensartethed i formen, som handlen hidtil havde savnet, og som havde besværliggjort overblikket. Endvidere haabede man ved at skabe en bedre orden at forøge handlens indtægter.

Købmand, saavel som enhver i tjenesten ansat, skulde paase, »at ingen Slags Handel, den Kongelige til Skade og Forfang, imod Forordningen af 18. Martii 1776, eller senere Paabud fra Directionen, bliver dreven eller noget Underslæb begaaet.« Ved den nævnte forordning havde den danske regering igen indskærpet, at Grønland var et lukket land, at alene monopolet havde ret til at handle i landet, og at derfor snighandel, det være sig fra fremmed, udefra kommende eller fra indenlandsk side eller mellem grønlænderne og de i tjenesten ansatte, ikke maatte finde sted. Fremmede skibe kunde dog søge kysten i nødsituationer eller for at hente vand. Disse regler blev nu atter understreget i instruksen gældende hele landet uden, at det nærmere begrænses. Man maatte end ikke købe de skind, som man privat skulde bruge fra grønlænderne. Alt skulde gaa gennem handlen.

Indhandlingen af produkterne skulde foregaa paa redelig vis. Den hentydning til misligheder, som instruksens kommer med, uddybes gennem en beretning i *Hans Egede Saabys* dagbog. Han fortæller om, at de spandemaal, der anvendtes til indhandlingen ofte var i falsk maal, saa de rummede $1\frac{1}{2}$ td., hvor de skulde rumme 1 td. Den halve overskydende tønde var sandsynligvis beregnet til svind. Det var dog yderst rigeligt regnet og gav købmanden en god ekstraintægt. Værre var det, at man kunde opleve, at maalet var uden bund og blev anbragt over et hul i jorden, som først skulde fyldes, før tønden blev fuld. Det klækkelige overskud, der paa denne vis fremkom, gik i købmandens lomme. Nu blev der udsendt justerede spækmaal, der rummede $1\frac{1}{3}$ td. for td., den overskydende tredjedel var for svind og lækages skyld; optøet spæk maaltet strøget, stivfrossent med topmaal. »Handler nogen herimod, eller indmaaler Spæk med Balle, som enten ikke er justeret, eller som Bunden er slaaet ud paa, da straffes han som Falskner.« Altsaa, det synes ikke at have været nogen sjælden anvendt taktik at bruge bundløse maal. Med forundring gør *Hans Egede Saabye* opmærksom paa, at de, der saaledes

blev snydt, ikke sagde et ord, men sammen med de omkringstaaende lo — velsagtens forlegent.

Ensartethed i indhandlingen støttedes ved de nyindførte, justerede maal og underbyggedes yderligere ved en fast indhandlingstakst, hvis priser synes forholdsvis lave. Det var endog maksimalpriser, hvilket vil sige, at værdiansættelsen af de forskellige grønlandske produkter ikke maatte overstige denne taksts priser. 1 fad spæk betales med 2 rdl.s værdi, 1 stort bjørneskind havde værdi af 1 rdl. 32 sk. Selvom der tjentes paa varerne, som fra Grønland førtes til Danmark, saa var dog tabene for hele handlen i disse aar store.

Indhandlingen var et mangesidigt hverv, vidt forskelligt fra nu, og krævede sin mand, hvis den skulde foretages med positivt resultat. Først og fremmest maatte man sørge for — som nævnt —, at grønlænderne ikke blottede sig for nødvendigheder. Dernæst var der ikke tale om, at fangerne kom ind til kolonien med produkterne. Købmanden maatte selv lade dem hente. Derfor var indhandlings-togterne en meget væsentlig del af arbejdet, nok saa anstrengende især i foraaers- og efteraaersmaanederne. Det tilraadedes at have tøn-der staaende paa fangstpladserne under opsyn af »skikkelige (d. v. s. dertil egnede) Grønlændere« for, at spækket straks kunde komme paa tøn- de. Paa de fjernest liggende fangststeder, sommerpladserne o. l. skulde ogsaa hensættes tøn-der, ligeledes paa fjerne øer, hvor spækket ofte laa og »hentæredes til Finker«. Men var spækket og de andre varer indhandlet, stod et lige saa stort arbejde tilbage, nemlig at gøre dem klar til hjemsendelsen og »konservere« dem i tøn-der; thi kun een gang om aaret, som regel, naaede skibet at afhente koloniens produkter. Omtrent hver koloni havde sit skib, der kun bragte last til og fra denne koloni. Hele besejlingen foregik med et forholdsvis stort antal skibe, der dels var i handlens eje, dels blev fragtet.

Skibsekspeditionerne kom ogsaa under faste regler. Konossemen-terne forlangtes meget udførlige paa grund af de daarlige erfaringer, man havde haft. Det var nemlig blevet opdaget, at skipperne uden om handlen tog last hjem af det, som købmændene, de selv eller deres besætning havde svindlet eller snighandlet sig til. De udførlige konossementer med sandsynligvis tilhørende kontrol i København skulde hindre dette i fremtiden. Herigennem var der et fortrinligt middel til at hævde monopolet.

Monopolvarerne var først og fremmest spæk, dernæst bjørneskind, blaa og hvide ræveskind, endvidere diverse sælskind, edderdun, barder, »enhjørningshorn«, d. v. s. narhvaltand, og hvalrostænder; disse sidste var dog saa usikre i værd, at der ikke i indhandlingstaksten kunde sættes nogen pris. Denne vareliste viser i et groft billede, at fangsten saa afgjort var det vigtigste økonomiske grundlag for samfundet. Muligheden for indtægter for grønlænderne ved indhandlingen var skarpt afgrænset til fangstens produkter. Derved faar samfundets erhvervsstruktur stadig som i fortiden et ensidigt præg. Nye erhvervsmuligheder begyndte imidlertid at dukke frem. Faareavl var saa vidt fremme, at faareuld nævnes blandt de produkter, der sendes hjem. Det maa dog have drejet sig om ganske ringe kvanta og kan ikke have været nogen særlig betydende indtægt for grønlænderne. Faareavl har vi hørt om før. Landbrug — eller rettere kvægavl — havde *Anders Olsen* drevet ved Igaliko. Hans søn fortsatte det under store vanskeligheder uden den ringeste støtte fra direktionen. Men dette var et bevis paa, at man paa gammel nordbovis kunde holde køer og faar med hjemmemark og ernæringsmæssig støtte for folk og fæ i fjordfangst. Havebrug med kartoffelavl høres der om; men det har vel kun været de danske, der har benyttet sig af disse muligheder for afveksling i kosten.

»Indtægt« var der imidlertid i moderne forstand ikke tale om. Produkterne betaltes ikke i rede penge, men i varer. Tuskhandel var altsaa stadig herskende i den økonomiske udveksling. Der kunde ikke foretages nogen egentlig opsparing ud over, hvad der kunde hengemmes af produkter f. ex. til vinterbrug. Man kunde selvfølgelig have tilgodehavender hos handlen; men det forekom vist yderst sjældent og strakte sig sandsynligvis heller ikke over længere tid. Tuskhandlen havde lige fra det første samkvem med de udefra kommende folk været gældende; men under den mere stadige form siden 1721 havde den vænnet de indhandlende til at købe saa meget, som muligt, for produkterne uden at tænke paa at spare op til trangtider. Muligvis er det det, der den dag i dag ligger den almindelige grønlænder i blodet, naar opsparingsevnen i Grønland endnu er saa ringe. Dette søgte instruksens af 1782 at modvirke ved bestemmelserne om, at der ikke maatte indhandles mere, end den enkelte kunde afse som et overskud, han ikke vilde faa brug for. Dette skulde købmanden have for øje. Men i samme aandedrag tilstod man købman-

den visse procenter, hvis hans koloni gav gode indtægter. Det er derfor menneskeligt forstaaeligt, at købmanden søgte at faa saa meget indhandlet, som muligt, og ikke saa nøje fulgte bestemmelserne om de særlige hensyn til grønlændernes tarv. Med disse ikke uvæsentlige forbehold blev indhandlingen dog alt i alt ved instruksens regler fastere.

Udhandlingen fik ogsaa en mere sikker form. Hidtil havde det været saadan, at de forskellige købmænd satte deres priser, som derfor kunde variere kraftigt imellem de forskellige kolonier. Nu fastsattes — ligesom for indhandlingen — en fast takst, som dog ikke blev optaget i instruksens. Det er *Generaltaksten*, der skulde gælde for et aar ad gangen; men den første kom til at gælde i længere tid. Det vil være paa sin plads her lige at gennemgaa generaltaksten, førend omtalen af instruksens fortsættes. Varerne deltes i fire klasser: 1. nødvendige varer, 2. nyttige, 3. overdaadige og 4. særlige varer for de danske. Det var paa klasse 1 og 2 kun en forholdsvis lille avance, handlen beregnede sig, naar man tager med i sin bedømmelse, at sejladsen jo var kostbar. Klasse 1 omfattede skydevaaben, lærred, tørklæder, traad o. l., uldtæpper, islandske trøjer, isenkram, brædder, lægter, stager, kobbertøj og blikvarer. Det var altsaa kort sagt alle de ting, som vi anser for uomgængeligt nødvendige i nutiden, og som altsaa allerede da blev anset for det. Klasse 2 rummede kirseyer, vanter, hoser, vadmæl, tobak og piber. Klasse 3 omfattede pynt og legetøj. Klasse 4, hvor avancen var høj ligesom i klasse 3, var oprettet, fordi der var en del varer, der almindeligt anvendtes af danske, men som skønnedes at være ganske unyttige for grønlænderne, som derfor ikke maatte fristes til at købe dem.

Priserne i 1782 var ikke synderlig høje, men heller ikke saadan, at de importerede varer virkede for tiltrækkende ved ogsaa at være billige. Skydevaaben var dog temmelig kostbare, en bøsse kostede 8 fade spæk, hvilket var 16 rdl., 1 pund krudt kostede 1 blaaræveskind, 1 pund tobak 1 rdl. Hele klasseinddelingen ophørte 1796, fordi den var upraktisk; men med den indledtes dog den prispolitik, som lige til nutiden i mere og mere udpræget grad har været gældende. Paa varer, der skønnedes nødvendige, tjentes kun saa meget, at en dækning af omkostningerne sikredes, mens der paa mindre nødvendige ting og rene luksusgenstande er taget en gradvis større for tjeneste efter varens art. Men som det gik med indhandlingen: Da

stigende omsætning betød stigende procenter for købmanden, var han mere interesseret i at sælge saa meget, som muligt, end at holde sig instruksens paragraffer og den aand, de var skrevet i, strengt efterrettelig. Man maa dog ikke heri se en dybere bebrejdelse mod handlens folk; thi deres løn var saa sandt ikke stor, og derfor var det jævnt hen naturligt, at enhver mulighed for forbedring af den økonomiske situation maatte benyttes af dem.

For iøvrigt at komme bort fra den besværlige tuskhandel forsøgte man i 1802 at anvende kreditsedler ved Godhavn, og 1804 fik direktionen ret til at udstede kreditbeviser. Men de naaede knap nok at komme rigtigt i omløb, før krigen 1807-14 gjorde dem værdiløse. Der, hvor de vandt lidt indpas, har de sikkert lettet ind- og udhandlingen, som det ellers var brydsomt nok at faa til at glide, saa at værdi blev givet for værdi; herfor gjaldt der yderst indviklede regler om tilgift, der sikkert mangen gang har bragt assistenten, der stod for udhandlingen, eller købmanden selv til fortvivlelse.

Købmandens og hans assistents arbejde i og for kolonien opregnes i en lang række paragraffer i instruksens af 1782. Naar ikke handelstogter er for haanden, skal fiskeri uden for og inde i fjordene af torsk og helleflynder iværksættes. Om vinteren skal fartøjerne trækkes paa land, beskyttes og inspiceres, det fastansatte mandskab skal sættes i arbejde ved hvad som helst. Købmanden staar som nævnt for uddelingen af provianten til dem, der havde ret til den som del af lønnen; han skal udskænke den dem tilkommende ration brændevin, der ikke maa udleveres »Anker- eller Potteviis, da saadant allene giver Anledning til Uorden og Misbrug; men de bør . . . Glasvis nyde sin Ret, og de bør virkelig nyde den«. Denne sidste, pudsige bemærkning skal vel forstaas saadan, at købmanden ikke maa forholde mandskabet dets brændevinsration, noget, der paa dril kunde ske. Krudt, bly og skydevaaben skal købmanden personlig overvaage. Alt, hvad ham er »anbetroet« af varer, materialer o. s. v. skal han sørge for bliver »paa bequemme Steder henlagte og mod Dryb, samt al anden Bedervelse, conserverede«. Han maa se til, at ingen kommer i gæld gennem ham til handlen. Som den vigtigste bestemmelse følger til slut, at baade købmand og assistent skal føre en journal, og dertil skal købmanden føre »tvende nummererede, giennemdragne og med Inspecteurs Segl og Autorisation forsynede Protocoller«, en hovedbog, der baade skulde omfatte ind- og udhandlingen i beskrivelse og

værdi og holdes i journalform, og en »Copie-Bog« for alle indkomne skrivelser fra inspektør eller direktion. Hovedbogen skal assistenten eller, hvor der ikke var en saadan, bødkeren eller tømmeren maanedsviis revidere og attestere. Denne bestemmelse skulde tjene til at ensrette regnskabsføringen ved alle kolonierne, lette overblikket for direktionen og inspektørerne og mest af alt hindre misligheder. Regnskaberne var at afslutte pr. 30. Juni og hjemsende med byggeberetning, inventarieliste og rekvisitioner samt private kommissionsgodsrekvisitioner. Der maatte ikke til kolonien rekvireres mere end til to aars forbrug. Ellers havde købmænd saavel som alle i handlen ansatte at have et aabent øje for, ved hvilke midler handlen kunde forbedres. Derfor skulde de indsamle og hjemsende prøver af ler- og stenarter, mineraler o. s. v., altsaa i al beskedenhed en undersøgelse af muligheder for, hvad Grønlands klippegrund kunde yde.

Af instruksens øvrige poster bør nævnes reglerne for fremgangsmaaden ved forbrydelser og »tvivlagtige Tilfælde«. Revselse og bøder er straffemidlerne og i værre tilfælde hjemsendelse. Købmanden, i særlige tilfælde sammen med missionæren eller andre »betjente«, havde myndighed til at gribe ind. Dog skulde om muligt helst inspektøren tilkaldes og særlig i grove tilfælde, hvor mulkt eller revselse ikke var nok. Kunde det ikke lade sig gøre, maatte købmanden handle sammen med assistent, missionær, bødker eller tømmer, som han efter bestemmelserne kunde forsvare. Efter deres ordlyd at dømme var disse bestemmelser myntet paa de danske. Der nævnes ikke et ord om straffemidler over for opsætsige eller forbryderiske grønlændere. Det vides, at revselse er blevet brugt over for dem. Forøvrigt har dengang som nu »kriminaliteten« blandt grønlænderne været overordentlig lav.

Med i hovedsagen de samme bestemmelser som for handlen ordnedes forholdene for hvalfangsten. Det fremhæves, at den købmand, i hvis distrikt anlægget ligger, bør holde øje med assistenten paa hvalfangerstationen, som saaledes til en vis grad var underlagt kolonien.

En af de mest bemærkelsesværdige poster i instruksen er den niende, der vist er ret enestaaende. Den rummer de første fredningsbestemmelser i Grønland, og de gjaldt edderfuglene. Der indskærpes forsigtighed ved dun- og ægindsamlingen. »Paa en venlig og fornuftig Maade« skal købmanden »overtale« grønlænderne til ikke at

ældede og maatte fornys. Men det, der trængte ind, var da heller ikke bestemmelsernes ordlyd, men deres aand. Der ligger instruksens væsentlige betydning, der finder man instruksens værdi i den historiske udvikling. Det var retsindige mænd, der havde skrevet den, og det var en humant indstillet personlighed, der fra første færd havde haft indflydelse paa den.

Schwabe fortsatte sit virke til gavn for grønlænderne efter at være vendt tilbage til sin post som inspektør. Hans kollega *Olrik* derimod kom hurtigt i klammeri til højre og til venstre og blev endelig hjemsendt 1789. *Schwabe* brugte sin tid nyttigere, inden han 1786 tog sin afsked. Med direktionens billigelse oprettede han 1783 den første hjælpekasse i verden. Instruksens sociale bestemmelser har vel ikke forekommet ham tilstrækkelige. Han mente, at yderligere foranstaltninger kunde paakræves. Han fik da en idé, der søger sin lige i samtiden, og som bygger paa det sunde princip, der i hovedsagen kendetegner moderne danske, socialpolitiske synspunkter: Selvhjælpen. Som den første vovede han at indføre et opsparringssystem til hjælp i trangstider. Foreløbig kom denne hjælpekasse kun Nordgrønland til gode. Hvert aar efter en heldig hvalfangst henlagdes en del af den part, der tilkom grønlænderne, i hjælpekassen. Alle bøder, der blev idømt for overtrædelser af instruksens, indbetaltes ogsaa i den. Kapitalen forrentedes i direktionen med 2 % om aaret og havde allerede i 1785 2000 rdl. indestaaende og i 1801 7478 rdl. Af disse midler betaltes den proviant, der blev uddelt i nødsaar, for saa vidt den oversteg 500 rdl. Deraf kan man altsaa se, at instruksens proviantuddelinger ikke gerne maatte overstige 500 rdl., og at nøden kunde være saa stor, at denne sum kunde overskrides. Endvidere betalte hjælpekassen den medicin, der gratis blev uddelt, ja den lønnede senere delvis den første »læge« i Nordgrønland. Hvad instruksens helt havde overladt til det private initiativ tog hjælpekassen op, nemlig understøttelse til trængende grønlænderenker. Nogen tid efter oprettedes en lignende hjælpekasse ogsaa i Sydgrønland.

Nøds- og trangstider var slet ikke noget særsyn. Sygdom og sult ryddede op i befolkningen. Farsoterne var vel nok de værste. Voldsomme epidemier havde i 1770'erne og 1780'erne raset saaledes, at det siges, at Egedesminde distrikt var blevet næsten folketomt. Men trods dette viser der sig dog en fremgang i befolkningstallet. Vi er nu saa heldige at kunne belægge denne fremgang med troværdige

tal. Folketællingen 1789 sætter tallet til 5122, og 1805 er tallet steget til 6046. En stor børnekoppeepidemi 1800, der rasede fra Jakobshavn til Holsteinsborg og helt udryddede K'errortusoks befolkning, har sikkert haft særlig hæmmende indvirkning paa tilvæksten. Denne uhyggelige begivenhed foraarsagede forøvrigt, at man allerede 1802 begyndte at vaccinere for kopper, aaret efter, at vaccination var begyndt i Danmark. Lægehjælp var der ellers ikke ret meget af. Er end stigningen i de nævnte femten aar kun paa 924 individer, saa er det dog en bemærkelsesværdig stigning paa trods af ugunstige forhold. En sammenligning med følgende perioder paa femten aar synes snarere at støtte denne paastand end at afkræfte den.

Tidsrum	Folketal	Tilvækst
1789-1805:	5122- 6046	924 = 18,04 %
1845-1860:	8501- 9648	1147 = 13,49 %
1890-1905:	10254-11959	1705 = 16,63 %
1910-1925:	12489-14031	1542 = 12,35 %
1925-1940:	14031-17472	3441 = 24,52 %

(Tallene er taget for samme geografiske omraade, nemlig vestkysten fra Julianehaab distrikt til Upernavik distrikt.)

Selvom disse tal, ihvertfald for de to første perioders vedkommende, maa anses med nogen forsigtighed, saa er det dog, som tallene alligevel hviker lidt om forholdene. Varsom skal man være med at udlede noget af en statistik med saa smaa størrelser; men den procentvise stigning synes at anskueliggøre, at trods de daarlige forhold var samfundet i fremgang. Procenten for 1789-1805 er højere end for de tre følgende perioders vedkommende og overflyves først af den sidste — helt nede i vores folkebeskyttede, langt sundere og rigere nutid. Tager man end nok saa store forbehold, synes der alligevel at være en sandsynlighed, der taler for at se forholdsvis lyst paa aarene indtil 1807. Nye befolkningselementer kom man i berøring med i det sydlige. 1797 blev *Nanortalik* anlagt. Til denne handelsplads søgte stedse flere østgrønlandere for at handle, og mange af dem bosatte sig efterhaanden der. Dog kom dette vist aldrig til at betyde en virkelig stor tilvækst for befolkningen i Vestgrønland.

Grundene til denne fremgang kan det være vanskeligt nok ellers

at paavise. Det gælder i det hele taget for adskillige forhold op til ca. 1850-60. Det 18. aarhundrede har været genstand for en række undersøgelser; men til gengæld har den efterfølgende tid, bortset fra enkelte perioder, ikke kunnet aftvinge nogen særlig interesse, hvorfor den da ogsaa ligger sparsomt oplyst. Skyldes den bedre tilstand de første umiddelbare virkninger af instruksen? — Den orden, der — vel at mærke relativt betragtet — begyndte at indfinde sig? Inspektørernes utrættelige arbejde (der sad i denne periode til paa den anden side 1814 særligt dygtige inspektører saavel i Nord- som i Sydgrønland)? Har der været gode erhvervsforhold? Den sidste aarsag er vel den sandsynligste. Men det er ikke muligt her at fremdrage noget, der bevisligt kan have haft indflydelse. Trods sult til tider, trods farsoters svøber har folket tvunget sig et skridt fremad.

Paa trods af en ugunstig stemning i tiden tvang ogsaa missionen sig fremad. Havde oplysningstiden, eller rettere den sidste periode af den, rationalismen kaldet, skabt instruksens af 1782 til fremgang for landet, saa spændte den til gengæld eftertrykkeligt ben for missionen og skabte fortvivlede forhold for dens arbejde. At missionen overhovedet stod de efterfølgende 40 aar igennem saa forholdsvis uskadt, viser hvor dybt dens forkyndelse havde slaaet rod i løbet af de første 80 aar.

Nogle rystelser havde den dog allerede været ude for. Farsoterne lyste op i rækkerne af døbte, fordi det fortrinsvis var kolonierne, der blev angrebet haardest. »Langt farligere . . . var dog en aandelig Epidemi, . . . der truede den danske mission med Undergang« (Ostermann). Er dette sidste en vel stærk udtalelse, saa var dog *Habakukbevægelsen*, som den tager sigte paa, i lang tid den danske mission en velvoksen anstødssten. Den fik sit navn efter dens ene »profet«, der sammen med sin kone *Maria Magdalene* boede et stykke inde i Evighedsfjorden ved Kangâmiut (Gl. Sukkertoppen) og var døbt af *Berthel Laersen*. Hvormeget man skal aflede bevægelsen af hans forkyndelse bliver delvis en temperamentssag; maaske kan den have haft nogen indflydelse. Stærk følelsesbetonet religiøsitet udarter let til sindssvage sværmerier. Og som før nævnt havde *Berthel Laersens* mission et vist herrnhutisk-pietistisk præg. Det er et spørgsmaal, om det mon var helt tilfældigt, at det var i hans missionariat, at bevægelsen opstod. Hvorom alting er, i løbet af 1787 forkyndte *Maria Magdalene*, at hun havde syner og drømme. Da var *Berthel Laersen* for-

Evighedsfjordens store bræer.

længst død, og hans eftermand, *N. Hveysel*, var langt fra pietistisk indstillet. *Maria Magdalenes* aabenbaringer var i begyndelsen vel fra hendes side tænkt som en skræmmende advarsel til hendes vidtløftige ægtelage *Habakuk*. Maaske har hun saa følt tilfredsstillelse ved den tilstand, hun hidsede sig op i, og fundet et felt, som hun og hendes fæller i flere aar havde savnet. Kort at berette, hun for fort med at faa syner af mere og mere eksalteret karakter. 1789 organiseredes ligefrem en menighed. Og nu kom det direkte til orde, at man misbilligede, at de herrnhutiske skikke var ophørt. Bevægelsen greb faretruende om sig, endogsaa *Berthel Laersens* ene søn gik med. Andre »profeter« opstod. *Hveysel* søgte bistand hos inspektøren i Godthaab, som imidlertid ikke vilde gribe ind med magt. Det var godt det samme, thi ved *Frederik Berthelsens* hjælp lykkedes det at faa bevægelsen til at opløse sig. Den faldt helt fra hinanden, da det afsløredes, at *Habakuk* havde benyttet sig af den ophøjede stilling, hans kone havde tildelt ham, idet han havde tiltvunget sig vidtgaaende friheder over for menighedens kvindelige medlemmer. 1792 ebbede bevægelsen ud; men 1803 blussede den op igen. Baade *Habakuk* og *Maria Magdalene* var da døde, og *Frederik Berthelsens* per-

sonlige myndighed holdt sværmeriet nede. Endnu 1813 følte han dog ængstelse for, hvad der kunde ske, hvis han forlod stedet.

Ellers fortsatte den gode udvikling, som missionen havde haft i løbet af 1770'erne. Frederikshaabs menighed voksede jævnt, saa en ny udflytning af befolkningen maatte foretages. I 1786-87 blev der bygget en kirke ved kolonien. I bugten fortsatte *Sverdrup* til 1788 sin gerning, og ogsaa andre steder saavel i syd som i nord fortsatte fremgangen. Kun Egedesminde og Upernavik frembyder triste billeder. Ved Egedesminde var epidemien 1786 aarsagen. Upernavik maatte missionen forlade, da handlen opgav stedet. Befolkningen var dog her saa grebet, at 110 personer flyttede sydpaa og bosatte sig i *Umának*-bugten. De vendte et par aar efter tilbage igen, for der var ikke tilstrækkelige ernæringsmuligheder til denne pludselige tilvækst. Upernaviks missionær blev placeret i Godhavn 1789. En støtte havde missionen i inspektørerne, der, bortset fra *Olrik*, paa ethvert punkt underbyggede missionærernes myndighed.

Da var det, missionen fik et stød, som for lange tider bragte den i stagnation. Og stødet kom ikke fra arbejdet selv, men udefra, hvor man mindst skulde vente det.

De gode tider for Danmark var i aftagende. De for dansk handel gunstige forhold under den nordamerikanske frihedskrig og søkrigen mellem England og Frankrig var ophørt. Usikkerhed paa grund af de nye politiske begivenheder i Europa (den franske revolution og krigsaarene derefter) tilligemed en slappelse efter den blomstrende handelsperiode forud, havde grebet det økonomiske liv i Danmark. Det er ikke stedet her at komme nærmere ind paa disse forhold. Nok er det, at en økonomisk sanering ogsaa af statens finanser var paa krævet. Og naar en saadan sanering paabegyndes, er det første, man ser paa, udgifterne, her altsaa statens udgifter. De maatte skæres ned og blev det ogsaa eftertrykkeligt. Alt, hvad der ikke — efter *fornuftig* tankegang — kunde betale sig, maatte ophøre. Udgifter til aandelige formaal maatte herefter komme i allerførste række ved beskæring. Det fik missionen at føle.

1791 kundgjorde finanskollegiet, at missionen kun maatte faa 2263 rdl. i tilskud. Det var en nedskæring til under det halve af, hvad der hidtil var ydet. I 1788 var det aarlige tilskud fra kongens kasse 7000 rdl. *Fabricius* rasede; men man maatte finde en ordning paa det nye grundlag. Det blev missionskollegiet, der skulde finde

ud af den. Antallet af missionærer blev sat til 5, hvilket var en nedskæring til det halve. Men hvordan skulde fem klare de store distrikter, der var blevet dem tildelt? *Fabricius*, der ikke var blevet spurgt til raads, protesterede paa det kraftigste og fralagde sig ethvert ansvar. Missionskollegiet var blevet sat paa en uriaspost, idet det havde pligt til at udarbejde denne ordning inden for de givne økonomiske rammer, en ordning, som det var fuldt klar over aldrig kunde blive tilfredsstillende. »Skylden« — hvis man overhovedet kan tale om den — laa hos finanskollegiet, hvis bestræbelser kom til at se smaalige ud. Det vil et finansministeriums eller finansudvalgs spareforanstaltninger altid komme til for den enkelte styrelsesgren, det gaar ud over. Der maatte spares og der blev sparet — for hele monarkiets skyld. Man maa til stadighed gøre sig klart, at Grønland ikke var midtpunktet i den helhed, der hed Danmark-Norge med bilandene Færøerne, Island, Vestindien, afrikanske og indiske kolonier og — i sidste række — Grønland. Saa lille en rolle spillede Grønland i dette monarkis økonomi. Naar man har gjort sig det klart, kan man tillade sig at mene, at udgifterne ogsaa var saa smaa, at monarkiet vel kunde have baaret dem.

Den grønlandske mission maatte imidlertid finde sig i ordningen, der altsaa ikke kunde blive anderledes foreløbig, og faa det bedste ud af den. Det var ikke meget en præst kunde udrette i distrikter, der var 200-250 km lange, naar man tager datidens primitive befordringsmidler i betragtning. Til sammenligning er den samme landstrækning dags dato betjent af 14 præster, en provst og en viceprovst med moderne befordringsmidler. Missionærerne i Grønland fralagde sig, ligesom *Fabricius* — ethvert ansvar, men bestred saa godt, de kunde, under store strabadser de milelange embedsomraader. At religiøse ekscesser som habakukbevægelsen derfor atter kunde faa vind i sejlene, siger sig selv. Hvor der ikke var missionær til stadighed, forsøgte man at klare sig med kateketformænd. Danske kateketer var man forlængst ophørt med at ansætte; nationalkateketer var blevet uddannet — bedst, som vi har hørt det, af *Sverdrup*. Det var et af lyspunkterne ved den ny »ordning«, at disse grønlandske kateketer for manges vedkommende i de tilstundende endnu strengere tider gjorde god fyldest. *Hammond* i *Umának*, *Magnus Aronsen* i Godhavn og *Frederik Berthelsen* i Sukkertoppen fremhæves især. Kateketerne fik ret til at foretage daab og foreløbig vielse.

Som en naturlig følge heraf tumlede man med planer om at organisere en højere undervisning, dels for at faa uddannet kateketer, dels for at udbygge skolevæsnet i almindelighed. 1804 henvendte man sig til missionskollegiet angaaende den sag, hvori Sydgrønlands inspektør *M. N. Myhlenphort* var levende interesseret. Men der kom ikke noget ud deraf. 1806 gentoges det noget ændret, og planerne var temmeligt vidt fremskredne; men krigen 1807-14 kvalte forsøget.

Og dog gik missionen frem stadigvæk — paa trods af det mindre antal missionærer, paa trods af habakukbevægelsen og andre sværmerier. Maaske er netop disse bevægelser et forkvaklet udtryk for den kraft, som fortsat virkede og drog flere og flere tilhængere til de allerede hestaaende missioner.

Det positive synes saaledes at kaste sine omend blege straalere hen over alt det negativt mørke. Og for handlen faar billedet i denne tid ogsaa denne stærke blanding af positivt lyst og negativt mørkt. For indhandlingen var perioden 1782-88 for eksempel en absolut opgangstid. Jævnt stigende er alle tallene for de monopoliserede varer. Men alligevel var det store tab, handlen led. For tidsrummet 1781-88 var der et aarligt deficit paa 71,500 rdl., en ikke ringe sum.

1788 nedsatte kongen derfor en kommission, hvorefter bl. a. to meget dygtige finansembedsmænd, handlens direktion og *Schwabe* var medlemmer. Under indtryk af tidens ideer tænkte man allerede da paa at ophæve monopoliet, men kommissionen fraraadede det af hensyn til befolkningen. Et medlem pegede paa de store udgifter til dansk mandskab i Grønland, og derfor blev en indskrænkning af deres antal nødvendig. Til erstatning skulde grønlændere oplæres i deres fag, — socialøkonomisk en yderst rimelig foranstaltning. Kommissionen foreslog hvalfangstens ophør med skibe fra Danmark, kun »lokal« hvalfangst skulde bibeholdes fra blot to steder, nemlig Holsteinsborg og Godhavn. Som resultat af kommissionens betænkning kom det kongelige reskript af 26. Maj 1790, der i lighed med de nævnte bestemmelser for missionen 1792 væsentligst gik ud paa at sætte udgifterne ned, saa at tabene kunde dækkes. Kommissionen vedblev at bestaa i lang tid og havde en tilsynsførende og forslagsstillende myndighed. Forøvrigt blev 1790 direktionen ændret, idet den finmarkske og islandske handel blev frigivet. Den grønlandske og den færøske handel var fra nu af underlagt direktionen, der fik en ny sammensætning bestaaende af tre administratorer.

Resultatet af reskriptet blev forbløffende, thi fra 1794 til 1800 udviste handlen reelle overskud. Dette i forbindelse med den stigende indhandling underbygger den ovenanførte paastand om den tilsyneladende fremgang for befolkningen, udledt af den procentvise høje tilvækst. Særligt fordelagtige priser i Europa paa tran var i høj grad medvirkende til, at der blev større fortjeneste.

Alt dette var et bevis for, at en sund politik i Grønland kunde give fine resultater, — et bevis for, at det var rigtigt, dengang staten overtog handlen i 1774-76: At den grønlandske handel drevet alene kunde betale sig. Nye anlæg blev der raad til. Nanortalik er allerede nævnt. 1805 oprettedes *Arsuk*, der var et meget folkerigt sted. Ritenbenk blev koloni 1790. Da selve handlen syntes at gaa saa godt, kunde handelsdirektionen faa tid og raad til i 1798 at sætte ind paa nye opgaver. I det aar blev der til samtlige handlens embedsmænd i Grønland sendt en opfordring til at udtale sig om, hvorvidt en lovgivning for Grønland og grønlænderne vilde kunne faa gavnlige virkninger. Begge inspektørerne saa deri absolut en mulighed for en hurtigere udvikling ogsaa paa retsvæsnets omraade, idet de foreslog grønlandske domsmænd i forbrydelses- og forseelsessager blandt grønlændere. Instruksens bestemmelser var altsaa ikke særlig anvendelige over for dem. Opfordringen maa dog vistnok ses i forbindelse med kommissionens behandling af spørgsmaalet om monopoles ophør. Det var ganske vist blevet besluttet at fortsætte med eneretten til handlen og landets lukning; men det vægtigste argument herfor havde været, at grønlænderne ikke var udviklede nok endnu. En borgerlig lovgivning skulde paa kort tid kunne forcere denne udvikling, og et udbygget skolevæsen, som vi har hørt, der var planer fremme om i 1804 og 1807, skulde bane vejen for denne lovgivning. Det er iøvrigt typisk for tiden, der priste oplysning, borgerdyd og orden, at man saa en udviklingsvej i at bringe grønlænderne ind »under de borgerlige Loves velgørende Tvang«; men de mænd, der dengang sad som inspektører, kan ikke have været helt og ene hildet i et saadant teoretisk syn; der maa have været en baggrund i virkeligheden for deres indstilling. Det grønlandske samfund har paa det tidspunkt været et godt stykke paa vej mod den omkalfatring, som endnu ikke i nutiden er afsluttet: Udviklingen fra det udifferentierede samfund til det mere og mere differentierede med alt, hvad dertil hører af stærke og stride modsætninger af civil og kri-

minel, økonomisk og social art, — en udvikling, der begyndte at føle loven som et krav om orden. Allerede da var man inde paa det, som først skulde finde sin fortsættelse lange tider efter.

Men monarkiets skrøbelige fartøj stævnede ud paa farlige dybder og ind i stride strømhvirvler. Aarene efter 1800 bragte varsler om, at lykken var ved at vende sig. Talrige skibsforslis foraarsagede uoverstigelige tab. Trods overskud paa handlen fik de mange nyanskaffelser regnskabet til at slutte med et underskud. De engelske hvalfangere begyndte ogsaa en stigende og generende virksomhed ud for Disko, ind i bugten og nordligere endnu. Hvad hollænderne i høj grad havde bedrevet i forrige tider, blev nu omend i mindre omfang gentaget af englænderne, og de danske myndigheder kunde kun klage til direktionen over de overgreb paa monopolet, der foregik, og den rigelige adgang for grønlænderne til brændevin hos englænderne, der brugte den som betalingsmiddel. Selvom der blev stationeret et væbnet skib, fortsatte snighandlen og brændevinssalget til skade for handlen, men ikke mindre til skade for grønlænderne langs de nordlige kyster. Tab og modgang indledte aarhundredet; men alligevel kan man spore en vis grokraft i disse første aar. Stridighederne mellem mission og handel var blandt andet ophørt, saa de begyndte at kunne gaa sammen i arbejde for landets befolkning. Instruksens aand synes at besjæle dagliglivet til gavn for fremtiden.

Men denne fremtid blev af tidens begivenheder skudt adskillige aartier ud. 1801, slaget paa Københavns red, var et varselsskud, som ikke kom til at strejfe Grønland, men heller ikke talte kraftigt nok til Danmark om, hvad der kunde hænde. 1807, Englændernes angreb paa Danmark og bombardementet af København, kom derfor som en uventet storm over det dansk-norske monarki og brød broerne af for Grønland i dobbelt forstand, dels de »skrøbelige broer«, der førte over havet til Danmark, dels broerne ud i den fremtid, der syntes saa forjættende nær.

Først aaret efter de sørgelige begivenheder i Juli-September 1807 naaede beretninger derom til Grønland. Skibene 1807 var nemlig heldigt nok kommet af sted og naaet herop, før der var sket noget. I sorgløs uvidenhed levede man da vinteren 1807-08 igennem. De engelske hvalfangere, der stævnede mod landet i foraaet 1808, bragte bud om det skete. Sorg greb dem, der forstod, hvad det betød. Englænderne udtalte deres misbilligelse af det passerede; men alli-

gevel bredte der sig en angst for, hvad de kunde have i sinde at gøre. Den redbonne hjælp og velvillige indstilling, hvalfangerne i hovedsagen viste, fik dog angsten til at fortage sig.

De skibe, der 1807 havde sat kursen til Danmark, naaede ikke alle hjem. Fem af dem blev opbragt af englænderne. Og straks i 1808 mærkedes følgerne af den totalt ændrede situation. Forsyningerne ved kolonierne slap hurtigt op. Mange skibsovervintringer og en tilsyneladende mangelfuld rekvirering havde bevirket, at forsyningerne ikke var oppe paa de to aars forbrug, som instruksens af 1782 gav tilladelse til. Det værste var, at de fleste og naturligvis de mest almindelige handelsvarer slap op; det kom til at betyde, at indhandlingen blev usikker, og grønlænderne maatte pludselig se sig hensat til forhold, som forlængst var dem uvant. Fra Danmark forsøgte man at gøre alt, hvad man kunde. Direktionen, der ellers er blevet beskyldt for at have smølet, sled i det under de yderst ugunstige betingelser.

1808 naaede et fragtet skib Sukkertoppen med varer, der ikke engang strakte til for denne enkelte koloni. For at lette lidt paa situationen tog en del af mandskabet hjem med dette skib, da det forlod landet. Helt fra Archangelsk blev et skib sendt til Nordgrønland med forsyninger. Et eksempel paa, hvor vanskeligt arbejdet var for direktionen, er, at forsyninger til Frederikshaab maatte fragtes fra København og Aalborg til Kristianssand i Norge og derfra i aaben baad til Flækkefjord og saa videre med skib til Grønland, en dyr fragtfart. Det var i aaret 1809, og det var det eneste skib, der naaede til Grønland fra Danmark. Godhavn havde 1808 faaet hjælp af et engelsk skib; et andet skib til Frederikshaab var forlist i storisen. 1809 fik man en ordning med den engelske regering, saa skibene kunde udgaa fra Leith, men ikke maatte tage returlast. Et skotsk firma blev en slags kommissionær for dette foreløbige »handelssamkvem« med England. Englands regering udstedte i 1810 en anordning om, at engelske søfarende ikke maatte foretage fjendtlige handlinger i Grønland, hvilket ogsaa gjaldt krigsskibe; men engelske handelsmænd fik — stik imod de danske forordninger af 1758 og 76 om landets lukning — ret til frit at handle paa Grønland. Det var dog noget, som aldrig kunde faa retsgyldighed.

Der blev efterhaanden mangel paa alt. Tøj, papir, alt, hvad der af proviant kunde gøre tilværelsen lysere (kaffe, the, sukker, øl) — ja

selv nødvendige ting som smør og salt. En del af lønnen til de ansatte blev jo udleveret i proviant; men det maatte man skyde en hvid pind efter. Selv herrnhuterne, der ellers blev rigeligere forsynet fra venner i England, maatte savne tilvante varer. Tøjmanglen søgte man at erstatte gennem indenlandske materialer, man lavede f. eks. kjoler af sælskind. Naturligvis vilde grønlænderne ikke modtage kreditsedlerne, der blev værdiløse, naar man ikke kunde købe noget for dem. Varemanglen gik mere og mere ud over dem ogsaa. Værst var det ved hvalfangerstationerne, hvor der ligefrem var nød. Bøsser, krudt, bly, knive, harpunspidser o. s. v., altsammen var det jo genstande, de nu havde vænnet sig til at kunne købe. Uden rigtigt at kunne forstaa, hvad det var, der skete, vendte de sig mod dem, der havde ledelsen, altsaa mod handlen, missionen og inspektørerne. Det blev vanskeligt for de danske at faa indenlandsk proviant; men grønlænderne fik ogsaa selv vanskeligt ved at fange tilstrækkeligt. Selv kunde de danske ikke jage paa grund af krudtmanglen, saa de kunde skaffe sig selv til livets opretholdelse. Der fortælles, at man en dag saa en stor flok ryper, der slog ned nær ved kolonistedet; men man havde ikke noget at skyde med og maatte lade al den dejlige proviant flyve.

Det skulde da ogsaa nok passe, at landet samtidigt blev hærget af epidemier, og at misfangst satte ind, ligesom vældige masser af storis blokerede de sydlige kyster og besværliggjorde sejladsen. Julianehaab fik under hele krigen ikke direkte forsyninger. Befolkningen her søgte derfor ogsaa nordefter samtidig med, at missionærerne forlod deres poster. Det er blevet bebrejdet dem, at de ikke blev og holdt ud; men enhver kan forstaa, at forholdene uden rimelig provianttilførsel var saa umulige, at de maatte søge bort, naar end-Ogsaa grønlænderne stævnede nordpaa.

Inspektørerne gjorde et stort arbejde i denne tid. I Nordgrønland sad *P. H. Motzfeldt* i embedet. Paa grund af sin kyndighed i engelsk ledede han paa begge inspektørers vegne forhandlingerne med England om forsyninger. I hans inspektorat oplevede man den eneste mindre behagelige kontrovers med englænderne i 1811. En hvalfanger var gaaet i land ved Tasiussak i Upernavik distrikt, havde brudt spækhuset op og fjernet 160 tønder spæk og et stort antal skind. Hans mandskab skal have misbilliget hans opførsel, men adlydt hans ordrer. Paa *Motzfeldts* klage til den engelske regering blev

kaptajnen idømt en bøde paa 200 pund sterling ved hjemkomsten; men endnu i 1814 forhandlede man om erstatning.

M. N. Myhlenphort, der i 1803 efter lang tids tjeneste i handlen blev inspektør i Sydgrønland, hvor han sad til sin død 1821, er blevet temmelig forkæret for sin optræden under krigen, men har faaet oprejsning ved nyere undersøgelser (af H. Ostermann). 1810 foretog inspektør *Motzfeldt* en rejse til Sydgrønland, dels for at forhandle med sin kollega, dels for at proviantere og samle brænde; brændemanglen var følelig i Nordgrønland. *Myhlenphort*, der var besjælet af optimisme baade med hensyn til krigens varighed og forsyningernes rigelighed, gav to fartøjslaster proviant til *Motzfeldt*. Der opstod til trods for denne beredvillige hjælp et vist modsætningsforhold mellem de to inspektører. Det var ikke det eneste eksempel paa mistemning. Gnidninger mellem grønlændere og danske opstod ogsaa. Værst var dette vistnok i Nordgrønland. Stemningen synes trods de daarligere forhold at være bedre i Sydgrønland.

Der var naturligvis i begge inspektorater indført rationering. *Myhlenphorts* mærkelige optimisme fik ham til at sætte rationen op til $\frac{3}{4}$ af det normale. Hans indberetning til direktionen i 1809, om at Grønland kunde klare sig i 3 aar med de forhaandenværende forsyninger, havde afstedkommet, at direktionen i begyndelsen ikke anstrengte sig saa meget for at skaffe forsyninger.

Motzfeldt paa sin side tog ikke i betænkning at give købmændene tilladelse til at træde i forbindelse med de engelske hvalfangere og købe sig, hvad de kunde.

For at aflaste Sydgrønland sendte *Myhlenphort* en galease til Danmark med folk fra Sydgrønland. Den blev ført af en lidt søkyndig assistent, og ombord var blandt andre missionær *Wolf* fra Godthaab, der var den første missionær, som forlod landet. Hans indberetning i 1811 satte direktionen i virksomhed. 1812 naaede tre skibe op og aaret efter fire. Missionskollegiet stillede missionærerne frit, om de vilde blive eller hjemgaa. To missionærer til fra Sydgrønland fulgte tilladelsen til hjemrejse. Sydgrønland var derefter helt uden præst, og i Nordgrønland sad der kun to, hvoraf den ene i 1813 rejste til Danmark paa grund af ødelagt helbred. Der var saa kun een præst tilbage i hele Grønland, *B. Hartz*, der var kommet til Nordgrønland 1806. Uheldige forhold var dette sandelig for missionen. En enkelt præst kunde jo overhovedet ikke gøre sig haab om at betjene hele

landet. *Hartz* sled troligt i det og laa ideligt paa rejse, men kunde knap nok overkomme Diskobugten med Egedesminde iberegnet. Man blev klar over, at det ikke kunde gaa, at hele Sydgrønland laa hen uden præst. Der tales om alle mulige frafald og umoraliteter. Der maatte gøres noget exceptionelt. Man gik derfor til ordination af den første i Grønland fødte præst, nemlig *Frederik Berthelsen*, der fik kjole og krave 1815 og flyttede til Godthaab. Sent naaede man til denne beslutning, men det var jo ogsaa noget af en revolution. At det overhovedet efter krigen ikke saa værre ud med missionens tilstand, skyldtes i første række kateketerne, der ydede alt, hvad de formaaede, i den aand, som de var blevet oplært i. Skole- og kirketjeneste fortsatte de, saa endogsaa resultaterne forbavsede de missionærer, der kom til Grønland, da mere normale forhold atter indtraadte.

Den sidste ende af krigen blev paa enkelte omraader haardere, selvom visse forsyninger naaede frem. Manglen paa krudt og bly blev saa følelig, at jagten 1812 visse steder helt maatte standse. 1813 drev manglen paa ammunition i Februar tre grønlændere fra Egedesminde og to fra Jakobshavn til at vove sig ud paa en færd, som aldrig i mands minde var blevet prøvet. Der var opstaaet rygter om, at der ved Holsteinsborg skulde være kommet nye forsyninger med ammunition. Derfor besluttede de at foretage en slæderejse til den fjerne koloni for om muligt at redde sig noget. Og de gjorde turen paa 18 dage. Men her hørte de om almindelig nød og afsavn. Med uforrettet sag vendte de tilbage til Egedesminde. I Marts forsøgte en assistent og en del grønlændere at gøre den samme tur; men de blev forfulgt af uheld, idet de mistede en del af deres hunde. Kun een slæde kunde vende tilbage. De andre deltagere maatte blive i Holsteinsborg og kunde først vende hjem hen paa sommeren i baad. Forholdene ved Upernavik var siden Tasiussak-episoden og paa grund af mislykkede forsyningstogter blevet saa fortvivlede, at de folk, der før krigen var blevet sendt derop for at genoprette kolonien, atter maatte opgive den.

Saaledes naaede man fra den ene nødssituation til den næste i savn og lidelser for grønlændere som for danske gennem disse hærgende krigsaar til 1814. Vores viden om disse tider skyldes missionærers og inspektørers indberetninger og breve. Men mest fortæller dog *Gieseckes* dagbøger fra disse aar, især om alt, hvad der

ikke kunde finde omtale i de officielle skrivelser. Og billedet virker saa meget skarpere, fordi man faar det oprullet under dagbogens form, saaledes, at man ligefrem kan føle de daglige haab og skuffelser, skiftende lyse og triste perspektiver. *Karl Ludvig Giesecke* var en mærkelig skikkelse, en levende, mangesidigt interesseret personlighed, human og forstaaende. Efter en noget omtumlet tilværelse i sit hjemland, Østrig, som skuespiller og librettoforfatter (blandt andet til Mozarts opera »Tryllefløjten«) slog han ind paa studiet af geologi, specielt mineralogi. Som nævnt havde direktionen gennem instruksen af 1782 opfordret til undersøgelse af Grønlands mineralogiske muligheder. Der kunde nu ikke komme saa meget ud af disse rent amatør-mæssigt tilfældige prøvetagninger af sten- og jordarter, og man beklagede den manglende videnskabelige undersøgelse af landet, især i den retning, mere og mere. Derfor satte direktionen sig for at gøre noget ved sagen og engagerede *Giesecke* til at tage op til Grønland. Han havde allerede i direktionens tjeneste været paa en lignende rejse til Færøerne. Hans ophold i Grønland, der skulde have strakt sig over kortere tid, blev til et ufrivilligt ophold fra 1806 helt til 1813. Han var den første udsendte videnskabsmand i Grønland, derfor beskæftiger vi os blandt andet mere indgaaende med ham her. Fra hans og *Fabricius'* virke gaar fortsættelsen frem til vore dage med de talrige naturvidenskabelige og arkæologisk-historiske undersøgelser. Videnskabeligt set blev *Gieseckes* største betydning opdagelsen af kryoliten, der dog først langt senere af dansk teknisk videnskab blev gjort nyttig. For Grønlands befolkning kom han ikke direkte til at spille nogen rolle; men hans navn kræver en plads i Grønlands historie, ogsaa paa grund af hans dagbøger.

Det billede, han i dem ruller op, passer ind i rammen sammen med det afplukkede, forpjuskede, forarmede, graa, trøstesløse billede, som skildrer Danmark ved 1814. Den grønlandske handel havde lidt uoprettelige tab; sparsom var den last, der var hjemgaaet, saaledes at indtægterne for handlen var forsvindende. For at faa Grønland besejlet maatte direktionen gøre gæld til proviantindkøb og fragtning. Skibene forliste eller blev prisetagne, hvilket betød ny gæld til udrustning af nye skibe og erstatninger. Efter syv aars brug uden mulighed for reparation paa grund af materiale-mangel var handlens bygninger i Grønland i den sørgeligst mulige forfatning. Gennemgribende istandsættelser maatte foretages, og det kostede atter

penge. Befolkningen havde lidt; sult og sygdom havde hæmmet tilvæksten, ja endogsaa foraarsaget en betydelig nedgang. 1816 var folketallet 5836, altsaa en talmæssig nedgang paa 210 fra 1805, reelt set en endnu større, uberegnelig nedgang, fordi tilvækst er det naturlige forhold. I modsætning til senere krigssituationer har krigen 1807-14 faaet ganske eftertrykkelige følger for Grønland, og man forstaar, at det tog aar at komme over dem.

Til den ulykkelige krig med England var i 1813 kommet en krig med Sverige, hvis konge *Karl Johan* havde indledt den med direkte sigte paa at erhverve Norge for den svenske krone. Denne kamp, der løb parallelt med krigen mod England, endte efter nogle for Danmark heldige, men frugtesløse slag, med *Freden i Kiel 1814*.

I Grønlands historie blev denne fredstraktat af vidtrækkende og afgørende betydning. Under kampene med England 1807-14 havde der flere gange været fredsfølere ude for at standse denne meningsløshed; men *Frederik VI* havde stillet krav, som havde hindret, at det kom til virkelige fredsunderhandlinger. Blandt andet havde han forlangt fuld tilbagegivelse af kolonierne til kronen — og dermed ogsaa Grønland. Det tjener *Frederik VI* til ære, at han alene af alle monarker i datidens Europa ikke tænkte i lande, men tænkte paa de folk, der var givet under hans kongelige beskyttelse. Og blandt disse folk var ogsaa grønlænderne.

For den fulde opfattelse af denne vigtige fredstraktat skal lige hovedlinjerne af Grønlands statsretlige stilling trækkes op, delvis paa grundlag af dommen i Haag 1933. Fra middelalderen havde Grønland været et norsk lydland. Da de danske konger i det 15., 16. og 17. aarhundrede paa forskellig vis søgte at genoptage den afbrudt forbindelse med Grønland, var det i dets egenskab af middelalderligt norsk lydland, de danske konger var jo ogsaa konger af Norge. Men da dette udviklede sig fra 1721 til en stadig fastere udøvelse af dansk regeringsmyndighed i Grønland, udstedtes der flere bestemmelser, allesammen begrundet i, at den danske konge var arveherre (arvehyldningen 1660) til dette land. De vigtigste kundgørelser er forbudene mod fremmed befarung af de koloniserede kyster og hævvelse af en fire-mils grænse til søs ud for kysten. Det bliver saaledes plakaten af 1758, der fastslog, at forbudet gjaldt alle daværende og derefter anlagte kolonier og loger, »alle de øvrige Havne og Pladser i Almindelighed uden Forskel eller nogens Undtagelse«, idet man

maa opfatte Grønland som hele øen. Dette sidste understreges i den kongelige anordning af 18. Marts 1776. I sine handelstraktater med udlandet havde Danmark fra 1742 undtaget »Hans Majestæts Kolonier i Grønland« fra de aftaler, der blev truffet. 1782 var der med Rusland udvekslet noter angaaende Grønlands undtagelsesstilling. Grønland var da i løbet af det 18. aarhundrede gledet tættere og tættere ind under den danske krone, administrationen sad i Danmark, det var dansk kapital, der for størstedelen havde forsøgt sig i Grønland, det var Danmark, der førte kolonisationen og missionen fremad. Danske, norske og islændinge virkede i fællesskab i og for Grønland. *Frederik VI's* personlige mening, der stærkt kom til at præge disse aar, laa da ogsaa bag kravet om tilbagegivelse af kolonierne, Grønland indbefattet.

Krigen med Sverige endte med opfyldelsen af det ønske, som den svenske kong *Karl Johan* havde kæmpet for: Afstaaelsen af Norge til Sverige. Men den danske regering søgte at redde, hvad reddes kunde. Kieltraktatens artikel IV kom til at lyde paa overdragelsen af Norges landomraade, »Grønland, Færøerne og Island deri ikke indbegrebne«. Der herskede i senere tid længe megen strid om, hvordan dette var sket. Dr. Bobé synes at have bragt klarhed over spørgsmaalet, selvom hans mening er blevet modsagt. Det vanskelige og lidet taknemlige hverv at være Danmarks repræsentant ved underhandlingerne blev overdraget grev *Edmund Bourke*. Han havde i lang tid været nært knyttet til Danmarks daværende »handelsminister« grev *Ernst Schimmelmann*, en af de betydeligste mænd i Danmark paa det tidspunkt, som i sin lange embedstid havde haft stor interesse for kolonierne og blandt andet ogsaa siddet i kommissionen af 1787 angaaende Grønland. *Schimmelmann* havde den opfattelse, at Grønland, Færøerne og Island hørte til den danske krone. *Bourke* mente det samme; og det kom til orde ved fredsforhandlingerne, hvor han tilsyneladende paa eget initiativ ønskede at faa disse lande tydeligt tilskrevet Danmark. I hans kladde staar nøjagtigt de ord, som indsattes i Kieltraktatens artikel IV angaaende Grønland, Færøerne og Island. Den svenske underhandler havde intet imod dette at indvende og synes ikke at have været i tvivl om, at disse lande hørte til den danske krone. Ved fredens undertegnelse gav Norge afkald paa Grønland, hvilket opfattedes som gældende hele landet.

I de følgende aar førtes der en række forhandlinger om ordningen

af de finansielle forhold mellem Danmark og Norge. Disse forhandlinger blev temmelig indviklede og førte til, at den svensk-norske konge i 1819 atter kom ind paa spørgsmaalet om de nordlige atlantehavsøer i artikel IV og forlangte Grønland, Færøerne og Island afstaaet til den norske krone. Denne forandrede indstilling skyldtes, at det norske storting i 1814 havde henstillet, at atlantehavsøerne blev bevaret for Norge. Danmark mødte dette krav med et blankt afslag, hvorfor kravet blev trukket tilbage. Det var nemlig efter alle solemærker at dømme aldeles ikke i *Karl Johans* interesse at udstrække sit herredømme til disse fjerne øer, der ingen politisk betydning havde paa det tidspunkt. Ud fra hans syn som svensk konge var kun Norges atlantehavskyst af interesse. Det var udelukkende for at imødekomme det norske stortings ønske, at han fremsatte kravet. Et pres paa Sverige fra stormagternes side før at faa disse langvarige forhandlinger om de finansielle spørgsmaal færdige medvirkede til, at kravet blev trukket tilbage. Opgivelsen af det blev gentaget og afkaldet understreget i svenske noter til den engelske regering. Konventionen mellem Danmark og Norge af 1. September 1819 angaaende forholdet mellem de to lande knæsatte Kieltraktatens bestemmelser og dermed ogsaa afkaldet paa Grønland. I handelstraktaten mellem Norge og Danmark 1826 nævnes atter og særligt Grønland, Færøerne og Island som danske kolonier og som undtaget fra traktatens bestemmelser. — Hvad enten opfattelsen af Danmarks ret til Grønland har været den ene eller den anden, har været klar eller uklar, saa er Norges afkald paa sin eventuelle ret tydeligt formuleret i løbet af tidsrummet 1814-26.

Alle disse pinlige forhandlinger var kun et led i Danmarks bestræbelser for at holde sammen paa stumperne, der var blevet tilbage. Landets stolthed havde faaet et knæk: De hvide, bugnende sejl paa den danske marines talrige skibe var ikke mere at se. Flaaden var udleveret til englænderne. At blive ribbet for mere vilde være svært at taale. Den ulyksalige krig havde slaaet benene bort under den danske stats økonomi og det danske samfunds handelsliv. 1813 stod landet foran bankerotten. Pengevæsnet var fuldstændigt ødelagt, hvorfor en helt ny ordning blev truffet. Det varede flere aar, før den voksede sig fast, og handelslivet igen kunde komme igang. Forarmet laa landet, og aar tog det, før det kom til kræfter.

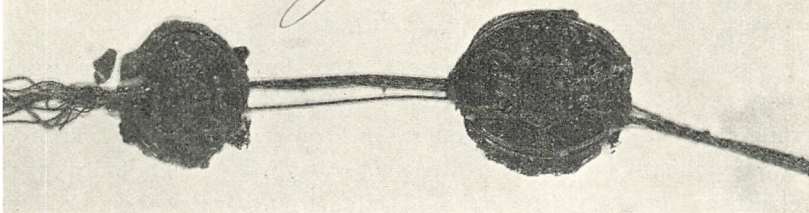
Og som Danmark, saaledes Grønland. Opgaver var der nok af;

Des Evêchés, Bailliages et Provinces; —
embrassant la totalité du Royaume de Norvège
avec tous les habitants; villes, ports, forteresses,
villages et isles sur toutes les côtes de ce
Royaume ainsi que les dépendances — la Grönlande,
les Isles de Féroë, et l'Islande non comprises —
de même que prérogatives, droits et emolument,
appartiendront désormais en toute propriété
et Souveraineté à Sa Majesté le Roi de Suède

Udsnit af Kieler-traktatens artikel IV.

Fait à Kiel, le Quatorze Janvier 1814
de Grace, Mil. huit Cent et Quatorze

Edmund Bourne. J. Baron de Mettenstedt

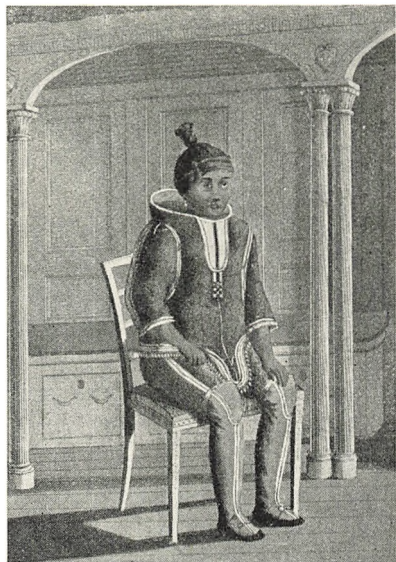
Underskrifterne paa Kieler-traktaten.

men kræfterne maatte først samles om ophjælpsningen efter krigen og opbygningen af grundlaget for et nyt fremstød.

Aarene lige efter 1814 og op til 1820'ernes midte er præget af den usikre økonomiske situation i Danmark, hæmmet af de smaa midler, der stod til raadighed, søgte man at bringe land og folk, erhverv, handel og mission tilbage til tiden før 1807 eller saa nær, som muligt.

Længe varede det for handlen at komme over de tab, som krigen og forbindelsens næsten fuldstændige ophør i 7 aar havde forvoldt. Først op i 1830'erne vendte strømmen sig. Endnu ved 1825 var bygninger, baade, indbo o. s. v. i daarlig tilstand. Med hensyn til storfangsten, som blev drevet af handlen, var garnfangsten helt ophørt. Hvalfangsten gav kun ringe resultater; de engelske hvalfangere konkurrerede skarpt med de faa danske. Alle de mange anlæg fra det 18. aarhundrede var mere eller mindre ophørt at fungere som hvalfangestationer. 1818 genoprettedes dog et af dem, Vester Ejlænder. Et hvalfangeranlæg paa Nûgssuak blev afbrændt af englænderne, men genopstod senere. Det lykkedes handlen at udbygge sin virksomhed noget. Nye steder blev anlagt, saaledes *Agto* 1818, *Iginiafik* 1825. *Upernavik* blev 1823 udsted for Godhavn, men tre aar efter genoprettedes kolonien. Til lettelse for ud- og indhandlingen blev der atter udstedt kreditsedler 1823. Langsomt vendte man tilbage til de gamle forhold. Dog noget, som man mente at have faaet krammet paa, genopstod ogsaa. De ukontrollerede forhold havde haft en slaphed blandt embedsmændene og mandskabet til følge, hvilket gav sig udslag i, at alle tog sig de fordele, de kunde faa. Der tales om snighandel og korrupsion, hvilket skyldtes, at enhver søgte at forbedre sine indtægter, der — i forvejen smaa — af de usikre pengeforhold i Danmark gjordes endnu mindre. Alt dette bragte tab for handlen og hindrede arbejdet.

Og for folket var sikkert denne tid træls. Det er ikke ret meget, der kan berettes derom; tiden er jo, som før nævnt, saa sparsomt oplyst, at det er uhyre vanskeligt at paavise enkeltheder her. Paa grundlag af de forhold, der gælder det grønlandske folks udvikling i almindelighed, kan man dog tillade sig at sige, at landets indbyggere velsagtens forholdsvis hurtigt, materielt set og privatøkonomisk, kom paa fode. Lidt skal der til at nedslaa en saa lille befolkning, der levede saa at sige fra dag til dag; og ligeledes skal der lidt til, at den vender tilbage til de normale tilstande. Fangstforholdene var jo ikke

Typer fra Upernavik. (Efter Ross: Entdeckungsreise. 1820.)

ændret, skiftede som sædvanlig, men var dog saa rigelige, at man efter 1816 igen vel normalt kan regne med en gennemsnitlig befolkningstilvækst. Rensjagten synes endnu at have øvet sin alt for store tiltrækkende virkning. Endnu nævnes der i midten af 1820'erne rensdyr i Julianehaab distrikt. Man saa et ved Narssak avangnardlek; men det var en sjældenhed. Der berettes om, at julianehaaberne stadig drog til Godthaab for at jage rensdyr i det rige distrikt. Det, der kom til at hæmme folkets udvikling, var ikke de økonomiske forhold i selve Grønland, men derimod forholdene i Danmark, der satte skarpe grænser for administrationen, missionen og handlen. Den kurs, der for grønlændernes fremtid i aarhundredets begyndelse var lagt, var vel rigtig nok; men farten frem standsedes af uforudsete modstrømme.

Lidt efter lidt kom ogsaa missionen i gænge, selvom der ikke kunde blive raad til store udvidelser. Nu mindre end i 1792 kunde missionskollegiet opnaa et større tilskud fra staten. Besættelsen af de ledige missionariater var det første, der var at gøre. 1817 kom der fire missionærer ud, og aaret efter ansattes *Peter Kragh* i Egedesminde. Saaledes var alligevel trods alt missionærernes antal øget med en til seks. *Peter Kraghs* betydning for landet blev stor; med

en jættestagtig kraft satte han ind, ja virkede næsten som en tromle over en markflade; ingen hindringer kunde rejse sig imod ham uden, at de blev fjernet. Som det ofte er tilfældet med den slags frodige personligheder, var en vis selvgladhed karakteristisk for *Peter Kragh*. I de ti aar, han var i Grønland, skabte han ogsaa noget, der til en vis grad berettiger ham til store ord om sig selv. I lighed med *Sverdrup* uddannede han kateketer og ofrede sig ganske for sin gerning i koloni og distrikt, ja endogsaa ud over det. Ved siden heraf udarbejdede han en oversættelse af Det gamle Testamente, der blev overladt det britiske bibelselskab. Ogsaa paa andre litterære omraader bar hans flid frugter.

Ligesom med antallet af missionærer lykkedes det ogsaa missionen at presse en beskeden udvidelse frem med hensyn til grænserne for virksomheden. Syd paa tvang dog de sparsomme midler missionskollegiet til at overlade herrnhuterne at gøre fremstødet. Det skete med anlæggelsen af *Frederiksdal* 1824. Til alt held var det en af de bedste i herrnhuternes kreds, der fik hvervet at anlægge denne sydlige forpost, nemlig *Conrad Kleinschmidt*. Af *Graah*, østkystens berømte opdagelsesrejsende, blev han omtalt som en fader for grønlænderne. Det kan iøvrigt omtales, at *Conrad Kleinschmidt* oversatte hele Det nye Testamente og store dele af Det gamle, som blev trykt 1823 paa det britiske bibelselskabs bekostning. Til missionen i *Frederiksdal*, ligesom til Nanortalik her i det allersydligste, flyttede adskillige grønlændere fra østkysten, og gennem aarhundredet blev dette til en delvis tilbagevandring af de folk, der i det 16. aarhundrede havde foretaget bebyggelsen af Østgrønland.

Iøvrigt var nu striden mellem herrnhuterne og den danske mission ganske bilagt. Visse rivninger kunde finde sted; men som helhed skred arbejdet frem med tilbørlig hensyntagen til begge sider. Missionskollegiet overvaagede, at der intet stødende skete. Maaske kan ændringer i tidsaanden fra den tørre rationalisme til den mere følelsesbetonede, nye retning (romantikken) have haft betydning for den tilnærmelse, der skete.

I den anden ende af landet var forholdene stadig usikre. De upevnavikkere, der var flyttet til *Umának* vendte, som nævnt, tilbage et par aar efter. Men det var stadig ikke muligt at give stedet selvstændig missionær. Da handlen optog sin virksomhed der, blev ønsket om en præst kraftigere og kraftigere. 1825 greb saa *Peter Kragh* resolut

ind i sagen, rejste derop og indsatte en kateket som lærer, *Lars Abelsen*. Fra det øjeblik gik udviklingen sikkert henimod et selvstændigt missionariat.

Utilfreds med missionskollegiets virksomhed i Danmark, havde man der stiftet Det danske Missionselskab 1821. Missionskollegiet kunde naturligvis ikke undgaa at føle dets arbejde som utaalelig indblanding. Men i Grønland hilste blandt andet *Peter Kragh* det med glæde. Det blev missionærerne forbudt at have noget med Missionselskabet at gøre; men det brød *Peter Kragh* sig ikke om og korresponderede, som det passede ham, med dets ledere, modtog pengehjælp paa trods af missionskollegiet o. s. v. uden, at der skete ham noget derfor. Det danske Missionselskab blev saaledes fra sin start en hjælp for den grønlandske mission og skole baade i økonomisk og — for missionærerne — ogsaa i aandelig forstand, — det, som missionskollegiet aldrig havde formaaet at være.

Stille er vi gledet forbi aaret 1821. Næsten lige saa stille gled man forbi det dengang. Tiderne var ikke til fest — pengene var smaa. *Fabricius* fik dog gennemført, at man bemærkede hundredaarsdagen for *Hans Egedes* landing. Direktionen foranstaltede et saare spartansk »festtraktament«. Af deres egne lommer gav missionærer og købmænd tilskud til festen, der forløb med gudstjeneste, salut og spising. Det staar for mange som ubegribeligt, at man kunde lade denne begivenhed gaa saa forholdsvis stille af. Hvis man tænker lidt dybere, kan en forklaring maaske findes. For det første ligger det egentlig ikke for danske at holde storslaaede, højtidelige fester. Dernæst, og ikke mindst, var man dengang ikke vant til at afholde folkefester. Det var forbeholdt de kommende tider at begynde paa dette. Dertil kom saa, at Danmark aldeles ikke var i feststemning i de aar, hvor en landbrugskrise rystede landet og taarnede problemerne op omkring de regerende.

Vi naar op til aaret 1825 med det indtryk, at alt drejede sig om reorganisationen. Det er billedet af det jagede dyr, der med pustende flanker har fundet hvile for i fred at slikke sine saar og komme til kræfter. Men man gik ud af den urolige, ulykkelige periode med arbejdet genoptaget og med Grønlands mærke siddende fast og sikkert paa sin plads i det danske rigsvaaben — et ikke ringe resultat, naar man holder sig for øje, hvor nær det havde været ved at blive blot et billede, som mange af vaabnene i rigsskjoldet er idag.

Endnu kendte man kun saare lidt til landet. Utallige var de spørgsmaal, der trængte sig paa — kom sejlene som uudgrundelige isfjelde for den, der nærmede sig Grønlands kyster. Man anede ikke, om det var en ø, — vidste ikke, hvor vidt egentlig det landomraade var, som skjoldet i rigsvaabnet var tegn paa. Rundt om dets kyster sværmede hvalfangerne paa deres vovelige færd. Det var langt mod nord, de dristede sig, helt op til Melvillebugten ved »Djævelens Tommelfinger«. Farvandet og kysten nordefter kendte ingen. Engelskmænd skulde her øve djærv sømandsdaad, der øgede kendskabet til den danske konges og grønlændernes land.

Baffin havde i 1616 foretaget en rejse nordud fra Disko helt op til Kap York og navngav Smith-Sund. Han mente, at der ikke var nogen vej ud der, styrede østpaa og drejede sydover. Denne rundfart endte ved det nuværende Sukkertoppen. Den »bugt« han havde sejlet rundt om fik navnet *Baffinsbugten*. 1818 sejlede en anden forvoven englænder nordud, nemlig *John Ross*, der var søofficer. Man troede ikke mere paa *Baffins* meddelelser. *Ross* blev sendt ud for at kontrollere dem. Med en grønlænder *Zakæus* ombord stævnede han nordpaa ind i Melvillebugten og naaede Kap York, hvor han ved *Zakæus* hjælp kom i forbindelse med polareskimoerne, et historisk møde mellem repræsentanter fra to beslægtede familier, der halvvejs havde glemt hinanden. *Ross'* rejse bekræftede *Baffins* opdagelser, men ogsaa vildfarelsen, at farvandet var en bugt. Den største betydning for Grønlands historie blev, at *Ross* saa og talte med polareskimoerne, som dermed dukkede frem et kort sekund af fortidens mørke for at synke tilbage i glemslen indtil aarhundredets slutning.

Men de engelske hvalfangere kom ikke alene til havene ved vestkysten. De langt farligere strækninger ved østkysten helt op til Spitsbergen var felter for deres fangst. Her skulde to hvalfangerkaptajner gennemføre de forsøg, som gang efter gang var prøvet fra dansk side i tidligere tider uden blivende resultat; blandt andet havde en dansk hvalfanger *Volquard Bohn* 1761 været inde i det fjordkompleks, som nu hedder Scoresbysund. Det blev ikke *Bohns* navn, men *William Scoresby* den ældres, der blev hæftet ved fjordene. Han og hans søn af samme navn gik gentagne gange ind gennem østkystens pakis, naaede kysten og sejlede langs den flere gange i løbet af aarene 1819-22. *William Scoresby* den ældre besejlede fjordene, som sønnen opkaldte efter ham. *William Scoresby* den Yngre kortlagde

Mødet mellem Ross og polareskimoerne. (Efter Ross: Entdeckungsreise. 1820.)

paa sin rejse 1822 hele strækningen fra 67° til 71° . Mærkelige mænd var disse to; de drev hvalfangst ved siden af videnskabelige, især geografiske, undersøgelser. *William Scoresby* den Yngre holdt sig ikke alene til naturvidenskab og hvalfangst, men tog den teologiske doktorgrad og blev professor.

De to *Scoresbyers* eksempel blev 1823 fulgt af *Clavering* og *Sabine*, der trængte ind til kysten nord for 71° . Den største betydning, deres rejse fik, var, at de paa *Clavering-øen* saa et eskimoisk telt og efter nogen vanskelighed kom i forbindelse med dets skybeboere, der var eskimoer. Det var første og sidste gang, at der — saa vidt verden ved — blev set eskimoer i de egne. Maaske var det de sidste rester af dem, der var vandret nord om lande.

To vanskeligt tilgængelige omraader i Vest- og Østgrønland havde civilisationen nærmet sig. Billedet begynder at tegne sig, som vi kender det nu. Aarhundredets optakt var slaet an. Instruksen af 1782 med dens manende aand, den begyndende pengeøkonomi, tæt tilknytning af Grønland til det danske rige, den gryende videnskabelige undersøgelse af landet i mineralogisk og, ved fremmed værk, i geografisk henseende. Grønland havde selv været med i *Zakæus'* skikkelse ved Kap York. Dansk-grønlandsk samvirke skulde i aarhundredets løb træde kraftigt og betydeligt frem i arbejdet for at drage Grønland ind i erkendelsens kreds.

1825-1855

DET KUNDE BETRAGTES SOM EN EJENDOMMELIGHED, at de omtalte geografiske opdagelser ikke i første række blev gjort af danske. De maatte dog synes at være de nærmeste til det i kraft af, at Grønland jo var dansk land, og udvidelser af kendskabet til dette maatte blive en naturlig konsekvens — dernæst, at saa mange havde kendskab til rejselivets vilkaar og de geografiske og klimatiske forhold. Forklaringen ligger i, at dansk virke i Grønland var *intensivt* og ikke *ekstensivt*. Alle kræfter var samlet om at udvikle livet og dets muligheder for befolkningen, at søge selve landets produktive kilder udnyttet. Tid til at udstrække arbejdet til andre omraader var der desuden ikke — endsige i økonomisk forstand kræfter. Danmarks »arktiske interesser« blev dengang fuldt ud tilfredsstillet i arbejdet for grønlænderne i Grønlands koloniserede dele. De omraader, der laa uden for vestkystens kolonidistrikter kaldte heller ikke paa kolonisation.

Imidlertid danner den sydlige østkyst en undtagelse fra reglen. Det var dog ikke et direkte ønske om geografiske opdagelser af hidtil ukendt land eller kolonisation af en eventuelt befolket kyststrækning, der drev danske opdagelsesrejsende til at runde Kap Farvel. Drivkraften var det stadigt levende ønske om at finde østerbygden.

Vi bliver nødt til at gaa nogle aar tilbage for at se dette spørgsmål i dets sidste fase under eet. Som før nævnt var problemet om østerbygdens beliggenhed siden *Hans Egedes* dage aldrig dødt. Det havde givet stødet til *Peder Olsen Walløes* og *Anders Olsens* konoebaadsekspeditioner, til forsøgene paa at trænge ind gennem storsens barriere langs Grønlands østkyst. I slutningen af det 18. aarh. skete der en ændring i spørgsmaalet, der bragte diskussionen igang.

I aarene 1777-79 foretog Julianehaabs købmand *A. Bruun* og hans assistent *A. Arctander* rejser i distriktet for at finde anvendelige kvægavlsomraader og pladser, der egnede sig til høavl. *Arctander* undersøgte nordboruinerne nøje, beskrev dem og placerede dem paa en kortskitse i sin dagbog. 1792 besvarede *H. P. von Eggers* en prisopgave om »Grønlands Østerbygds sande Beliggenhed«, hvor han anbragte den paa den rigtige plads paa vestkysten. Bagefter fik han fat i *Arctanders* dagbog, som han udgav 1793. Paa kortskitsen satte han østerbygdens gaardnavne, i det væsentlige saadan, som man endnu navngiver dem. Striden blussede nu op og var standende i mange aar, idet ikke alle mente, *v. Eggers* havde ret. Men lang tid varede det, før man ekspeditions-mæssigt kunde komme til at undersøge spørgsmaalet.

Først efter krigen 1807-14 blev sagen taget op. En kommission blev nedsat for at foretage undersøgelser (1827). Den udsendte aaret efter *W. A. Graah* til Julianehaab for, at han derfra — efter *Walløes* og *Anders Olsens* forbillede — kunde søge op langs østkysten i konebaad. Han maatte overvintre i Julianehaab, og først i 1829 naaede han i løbet af sommeren rundt om Kap Farvel og under uhyre vanskeligheder langs den barske kyst videre nordpaa, i stadig fare paa grund af drivisen, til *Danebrogs Ø* ($68^{\circ} 18'$) og kaldte landet, langs hvilket han havde arbejdet sig frem, *Frederik VI's Kyst*. Efter overvintring noget sydligere vendte han 1830 i stærkt afkræftet tilstand tilbage til Julianehaab. Intet sted havde han fundet spor af østerbygden. Og dog følte man sig i de tvivlende kredse ikke endnu sikker paa, at *v. Eggers'* paastand var blevet bevist.

Graah blev efter sin hjemkomst ansat som medlem af den grønlandske handelsdirektion. I 1820'erne havde dens arbejde ene og alene været rettet mod reorganisationen efter, at der var begyndt saa smaat derpaa med krigens ophør. Den slendrian og uorden, der havde grebet om sig under krigsaarenes løse administration, blev bragt til ophør. Dette var ikke saa meget *Graahs* fortjeneste som hans kollega *J. H. Geddes*. Hans ledelse, der begyndte i 1825, var fast, ubønhørlig og sikker og kronedes med held, idet opgangsarene 1825-50, i forbindelse med hans myndige styre, bragte de økonomiske forhold for administrationen af Grønland i balance. Overskud, der ikke var set siden slutningen af det 18. aarh., figurerede igen paa regnskabet, skønt svære forrentningsregler baade af bygninger, ma-

teriel og gæld (til den danske stat) tyngede svært paa debetsiden; disse regler blev dog i periodens løb lettet noget.

Regnskabet gav udtryk for, at forholdene i Grønland bedre sig. Ogsaa paa andre omraader finder vi udtryk for dette. Det vil dog, før vi gaar videre, være paa sin plads at indskyde, at behandlingerne af denne periode i Grønlands historie er meget summariske.¹ Beretningerne grupperer sig om yderpunkterne, tidsrummets begyndelse og især dets slutning. Derfor vil det volde nogen vanskelighed at følge befolkningens vækst i nærmere enkeltheder; men netop muligheden af at bestemme yderpunkterne nærmere giver paa den anden side linjen i udviklingen.

Indtil man naar til mere anskuelige og sikre midler, er det bedste bevis for en befolknings fremadskridende udvikling dens talmæssige forøgelse. Der er adskillige tal til vores disposition. De stammer væsentligst fra *Rinks* »Beskrivelse«, som igen har dem fra mandtalslisterne, der ellers ikke er offentliggjort. Nu er folketællinger i den tid og især paa Grønland noget tvivlsomme; *Rink* mener endda, at man skal tage med varsomhed paa tallene op til 1830. I hovedsagen giver de nu nok et nogenlunde rigtigt begreb om forøgelsen.

Fra 1816 til 1824 er befolkningen steget fra 5836 til 6331, altsaa + 495 eller gennemsnitlig ca. 60 pr. aar med en noget mindre tilvækst i begyndelsen og en større i slutningen af dette tidsrum. Anslaaer vi saa tallet for 1825 til 6400, gaar vi ikke meget forkert. Deler vi ligesom tidligere perioden 1825-55 i tidsrum paa 15 aar, faar vi:

Tidsrum	Tal	Tilvækst
1825-40	6400-7877	1477 = 23,05 %
1840-55	7877-9648 ²	1771 = 22,50 %

Procentvis er det en stærk stigning, der kommer paa linje med tallene fra slutningen af det 18. aarh. og fra tiden efter 1925. En sammenligning med tabellen side 113 viser et noget andet billede for det sidste tidsrums vedkommende. Der er for det første tidsrummet taget med 1845 som udgangspunkt og strakt til 1860. Paa grund af, at befolkningstilvæksten stagnerede fra 1855 til 1860, fremkommer den

¹ Dette gælder ikke mere, da kontorchef Svejstrup netop som mit ms. gaar i trykken, har afsluttet sin grundlæggende afhandling om denne periode (Medd. om Grønland. 145¹).

² Dette er Statistisk Bureaus officielle folketællings tal.

lave procent. Det berører saaledes ikke den ovenfor anførte tabel, der klart viser, perioden 1825-55 som en betydelig udviklingstid for den grønlandske befolkning. Den oplevede en stigning paa 50 %, en saa stor forøgelse, at den ikke kan være forårsaget af andet end bedre levevilkaar. Denne antagelse underbygges ved det billede, *Holbøll* tegnede ved tidsrummets slutning.

Mens vi endnu er ved befolkningsspørgsmaalet, er der et punkt til, som er af interesse. Det har ikke været muligt at drøfte det før nu, idet der ganske manglede nogenlunde troværdige tal. For dette tidsrums slutning er der imidlertid en opgørelse over fordelingen af erhververe, hvorved en ganske illustrerende opstilling kan foretages. Kun for Nordgrønlands vedkommende findes tallene baade for 1850 og 1855. Af de i missionen beskæftigede personer var her i 1850 de 94,12 % og i 1855 de 86,05 % grønlændere; samtidig var der en nedgang i det samlede antal beskæftigede fra 68 til 43, antallet af beskæftigede grønlændere gik ned fra 64 til 37, omtrent en halvering; grunden hertil har der ikke været lejlighed til at konstatere. Af de i handlen beskæftigede var i Nordgrønland i 1850 de 34,43 % og i 1855 de 37,12 % grønlændere; samtidig var der en nedgang i det samlede antal, mens tallet paa beskæftigede grønlændere gik noget op. For Sydgrønlands vedkommende var i 1855 af de, der var beskæftigede i missionens tjeneste, de 87,59 % grønlændere, altsaa det samme forhold som i Nordgrønland. Derimod tager det sig noget anderledes ud inden for handlen. Der var de 66,91 % grønlændere, altsaa procentvis cirka dobbelt saa mange som i Nordgrønland. Det kunde tyde paa, at den sydgrønlandske befolkning var naaet videre i udvikling end den nordgrønlandske, saa at sydgrønlænderne i højere grad kunde deltage i det praktiske arbejde i handlens tjeneste.

Stiller man den procentvise fordeling af erhververne i forhold til det samlede befolkningstal i landsdelene op, kommer billedet til at tage sig saadan ud, taget i tilnærmelsesvisse tal:

	Nordgrønland		Sydgrønland 1855
	1850	1855	
Frit erhverv	19 %	20 %	17 %
Missionen	1,5 %	1 %	2 %
Handlen	1,5 %	1,5 %	1,5 %
Kvinder og børn	78 %	77,5 %	79,5 %

Denne tabel viser for det første en nogenlunde ens fordeling i de to landsdele, dernæst, at cirka en femtedel af befolkningen var i egentligste forstand produktiv, selv om kvinder og større børn deltog i flænsning, fiskeri, skindtilberedning, husflidsarbejde o. l., hvilket egentlig ogsaa hører med til produktionen. Det var dog denne femtedel, som hele samfundet hvilede paa, og det var denne femtedel, der havde bragt landet fremad, understøttet af administrationen og monopolet.

Ligesom Danmark i disse aar arbejdede sig ud af de trange tider til sikrere økonomiske vilkaar, saaledes arbejdede det grønlandske samfund sig frem til relativt bedre forhold i løbet af tidsrummet 1825-55, hjulpet og ledet af handelsdirektion og mission inden for monopolets skærmende rammer. Dog var denne fremgang ikke sikrere end, at den af en række ulykkesaar kunde bringes til standsning, og ordet *relativt* maa blandt andet ogsaa derfor understreges. Ved periodens begyndelse 1825 saa det slemt ud. *Holbølls* beretning tegner et trist billede, der skildrer handlens forfaldne bygninger, grønlandernes primitive jord- og stenhytter med tarmskindsvinduer, daarlige hygiejniske forhold og økonomiske vilkaar. De produkter, som fremstilledes ved kolonierne, var af lav kvalitet. Hvalfangsten gav intet udbytte af betydning, garnfangsten ikke heller. Men i løbet af perioden skete der paa forskellige omraader ændringer, der forbedrede forholdene, selvom vi stadig i gennemsnit maa forestille os dem i mange henseender ringere, end de er for den ringeste bopladsbefolkning i vores moderne tider. Sulteperioder, ja hungerstilstande med uddøen som følge forefaldt stadig; det sidste dog i aftagen, mens sultetider saa godt som aarligt forefaldt snart det ene sted, snart det andet, visse steder regelmæssigt.

Kun i ringe grad havde den økonomiske udvikling i den øvrige verden indflydelse paa forholdene i Grønland. De grønlandske produkter var dog stadig udprægede nødvendighedsartikler i verdenshandlen og gav taalelige priser. Og derfor var der en mulighed for, at der kunde komme visse virkninger for Grønlands økonomi udefra. Paa eet omraade kan der spores en direkte indflydelse i Grønland fra verdensøkonomiens udvikling: Importen af varer til udhandling i butikkerne skiftede udseende. Det havde været umuligt at oprettholde fiktionen om visse varer, der ikke maatte sælges til grønlanderne; for de blev solgt alligevel. Derfor slog man ind paa en helt

anden vej. I løbet af tidsrummet op til 1850 blev butikshandlen først i praksis senere lovformeligt efterhaanden givet fri. Men for at modvirke den eventuelle fare, der kunde være forbundet hermed, ændrede ledelsen de hidtil fulgte retningslinjer. Formaålet forblev dog det samme som ved de tidligere forbud: At hindre, at grønlænderne forkøbte sig, saavidt det forhindres kunde. For det første sendte man bedre ting ud, og for det andet satte man priserne ned. Ud fra et folkepædagogisk og økonomisk synspunkt var dette en langt klogere politik end direkte forbud. Ganske vist medførte frigivelsen af butikshandlen, at salget af kaffe og skibsbrød steg, hvilket har faaet en forfatter til at fordømme ledelsens ændringer og give dem skylden for de trange aar 1855-60. Det er dog vist at være for enkel i sin tankegang. Befolkningstilvækstens størrelse synes ogsaa at modbevise paastanden om, at den fri butikshandel skulde have haft ligefrem katastrofale følger. — Muligheden for ændringerne i butikshandlen laa givet i de synkende produktionsomkostninger paa mange handelsvarer i løbet af denne tid, hvor industrialiseringen satte ind, hvilket paa een gang gav bedre og billigere varer ogsaa i de grønlandske butikker. Og denne udvikling fortsattes.

Men dette alene kunde ikke bevirke en fremgang. Det betød kun, at befolkningen kunde faa bedre, billigere og flere ting for indtægterne. Man maatte ogsaa søge at forbedre dem. I 1835 blev der nedsat en kommission, hvis øvrige virksomhed senere skal omtales. Som et resultat af dens arbejde blev indhandlingspriserne paa spæk 1836 sat op fra 2 rdl. til 3 rdl. og i 1844 atter til 4 rdl., altsaa i løbet af 8 aar en fordobling af fangernes indtægter. Det gav større købeevne og mulighed for udvidelser, der igen rummer en udvikling i sig. En lettelse af omsætningen laa ogsaa i den stigende anvendelse af pengesedlerne. For at imødekomme købelysten og for at lede den i en udviklende retning blev der givet grønlænderne lejlighed til for en billig penge at anskaffe sig kakkelovne og træ til panelering, gulv, loft og tagrum, samt hele huse. Mange steder benyttede man sig af lejligheden til at forsyne husene med panel og gulv, men ikke mange hele huse rejste der sig. Jordhytterne forblev stadig i overtal endnu langt paa den anden side af 1900 og er det endnu i visse yderdistrikter. Men dog kan man især for Sydgrønlands vedkommende sige, at »bybilledet« mest ved kolonierne var ved at undergaa en forandring. *Holbøll* bemærker denne og understreger, at der selv i adskillige

jordhuse i periodens løb var kommet glasvinduer, hvilket bragte lys ind i de dystre rum og maaske var medvirkende til, at visse øjensygdomme begyndte at aftage. Vel kan man sige, at hans opsummering ved periodens slutning har et lyst præg; men helt reducere hans beretning kan man ikke.

Stigningen i indhandlingspriserne stimulerede erhvervslysten, og resultatet blev, at indhandlingen steg. Det virker næsten som et skoleeksempel paa økonomisk vekselvirkning, naar den forøgede butikshandel tages med i betragtningen. Produktionens opadgaende tendens skyldtes vel ogsaa tildels befolkningens vækst. Hvalfangsten ved Holsteinsborg gav over 10 gange saa meget i 1851 som i 1828. I Diskobugten fik hvalfangsten i begyndelsen af perioden et opsving, men døde senere hen som særligt ledet erhverv, hvorimod den fortsatte drevet selvstændigt. Spækproduktionen gik ogsaa betydeligt i vejret over hele landet. Indhandlingen blev bedre organiseret. Fra 1782-instruksens regler om samlepladser med deponerede tønder gik man over til oprettelsen af udsteder. Derved blev indhandlingen gjort langt mere effektiv, idet indsamlingen af produkterne koncentreredes i mindre omraader inden for kolonidistriktet; kolonien havde nu kun at afhente produkterne ved udstederne. Det lettede ogsaa spørgsmaalet om de besværlige og langvarige indhandlingsrejser, som vi hørte om i tidligere tider. I 1828 var der 2 udsteder i Sydgrønland og i 1851 24, i Nordgrønland var der 1852 27. De blev væsentligst ledet af danske »udliggere«, som de kaldtes. Denne rationelle ordning var sikkert medvirkende aarsag til den forøgede indhandling og dermed forøgede produktion, idet man var i stand til at indsamle langt større kvanta end før samtidig med, at udstedets butikshandel forhøjede købelysten og dermed lysten til at indhandle. Maaske havde medaljen ogsaa en revers, idet denne butikshandel kunde bevirke, at flere end før kunde henfalde til at leve af butikskost eller indhandle, hvad der var fornødent til familjens eget brug; afvendelsen af dette onde ahang ganske af, hvordan udliggeren var. Mange af dem var ganske storartede, jævne mennesker, der gjorde et stille, gavnligt arbejde i det grønlandske samfunds tjeneste; endnu den dag i dag kan man visse steder mærke eftervirkningerne af deres gerning, der har virket stærkt opdragende paa udstedernes befolkning. Medvirkende hertil har det vel ogsaa været, at de ofte giftede sig med grønlandske kvinder og lod deres børn opdrage paa grønlandsk med en

stærk blanding af dansk kultur, tilpasset efter forholdene. Udstederne kunde med en god udligger som leder blive til smaa kulturcentre i al beskedenhed for de omkringliggende bopladser, ligesom stationsbyen kan være det i det danske samfund.

Paa Syd- og Nordgrønland var der i fangsten — som ogsaa i nutiden — kendelig forskel. Sælfangsten var størst i Nordgrønland, selvom den ogsaa var den væsentligste indtægtskilde i syd; men her var samtidig med, at befolkningen voksede, fangsten aftagende igennem hele tidsrummet; var denne udvikling end langsom, saa fortsattes den i den følgende tid og blev efterhaanden katastrofal. Hvidfiskefangsten var ogsaa størst i Nordgrønland, mens kiporkak-fangsten (pukkelhval) gav et stort kødtilskud især i Sukkertoppen og Frederikshaab; men trannen, der udvandt deraf, var mindre udbytterig og betød mindre. Fiskeriet, der altid havde været betragtet som uværdigt for »virkelige mænd«, spillede baade i Nordgrønland og Sydgrønland en rolle. Hajlever og torskelever indhandlede. I tørret tilstand indhandlede torsk for at blive udhandlet igen i selve landet i trangstider. Fisken havde imidlertid ved siden af dette i de perioder, hvor sælen udeblev, sin betydning som føde, og den driftige mand sørgede for at have rigeligt med tørfisk til vinterbrug. Men som egentligt erhverv kunde det ikke betale sig at drive fiskeri. Det fremgik af forsøg, som vi senere skal vende tilbage til.

Et specielt problem var de grønlandere, som boede ved herrnhuternes steder. Det er en skarp karakteristik, samtidens beretninger giver. Ordene »dovne, fattige og elendige« figurerer i dem; men ogsaa ordet »demoraliserede« anvendes. *Rink* mente dog, at det kun maatte anses for at være en gradsforskel, at herrnhuternes steder havde et saa langt uslere præg end de, der stod under den danske mission. Grundfejlen laa i den forkerte metode, som i starten, d. v. s. hele det 18. aarh. igennem, anvendtes ved kolonisation og handel. Derfor bliver ordet »demoraliserede« at forstaa paa en noget anden maade, idet herrnhuternes metode med at gennemføre sammenhobningen, havde virket mere ødelæggende end den danske missions kolonisation. Forholdene og især handlen havde tvunget denne til at gaa mellemvejen, og den havde søgt at finde en balance mellem paa den ene side det økonomisk nødvendige, omflyttende liv og den ligeledes nødvendige spredte bosættelse og paa den anden side missionens og kulturformidlingens krav om fast samlet bosættelse, alt-

saa med andre ord finde den form, hvorunder den omstrefjende jægerbefolkning kunde modtage og optage den bofaste europæiske kultur, det, som vi faktisk den dag idag kæmper med, selvom spørgsmaalet ikke længer fremtræder saa klart som i tidligere tid. For herrnhuterne gik det, saa længe der var rigeligt at tage af og ledelsen var god. Men da forholdene begyndte at ændre sig samtidig med, at ledelsen svigtede, og saa tilmed befolkningen tiltog, blev de økonomiske forhold og de sociale vilkaar for herrnhuternes grønlandere trykkende. Det var dog ikke lige galt alle steder for dem. Værst var det ved Ny-Herrnhut og Lichtenau. Det krav om udflytning, som man i sin tid havde stillet til den danske mission, blev gentaget over for herrnhuterne; og i løbet af aarene blev den foretaget for en de's vedkommende. Men det var i mange tilfælde allerede forsent; befolkningen havde faaet et knæk, og de trykkende forhold blev ikke synderlig lettede, og deres virkninger viste sig, indtil herrnhuterne helt opgav deres steder, ja kan endnu den dag i dag spores.

Ogsaa paa andre omraader havde ledelsen sin opmærksomhed henvendt paa forbedring af betingelserne for befolkningens liv og udvikling. Det faldt naturligt, at man i traad med at understøtte den økonomiske udvikling ogsaa søgte at forbedre den sundhedsmæssige, selvom dette kun kunde ske i al beskedenhed. Adgangen til køb af træ og glas til husbygning og vinduer samt det forslag til en ny hustype, som *Graah* fremkom med, var myntet paa at forbedre bolig-hygien. Den nye hustype viste sig dog uanvendelig i det lange løb i praksis. Den fri butikshandel og de relativt større indtægter, grønlanderne fik, bevirkede ogsaa, at flere og flere gik med linned, hvilket gav mulighed for en større personlig hygiejne, vel at mærke, hvis særkene blev vasket, hvad de ikke altid blev. I begyndelsen blev det anset for en luksus at eje en særk, hvorfor kvinderne mente, den burde være at se; altsaa gjorde de skindbukserne kortere foroven, saa særken blev synlig. Derved blev et stykke af kroppen kun dækket af den tynde særk. Denne mode har holdt sig i det konervative folk til trods for, at den ikke kan siges at være fremmede for sundheden; i moderne tid er den forøvrigt ogsaa ved at forsvinde de steder, hvor man endnu gaar med skindbukser.

Hjælpen til de syge havde altid været et problem i Grønland. Det blev nu omend ikke løst, saa dog anerkendt som et spørgsmaal, der efterhaanden burde løses. Begyndelsen blev ihvertfald gjort. Fortiden

havde ikke været ganske uden lægelig hjælp. Den havde bestaaet i, hvad en chirurg kunde yde. Ved chirurg forstod man dengang ikke ganske det samme, som vi forstaar ved det nu. Det var ikke en almindelig uddannet læge med speciale i operation, men kun en mand, der var oplært i det mindre agtede hverv at amputere ben og behandle overfladesaar o. l., foretage operative indgreb lige fra aareladning til trepanation. 1722 omtales en chirurg i Godthaab. Med *Claus Enevold Paars* 1728 kom ogsaa en chirurg op. Senere hører vi om chirurger ombord paa hvalfangerne eller ved hvalfangerstationerne. Disse har vel ogsaa praktiseret blandt grønlanderne, naar det var nødvendigt. I løbet af det 18. aarh. kom der fra tid til anden chirurger til landet, men aldrig regelmæssigt. 1742 kom den første læge, som vi kender navnet paa, til Godthaab, hvor han blev til 1744; det var *Johan Andreas von Osten*. Han fik ingen efterfølger. 1793 kom der chirurg til Godhavn; aaret efter flyttede han til Jakobshavn, hvor han døde 1801. 1802 kom chirurg *Lerch* til Godhavn. Her blev han til 1827, flyttede saa til Claushavn og praktiserede der til sin afsked 1839; men han blev boende der til sin død 1855. Han var en højst ejendommelig type, der tilsidst under foregivende af sygdom ikke flyttede sig fra sin seng. Kun i meget heldige øjeblikke kunde han drives til at optræde som læge. Denne »læge« i Nordgrønland var tildels lønnet af hjælpe-kassen.

Den førnævnte kommission af 1835 tog imidlertid spørgsmaalet om lægehjælp op, og i 1838 blev der oprettet distriktslægestillinger i Grønland, een i Godthaab og een i Jakobshavn. Julianehaab var dog undtaget fra Godthaab lægedistrikt; men først i 1851 fik Julianehaab egen læge. De to i 1838 ansatte læger var vist stadig kun chirurger; men da den specielle chirurguddannelse ophørte, blev der sendt universitetsuddannede læger ud. Under de former kunde lægehjælpen ikke blive særlig effektiv. Distrikterne var for store, og sygehuse var der ingen af. Men de to læger var dog altid bedre end slet ingen. Den første begyndelse til et sygehus blev gjort i Jakobshavn i 1853, hvor den ene ende af kirken blev indrettet dertil, mens resten stadig blev brugt til gudstjeneste. For at hjælpe yderligere paa spørgsmaalet om særlig kyndig, »lægelig« bistand søgte man at faa grønlandske jordemødre uddannede. De blev sendt til Danmark og fik et kursus paa Fødselsstiftelsen, hvor man dog paa grund af sprogvanskelighederne ikke var begejstret for at modtage dem. *Lerch* skrev for-

øvrigt en »Underretning for Jordemødre i Grønland«, der dog først blev trykt 1867. I 1855 var der 8 jordemødre i virksomhed i Nordgrønland; men i Sydgrønland var der ikke en eneste, hvad grunden dertil saa kan have været.

Paa saadanne omraader og i stadig fremadskridende retning søgte handelsdirektionen at lede udviklingen ind i et sundt spor, paa den ene side vendt mod Grønland i aktivt arbejde for fremgangen, paa den anden side vendt mod den øvrige verden i modtagelsen af impulser og nye ideer til fremme af dette arbejde.

Hele fremgangen gav naturligvis forøgede indtægter for handlen, selvom meget gik ind i den danske statskasse i form af forrentning og afbetaling af gælden til denne. Men ogsaa overskuddet gik ind i den danske stats finanser. Og som vi har hørt det allerede, var der tale om virkelige overskud, der vel væsentligst fremkom ved den bedre orden. Mulighederne for at gøre større, nye fremstød var tilstede. Tidens ideer kunde søges frugtbargjort i grønlandsk jordbund.

Derfor begyndte man igen at omgaas med planer om at finde veje til at lette monopolet. Allerede ved kommissionen af 1788 havde frihandlens talsmænd krævet monopolets ophævelse. Med den stigende betydning, som borgerstanden, det vil sige handels- og industrifolk fik i Europas forskellige lande og saaledes ogsaa i Danmark, fulgte, at frihandelsideen kom til at spille en stedse større rolle, idet man i nogle lande søgte saa vidt muligt at gennemføre dens krav. Ideen var direkte vendt imod alt monopolvæsen, og man mente, at al handel skulde have lov til uden hængninger at udvikle sig; for saa vilde ad naturlig vej den bedste og den for folkene mest lykkelige form for handelssamkvem blive fundet. At man var for lys i sin tro paa frihandlens velsignelser, kunde dog ikke rokke ideens slagkraft. For at imødekomme frihandelskravet og for at se, hvordan en aabning af landet eventuelt vilde virke, tillod man i 1834 en forhenværende købmand i Holsteinsborg at slaa sig ned ved Isortok i Sukkertoppen distrikt. Her skulde han i kompagni med en anden købmand drive privat hval- og sælfangst, haj- og torskefiskeri. Men her viste frihandlens daarlige sider sig med det samme. Man maa huske, at frihandel giver »frihed for Loke saavel som for Thor«, og Lokes uærlighed har en kedelig tendens til at vinde over Thors aabenhed. Saaledes gik det ogsaa med dette frihandelsforsøg. I stedet for at holde sig til aftalen slog købmanden sig ned ved Napassok.

Der aabnede han sin butik, tog mod overenskomsten grønlænderne direkte i sin tjeneste og lokkede flere til og udnyttede deres arbejdskraft — ikke til hval- og sælfangst, men alene til hajfiskeri. Naar der ikke var noget at fange, lod han grønlænderne sejle deres egen sø, hvilket betød nød og elendighed for dem, fordi de, selvom de kunde faa nogenlunde gode indtægter i fangsttiden, ikke sparede op. Da foretagendet 1841 pludselig blev ophævet, kom Napassok til at sidde tilbage med smerten, idet alt endogsaa fangernes kajaker var solgt til købmanden. Det tog aar at forvinde dette smæk.

Oprettelsen af denne frihandelsplads bevirkede, at man i 1835 nedsatte en kommission under forsæde af *Jonas Collin*, kendt fra sin forbindelse med *H. C. Andersen* og sin betydelige embedsgerning paa andre felter, vel nok en af datidens mest noble embedsmænd. Ogsaa i denne kommission, som vi allerede har haft lejlighed til at omtale et par gange, viste *Jonas Collins* evner og ikke mindre hans redelige sindelag sig. Først i 1840 kom betænkningen, der gik ud paa, at man ikke kunde anse ophævelsen af monopolet for ønskelig nu; men det maatte være det maal, som hele ledelsen skulde stræbe hen imod, saaledes, at ophævelsen kunde indtræde, naar det grønlandske samfund havde naaet den tilstrækkelige modenhed. Kommissionen slog endvidere fast, at handlens overskud ikke burde gaa i statskassen, men anvendes til oplysning og forbedring af de økonomiske kaar i Grønland, altsaa til gavn for den grønlandske befolkning. Vi mærker her »aanden fra 1782« og ser frem til styrelsesloven af 1925, der knæsatte dette princip.

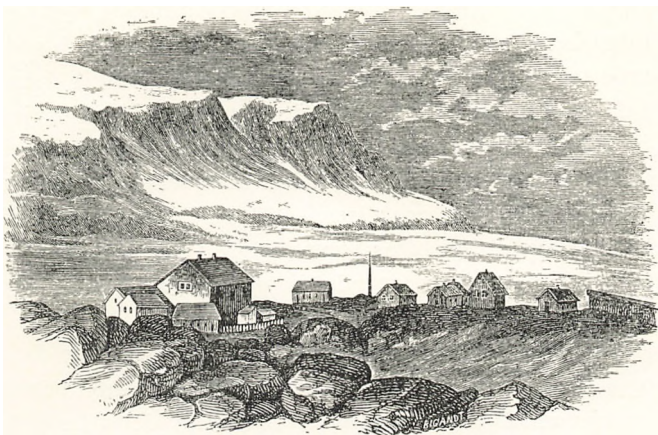
Samtidig med, at kommissionen arbejdede, søgte handelsdirektionen selv at finde nye muligheder for erhverv i Grønland. Som før antydet satte man en række fiskeriforsøg i værk. I aarene 1837-41 blev der forsøgsvis drevet torskefiskeri i større omfang ud for det nordlige Sydgrønland. Det gav intet udbytte. Man gik saa over til at drive rationelt hajfiskeri; men heller ikke dette kunde svare regning. 1845 fik inspektøren for Sydgrønland, *Holbøll*, ledelsen af torskefiskeri ved Holsteinsborg, og det gav god fangst. 1847-51 drev en islandsk købmand for handelsdirektionens regning fiskeri af havtorsk, især ved Sarfånguak i Holsteinsborg distrikt. Det var stadig rent forsøgsvis. Der kom ikke rigtig fart i det. I det samme tidsrum havde engelske fiskere anstillet forsøg i rum sø; men ogsaa disse var mislykket. Grunden hertil synes at fremgaa af *Rinks* beskrivelse.

Saavel i Nordgrønland, især i bugten, som i Sydgrønland, især ved Fiskenaasset, var der rigeligt med torsk. Paa en time kunde man fylde en baadlast. Men der var det kedelige ved det, at torsken var uberegnelig. Det ene aar kunde den være rigelig paa et sted og saa det næste aar være totalt forsvundet. Torsken trak og stod ret sjældent paa bankerne. *Rink* mente, at torsken blev jaget bort af sælen paa dens jagt efter føde. Der var saaledes ingen basis for rationelt torskefiskeri dengang. Og dog mente *Rink*, at det maatte kunne betale sig at drive det fra land og udvikle en produktion af klipfisk. Torskefiskeri som et virkeligt selvstændigt erhverv blev der altsaa ikke dengang noget af, selvom man stadig fiskede til husbehov og til indhandling af torskelever og tørfisk.

Vi nærmer os det begivenhedsrige aar i Europas historie, hvor politiske omvæltninger i større eller mindre grad ændrede staternes forfatninger og administrative organisation. I Danmark indtraadte forandringerne med grundloven af 1849. Direkte indflydelse paa Grønland fik den nye forfatning ikke. Centraladministrationen blev forandret, og den grønlandske handel kom ind under indenrigsministeriet, mens kirke og skole forblev under missionskollegiet, der kom til at bestaa endnu en aarrække, et levn fra den gamle tid. Men den ændrede forfatning og administrationsordning, især det, at rigsdagen nu kunde faa indflydelse paa de grønlandske forhold, gjorde en ny kommission nødvendig. Den blev nedsat 1851. 3 rigsdagsmænd, de to handelsdirektører og de to inspektører var medlemmer; men desuden havde dr. phil. *Hinrich Johannes Rink* sæde i den. Til brug for denne kommission var det, at *Holbøll* skrev sin beretning om forholdene i Sydgrønland, og det var paa tilbagerejsen fra arbejdet i den, at han omkom ved skibsforlis i 1856.

Kommissionens betænkning fik ikke nogen indflydelse paa forholdene i Grønland, idet den ikke blev taget tilfølg. I lighed med kommissionen af 1835 holdt heller ikke denne det for tilraadeligt at ophæve monopolet. Visse ændringer blev foreslaaet, og nogle af dem blev senere gennemført.

Sikkert det mest virksomme medlem af denne kommission var *Rink*, der i den kommende tid skulde spille den største rolle i Grønlands historie. Han var københavner af fødsel og blev 1844 doktor, deltog i korvetten »Galathea«s jordomsejling 1845 og blev leder 1846 af kolonisationen paa Nikobarøerne i den ostindiske øgruppe. Han

Fiskenæsset i midten af det 19. aarh. (C. Petersen: Den sidste Franklin-Expedition. Kbh. 1860.)

maatte imidlertid paa grund af klimafeber tage hjem. Resten af sine dage led han under denne sygdoms eftervirkninger. Blive i Danmark kunde han ikke, og derfor drog han, drevet af geologisk interesse, til Grønland. 1848 rejste han med kongelig understøttelse til Nordgrønland og afsluttede sine undersøgelser der 1851. Denne rejse var det, der berettigede ham til at blive medlem af kommissionen 1851. Den sendte ham ud paa en lignende undersøgelsesrejse til Sydgrønland i 1852. Tre bøger blev resultatet. Den ene handlede »Om Monopolet i Grønland« (1852), hvis redegørelse og argumentation i alt væsentligt er, hvad der den dag idag ligger til grund for hævdelsen af monopolet, som han tog varmt i forsvar. De to andre bøger rummer den klassiske beskrivelse af Grønland ved 1850 (»Det Nordre Inspectorat« 1852 og »Det Søndre Inspectorat« 1857 med et naturhistorisk tillæg for begge beskrivelser). Gennemgangen er temmelig udførlig i alle retninger og gav den første, store, kyndige beretning om forholdene i den danske koloni. *Otto Fabricius'* tanke var ført ud i livet. Enhver, der forstod dansk, kunde nu læse sig til, hvordan der var i Grønland, og hvilke problemer der var at tumle med. Senere udgav han en beskrivelse paa engelsk, en bog, der endnu læses og citeres. Denne bog gjorde ham kendt i verden; men endnu mere kendt blev han ved sine studier over bræerne, hvor han paaviste deres bevægelse; det var noget ganske nyt, der med eet slag forandrede synspunkterne for istidernes forhold, et spørgsmaal af stor geologisk betydning. Paa sine rejser og ved sin senere embedsvirksomhed kom

han grønlænderne overordentlig nær. Dette førte ham blandt andet til at samle og udgive en del af de grønlandske sagn i dansk oversættelse. Hans interesse for Grønland og grønlænderne drejede hans liv ind i en helt anden bane, end han oprindeligt havde tænkt sig og hans uddannelse havde haft for øje. Det kom senere ofte til at volde ham vanskeligheder og ærgrelser. 1853 blev han kolonibestyrer i Julianehaab. Hermed indledtes hans daglige virke i og for Grønland, et arbejde, der blev epokegørende, begyndelsen til den rivende udvikling i moderne tid af det grønlandske samfund.

En grotid uden i og for sig større omvæltninger for det økonomiske og sociale liv i Grønland var saaledes denne periode. Det samme gælder missionens og skolens udvikling, det vil sige hele det kulturelle liv. Fra det 18. aarh.s slutning over krigsaarenes kaos og tryk gled det ind i en mere stille og rolig vækst, der kun paa faa omraader trænger sig frem til direkte omtale. Derved maa ikke forstaaes, at arbejdet stod i stampe, tværtimod; men det er nu engang saadan, at hvad der hører dagligdagen til, ikke behøver en indgaaende behandling og ikke kræver ørenlyd i saa høj grad, som de omvæltende, skelsættende begivenheder.

Af dem var der dog et par stykker, der bragte det kulturelle liv fremad i løbet af perioden 1825-55, men mest fik sine virkninger i den følgende tid. Iøvrigt fortsattes arbejdet jævnt. Missionærer hjemrejste, saaledes *Peter Kragh* i 1828, og nye blev sendt ud, af betydning især *Carl Emil Janssen*, der kom til Holsteinsborg i 1844. Væsentligst paa grund af *Kraghs* medvirken fik Det danske Missions-selskab lov til at skænke en kirke til Julianehaab 1827. Forholdet mellem selskabet og missionskollegiet forbedredes forøvrigt i løbet af tidsrummet, saa det fik lov til at være lidt med i arbejdet heroppe i form af understøttelser og lignende. Godthaab fik 1849 en ny kirke, idet den gamle var blevet for lille til den stadigt tiltagende befolkning. Langt om længe blev Upernavik igen missionariat 1833. Det trængte svært til at faa en missionær. I lange tider bar missionen deroppe mærke af at være kommet saa sent til. Jakobshavn blev i stedet lagt ind under Egedesminde; thi forøge antallet af missionærer kunde der ikke være tale om.

Dette kunde dog ikke i længden blive ved med at gaa. 1845 blev saa missionen omordnet og missionariaternes antal forøget til 8, 4 i hver landsdel. Man talte om at oprette provsti, men veg tilbage for

at udføre den megen talen i handling. Lønningerne blev forbedret og missionærene fik rejsegodtgørelse, saa rejsernes antal steg og dermed effektiviteten af tilsynet med distrikterne, der nu var overkommelige. Missionen naaede derved og især ved Upernaviks geninddragelse et stort skridt nærmere mod maalet, den grønlandske kirke, der allerede var ved at blive til virkelighed langs det øvrige af vestkysten.

Man gjorde nu endelig skridtet til oprettelsen af seminarier. Den private kateketuddannelse havde vel i mange henseender været god, men havde været stærkt afhængig af den enkelte præst. Nu skulde ved Godthaab og Jakobshavn en virkelig undervisning finde sted. Dog blev elevantallet hvert sted sat til 8 fordelt paa to klasser, der hver var treaarige. Først 1847 var man saa vidt, at undervisningen kunde gaa igang ved Godthaab, det varede noget længere, før der kom fart i undervisningen ved Jakobshavn. Det var i det hele taget en beskeden begyndelse. Begge steder var det forbundet med store vanskeligheder at faa elever til seminarierne. I Sydgrønland maatte *Janssen* ligefrem rejse rundt og kapre elever. 1853-57 var han seminarieforstander ved Godthaab. Undervisningen tog sigte paa at udanne eleverne til gerningen som kateketer, altsaa et dobbelt hensyn at tage, som seminariet den dag idag arbejder under, — til den fremtidige tjeneste som prædikanter og børneskolelærere. Det vekslede noget i begyndelsen, hvad man lagde vægt paa. I denne periode fik seminarierne dog kun lige startet. Hele ordningen var ogsaa mere eller mindre fremtvunget af Det danske Missionselskab, der ligefrem havde tilbudt et rundeligt tilskud til skolerne i 10 aar. Missionskollegiet havde afslaaet dette, men var dermed tvunget til at føre sagen ud i livet selv. I betragtning af missionskollegiets tidligere temmelig negative indstilling over for spørgsmaalet om kateketuddannelsen kan det ikke undre, at begyndelsen blev saa ringe.

Om skolens hele stilling afgav *Janssen* til *Rinks* beskrivelse af Sydgrønland en beretning ved aaret 1856. Med en vis stolthed anførte han, at trods de uhyre vanskeligheder, som sprog, afstande, spredt befolkning, fangstrejser o. s. v. frembød, kunde saagodtsom hele befolkningen læse og skrive. Undtagelser vilde kun kunne »findes blandt enkelte Gamle, der enten ere fødte i Hedenskab, ere voxne døbte, eller i Tiden har tabt den engang vundne Færdighed«. Af de yngre var der ingen analfabeter. Læselysten var stor; foruden de

trykte bøger cirkulerede haandskrevne hefter af større eller mindre ælde, nogle endog fra det 18. aarh., indeholdende alt muligt læsestof, blandt grønlønderne. Skriveevnen, maatte han derimod sige, sank, efterhaanden som personerne blev ældre. Dog var der en livlig korrespondance mellem grønlønderne indbyrdes, befordret af den ret hyppige kajakpost mellem pladserne. Regnekunsten stod langt tilbage. Det er tvivlsomt, om den grund, *Janssen* giver hertil, er rigtig, nemlig, at grønlønderne mente ikke at have brug for regning, og derfor ikke vilde ofre tid paa tilegnelsen. Et saa »positivt« udslag af en mening kunde man vel ikke forvente. Endnu den dag idag er det et kildent spørgsmaal, hvordan man skal kunne faa indpodet selv de simpleste regnefærdigheder i børnene, der dog nu i dagliglivet skulde faa mere brug for dem og se dem anskueliggjort. Angaaende forholdene i Nordgrønland giver *Rink* selv i al korthed et lignende billede som *Janssen* for Sydgrønlands vedkommende. Han understreger i begge beskrivelser det ønskelige i, at dansk maatte blive indført i undervisningen, og endvidere at den opdragende side af skolegangen maatte lægge vægt paa at modvirke den »medfødte« grønlandske generthed. Den umiddelbare glæde, som børnene havde ved at gaa i skole, og som stadig er levende i landet, understreger han og ser deri et bevis paa muligheden af fremgang.

Blandt herrnhuterne medførte udflytningen en ændring i deres hidtidige praksis. De blev nu nødt til at uddanne kateketer. *Conrad Kleinschmidt* havde 1814 haft en slags kateketskole ved Lichtenau; men den var ophørt. Og derfor oprettede de nu en skole for dem ved Ny Herrnhut. Til at lede den hidkaldte de fra Lichtenau missionær *Samuel Petrus Kleinschmidt*. Denne mærkelige, mangesidigt begavede person, med det lurvede udseende, men med et par spillende øjne under den høje, kloge pande, var født i Lichtenau og var søn af *Conrad Kleinschmidt*, Frederiksdals grundlægger. Efter uddannelse i Tyskland og Christiansfeldt i Nordslesvig vendte han 1840 tilbage til Grønland. Her levede han sig hurtigt atter ind i de grønlandske forhold, som faa europæere har kunnet gøre det. Netop derfor var han som ingen anden skikket til at undervise grønløndere. Som lærer fik han den allerstørste betydning for flere generationer af kateketer. Hans sproglige begavelse førte ham ind paa studier i den retning. Selv lærte han sig latin og dansk. Begge dele var dog for at kunne arbejde med det grønlandske sprog. Men den geniale autodidakts

forbavsende evne til at skære igennem, hvor den uddannede ikke kan se skoven for bare træer, byggede han det grønlandske sprogs grammatik op fra grunden, idet han fastholdt det eneste rigtige synspunkt for al grammatik, nemlig ud fra sprogets eget væsen at sammenstille sprogets bygning. De, der hidtil havde beskæftiget sig med det grønlandske sprog, havde søgt at presse formlære og sætningsbygning ind i det latinske sprogs system, hvilket paa forhaand maatte synes umuligt, men ikke destomindre blev gjort. *Kleinschmidt* kasserede det meste af, hvad der hidtil var skrevet i den retning. Han byggede formlæren op paany, og samtidig forbandt han grammatik og retskrivning, som i det grønlandske sprog maa hænge nøje sammen, idet han omordnede retskrivningen i overensstemmelse med ordenes lyd, tyd og syntaktiske funktion, — et genialt puslespil, maaske for meget et puslespil; thi det volder især grønlænderne store vanskeligheder at lære at skrive korrekt. Eftertiden har dog ikke kunnet finde en tilfredsstillende, simple metode. Sit system nedfældede *Kleinschmidt* i »Grammatik der grönländischen Sprache« 1851. Med prisværdig hurtighed blev hans retskrivning og grammatik anerkendt og blev i forbavsende fart almindeligt brugt. Den pudsige stavemaade og langt fra lydrette, der hidtil var anvendt i den trykte litteratur, forsvandt som dug for solen.

Endnu var litteraturen paa grønlandsk ikke særlig omfattende; men den voksede jævnt gennem aarene. *Rink* giver en kort bogfortegnelse, hvor han opregner 49 numre lige fra *ABC* og *Holbølls* regnebog til *Kleinschmidts* ovennævnte grammatik. Ogsaa herrnhuternes bøger medtages. Bøgerne blev dels trykt i København, dels (herrnhuternes) i Tyskland og Christiansfeldt. Af boglisten kan fremhæves »Kalatdlit Pelleserkangoæta *Hans Egedeib* Okalloutei Unnikorsiutit ajokersukaminut« 1837 (*Hans Egedes* aftensamtaler). Der er forfattet af *Johan Christian Mørch*, der var en usædvanlig dygtig og forstaaende købmand i Julianehaab 1794-1814. *Rink* karakteriserer denne mere verdslige bog som den bedste, der dengang var skrevet for grønlænderne. Missionær *K. Kjers* mere eller mindre heldige grønlandske viser, sange, salmer, originale og i oversættelse, *Peter Kraghs* bibeloversættelser og prædikensamling, herrnhuternes opbyggelige bøger og »Senopskorn« o. s. v. viser billedet af den litteratur, der paa det tidspunkt var tilgængelig for den læsende grønlænder. Den var naturligt nok overvejende af religiøst indhold.

For de danske fik missionariatsbibliotekerne tilsendt den nyere skøn- og populære faglitteratur (hvoraf enkelte ting blev oversat til grønlandsk). Resterne, der er bevaret hist og her, fortæller os derom. Selv de mere inferiøre stridsskrifter og litterære piecer fandt vej herop. En gevinst ogsaa for Grønland var *Trykkefrihedsselskabets* smaastykker og populære bøger. De var anvendelige i det almindelige oplysningsarbejde blandt grønlænderne i mundtlig oversættelse eller genfortælling.

Kulturudviklingen gik sin jævne gang henimod den nye tid, der skulde komme. Grønlændernes deltagelse af gammel dato i det kulturelle arbejde og den stigende anvendelse af deres arbejdskraft ogsaa i handlens tjeneste, som vi saa det ovenfor, var forbud om, hvad der stod for døren og i stadig vækst skulde gøre sig gældende i fremtiden lige til vore dages nye brydningstid.

1855-1905

EN UDVIKLING, EN STIGNING I FOLKETAL, en forøgelse i indhandlingen til højere priser og større udhandling kunde altsammen tegne godt for fremtiden. Men *Rink* pegede i 1857 paa, at det ikke kunde blive ved med at gaa saadan. »Den Udvidelse, som Handlen efterhaanden har faaet« er ikke »noget Beviis for en forøget Fangst eller Driftighed hos Grønlænderne, og den vil snart finde sin Begrænsning, da der nu neppe gives flere Pladser, hvor der er Lejlighed til at oprette Udsteder, og da Grønlænderne allerede nu afgive saameget af deres Produkter, som deres Økonomi paa nogen Maade kan taale, maaske endog mere, end hvad der i saa Henseende er tjenligt.« Og videre skriver han, »at under de nuværende Forholde en øget Betaling for de grønlandske Produkter neppe vil fremkalde nogen forøget Sælhundefangst, — men at hele Virkningen deraf vilde indskrænke sig til et større Forbrug af Kaffe, Sukker og Brød.«

Rink skrev dette, da Grønland var midt i en periode af stagnation, der tilsyneladende pludseligt indtraadte efter 1855. De gunstige aar 1850-55 havde betydet større indtægter; men derefter indtraadte et fald i dem, hvormed der indledtes en periode af økonomisk nedgang, som kan spores ihvertfald op til 1890'erne.

Sætter vi perioden 1845-50 som en normal til 100, faar vi følgende skemaopstilling:

Tidsrum	Befolkningstal	Produktionens nettoværdi pr. indb.
1845-50	8843 = 100	71.80 kr. = 100
1850-55	9417 = 108	80.41 - = 112
1855-60	9648 = 109	77.93 - = 109

Det ses heraf, at overskudsproduktionens gennemsnitlige værdi 1855-60 stadig var højere end i tidsrummet 1845-50, men lavere end

i tidsrummet 1850-55. Man maa huske, at en nedgang altid føles haar- dere, fordi forøgelse naturligt forventes. Bevægelserne i befolkningstallet viser ogsaa tydeligt stilstanden i udviklingen; ogsaa her, efter en brat stigning, mærkelig stagnation. 1855 var folketallet 9648, og vi møder det samme tal fem aar efter. Som før sagt: Der skal uendelig lidt til, at ugunstige forhold faar øjeblikkelig indflydelse paa statistikken i Grønland, fordi tallene i forvejen er saa smaa. Men her, som vi bagefter skal se det nærmere, er der dog tale om en virkelig langvarig hæmning i udviklingen, ja værre, en senere nedgang i folketallet. De to rækker af tal passer saaledes sammen, belyser gensidig hinanden og underbygger *Rinks* opfattelse af, at udviklingen havde naaet et økonomisk højdepunkt, og at en yderligere forøgelse ikke vilde kunne forventes. Han fik endogsaa mere ret, end han paa det tidspunkt kunde ane.

Mens *Rink* var kolonibestyrer med inspektørmyndighed i Juliane- haab og senere, da han var fulgt efter *Holbøll* i inspektørembedet for Sydgrønland (1855, fast udnævnelse 1858), fortsatte han med at studere det grønlandske folk og rettede sit blik mod, hvad der laa inden for mulighedernes grænse at bringe i udvikling til bedring af leve- vilkaarene. Han standsede ved den kummerlige retstilstand og den totale mangel paa lovmæssig orden. Pudsigt nok drejer det sig her om en genoptagelse — bevidst eller ubevidst — af en idé, som vi allerede een gang før har mødt (p. 119). I 1790'erne vilde man se en udvej til fremme af tilstanden i Grønland i at bringe grønlænderne ind »under de borgerlige Loves velgørende Tvang«. I 1857 skriver *Rink*: »Grunden til den stagnerende Tilstand, formene vi, ligger i det ligesaa usædvanlige Forhold, at vi her have et Menneskesamfund, blottet næsten for Alt, hvad der gjør Mennesker til et Samfund, nemlig Love og borgerlige Indretninger.« Den samme tanke i ny iklæd- ning. *Rink* rettede derefter sin kritik især mod understøttelserne efter sultekost- og udborgningslisterne, en hjælp, der efter hans mening kun kunde faa demoraliserende virkninger, og som var underlagt tilfældigheder eller bestyrerens forgodtbefindende, hvorved et uvær- digt afhængighedsforhold kunde opstaa og virkelig opstod. Det var dette, der var kommet ud af instruksens af 1782's sociale paragraffer, som i gennemsnittet med mangel paa forstaaelse var blevet ført ud i livet.

Rink gaar videre i sin undersøgelse og viser, at den europæiske

kulturformidling har sprængt rammerne for den gamle samfundsorden. »Manglerne ved den grønlandske Bestyrelse ligge altsaa ikke saameget i selve Handelen og dens Ufuldkommenhed, under Form af kongeligt Monopol, som deri, at man har ladet den være alt for eensidig Handel, og ikke taget Hensyn til de Indfødtes Samfundsforhold.« Dette var det, *Rink* vilde søge at raade bod paa.

Omtrent den samme tanke finder vi i 1845 udtrykt af *Carl Emil Janssen* i hans dagbog. Han havde maattet give en af sine kateketer en røffel, fordi han i stedet for at passe skolen var gaaet paa rensjagt. »Det er i Grunden underligt at skulle udtale Bebrejdelser og Paamindelser til et Folk, hos hvilken der hverken er Politimester eller Øvrighed eller nogen Gnist af politisk Tilstand.« Han undrer sig og konstaterer manglen.

Kleinschmidt gik med de samme tanker og drøftede dem med *Rink*. Lægen ved Godthaab, *J. F. T. Lindorf*, *Janssen* samt *H. F. Jørgensen*, der sammen med den begavede grønlænder *Rasmus Berthelsen* var lærer ved Seminariet, deltog i diskussionerne om de grønlandske problemer. Bundet var disse mennesker til den tid, de levede i, med den i Danmark nys vundne frie forfatning, som man dog stadig maatte kæmpe for, og med de gærende politiske krav, der gang paa gang i aarhundredets forløb havde givet sig revolutionære udslag rundt om i Europas stater. Naturligt nok blev da det, *Rink* og de andre embedsmænd i Godthaab saa som redningen for Grønland, skabelsen af et politisk organ i al beskedenhed, hvor grønlænderen kunde opdrages til frit at styre og udvikle politisk forstaaelse og forhandlingsevne; thi det politiske selvstyre var for liberalismen det »Sesam«, der kunde aabne porten til den lykkeligste fremtid med alverdens andre friheder.

Saaledes dukkede tanken om det delvis selvstændige kommunalstyre op. Det var *Kleinschmidt*, der udkastede ideen; men som nævnt »laa den i vandskorpen«, snublende nær for datidens samfundsinteresserede mennesker. *Rink* tog tanken op og fandt samstemmende meninger hos de andre. Han, *Kleinschmidt*, *Janssen* og *Lindorf* sendte saa den 2. Maj 1856 en skrivelse til direktoratet, hvori de slog til lyd for et vist kommunalt selvstyre, der skulde tage sig af hjælpeforanstaltninger og lignende »til Bedste for de Indfødtes materielle Velvære«. Skrivelsen blev holdt i meget forsigtige og høflige vendinger, der knap nok lader ane de omvæltende tanker, der laa i indholdet.

Enevælden, som gav sine embedsmænd den allermest udstrakte myndighed, nogen forfatning kan give, var ellers med grundloven af 1849 forsvundet fra den danske skueplads og havde kun levende liv tilbage i Grønland; direktoratets styre under monopolet var faktisk og praktisk enevælde. Direktoratets embedsmænd af den gamle skole saa derfor ikke med blide øjne paa det forslag, der var stillet af de fire godthaabere. Indenrigsministeriet bifaldt dog, at ideen blev udført forsøgsvis; og 1857 kom de foreløbige bestemmelser angaaende *Forstanderskaberne* i Sydgrønlands fire sydligste kolonier, 1858 i de to nordligste. Under disse foreløbige regler syntes arbejdet at gaa tilfredsstillende.

En frygtelig hungersnød og medfølgende epidemi hærgede Sydgrønland og gav forstanderskaberne lejlighed til at vise, hvad de duede til; men deres ekstraordinære foranstaltninger fik direktoratet til at sende *Rink* en skarpt kritiserende skrivelse, der tydeligt viste den uvilje imod institutionen, der herskede indenfor direktoratet. Først da *Rink* var i Danmark paa permission 1861, kunde han rigtigt arbejde for tanken, og resultatet var da ogsaa, at forstanderskaberne blev indført fast i Sydgrønland 1862 og aaret efter i Nordgrønland.

Reglerne for de to landsdele var ikke helt overensstemmende. Men med disse forskelle ladet ude af betragtning blev ordningen saaledes: Hvert forstanderskab omfattede et koloniomraade. Dette blev igen inddelt i mindre omraader, som vi nu vilde kalde kommuner. Der valgte husherrerne en forstander, der skulde være en dygtig fanger og driftig erhverver (dette blev senere ændret, saa ogsaa andre dygtige mænd kunde blive forstandere). Han skulde holde god orden i sin »kommune« og foregaa sine landsmænd med et godt eksempel. Disse forstandere kom saa i begyndelsen to gange om aaret, senere ofte kun een gang, sammen i kolonien til et møde, hvor foruden dem præsten som formand, kolonibestyreren som regnskabsfører samt de øvrige danske embedsmænd plus overkateketerne og de tyske overmissionærer deltog. Dette forstanderskab skulde forvalte »kolonikassen«. Disse kassers indtægter fremkom ved en særlig metode, da der ikke kunde være tale om at paalægge befolkningen en skat, som den aldrig nogensinde vilde være i stand til at udrede. Handlen gav jo overskud; det var fastslaaet af kommissionen 1835, at overskuddet burde gaa tilbage til direktoratet og anvendes til gavn for grønlænderne. Uden at det kom til orde som en begrundelse

de egentlige Handelsforretninger. Værdeligheden
bliver altsaa den samme som ved Handelsstillelsen
i Trangetid.

2. Der er endnu been gjort Lidet eller intet for at vak-
ke Gjenlandene til Interesse for fælleds Anliggender,
eller foreløbig blot for at see, om de kunne vækkes
til anden Interesse end den, som Naturen selv ind-
giver dem for deres og deres Familiars Livsophold,
foruden den meget selvgjode Undervisning, der
er bleven dem tildeel gennem Missionen. Der har
bestilt været Værdeligheden nok ved overboret at
skabe faste europæiske Etablissementer i Gjenland
og nedlæggende et regelmæssigt Samkvæm med
Hollandlandet. Men ved denne Connex med Euro-
pæerne ere tildeels Gjenlandenes opriindelige ind-
byrdes Forhold gjort vækkelige. Deres Sjæle for-
egne gamle Kedsogter og Sædvaner er sløvet, i deres
Lid har ikkun Missionen kunnet skabe noget sa-
deligt Liv hos dem, men forøvrigt have de sig mere
og mere i en Højen efter siiblikkelig Nydelser af
Hvad de kunne erholde igjennem Handelen eller
Europæerne. Enhver gaav mere sin egen Gang
og Gæmen vis Respect for Europæerne i Torbin-
delser med de ved Missionens Formidled. Lader
er istand til at etablere det, hvad man har an-
det viik forstaaer ved borgerlig og lovlig Ordre.
Man kunde derfor vist ikke ønske nogen mere pro-
sende Maade at drage dem ud af denne med det
isolerede Liv følgende Sløvhed, end ved at sige
dem paa Haad i Henseende til fælleds Anliggender
af uundvorte Art, forlange deres Mening og lade

var det faktisk det, man gjorde nu, ved at lade handlen indbetale 25 % (senere 20 %) af den sum, som i regnskabet blev sat som udbetalt ved indhandlingen af grønlandske produkter. $\frac{3}{4}$ af denne sum tilflød kolonikasserne, $\frac{1}{4}$ blev henlagt til de saakaldte fælleskasser, en for hver landsdel. I disse fælleskasser indgik forøvrigt de gamle hjælpekers midler. Inspektørerne havde forvaltningen af fælleskasserne under sig; større hjælpeforanstaltninger eller støtte til større foretagender, der kunde gavne hele landsdelen eller hele landet, skulde faa midler derfra. Fælleskasserne kunde endvidere træde hjælpende til, naar der paa grund af særlige omstændigheder var underskud i en kolonikasse. Af kolonikasserne skulde forstanderskabet bevillige fattigunderstøttelser, erhvervshjælp og husbygningshjælp. Det aarlige overskud skulde repareres, d. v. s. uddeles til Distriktets erhververe alt efter forstanderskabets skøn. Endelig skulde forstanderskabet have dømmende myndighed i retstrætter mellem grønlændere derunder ogsaa arvesager. Dermed fulgte et sæt regler, som forstanderskaberne kunde gaa frem efter ved retsafgørelserne, d. v. s. at en nedskrevet »strafferet« fandt sin begyndelse, men er indtil dato aldrig naaet udover dette begyndelsesstadium. Retssikkerheden havde hermed dog faaet en støtte i det grønlandske samfund, omend kun en saare svag. Spørgsmaal af betydning for Grønland kunde ogsaa — med nogen forsigtighed — faa en behandling i forstanderskaberne.

Ved de sociale bestemmelser blev der gjort et stort skridt videre ad den bane, som var blevet afstukket ved instruksens af 1782, selvom *Rink* netop rettede sin kritik mod den praksis, der var vokset ud af dens bestemmelser. Og atter kan der rejses en milepæl her for dansk social lovgivning; thi bestemmelserne 1862-63 søgte at afværge det tiggeri, der igennem aarene havde bredt sig især ved kolonierne, hvor det havde antaget uværdige former. Dette havde ogsaa været 1782-instruksens hensigt, men var altsaa mislykkedes. I stedet muliggjorde de nye bestemmelser den ophjælpning af erhvervsevnen, der alene kunde genskabe selvrespekten; thi den, sagde *Rink*, var ved at gaa tabt.

Kritikken af forholdene i Grønland var imidlertid ikke dermed udtømt. Een mand til foruden *Rink* rettede sit klare blik mod den bestaaende ordning og tilstand i landet. Det var søofficeren *E. Bluhme*. Han opholdt sig vinteren 1863-64 i Godthaab, et ikke plan-

lagt besøg, idet han var kommet forsent til sidste skibsløjlighed. Men han benyttede sig af det tvungne ophold til at studere Sydgrønland, og da han kom hjem, skrev han en bog (1867) om forholdene, den mest interessante bog, der indtil dato er skrevet om Grønland. Med sømandens retlinethed, barskhed og uforfærdede vovemod styrede han ud paa det dybe, d. v. s. sparede intet, som han af hjertet ansaa for uheldigt eller forkasteligt, men fordulgte heller ikke, hvad han fandt godt. Han paaviste administrationens aabenbare mangler og handlens fejl, der f. eks. gav sig udslag i, at man tog dygtige erhververe til kivfakker (fast ansatte ved kolonierne), hvilket var et klart brud paa instruksen 1782, endvidere kolonibefolkningens alt for lette adgang til butikkers skadelige varer, nedgangen i de gamle hovederhverv. Ogsaa missionen faar en hvas kritik, der dog maa synes at være mere uberettiget, idet den gaar ud paa, at der anvendes for lidt grønlandsk arbejdskraft i dens tjeneste. Der kunde paa det tidspunkt ikke godt anvendes mere. Men ogsaa over missionens forkerte sociale indstilling kaster han sin kritiks lys; dens velgørenhed virkede demoraliserende. Demoraliseringen er i det hele taget det, han sætter sin finger paa. Og her er han paa linje med *Rink*, af hvem han vist i det hele taget kan siges at have lært sit helhedssyn paa land og styre. *Rink* udtrykte sig mindre skarpt og kaldte demoraliseringen for »Tab af Selvrespekt«. *Bluhme* maatte derfor ogsaa rette sin kritik mod herrnhuterne, hvis sociale misforstaaelser, organisation og arbejdsmetoder han fordømmer. *Rinks* syn paa dem var dog mildere og sikkert retfærdigere (jvnf. p. 143). *Bluhme* ydede *Rink* uforbeholden anerkendelse, hvorved bogen blev en støtte for *Rinks* arbejde for Grønland. Senere blev *Bluhme* medlem af Rigsdagen og kunde her til den nyeste tid tale med vægt, naar Grønland var for i tinget.

Ikke blot negativ kritik kom *Bluhme* frem med i sin bog, ogsaa positive reformer fandt plads i den; i et og alt gaar de ud paa, »at gengive Grønlænderne dem selv«. Forslaget om en fuldstændig omordning med udskillelse af handlen og under princippet, at Grønland økonomisk og administrativt bør hvile i sig selv, var faktisk kun at gaa videre ad den vej, som *Rink* var slaet ind paa; det er et spørgsmaal, hvormeget i *Bluhmes* forslag der egentlig stammer fra *Rink*. Hvor om alting er, meget af det, han slog til lyd for, oplevede han at se ført ud i livet.

Da *Bluhme* var i Grønland var forstanderskaberne paa begyndelsesstadiet. Han giver dem en forholdsvis kort behandling, der fastslaar, at den nye ordning blev hilst velkommen af befolkningen i Sydgrønland. Han tvivler om, at den modstand fra Grønlændernes side, der rapporteredes fra Nordgrønland var i overensstemmelse med sandheden. Med rette kritiserede han de nordgrønlandske embedsmænds holdning over for forstanderskaberne. Den kølige indstilling, som direktoratet havde vist, slog tydeligt igennem hos embedsmændene i Nordgrønland. Den tilsyneladende uudryddelige modsætning mellem de to landsdele fik her et fuldgyldigt udtryk. Forøvrigt var der ogsaa adskillige embedsmænd i Sydgrønland, der saa skævt til den nye institution; de saa ikke med glæde paa forandringer i den forhaandenværende »magtfordeling«. Med tiden ændredes dog dette forhold til det bedre.

Saaledes blev den nye tid indledt. Kun faa aar fik *Rink* lov til at følge den paa nærmeste hold. Hans gamle sygdom i forbindelse med gigt tvang ham til at tage sin afsked i 1868; men Grønland kaldte atter paa ham, idet man henvendte sig til ham om at overtage direktørposten. Han nærede i begyndelsen stor betænkelighed; men kærligheden til Grønland og haabet om at kunne komme til at virke positivt til gavn for landets befolkning fik ham til at skyde betænkelighederne til side, og 1871 tiltraadte han posten som direktør for den kgl. grønlandske handel. Den var i 1856 blevet adskilt fra den færøske handel, der fra 1781 havde været under samme direktion som den grønlandske. Det var saaledes kun Grønlands velfærd, *Rink* skulde arbejde for.

Og der blev nok af arbejde; thi værdien af produktionen blev ved med at gaa nedad, og bevægelserne i folketallet afgav i begyndelsen et ikke særlig opmuntrende billede. Deler vi, som tidligere, hele perioden 1855-1905 i tidsrum paa 15 aar, faar vi følgende gennemsnit for befolkningstallene:

Tidsrum	Folketal	Tilvækst	Procent
1855-70	9648- 9586	÷ 62 =	÷ 0.64
1870-85	9586- 9914	+ 328 =	+ 3.04
1885-1900	9914-11118	+ 1204 =	+ 12.14

Udstedsbørn. (Fotografi af Rink. Nationalmuseet.)

Det er ikke lyst udseende tal at stille op. Man maa tilbage helt til aarhundredets begyndelse for at finde en nedgang i befolkningen. Først stilstand fra 1855-60 og saa aftagen af befolkningen uden, at krig eller andre uafvendelige politiske ulykker gjorde sig gældende, kan kun tyde paa en økonomisk og sundhedsmæssig daarligere situation. Fortsætter vi den side 155 anførte tabel faar vi — stadig med folketallet 1845-50 som norm = 100 — følgende gennemsnitlige talopstilling (med forhøjelse af decimalerne):

1845-50	100	1870-80	109
1850-55	108	1880-90	113
1855-60	109	1890-1900	121
1860-70	109	1900-05	130

Altsaa fra 1855-80 samme gennemsnitstal. Fra 1890 er tendensen igen afgjort stigende og perioden endte med et folketal paa 11959, hvortil kom 501 i Angmagssalik, der iøvrigt holdes uden for den almindelige beregning.

Hvad tilstanden, nedgangen og den derefter langsomme stigning skyldes, kan kun være eet. Der var ved at ske en forskydning i samfundet af økonomisk art, som indvirkede paa kraften i folket. Tendensen til at forlade det gamle erhverv var ved at faa mærkbar indflydelse paa folkets vækst og liv. Ogsaa nedgangen i forekomsten af sæler maa have vist sig dengang. Det er forholdsvis vanskeligt at illustrere dette; men et nogenlunde troværdigt billede kan dog udredges af følgende opstilling. Her er i de forskellige tidsrum den hjemsendte produktionens nettoværdi udregnet pr. indbygger. Gennemsnittet i aarene 1845-50 er sat som normalproduktion = 100. Ved siden af er saa sat antallet af hjemsendte sælskind i omtrent de samme perioder med gennemsnittet i tidsrummet 1853-55 som normal = 100 (det har ikke været muligt at skaffe tallet for 1845-55). Der er ikke medregnet, hvad der forbrugtes i landet selv, men kun over-skudsproduktionen, der indhandlede.

Tidsrum	Produktionens nettoværdi pr. indbygger	Stk. hjemsendte sælskind pr. indbygger
1845-50	71.80 kr. = 100	— —
1850-55	80.41 - = 112 (1853-55)	4.58 = 100
1855-60	77.93 - = 109	— —
1860-70	77.62 - = 108	3.78 = 83
1880-90	ca. 55.00 - = 77 (1882-85)	3.07 = 67
	(1885-90)	2.76 = 60
	(1890-95)	2.84 = 62
	(1895-1900)	2.76 = 60
1900-10	56.61 - = 79 (1900-05)	2.28 = 50
	(1905-10)	1.99 = 43

Denne tabel viser, at nedgangen i produktionens nettoværdi fulgte trop med en rivende nedgang i hjemsendelsen og dermed indhandlingen af sælskind, selvom man maa regne med, at forbruget i landet af sælskind ikke er sunket med samme fart. Produktionens værdi er pr. individ i løbet af perioden 1845-1910 sunket ca. 20 %, og sælskindsindhandlingen er gaaet ned med over 50 %. At tendensen for produktionens værdi ved periodens slutning er opadgaende, skyldes andre erhverv. Sammenholdt med den lige overfor anførte tabel over befolkningstallet forklarer den sidste tabel med al ønskelig tydelig-

hed bevægelserne i den foregaaende. Med den økonomiske nedgang og det katastrofale fald i sælfangsten stod den grønlandske befolkning stille, ja, gik visse aar tilbage.

Nedgangen var ikke alene mærkbar for det grønlandske folk, men naturligvis ogsaa for administrationen. Der var stigende vanskeligheder med at faa afsat de grønlandske produkter. Priserne paa sæltran var synkende, fordi anvendelsen og dermed efterspørgslen blev mindre og mindre. Handlen søgte at holde priserne nogenlunde oppe ved ikke at sætte saa meget paa auktion; men derved kom den til at ligge inde med et større og større lager, og priserne sank alligevel fra 1878 60 kr. pr. td. til 1885 45 kr. pr. td. og senere helt til 30 kr. pr. td., hvilket skyldtes, at produktionen af hvaltran i andre egne af verden var stigende. Ved dette prisfald kom handlens regnskab til at se daarligere og daarligere ud og optraadte igen med underskud. Saa mærkeligt det end kan se ud, saa var forbruget i Grønland af importerede varer (ifølge Ostermann) stigende, hvilket kan have sin forklaring i et voksende antal ansatte grønlændere i handlens tjeneste og en stedse stigende afhængighed af butiksprovianten. Men en stigende import, der skal betaales af hjemsendelsen af produkter, som stadig giver daarligere og daarligere priser, kan kun afstedkomme et stedse voksende underskud.

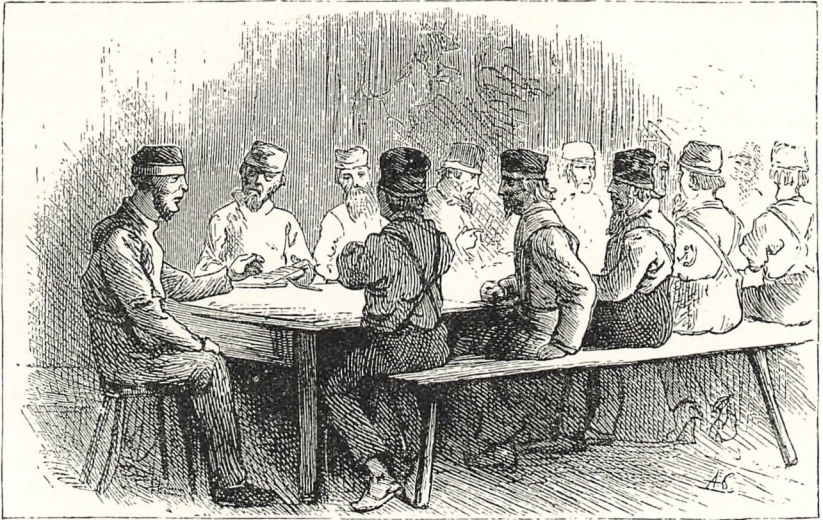
Det faldt altsaa i *Rinks* lod at søge vej ud af denne situation, ikke nogen misundelsesværdig stilling at gaa ind til; men havde *Rink* faaet friere hænder i sin gerning, var det maaske lykkedes ham at finde en udvej. Med hovedet myldrende fuldt af ideer og med det bestemte forsæt at arbejde paa alle omraader alene med grønlændernes tarv for øje traadte han ind i embedet.

Noget af det første, han gjorde, var at bryde med en hidtil gældende praksis; endnu havde ingen direktør i sin embedstid været i Grønland. 1872 rejste *Rink* til landet og fik for sidste gang set de kendte kyster, talte med grønlænderne og embedsmændene og dannede sig et klart billede af forholdene, som de nu var efter, at han havde været borte fra landet i fire aar. Fra sine tidligere sociale undersøgelser var han klar over, at instruksen af 1782, der nu i halvfems aar havde været grundlaget for arbejdet i Grønland, trængte til en revision. Ganskevist havde man ved tilføjelser, tilføjelsers tilføjelser og nye bestemmelser søgt at følge trop med udviklingen; men det var efterhaanden blevet eet sammensurium, som ingen rigtig var

fortrolig med. Derfor blev hans næste skridt at omredigere instruksen efter de nye forhold 1873. Instruksen af 1782 blev dog ved med at være i kraft, forsaavidt dens bestemmelser ikke senere var blevet ophævet eller ændret. I hovedsagen drejede det sig kun om en modernisering og en mere kortfattet og klar formulering. Inspektøernes myndighed blev dog kraftigere understreget end før.

Paa sin direktørrejse havde *Rink* naturligvis ogsaa fulgt forstanderskabernes virke. I reglerne for fremgangsmaaden i forstanderskaberne havde han forelagt ministeriet en ændring, som 1872 var blevet fastslaaet. *Rink* mente, at det gjaldt om at holde den bedst mulige økonomi med midlerne. Derfor blev adgangen til erhvervs-hjælp indskrænket og hovedvægten for kolonikassen lagt paa repartitionen, som det var meningen, man skulde opspare; *Rink* ansaa vel repartitionen for det bedste middel til at give hjælp til selvhjælp; men desværre gik repartitionen for det meste til butiksinkøb. Det blev ogsaa bestemt, at kun de grønlandske medlemmer skulde foretage repartitionen, og de danske kunde kun foretage ændringer heri, saafremt de var i fuldstændig enstemmighed. Man har ment, at *Rink* ved disse ændringer væsentlig forringede forstanderskabernes kraft, og at de allerede fra da af var dømt til undergang. Med hensyn til fælleskasserne blev retten til at anvende midlerne efter bedste skøn frataget inspektørerne. Ogsaa her vilde *Rink* søge en opsparring. Til trods for disse ændringer fortsatte forstanderskaberne deres virke, og man maa vel ogsaa for en del tilskrive dem, at nedgangen i befolkningen ikke fortsatte, men at tallet holdt sig nogenlunde jævnt. Det var med til at bære grønlænderne over de vanskelige tider og ind i de nye, lysere. Opsparingen af midlerne i fælleskassen skulde *Rink* senere finde anvendelse for.

Det er sikkert, at *Rink* med disse ændringer havde handlet efter, hvad han personligt følte sig overbevist om, var til bedste for grønlænderne. Paa andre omraader var han sig sine ufuldkommenheder bevidst og søgte derfor efter en støtte, som kunde være ham behjælpelig med overvejelserne før afgørelserne. Tidligere har vi set en saadan støtte for de ledende være oprettet. Det var den faste kommission af 1788, der efterhaanden var forsvundet i al stilhed. Kommissionen af 1835 havde søgt tanken genoptaget uden resultat. Nu tog *Rink* atter ideen op og foreslog 1873 ministeriet at oprette en ny kommission. Men under den form, han ønskede den (der skulde

Møde af forstandere. (Efter Isaac Hayes: The Land of Desolation 1872.)

være et medlem udpeget af kultusministeriet), vilde indenrigsministeriet ikke gaa ind for tanken. Ved at indskrænke planen paa visse punkter lykkedes det *Rink* at faa indenrigsministeriet til at tillade, at direktøren kunde raadspørge en forsamling af sagkyndige og samle dem til møder, der dog ikke maatte dreje sig om, hvad der direkte vedkom handel og mission. Under den form fik *Rink* »Den permanente Kommission« i stand 1877, og i hans direktørtid kom den til at betyde en hel del.

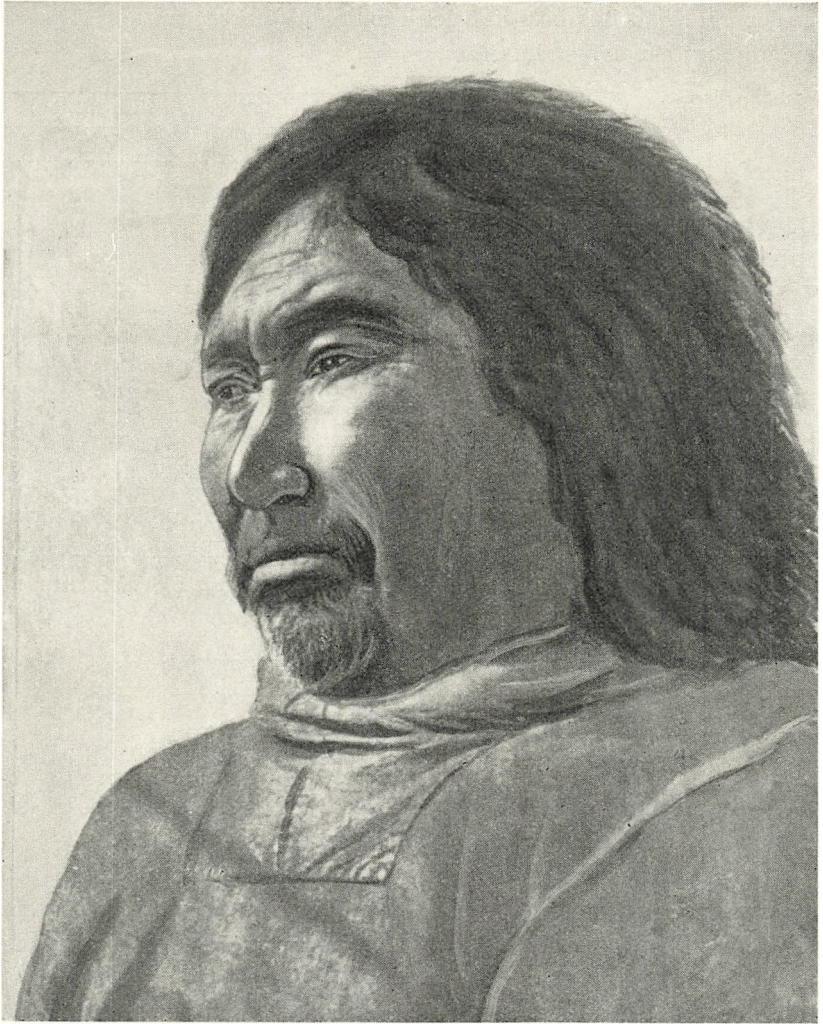
Regeringen kom ogsaa selv til at benytte kommissionen. I sommeren 1880 fik den og *Rink* overdraget at undersøge alle grønlandske institutioners status og udtale sig om fremtiden, dernæst tilkendegive sin mening, om der skulde gøres noget, hvis priserne paa de grønlandske produkter stadig faldt, og underskuddet dermed steg, og hvad der i saa fald skulde gøres. Kommissionen udtalte, at prisfaldet var forudset og maatte komme. Det var en fejl, at indhandlingspriserne var blevet forhøjet og fastlagt, naar den pris, der kunde faas for produkterne var vekslende; men man vilde dog ikke anse en nedsettelse af indhandlingspriserne for tilraadelig. Kommissionen fandt endvidere den stigende import af levnedsmidler, især af brød, forkastelig. I 1880 optog alene den aarlige import af bagt brød fire af

handlens største skibe. Det blev derfor foreslaaet, at man gjorde alt for at ophjælpe de nationale erhverv og dermed den nationale ernæring, og at man satte alle udgifter ned ved, at nedsætte antallet af udsteder og at foretage ændringer i lønningssystemet, saaledes at man forlod den tidligere aflønning med fortrinsvis procenter og overgik til mere fast lønskala. Dernæst pegede man paa, at en voksende anvendelse af grønlændere i handlens tjeneste vilde være gavnlig. For at modvirke importen kunde man sætte priserne paa »luksusvarer« op. Iøvrigt er der ikke grund til at gaa yderligere ind paa, hvad kommissionen ellers foreslog; thi meget lidt af det blev ført ud i livet paa grund af *Rinks* efterfølger. Det kan vist ogsaa siges — med vores nuværende syn paa sagen —, at hvad man end havde foreslaaet og gennemført af foranstaltninger, saa kunde det kun have forhalet udviklingen, der uundgaaeligt maatte føre til den synkende betydning af de gamle erhverv, indtil de fandt det leje, hvor det kunde betale sig at føre dem videre. Kommissionens synspunkter faar da for os et konservativt præg; man vilde forsøge at lappe paa det bestaaende i stedet for at søge nye erhvervsmuligheder, som man senere blev tvunget til det. Kommissionens arbejde var det gamle Grønlands sidste krampetrækninger.

Der var eet punkt, som kommissionen havde peget paa, og som *Rink* allerede havde lagt sig i selen for: Mere anvendelse af grønlændere i handlens tjeneste. Der var foregaaet en stigning i beskæftigelsen i løbet af aarene. I forhold til 1855 tager det sig ved 1880 saaledes ud i procent af det samlede antal ansatte i de to hovedgrene og landsdele:

	1855		1880	
	Nord	Syd	Nord	Syd
Missionen ..	86.05 %	87.59 %	96.00 %	77.78 % (94.23 %)
Handlen ...	37.12 %	66.91 %	66.67 %	79.23 %

Heraf kan ses, at i Nordgrønland var beskæftigelsesgraden af grønlændere blevet næsten fordoblet, og der var en stigning for Sydgrønlands vedkommende. Derimod kunde det se ud til, at man havde mindre brug for grønlændere i missionens tjeneste i Sydgrønland. Den lave procent fremkommer imidlertid ved, at herrnhuterne i 1880

Type fra Ny-Herrnhut. (Fotograferet af H. Rink efter daguerreotypi; ejes af dr. L. Bobé.)

ingen kateketer havde; hvis man beregner procenten for den danske mission alene, bliver den (som angivet i parentes) 94,23 %, hvilket svarer bedre til forholdene i Nordgrønland saaledes, at der ogsaa kommer en lille stigning i Sydgrønland. Som helhed var tendensen altsaa opadgaaende, og kommissionens bemærkninger kunde kun presse paa en allerede begyndt praksis. Det var især i haandværkene,

at der var voksende brug for den grønlandske arbejdskraft. Til sammenligning kan følgende anføres:

	1855		1880	
	Nord	Syd	Nord	Syd
Assistenter	0	1	3	1
Udliggere og underassistenter.....	3	6	9	11
Formænd og baadsmænd	1	7	9	13
Tømmermænd og smede	1	11	3	14
Kokke	4	7	7	2
Bødkere	1	9	10	15
Kolonister og matroser	29	47	21	22
Jordemødre	8	0	23	18

Samtidig med, at der blev flere grønlændere i handlens tjeneste, gik tallet paa danske i de samme grupper ned; ogsaa tallet paa grønlandsk fødte assistenter steg. For at gøre dette billede fuldstændigt kan det samlede tal af danske udliggere, formænd, fartøjsførere og haandværkere anføres:

1855		1880	
Nord	Syd	Nord	Syd
62	28	40	10

Danske kokke og matroser forsvandt, og tallet paa danske udliggere og underassistenter gik ned fra 36 til 23.

Det var *Rinks* agt at fremme denne udvikling. Instruksen af 1873 gjorde det til pligt for de danske haandværkere at uddanne i deres fag de grønlændere, som de havde til hjælpere. Allerede i sin inspektørtid havde *Rink* lagt vægt herpaa, og som direktør gik han videre. Han ansaa det nemlig ikke for tilstrækkeligt, hvad der kunde læres af haandværkere i selve Grønland. Danmarksuddannelsen hos dygtige mestre i de forskellige haandværk maatte være nødvendig for at kunne skabe en virkelig dygtig grønlandsk haandværkerstand. 1874 fik han hjemsendt nogle unge; men han maatte vente til 1878 før han kunde faa gennemført, at et nyt hold grønlændere kom til Danmark. *Rink* saa godt selv vanskelighederne, der var forbundet med disse hjemsendelser. Det var ikke saa meget uddannelsen, der voldte besvær, men derimod den passende omsorg uden for arbejds-

tiden og god fritidsbeskæftigelse. Ikke alle haandværksmestre var lige ypperlige opdragere for saadanne unge mennesker; de maatte jo bo hos deres mester, som skik var. Heller ikke de, der ellers arbejdede paa værkstedet, var lige gode omgangsfæller for grønlanderne. Læredrengens tilværelse var som bekendt ikke altid nem og behagelig. Da ogsaa missionen begyndte at hjemsende seminarister til præsteuddannelse, og lægevæsenet i stigende grad ønskede danskuddannede jordemødre, maatte hele dette spørgsmaal tages under behandling. Resultatet blev *Rinks* hjertebarn: Grønlanderhjemmet. 1879 fik han tilladelse til at bygge det; dog blev den vidtgaaende plan, *Rink* havde forelagt, naturligvis indskrænket. Kun unge grønlandere, der skulde uddannes til haandværkere, præster eller jordemødre, maatte optages i hjemmet. Huset blev bygget og aabnet 1880. Der fandt de unge grønlandere et sted at bo, hvor de kunde tale deres eget sprog og tilbringe fritiden, og direktoratet kunde tilse dem og sikre sig, at de ikke kom i fortræd eller i daarligt selskab eller vænnede sig alt for meget til den langt højere danske levestil, som de aldrig vilde have kunnet føre videre i Grønland. Baa de kommissionens medlemmer og direktøren førte tilsyn med hjemmet, der i *Rinks* tid blev et virkeligt hjem for grønlandere. Han søgte, saavidt han kunde, at udvikle mulighederne for dette hjem i overensstemmelse med de planer, han oprindeligt havde haft, og paa det faldt han.

Rink var ikke »embedsmand«, d. v. s. han havde ikke den uddannelse, der almindeligvis kræves for at blive ansat i centraladministrationens ledende stillinger, og dermed heller ikke den indstilling, der som regel kendetegner embedsmanden. Som det ofte vil gaa i embedsmandskredse, vil en saadan »udefra kommende« person være genstand for andres nid. Naar man tager i betragtning, at der netop i den periode i Danmark under det stærkt konservative ministerium *Estrup* (1875-94) sad en række af uhyre konservative embedsmænd i spidsen for og rundt om i kontorerne, kan man forstaa, at en radikal, reformivrig personlighed som *Rink* ikke var velanset og navnlig ikke i indenrigsministeriet. Ministeriet *Estrups* politik blev i 1880'erne skrappere og skrappere, og det regerede mere og mere ved hjælp af embedsmændene end i samarbejde med rigsdagen. Som følge deraf blev embedsmændene stærkere sammensvejet med regeringen, og det fik *Rink* at føle.

Den embedsmand, der ekspederede de grønlandske sager i in-

denrigsministeriet, *Hugo Hørring*, modarbejdede systematisk alt, hvad *Rink* foreslog. Ogsaa i den permanente kommission havde han til stadighed været i opposition imod næsten alt, hvad der blev forelagt af *Rink*. Der dannede sig efterhaanden en stemning inden for indenrigsministeriet imod *Rink*. Han begik den fejl at overskride sin kompetence ved at tage nogle af de grønlandere, der var hjemsendt til haandværkeruddannelse, ind paa kontoret for at give dem videre uddannelse til udliggere og samtidig lade dem bo paa grønlanderhjemmet. Og det gav hans modstandere en kærkommen lejlighed til at foretage et angreb. Der opstod en skarp brevveksling mellem *Rink* og indenrigsministeriet, og enden blev, at *Rink* indgav sin afskedsansøgning i Januar 1882, og den blev omgaaende bevilliget. Det voldte *Rink* megen smerte at se alt glide sig af hænde; men ydmygende var det for ham, at hans stadige modstander indtog pladsen efter ham, *Hørring*, der var direktør fra 1882 til 1889. *Rink* saa sig i denne situation tvunget til at offentliggøre en redegørelse for sin virksomhed i Grønlands tjeneste. Heraf udspandt sig en langvarig pennefejde med *Hørring*, der ikke altid var helt fin i sine kampmetoder. Der er ikke grund til at komme nærmere ind paa denne fejde, der for *Rink* blev saa bitter, at han forlod Danmark og bosatte sig i Oslo, hvor han døde 1893, »indtil det sidste optaget af litterært arbejde i forbindelse med Grønland og fyldt af den mest levende interesse for de indfødtes almene velfærd« (Ostermann).

Hørrings direktørtid var et klart eksempel paa den tids stillestaaende politiske liv i Danmark. Folketingets flertal havde netop i de aar samlet sig om kamp imod det tilsyneladende urokkelige ministerium *Estrup*, der tog udfordringen til strid op. Flertallet bestemte at ville lade alt »visne« mellem hænderne paa regeringen. Og i sandhed, under *Hørrings* haand visnede det meste af, hvad *Rink* havde fremelsket, hen i løbet af de nærmeste aar. Man har det bestemte indtryk, at *Hørring* kun benyttede posten som direktør for den grønlandske handel som springbræt for at naa departementschefstillingen i indenrigsministeriet, som han fik i 1889.

Den permanente Kommission blev mindre og mindre »permanent« og blev tilsidst ophævet 1893. Direktøren kunde dog stadig forhandle med forstanderskaberne eller med sagkyndige, hvis han ønskede det; men det skete, saavidt vides, aldrig. Forstanderskabernes rolle blev derved ogsaa mindre, saaledes at repartitionen blev den vigtigste

opgave de havde at løse, og det var jo ikke opløftende. Modstanden mod *Rink* havde *Hørring* samlet om grønlanderhjemmet. I konsekvens heraf lod han ganske stille arbejdet der forfalde saaledes, at færre og færre grønlandere blev hjemsendt til uddannelse. Efter sin afgang som direktør kunde *Hørring* som departementschef i indenrigsministeriet stadig indvirke paa Grønlands ledelse under de følgende to svage direktører. *Hørrings* aand blev derfor ved med at herske i kontorerne. 1896 var det kommet saa vidt, at man mente det bedst at ophøre med hjemsendelsen af grønlandere til uddannelse og opgive grønlanderhjemmet. Tilbage af hele *Rinks* arbejde for at skabe en dygtig haandværkerstand i Grønland blev, at der ved de forskellige kolonier foregik en uddannelse, der fortsatte udviklingen henimod større anvendelse af grønlandsk arbejdskraft i handlens tjeneste.

Af positivt nyt fra direktoratets side kom der kun saare lidt. Det vigtigste blev — typisk nok — udgivelsen af »Direktoratets Meddelelser« fra 1882 for, at alle vigtigere beretninger og skrivelser kunde komme embedsmændene hurtigt og samlet i hænde, en slags haandbog. Det er den samling, der senere er fortsat under titlen »Beretninger og Kundgørelser«. De fem tynde hefter op til 1906 taler for sig selv om den »travlhed« og »iderigdom« der kendetegner direktoratet i det tidsrum; er bindene tynde, synes indholdet ikke mindre tyndt. Man har et klart indtryk af, at det bare gjaldt om at holde det hele gaaende efter den een gang fastslaaede linje. En længe ønsket ændring i besejlingen blev dog til virkelighed. Den gamle praksis med mange og smaa sejlskibe, der højst kunde gøre to rejser om aaret, var alt for dyr og risikabel. I 1888 byggede man et dampskib til grønlandsfarten. Det forliste i 1895; aaret efter forsvandt den norske hvalfanger, man havde anskaffet i stedet; en damper, der derefter blev chartret, brændte ved Shetlandsøerne. 1898 købte man en ny damper, »*Godthaab*«, der samme aar kom ud paa sin første rejse til Grønland. Det var en absolut forbedring. Aaret efter kunde den gøre tre ture til landet; men dog maatte man vedblive med at anvende skonnerter og andre mindre skibe til besejlingen.

Dette var saa at sige alt, hvad der kom af nyt. I selve Grønland gik arbejdet imens støt videre. Nogen grotid var det ikke; men *Rinks* ideer havde alligevel nedfældet sig i det daglige arbejde paa trods af direktoratets og ministeriets lunkne indstilling. Det er sagt, at fra

Rinks tid var handlens kulturelle mission kræsat. Dog vil ingen kunde benægte, at allerede instruksen af 1782 havde understreget dette; men *Rink* fortsatte og udvidede princippet, og siden da har handlen og administrationens folkeopdragende arbejde været underbygget og gentagende gange fremhævende behandlet i mund og pen. Linjen tilbage til instruksen af 1782 er klar. Oplysningstidens gerning danner forudsætningen for *Rinks* arbejde. Det er ogsaa i en anden forbindelse interessant; thi paa saa mange punkter minder slutningen af det 19. aarh. om slutningen af det 18. aarh. Revisionen af instruksens i 1873, der som nævnt kun blev en modernisering i hovedsagen, er et tydeligt bevis herpaa. Saaledes bliver endnu den dag idag grundlaget for arbejdet i Grønland instruksens af 1782, hvis hovedbestemmelser faktisk stadig er gældende og præger virket inden for handel, administration, skole og kirke.

Udviklingen inden for disse to sidstnævnte omraader har vi allerede kort været inde paa under beskæftigelsesspørgsmaalet. Stigningen i anvendelse af grønlændere i missionens tjeneste, skyldtes i væsentlig grad, at seminarierne voksede sig fast i folkets bevidsthed. Jakobshavns seminarium fik imidlertid en mere usikker levetid end Godthaabs. Hele uddannelsen afgang saa uhyre meget af lederen og lærerne, endnu mere i Grønland, end det til enhver tid og paa ethvert andet sted vil være tilfældet. Men det viste sig efterhaanden, at der kun var brug for eet seminarium, fordi antallet af elever ikke var stort nok til to saadanne skoler; driften blev for dyr. Og det var væsentligt, fordi Godthaab seminarium fik en saa heldig begyndelse og videre vækst, at det blev det, der kom til at fortsætte, selvom Godthaabs historiske betydning vel heller ikke har været ladet ude af betragtning.

Seminarierne i Jakobshavn havde sin bedste tid i 1860'erne, hvor missionær *U. P. Nissen*, hjulpet af *Peter Kraghs* elev *Vitus Steenholdt*, havde et ualmindeligt godt tag paa arbejdet. Men da *Nissen* var rejst hjem i 1872, gik det tilbage, og allerede 1875 blev seminarierne nedlagt. Atter 1901 forsøgte man og opgav endelig helt seminarierne i Jakobshavn 1905. Man beklagede i 1875, at seminarieuddannelsen i Nordgrønland standsede; der var vanskeligheder med at skaffe elever fra de nordlige kolonier til Godthaab og omvendt at faa sydgrønlandske elever efter endt eksamen til at tage ansættelse nordpaa. Efterhaanden forsvandt dog de vanskeligheder. I 1901 var i kirke- og

skolevæsnets tjeneste de 94 % grønlandere af fødsel, hvilket samlet fra 1880 er en lille nedgang paa ca. 1 %, som ikke kan betyde et særlig stort fald i antallet af uddannede kateketer. Med hensyn til seminarieuddannelsen som helhed var der delte meninger inden for missionskredse i Grønland, hvorvidt man skulde tage sigte paa ogsaa at forberede dygtige unge videre, saa de kunde blive præster. *Nissen* var stærkt stemt derfor og oprettede paa eget initiativ et fortsættelseskursus, ligesom han lagde vægt paa danskundervisning. Spørgsmaalet om uddannelse af grønlandske præster fik imidlertid ingen løsning; kun ved hvert enkelt tilfælde traf man afgørelse om, hvad der skulde gøres, saaledes med *Tobias Mørch*, der fik ordination 1874; han havde været tre aar til uddannelse i Danmark og blev ansat i Upernavik, hvor han sad i 34 aar.

Godthaab seminariums sikre fremgang skyldtes fire ypperlige mænd, den tidligere nævnte *H. F. Jørgensen*, der fra 1855 havde siddet i Godthaab og blev forstander efter *Janssen* 1857-69, hans efterfølger igen *N. E. Balle* fra 1870 til 1900, men først og fremmest naturligvis *Kleinschmidt* og ikke mindre *Rasmus Berthelsen*. Under de noget spartanske lokaleforhold i nederste etage i den nuværende provstebolig foregik undervisningen, hvor eleverne, naar de skulde tænde op i kakkelovnen, efter sigende hentede en favnfuld bøger fra kirkeloftet, hvor laanebogsamlingen havde til huse.

Kleinschmidt havde efterhaanden fjernet sig i sine personlige meninger fra herrnhuterne. Da man vilde tvinge ham ind under den almindelige tugt, og blandt andet ind i et ægteskab, gjorde han oprør og forlod dem; men indtil sin død blev han dog boende ude ved Ny Herrnhut. Det var hans agt at leve af fangst og fiskeri — altsaa som grønlander; men missionen tilbød ham straks (1859) ansættelse som lærer ved seminariet med den forpligtelse, at han i overensstemmelse med sin egen retskrift forfattede en ny grønlandsk-dansk ordbog. Godthaab seminarium sikredes herved en lærer, der i de 27 aar, han kom til at virke, fik umaadelig stor indflydelse paa kateketerne og dermed paa hele børneskolen i Grønland. Til brug for undervisningen affattede han flere lærebøger, der afhjalp følelige savn. Med rette hænger *Dirckinck-Holmfeldts* ypperlige tegning af ham paa væggen i ældste klasse paa seminariet side om side med billeder af *Otto Fabricius*, *Hans Egede* og *Gertrud Rask*.

Lige fra seminariets første spæde begyndelse havde *Rasmus Ber-*

thelsen, den første sukkertoppenmissionær *Berthel Laersens* tipoldebarn, virket som lærer og fortsatte dermed i 54 aar, 1847-1901. Han havde faaet fire aars danmarksuddannelse, hvor han næsten havde glemt sit modersmaal. De første par aar var han derfor ansat ved seminariet for at faa sit modersmaal genopfrisket og blev der siden til gavn for seminariet og til gavn for Grønland. Han var en beaandet personlighed, der af sit sinds fylde skænkede sit folk en række salmer, deriblandt den højtidsstemte »Güterput«, der for grønlænderen rummer al den julehøjtidsstemning, der for den danske ligger i »Det kimer nu til Julefest«. I det 19. aarh.s slutning var han, *Lars Møller* og *Tobias Mørch* nok de mest fremragende grønlændere.

Med saadanne forstandere og lærere, der virkede skoleaar efter skoleaar i saa lange tidsrum er det intet under, at Godthaab seminarium voksede sig fast og sikkert ind i hjertet af den grønlandske kultur og blev et af de vigtigste elementer i denne kulturs fremadskriden. Det var i tidens aand, som forstanderne havde mødt den hos *Grundtvig*, at der blev »lagt vægt paa de fag og den viden, der laa grønlænderne nærmest og stemte mest med deres øjeblikkelige tarv« (Bugge). Derfor gav man sig ikke af med en forceret danskundervisning, men søgte at naa ind til eleverne gennem deres eget sprog. Det var vel nok især *Kleinschmidt*, der bar dette princip; men ikke for ingenting var forstanderne fra *Grundtvigs* Danmark, hvor kampen for modersmaalets ret var levende syd for grænsen i de dansktalende dele af Sønderjylland. En eftertid kan maaske beklage, at dette synspunkt dengang var herskende i Grønland; men man saa i det 19. aarh. frem til at skabe noget ejendommeligt og selvstændigt særpræget i dette land, en udvikling, der ikke er kommet endnu; derimod er der til stadighed naturligt vokset mere og mere dansk kultur ind i den grønlandske saaledes, at det danske sprog for nutidsgrønlænderen i stedse større grad bliver en nødvendighed.

Det grønlandske sprog fik i overensstemmelse med det inden for missionen og den højere undervisning gældende princip, tildels vel ogsaa paa grund af *Kleinschmidts* grammatik, en ny udvikling og forøget betydning. *Kleinschmidt*, der fandt en virksom hjælp i *H. F. Jørgensen*, fik efter langvarigt og vanskeligt slid endelig sin ordbog færdig i 1871. Men derefter var han ikke ledig. Stadigvæk i samarbejde med *Jørgensen*, der i mellemtiden var blevet lektor ved det grønlandske Seminarium i København, foretog han en helt ny over-

sættelse af biblen, der blev færdig o. 1900. En dansk-grønlandsk ordbog, der længe havde været savnet blev skabt af *Chr. Rasmussen* og *J. Kjer*, der begge havde været missionærer i Grønland. *Chr. Rasmussen* forfattede ogsaa en grammatik (paa grundlag væsentligst af *Kleinschmidts*). Sammen med ordbøgerne og missionær *P. Vibæk* (*P. Sørensens*) 100 Timer i grønlandsk var det nu muligt at trænge ind i det grønlandske sprog mysterier for de danske. *Rybergs* »Dansk-grønlandsk Tolk« var en stor støtte for handlens folk i det daglige arbejde i butik, paa kontor og plads.

Mest betydning for det grønlandske sprog fik imidlertid det bogtrykkeri, som *Rink* fik oprettet. Det var under saare beskedne former, og dog var tryksagerne derfra ikke de første i Grønland. *Rasmus Berthelsen* havde allerede i al stilhed paa seminariet med ganske faa og enkle midler forsøgt sig som bogtrykker. Men i 1857 kom *Rink* tilbage fra Danmark med bedre redskaber baade til bogtryk og litografi. Under europæisk synsvinkel var det saare enkelt og primitivt — naturligvis —, men for Grønland blev dets virkninger nærmest af revolutionerende karakter. Ganske illustrerende fortæller *Janssen* i sin dagbog, at han havde vakt megen glæde ved et mindeskrift over en kateket. »Der udgaar jo ingen grønlandsk Avis, intet Tidsskrift, kun engang hvert 20de Aar en gudelig Bog o. lign. Hvad Under, at et saadant lille Arbejde gør en Smule Opsigt«. Muligheden for nu at trykke bøger i selve landet var derfor et formidabelt fremskridt. *Rink* havde personligt sat sig ind i, hvordan trykning og litografering skulde foregaa. Selv stod han i spidsen for de første trykkeforsøg. Fra inspektorboligen i Godthaab udgik de følgende aar flere smaa-piecer og billeder, der blev solgt i butikken, ja endogsaa en sagnsamling paa dansk og grønlandsk i fire dele figurerede paa tryksagslisten som den fineste.

Det var *Rinks* ide gennem forstanderskaberne at opdrage grønlænderne til et politisk mere frigjort liv. Men han indsaa, at det grønlandske sprog ikke var egnet til det formaal paa det stade, det havde ved 1855. Derfor maatte ogsaa det grønlandske sprog føres ind i en udvikling, der kunde tjene til at understøtte hans ides virkeliggørelse. Det kunde bedst ske gennem et tidsskrift; en avis, naar derved forstaas et dagblad, kunde af gode grunde ikke finde jordbund i Grønland og kan det ikke den dag idag. *Atuagagdliutit* blev til.

Ogsaa i denne forbindelse er *Janssens* ovenfor anførte dagbogs-

notits fra Februar 1847 om manglen af en grønlandsk avis eller et tidsskrift interessant. Det ligger nær at antage, at han indirekte er ideens fader, da hans udtalelse om det spørgsmaal er den ældste, vi kender. Som *Kleinschmidt* udkastede tanken om en slags kommunalstyre, saaledes har *Janssen* i samtalerne hede tilfældigt ladet sin tanke fra 1847 dukke frem. Og i *Rinks* bevidsthed har den bundfældet sig og voksede fra ide til virkelighed. Planen til det nye tidsskrift blev lagt i 1858, og i 1861 udkom det første nummer. Meningen var, at det folkloristiske stof, sagn og sange, der endnu levede i det grønlandske samfund, skulde finde et udgivelsessted her. Dertil skulde saa af andet stof optages prædikener af missionærer eller grønlændere, endvidere — og det var vel nok det, *Rink* glædede sig mest til at modtage — artikler om alt af interesse, skrevet af grønlændere. For at gøre stoffet mere afvekslende vilde »alt, hvad der kunde tjene til Morskab eller Underholdning for Grønlænderne« finde optagelse; kort, tegninger og beskrivelser af rejser og jagt, alt tegnet og berettet af grønlændere kunde faa plads i *Atuagagdliutit*. Paa det grundlag udviklede bladet sig til, hvad det er nu. Det udkom i begyndelsen i forholdsvis smaa oplag, der dog efterhaanden blev forøget. Man læste og læste det, laante det, kort sagt, det fandt vej til ethvert hjem i Grønland og blev folkeeje, som kun faa blade bliver det.

Det var *Rasmus Berthelsen*, der havde ledelsen af det til at begynde med. *Rink* havde naturligvis haand i hanke med det, men overlod klogeligt den dygtige, afholdte seminarielærer redaktionen. Til hjælp under trykningen fik han *Lars Møller*. Han var opvokset til fangergerningen og vel oplært i den af sin far, og det var ogsaa meningen efter hans konfirmation, at han skulde være gaaet rigtig igang med erhvervet. Men i 1857, fortæller han selv (i *Bluhme*: *Fra et Ophold i Grønland*, p. 250), kaldte *Rink* ham en dag op til sig og spurgte, om han vilde lære at trykke bøger. *Lars Møller* kunde ikke sige nej og gik straks igang med arbejdet. »I bekyndelsen jeg hold saameget at i B-gtr-kk-r-t; men om par Dag saa blev jeg træt, at jeg søntes det var forsvær«. Han blev dog ved, men det varede tre aar, før han fandt virkelig interesse for sin gerning. I sin fritid drev han fangst fra kajak eller gik paa landjagt. 1861 skulde *Rink* til Danmark og tog *Lars Møller* med. Her fik han et halvt aars kursus i typografi og litografering. Han gik nu efter hjemkomsten op med liv og sjæl i arbejdet og afløste 1873 *Rasmus Berthelsen* som redaktør af *Atua-*

gagdliutit, som han beholdt ledelsen af til 1922. I hans tid var det, at bladet voksede til et mere lødigt og betydningsfuldt tidsskrift, end det i den første begyndelse kunde blive. Han fyldte det med billeder, som han tildels selv tegnede, litograferede eller skar i træsnit; saaledes kunde han til den grønlandske læsekreds give billeder, der var gengivelser af begivenheder i Danmark eller den øvrige verden, og som ligefrem gav bladet et aktuelt tilsnit — forholdene taget i betragtning. Ogsaa paa andre omraader var *Lars Møller* en skattet hjælp. Han var en udmærket tolk og glimrende rejseledsager. Hans viden om Grønland og dets natur gjorde ham til en uvurderlig hjælper for mange forskere, der aldrig undlod at tale med *Lars Møller*, naar de var i Godthaab, og at øse af hans kundskabers brønd.

Bogtrykkeriet udviklede sig og fik 1895 egen bygning og aaret efter en haandpresse af jern. Dermed var behovet ogsaa foreløbig mættet. Ved siden af inspektoratets havde ogsaa *Kleinschmidt* haft en haandpresse. Da han blev seminarielærer overgik den til seminariet, som derefter trykte sine egne lærebøger og senere de fleste lærebøger til børneskolen.

Ved bogtrykkeriets oprettelse havde evnen til at tegne og lave billeder faaet en tumleplads. Og det gjorde en syg mand rask: *Aron* fra Kangek. Det var ikke alene *Rink* og *Rasmus Berthelsen* og *Lars Møller*, der lavede billeder til trykning. Ogsaa andre behændige tegnekundige leverede deres arbejde til de forskellige tryksager, og blandt dem var *Aron*, som *Rink* havde opfordret til at lave træsnit og litografier. Hans liv som fanger var blevet hæmmet af tuberkulosen, der lænkede ham til briksen. Men da han fik lejlighed til at tegne og lave træsnit, levede han op, og i løbet af et aar var han blevet saa rask, at han gik paa kajakfangst igen; dog inden han var 50 aar døde han. 60 træsnit og litografier fra hans haand findes nu dels i »kalåtdlit-assiliaiit« (Grønlandske Træsnit), »kalåtdlit okalugtualiait« (Grønlandske Sagn) og »kavdlunaitianik« (Om Nordboerne). Hans billeder kendetegnes alle ved en levende komposition og en evne til at se en situation. Karakteriseringen af de forskellige personer lykkedes ham i forbavsende grad, f. eks. i træsnittet »kalåtdlit perdilersut« (Grønlændere, der er ved at dø af sult), hvor de afmagrede menneskers slappe stillinger og udtærede ansigter med det forstenede udtryk i de haabløst stirrende øjne gør et realistisk og næsten makabert indtryk paa beskueren. Den svenske maler

Ossian Elgstrøm skrev (noget overdrevet) i 1916, at Aron havde »vist sig at være en kunstner af rang, fuldt jævnbyrdig med mange, som har vundet sig europæisk berømmelse«. Kunsten var ved at vaagne i Grønland, paa et primitivt stade, men med muligheder i sig.

Med *Atuagagdliutit* fik den grønlandske litteratur en kærkommen og betydningsfuld udvidelse, idet der blev plads for den grønlandske fortælleevne. Ellers fik bogtrykkeriet ikke saa stor betydning for bogproduktionen ud over de allerede nævnte smaapieceer. Mange lærebøger blev som nævnt trykt paa seminariet. Men drejede det sig om større ting maatte trykningen foregaa uden for Grønland, saaledes *J. Kjers atuainiutit* (læsebog), der sikkert ikke alene blev læst af skolebørnene. Til salmebogen fandt de salmer, der var digtet af grønlandere, vej, det gjaldt f. eks. *Rasmus Berthelsens*. Der udkom en del større og mindre arbejder af religiøst indhold eller til forstaaelse af biblens skrifter. Oplysning og religion var hovedfeltet for litteraturen i Grønland. En vældig vinding blev derfor herrnhutermissionæren *Carl Julius Spindler*, hvis digt »K'ajarnak« indtil dato er det eneste fortællende digt paa grønlandsk. I let flydende, forbavsende dygtigt formede strofer skildrer han den første vækkelse blandt herrnhuternes grønlandere. Ind i fortællingen har han skudt oversættelser af forskellige almenkendte tyske salmer. *Spindlers* sange og salmer vandt i det hele taget stor yndest blandt grønlænderne og ikke alene ved herrnhuterstederne. De har faaet plads i den grønlandske salmebog og sangbog. 70 af hans digtninger er optaget i salmebogen 1907. Flere af de kendte salmer er oversat af ham. Hans originale arbejder og oversættelser præges alle af en sproglig smidighed og et dybt kendskab til det grønlandske sprogs utallige nuancer, klang og karakter; han var en kunstner i anvendelsen af det grønlandske sprog. Paa det mere verdslige omraade indlagde han sig ogsaa digterisk fortjeneste, idet han var den første, der forfattede fædrelandssange for grønlænderne. Den første sangbog for grønlandere samlede og udgav han under titlen »eriniugkat nûtigdlit 105« 1876. Mange af de indsmigrende melodier fra tysk folketone indførte han, og de elskes og synges og klinger derfor endnu i det sangglade Grønland.

Iøvrigt maa dette billede af den grønlandske litteratur i perioden 1855-1905 som helhed blive meget mangelfuld, idet der ikke paa grønlandsk endsige paa dansk foreligger nogensomhelst skildring

Arons træsniit »kalátdlit perdlersut«

deraf. Litteraturens betydning for den kulturelle udvikling er klar nok — ogsaa i Grønland. *Rink* gav det grønlandske samfund en ny mulighed for at udvikle denne kulturfaktor gennem bogtrykkeriet og *Atuagagdliutil*, og missionen gjorde sit — omend ikke særlig ivrigt — ved de efterhaanden ikke saa faa større og mindre bøger.

Den kulturelle udvikling var blevet relativt rigere og mere afskygget. Missionen stod stadig i midtpunktet som den egentlige bærer af den i børneskolen, seminariet, kirken og dermed i folket. Det var faktisk med urette, at man endnu aarhundredet ud brugte betegnelsen mission, for i Vestgrønland var der egentlig ingen mission længer. Den kristne religion havde faaet et fast tag i hele vestkystens befolkning. Opgaven var derfor kun at holde kirkelivet i de adsplittede præstegæld levende, og det kunde vel nok kræve sin mand. Begivenheder, som ændrede forholdene stærkt, var der ikke mange af. Det blev en lettelse for arbejdsforholdene, at missionskollegiet 1860 ophævedes, og kultusministeriet overtog ledelsen. Det betød bedre administrativ forretningsgang, men vel nok mest en tættere tilknytning til den danske folkekirkes ledelse, hvilket rummede en mulighed for en snævrere forbindelse ogsaa aandeligt med den. Dette udviklede sig netop i periodens løb til, at den grønlandske mission gik helt op i den danske folkekirke som en del af denne, og det blev epokegørende.

Iøvrigt levede de gamle spørgsmaal videre og fandt ingen løsning, provstispørgsmaalet, præsteuddannelse o. s. v. Diskussionerne flammede. Foruden den allerede nævnte *Tobias Mørch* blev senere tre seminarister fra Godthaab sendt til præsteuddannelse; de opnaaede ikke at blive førstepræster, men blev udnævnt til præsteviede overkateketer.

En række levende og dygtige præster virkede i disse aar i Grønland, mænd, der paa en eller anden maade har slaaet deres navn fast. Den mest fremragende var vel nok *N. E. Balle*, der talte grønlandsk flydende og forstod med sit milde sindelag at gribe grønlænderne om hjertet. Hans lange embedstid forhøjede betydningen af hans virke. Man maa beundre, at en mand i saa mange aar kunde holde sig levende i et arbejde, hvor mange europæere i almindelighed vilde miste energien før eller senere.

Det religiøse liv i Grønland var gaaget ind i en stille periode, hvor kun et par sværmerier skabte uro. Der er ikke grund til at komme

Endnu holder beboerne af *Ūmának* visse skikke fra herrnhutertiden i hævd. Koralbæsning finder stadig sted efter gamle, meget slidte nodehefter.

nærmere ind paa dem, da de hurtigt hørte op uden at efterlade sig spor.

For herrnhuterne gik det stadig tilbage. De søgte at hjælpe paa den økonomisk betrængte situation, de var kommet i, ved at anlægge en ny station i Godthaabsfjorden 1861 paa øen *Ūmának*. Det havde vel rent øjeblikkeligt gavnlige virkning. Men i længden kunde det ikke komme til at betyde noget. Det aandelige liv hos dem led naturligvis under det økonomiske tryk, og dog kunde en *Spindler* rage frem imellem dem, ja op over mange inden for den danske mission. Tilbagegangen fortsattes, og 1899 besluttede brødremenigheden at nedlægge missionen helt, og aaret efter overlod de deres pladser til den danske mission. Med fuld honnør rejste herrnhuterne. Ingen vil kunne nægte, at de inden for det religiøse liv i Grønland har efterladt sig meget værdifuldt og varigt. Personligheder som *Kleinschmidt* og *Spindler* taler for sig selv. Paa den anden side mærkes endnu den dag idag eftervirkningerne af deres økonomiske og sociale misforstaaelser, der har efterladt et præg af fortrykthed og mangel paa fremdrift blandt de befolkninger, de har haft under deres ledelse.

Harve missionen overstaaet sin tid i Vestgrønland, saa fik den

paa andet sted lejlighed til at optage et arbejde, der stadig kunde berettige den til at bære navnet. Det var i *Angmagssalik* paa østkysten, dette arbejde kom til at ligge.

Den uudforskede østkyst vedblev med at virke dragende paa dansk ekspeditions-lyst. Østgrønlænderne var i en stadig »strøm« paa vandring til vestkysten. Der boede efterhaanden ingen mere langs den sydlige del af østkysten. Man havde foreslaaet at lægge en station derover; men det blev ikke til noget. At fortsætte *Walløes* og *Graahs* værk laa fristende nær; og det blev da ogsaa gjort af søofficererne *Gustav Holm* og *Vilhelm Garde* paa den berømte konebaadsekspedition 1883-85. De naaede med utroligt held videre nordpaa, end *Graah* havde naaet. Og et kort stykke nord for Danebrogs Ø fandt de en stamme eskimoer, *angmagssalikkerne*. Det var *Holm*, en mineralog, tolken *Johan Petersen* og saa ikke mindst den grønlandske kateket *Johannes Hansen (Hansêrak)*, der besøgte eskimoerne den vinter. *Gustav Holm* kom dem paa meget nært hold og gav en berømt skildring af dem. Det mest berømte afsnit heri er vel nok beskrivelsen af en angákoks seance. Med rige samlinger af enhver art vendte *Holm* tilbage. *Johannes Hansen* havde benyttet lejligheden til at fortælle sine landsmænd om den kristne religion. Det blev begyndelsen til den mission, man først i 1894 endelig iværksatte. Det aar kom *F. C. P. Rüttel* dertil. Hans sagtmodige, trosstærke personlighed indvirkede paa de primitive mennesker. De harmoniske forhold, der herskede mellem stedets fremmede var en støtte i hans arbejde. Samtidig med missionen var nemlig en handelsstation blevet oprettet, ledet af *Johannes Petersen* efter de samme principper som den øvrige monopolhandel og paa en ypperlig maade, der tjener lederen til ære. Men uden *Gustav Holms* utrættelige arbejde for kolonien var det hele gaaet i staa. Ham tilkommer derfor hovedæren for, at handelsstationen reddede *angmagssalikkerne* fra undergang. Stammen, der var stærkt i tilbagegang, steg i den følgende tid i tal; ved 1901 var der 436 individer og i 1905, som før nævnt, 501. *Rüttel* fik i 1900 kateketen *Henrik Lund* til hjælp. Helbredet svigtede dog *Rüttel*, og han maatte i 1904 forlade sit arbejde. Han blev forflyttet til gæstmildere egne ved Lichtenau, hvor han virkede til 1912, stadig i kontakt med, hvad der skete i *Angmagssalik*. Hans arbejde paa østkysten blev fortsat af *Chr. Rosing*, der udvidede og afsluttede missionsgerningen blandt østgrønlænderne.

ANGMAGSSALIKKULTUR. Efter de tre harpunspidser følger en karakteristisk kniv, fingerbølholder og kam; derunder ajagak (kastespil). I nederste række en ulo, strubepløk, dukke og snusdaase. (Nationalmuseet.)

Landvindingerne langs Østgrønlands indskaarne, vilde, isbræmmede kyst fortsatte. 1891-92 blev Scoresbysundegnen kortlagt af en ekspedition (*C. H. Ryder*). Paa to punkter havde man nu dybt kendskab til landet; men kysten imellem dem var ubesejlet. 1898-99 blev forberedelser truffet til at faa dette arbejde klaret. 1900 gik *G. C. Amdrup*, *Ejnar Mikkelsen* og to deltagere til i land ved Scoresbysund. I en 5½ m lang, aaben baad begyndte de rejsen sydpaa. 1000 km laa foran dem at tilbagelægge langs den farlige, isfyldte kyst; og det lykkedes at gennemføre farten.

Konebaadsekspeditionen, *Ryders* og *Amdrups* ekspedition var indledningen til den lange række af østkystekspeditioner, som i de følgende perioder skulde finde sted; men bag kystens fjeldbræmme og over til vestkystens dybe fjorde laa landet dækket af den mægtige iskappe.

Hvad var der derinde? — Hvor tyk var indlandsisen? — Disse

spørgsmaal, og mange andre i forbindelse med dem, havde lige fra kolonisationens begyndelse spøget i hjernen paa dem, der saa Grønland eller beskæftigede sig med landet og dets geologiske, klimatiske ejendommeligheder og de nautiske forhold i havet deromkring. *Claus Enevold Paars* havde opgivet at trænge ind over indlandsisen i 1729 (p. 49). 1751 havde *Lars Dalager* besteget Frederikshaabs Isblink; han naaede ikke langt ind, men giver i sin bog en levende beskrivelse af turen. Den store ismark laa derefter uantastet hen i lange tider. 1878 prøvede den danske officer *J. A. D. Jensen*, der senere tog navneforandring til *Bildsøe*. Han besteg indlandsisen paa samme sted som *Lars Dalager* og naaede 70 km ind, men maatte derefter opgive paa grund af smeltevandselve og dybe spalter. Hans ekspedition blev imidlertid banebrydende, idet de senere ekspeditionsledere lærte af de erfaringer, han havde høstet. 1883 forsøgte svenskeren *A. E. Nordenskiöld* at forcere iskappen fra en af de store fjorde syd for Egedesminde. Endelig 1888 lykkedes det at krydse indlandsisen og føre beviset for, at der var is overalt. Det var *Fridtjof Nansen*, der sammen med sine seks kammerater gennemførte forsøget østfra paa ski og canadiske snesko med proviant og udstyr læsset paa særligt konstruerede slæder, som deltagerne selv trak. I løbet af knap en maaned naade de Ameralikfjorden i Godthaab distrikt. Ud af dette eventyr fra virkeligheden voksede to tykke bøger, hvoraf den ene, »Eskimoliv«, har mest interesse for Grønlands historie. Han skilder heri med samme friske, frie syn som *Bluhme* det datidige Vestgrønland, som han studerede, mens han ventede paa hjemrejselejlighed. Hans kritik er ikke saa vel underbygget som *Bluhmes*, men ikke mindre skarp. Hans karakteristik af de forskellige forhold er ikke opmuntrende; og med den unge mands iltre ensidighed og radikale dømmekraft ser han ikke nogen fremtid for kulturarbejdet i Grønland — en forhastet dom, som eftertiden har gjort til skamme. Men dette formindsker ikke det vækkende, der er ved at læse bogen, og heller ikke hans pragtfulde mandsdaad ved at forcere indlandsisen og end mindre indtrykket af hans betydelige personlighed.

Blandt indlandsisens besejrerer var ogsaa amerikaneren *Robert E. Peary*. 1886 havde han fra Jakobshavn distrikt foretaget en indlandsisvandring. Det var det samme spørgsmål, som *Nansen* løste, der havde fanget *Peary*. Efter *Nansens* færd tog *Peary* en anden opgave op. Han vilde ved en rejse tværs over Grønland i den nordligste

ende søge at løse spørgsmaalet, om Grønland var en ø eller landfast. 1891 begyndte ekspeditionen, og det betød i Grønlands historie, at forbindelsen med polareskimoerne fra nu af var endelig genoptaget. Igennem de følgende aar, hvor *Peary* foretog sine ekspeditioner med Kap York som udgangspunkt, kom han i et meget tæt forhold til den fribaarne polareskimoiske stamme, der endnu bevarer ham i et kært minde. Han etablerede en forsyning af nødvendige handelsvarer og reddede derved befolkningen fra undergang, Thi forbindelsen med hvalfangere, der tilfældigt kom derop, havde allerede indvirket paa livet og skabt fornødenheder, der ikke kunde undværes. *Pearys* prægtige mandsgerning og humane omsorg for polareskimoerne sikrer ham en fremskudt plads i Grønlands bevidsthed. Med dristigt mod forcerede han 1892 indlandsisen fra Inglefieldbugten til Independencefjord. Nordpolen blev derefter hans maal. Flere fremstød de følgende aar mislykkedes; men under dem blev der dog vundet andre resultater. Grønlands nordligste punkt blev blandt andet fastslaaet. 1902 maatte *Peary* vende hjem for atter at komme tilbage til Kap York 1905; stadigvæk mislykkedes det for ham, igen hjem og igen til Grønland 1908; i Februar 1909 startede han for sidste gang og naaede den 6. April Nordpolen.

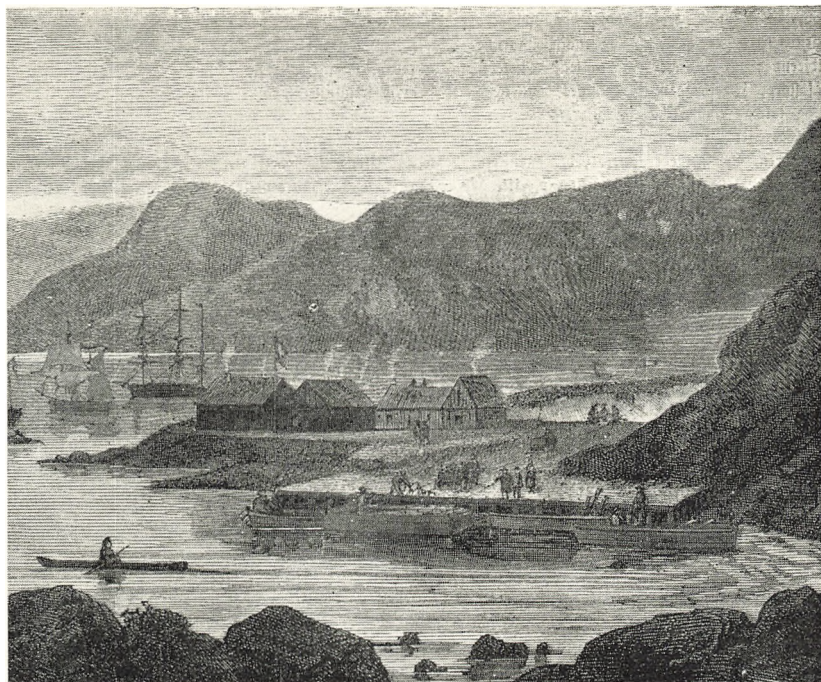
I de fire aar, *Peary* havde været borte fra Kap York, havde polareskimoerne ikke været overladt til sig selv. 1902-04 havde »Den literære Grønlandsekspedition«, med *Mylius-Erichsen*, *Knud Rasmussen*, *Harald Moltke* og den grønlandske kateket *Jørgen Brønlund* som deltagere, knyttet forbindelsen mellem Vestgrønland og Kap York tværs over Melvillebugten; men først 1910, efter at *Peary* endelig havde forladt Kap York efter gjort gerning, oprettede *Knud Rasmussen* stationen *Thule*.

Med disse ekspeditioner var kendskabet til Grønland blevet udvidet betydeligt. Men ogsaa vores viden om de allerede koloniserede omraader blev uddybet. Oprettelsen af »Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland« 1878 blev af omvæltende og vidtrækkende betydning for denne forskning. Især blev »Kommissionen« en virksom støtte for dansk videnskab. Talrige ekspeditioner har fundet økonomisk hjælp og sagkyndig bistand hos den. Fra begyndelsen udgav den »Meddelelser om Grønland«, der aar for aar vokser bind for bind til en imponerende række af videnskabelige værker om Grønland. Her rummes al den dybere viden om

landet, der stadig er genstand for videnskabens interesse. Fra *Giesecke* frem til denne kommission fører et spring. Dengang havde man udtrykt beklagelsen af den manglende geologiske undersøgelse af Grønland, og som en begyndelse havde man udsendt *Giesecke*. Nu var der mulighed for at fortsætte og blotlægge den grønlandske jordbunds mulige rigdomskilder.

Giesecke's geologiske fund havde — omend lang tid efter — faaet praktisk betydning. Kemikeren *Julius Thomsen* fandt ud af, at kryolitten kunde anvendes til sodafabrikationen, og af resterne kunde der fremstilles en lerart, der bruges i farverierne. *Rink* skrev i 1857 ret pessimistisk om betydningen heraf og nævner ogsaa kryolittens anvendelse ved fremstillingen af aluminium, som han ikke tillægger særlig betydning. 1859 aabnede *Julius Thomsen* imidlertid sammen med nogle medinteressenter fabrikken »Øresund«, som fik koncession paa minen ved Ivigtut i fem aar. Om selve gruben skrev *Rink*, at den kun kunde yde raamaterialer til en enkelt fabrik i faa aar; for man kunde ikke grave ret meget i dybden, før søvandet vilde trænge ind. Han regnede ikke med moderne ingeniørstilde. Udvingingen var begyndt og fortsatte. 1864 blev »Kryolith-Mine- og Handelsselskabet« dannet. Dette fik saa koncessionen paa minedriften til 1884, da den fornyedes atter paa tyve aar og det samme i 1904. Aarligt betaltes der til den danske stat afgift af produktionen. 1870 dalede prisen paa soda, og man søgte derfor ny anvendelse for kryolitten til fremstilling af emalje, det matte mælkeglas (til lampekupler f. eks.) og samtidig steg fabrikationen af aluminium og dermed igen efterspørgslen efter kryolit. Udslibningen af kryolit voksede derfor igenem aarene, og der saas ingen tendens til, at minen vilde blive udtømt med det første. Fra 1866 aftog et amerikansk selskab en del af produktionen.

Lige fra begyndelsen var bruddet ved Ivigtut afsondret fra det øvrige Grønland; arbejdskraften bestod af danske faglærte og ufaglærte arbejdere; ledelsen laa hos funktionærer, der havde forskellig specialuddannelse. Med *Arsuk* havde man en forholdsvis livlig forbindelse, der ikke altid var til gavn for den grønlandske befolkning, ellers var adgangen til Grønland lukket. Ved selve bruddet havde direktoratet en kontrollør, der skulde paase, at der ikke skete noget brud paa koncessionen, og at der blev indskibet det kvantum, der stod paa papirerne, saa staten ikke blev snydt.

Iviglut kryolitbrud 1862 (Udsnit af samtidigt træsnit i Grønlands styrelses eje).

Ved aarhundredskiftet laa saaledes denne store ø med muligheder af mangfoldig art. Der var kræfter i landet selv og i Danmark, der mente, at disse muligheder ikke blev udnyttet. Det drejede sig nu ikke saa meget om mineraler, og hvad ellers grunden kunde yde, men derimod om selve befolkningen. Og det blev til kritik af ledelsen. Det indtryk, man faar af udviklingen efter 1882 er, at man, som allerede skildret, var kommet ind i et dødvande. Det samme indtryk havde de folk, der begyndte deres gerning i landet ved det nye aarhundredes begyndelse. Deres misfornøjelse rettede sig først imod forstanderskaberne i særdeleshed, men voksede efterhaanden og ret hurtigt til en kritik af hele ordningen af styret i Grønland.

Forstanderskaberne var efterhaanden stivnet i en alt dræbende form. Repartitionen var jo grønlænderne alene om at tilrettelægge; og da den var den vigtigste opgave, forstanderskaberne efter ændringerne havde at løse, blev der jo ikke meget tilovers til samforhandlinger med de danske. Dermed var der skabt en splittelse mellem de

to grupper i forstanderskabet, grønlænderne og de danske, og det havde jo netop været meningen at udvikle et samarbejde gennem forhandling mellem de to parter til udvikling af grønlænderne i politisk henseende og henimod større samfundsmæssig forstaaelse, men ogsaa en styrkelse af baandet mellem de to befolkninger. Resultatet blev, som *Mathias Storch* i sin grønlandske roman »En Grønlanders Drøm« (»singnatugak«) med bidende haan og litterær overdriivelse skildrer det, en jødeskole, hvor alle talte i munden paa hinanden af bare generthed og de danske derefter skar igennem ved at snakke lidt sammen, hvorpaa mødet blev hævet og intet ud over repartitionen var blevet gennemført eller drøftet, og forstanderne vendte hjem til deres respektive pladser uden at have faaet fremført noget af det, deres bopladsfæller havde ønsket. Slet saa galt var det vel almindeligvis ikke; men sikkert er det, at al forhandling mere eller mindre var dødsdømt. Som en selvfølgelig konsekvens af disse forhold udviklede der sig endog et modsætningsforhold mellem de to befolkningsgrupper ogsaa uden for forstanderskaberne; det kom til udtryk især hos den mere oplyste del af den grønlandske befolkning. Dertil maa vi saa lægge den evige modsætning mellem missionen og handlen. Den var desværre ikke blevet mindre med aarene, selvom den havde skiftet karakter i nogen grad og ikke mere fik saa grove, haandgribelige udtryk som forhen; aarhundredet havde poleret de danske. Desværre maa det siges, at modsætningen ofte traadte skarpest frem, naar missionen tog grønlændernes parti, hvilket imidlertid ikke maa opfattes saadan, at der overhovedet ikke var nogen inden for handlen, der indtog det samme standpunkt; man skal ikke skære alle over een kam, men som helhed gælder det sagte. Det forhold kan imidlertid nemt forklares og forstaaes, naar man tager i betragtning, at handlen til daglig ofte kom og maatte komme i større eller mindre stridigheder med grønlænderne ved indhandling, i butikken og under arbejdet, hvorsomhelst det nu kunde foregaa. Der vil altid være en vis modsætning mellem al handel og det publikum, der er afhængig af den, det ligger i selve sagens natur. Naar dertil kommer, at handlen i Grønland ogsaa er administration, der baade maa udstede behagelige og især ubehagelige bestemmelser og ordrer, bliver forholdet tydeligere. Altsammen kunde det virke irriterende paa begge parter. Handlen stod i et altid krævende forhold til den grønlandske befolkning, hvorimod missionen altid stod i et givende. Kritikken fra

grønlænderne i almindelighed, retfærdig og uretfærdig, maatte derfor rette sig mest mod handlen.

Vi har før draget parallellen mellem dødvandet i Grønland og den politisk døde tid i Danmark. 90'erne havde bragt nogen ændring heri for Danmarks vedkommende; men først paa den anden side af aarhundredskiftet kom det danske statsskib flot af de mudrede banker og stævnedes ud paa de fritlegende vover. 1901 blev det første venstreministerium, ministeriet *Deuntzer*, dannet, systemskiftet, hvortil der af vide kredse i Danmark var knyttet saa store forventninger.

Den høje luft, der i de aar herskede i Danmark, og den bølge af forhaabninger om en lys, fribaaren fremtid, der skyllede ind over alle danske sind, satte ogsaa sit præg paa de danske, der havde deres gerning i Grønland. Det blev i Godthaab, at denne stemning gav sig udslag. Og de mænd, der bar den i sig, var *C. W. Schultz-Lorentzen*, der var seminarieforsøger og førsteprest fra 1901, og distriktslægen *Gustav Koppel*, siden 1902 ansat ved Godthaab. De saa, at der maatte blæses nyt liv i forstanderskaberne, der under den daværende ordning, som vi har set det, ingen udviklingsmuligheder havde. Det opdragende moment var skudt til side. Dette vilde de genskabe ved at øge forstanderskabernes myndighed og selvstændighed gennem at lægge mere ansvar ind i arbejdet. Under det, ofte rigtige, pædagogiske princip, at individet vokser med opgaven og ansvaret, skulde grønslænderne udvikles — ganske i *Rink's* aand. Men endvidere skulde muligheden for samarbejdet mellem de danske og grønslænderne i forstanderskaberne og dermed i stedse større kredse ud i samfundslivet genskabes og understøttes. 1904 forandrede Godthaab forstanderskab, paa initiativ af de to, egenmægtigt sin forretningsgang, og efter forslag af *Koppel* sendte man et cirkulære til samtlige forstanderskaber i landet. Man mente, at hvis en revision af bestemmelserne skulde komme til at foreligge, vilde det være formaalstjenligt om samtlige forstanderskaber havde taget stilling til alle tænkelige problemer i den forbindelse i forvejen. 1905 fulgte Egedesmindes embedsmænd eksemplet og sendte et spørgeskema over alle de brændende problemer til alle tjenestemænd i Nordgrønland.

Det gærede i landet, og direktoratet maatte reagere. 1902 var *Carl Ryberg* blevet direktør; han havde været inspektør fra 1884 i Godthaab, og havde med trofast embedsmandssind loyalt, men ikke videre vidtspændende, udført sin gerning. Saaledes var han ogsaa

som direktør. Under den spændte situation havde han allerede i 1903 meddelt ministeren, at der maatte ske en revision af forstanderskabene. Begivenhederne i Godthaab forstanderskab og *Koppel's* cirkulære og udtalelser i forbindelse hermed bevirkede, at direktoratet forespurgte, hvad meningen var.

Der var stukket ild paa de brændbare stoffer, og flammerne begyndte at slikke op om fortidens faldefærdige bygning.

1905-1945

DER BLEV KASTET VED PAA BAALET. I Juni 1905 søgte direktoratet at finde en vej frem ved et ændringsforslag til bestemmelserne om forstanderskaberne; men dette forslag gav kun modstanderne ny lejlighed til angreb. Og kampen blev ikke holdt inden for Grønland og grønlandske kredse alene, men greb om sig og gav genlyd i den danske offentlighed.

I rigsdagen var loven om kirke- og skolevæsenet til debat. Den blev vedtaget og gjaldt fra 1. April 1905. Det er en milepæl i Grønlands historie; for dermed var det fastslaaet, at rigsdagens medvirken i grønlandske anliggender var en selvfølge. Direktoratets og indenrigsministeriets selvherskerdømme havde faaet et grundskud. Dette følte som en sejr for oppositionen, idet *Schultz-Lorentzen* havde haft stor indflydelse paa lovens affattelse. Dens betydning for kirke og skole skal vi vende tilbage til senere.

Fra Grønland vendte *Mylius-Erichsen* rystende af retfærdig harme hjem og holdt i Maj 1905 et foredrag, hvor han rettede sin flammende vrede og lammende kritik mod styret i Grønland. Som det kunde ventes, laa der i dette et sensationelt avisstof, som pressen greb; snebolden, der engang var begyndt at rulle, trillede videre og voksede sig større. Offentligheden i Danmark blev draget med ind i striden, og som en naturlig konsekvens heraf blev den ført ind i rigsdagen, hvor der blev rettet grove beskyldninger mod direktøren for den grønlandske handel, *Carl Ryberg*. Han tog den eneste, naturlige forholdsregel, en embedsmand kan tage, og krævede retslig undersøgelse angaaende sin embedsførelse. Han blev fuldstændigt frikendt for de beskyldninger, der var rettet imod ham. Men dermed var selve diskussionen om styret af Grønland ikke ophørt.

I det sidste aarti af det 19. aarh. og i begyndelsen af det 20. var

der blevet og blev der stadig i Danmark ryddet op i mange ting. Nu stod Grønland for tur, og hele den skarpe debat maa ses som et resultat af den mangel paa foretagsomhed, der havde kendetegnet administrationen og handlen siden *Rink's* afsked.

1906 blev der i Marts holdt et stort møde i København, hvor adskillige prominente personer i forbindelse med Grønland var tilstede. Her udviklede *Schultz-Lorentzen* sit standpunkt til Grønlands styrelse og sine meninger om, hvad der burde laves om. Det, han væsentligst rettede sin kritik mod, var sammenblandingen af handel og administration, som han mente aldrig nogensinde kunde bringe Grønlands befolkning ind i en virkelig fremadskridende udvikling, men kun underbygge vi-alene-vide-politikken, der hidtil var blevet fulgt. Inspektørerne, der baade var handlens og administrationens øverste embedsmænd i selve landet, kunde ikke være uvildige som overinstans for forstanderskaberne. I korte træk skitserede han, kraftigt og dristigt, hvordan han tænkte sig adskillelsen af administration og handel og ordningen af det fremtidige styre.

Atter var sagen genstand for pressedebat, og kredsen af grønlandsinteresserede følte trang til at skabe et forum, hvor alt, hvad der vedkom Grønland og det grønlandske folks ve og vel, kunde komme til diskussion. »Det grønlandske Selskab« blev stiftet 1906. Igennem aarene er dette selskab vokset i betydning og har fastslaaet sin stilling som et vigtigt led i arbejdet for Grønlands fremtid. Dets aarskrift har rummet talrige artikler, der har belyst grønlandske problemer fra sagkyndig side. Videnskabelige nyheder fra Grønland er blevet anskueliggjort første gang for dette selskabs interesserede medlemmer.

Af større betydning i begivenhedernes vilde løb var dog, at der i 1906 blev nedsat en kommission, der bestod af otte medlemmer, hvoraf kun den ene, direktør *Ryberg*, havde personligt kendskab til landet. Fem af medlemmerne var handelskyndige, men havde ikke haft noget med Grønland at gøre før. Det var med vilje, at man sammensatte kommissionen saadan; paa den maade mente man, at man fik den mest uvildige og ærlige kritik. Den udeblev heller ikke og gik haardt frem mod de hidtil gældende handelsprincipper. Indhandlings-takstens for længere perioder fastsatte priser, produktionen af sæltran og de forældede og altfor uøkonomiske metoder, der anvendtes ved salget af de hjemførte, grønlandske produkter, samt besejlingens

kostbarhed — alt dette var genstand for behandling og kritik, og det væsentligste resultat af arbejdet blev, at kommissionen anbefalede adskillelse af administration og handel i stærk mistillid til, at embedsmænd i realiteten forstod sig paa handel.

Indenrigsministeren, *Sigurd Berg*, følte sig i denne tid som afgørende myndighed i ting, som han ikke kunde have dybt nok kendskab til. Han besluttede derfor at foretage en rejse til Grønland for ved selvsyn og selvoplevelse at gøre sig bekendt med landet, saavidt det kunde gøres paa en sommerrejse. 1907 besøgte han som den første minister Grønland. Han talte med embedsmændene, saa paa forholdene og frem for alt holdt han paa 20 pladser møder med forstanderskaberne, alene dansker, hjulpet sprogligt af to tolke.

Under sin rejse talte han naturligvis ogsaa længe og indgaaende med Nordgrønlands inspektør *Jens Daugaard-Jensen*. Denne havde paa nærmeste hold fulgt, hvor det bar hen, — at striden om forstanderskaberne voksede og voksede, og at man søgte at blæse nyt liv i de gamle former, spildte tiden dermed i stedet for at skære igennem og finde paa noget helt nyt. I modsætning til den noget stejlere inspektør i Sydgrønland havde han paa sin egen stille maade tænkt sagen igennem fra grunden, og ud af denne kritiske ransagning voksede ideen til den nye administrationsordning. November 1905 havde han indsendt sit memorandum til direktoratet, hvori han drøftede alle de brændende spørgsmål. Og som resultat af denne drøftelse fremførte han sin plan, om at ophæve forstanderskaberne og tage skridtet henimod mere moderne forhold ved at oprette kommuneraad og for hver landsdel et landsraad.

Allerede før den grønlandske opposition, repræsenteret af *Schultz-Lorentzen*, havde fremlagt sine planer, var den saaledes blevet overfløjet af en af de inspektører, der havde været genstand for oppositionens særlige kritik. *Ryberg* var imidlertid ikke begejstret for *Daugaard-Jensens* idé; men indenrigsminister *Berg* blev vundet for den og senere ogsaa direktøren, omend modstræbende. 1906-kommissionens betænkning og *Daugaard-Jensens* ideer blev samarbejdet, og styrelsesloven af 1908 blev resultatet.

Loven opstiller skarpt adskillelsen mellem »Styrelsen« og »Den kongelige grønlandske Handel«. Chefen for handlen sidestilledes med den administrerende direktør. Under handelschefen skulde købet af varer til kolonierne og salget af de grønlandske produkter straks

sortere. Senere skulde butikssalget ved kolonierne og indhandlingen samt besejlingen lægges ind under handlen. Ministeriet skulde ordne de nærmere bestemmelser om magtfordelingen. Dette reglement kom først i 1911 og klargør tilfulde, hvilket pulsspil ordningen afstedkom.

Loven indeholdt hovedreglerne for landets administration og inddeling, som ordningen i hovedsagen er den dag idag. Alle sager undtagen kirke- og skolevæsnets hørte under indenrigsministeriet. Landet deltes i to landsdele med Nordre Strømfjord som grænse. Hver landsdel inddeltes i distrikter og de igen i kommuner. Direktøren for administrationen skulde have sæde i København, men pligt til at foretage tilsynsrejser til kolonierne. Hver landsdel skulde have sin inspektør, som beholdt den inspicerende myndighed over for handlen i selve landet. Koloniernes embedsmænd var paa een gang undergivet den administrerende direktør og chefen for handlen.

Kommuneraadene, der efter anordningen 1910 mindst skulde bestaa af 3 medlemmer, skulde efter nærmere i anordningen fastsatte regler administrere kommunekassen og deraf udrede hjælp til trængende, sygehjælp, yde støtte til oplæring af de unge i praktisk erhverv og til formaal, som kunde gavne kommunens beboere. Resten af aarets kassebeholdning skulde repareres. Endvidere skulde de oprettholde ordnen i kommunen og til fremme heraf fastsætte kommunale vedtægter.

I hver landsdel skulde der oprettes eet eller flere landsraad, hvis medlemmer skulde vælges af kommuneraadene. Landsraadenes virksomhed skulde omfatte drøftelse af fællesanliggender, der var sat paa dagsordnen enten af medlemmerne selv eller paa regeringens initiativ. De skulde endvidere medvirke ved anvendelsen af fælleskassernes midler, og de skulde gøre indstillinger angaaende, hvad der skulde foranstalles for fællesfondets regning. Inspektørerne skulde sammenkalde raadene og lede forhandlingerne uden stemmeret.

Der oprettedes tre arter af »kasser«. 1. Kommunekasserne, 2. Fælleskasserne. 3. Grønlands Fællesfond. Indtægterne fremkom ved, at en femtedel af værdien af de i kommunerne hvert aar indhandlede, monopoliserede grønlandske produkter, der hjemsendtes, blev indbetalt af handlen paa grønlændernes vegne. To tredjedele af beløbet gik i kommunekassen; resten fordeltes med to tredjedele til landsdelens fælleskasse og een tredjedel til fællesfondet. Endvidere skulde

administrationen, handlen og kirke- og skolevæsnet svare 2 % i aarlig afgift af alle lønninger, der udbetaltes til de forskellige institutioners grønlandske funktionærer. Denne sum skulde fordeles til de forskellige kasser paa samme maade som for indhandlingsafgiften. Kassernes midler forrentedes med 4 % om aaret.

Retsplejen blev ordnet saaledes, at kommuneraadene afgjorde alle borgerlige retstrætter derunder arv og skifte inden for kommunen over for de personer, der stod under grønlandsk ret. Strafferetsplejen forvaltedes af blandede domstole under inspektørens ledelse. Begrebet personer under grønlandsk ret, der ved denne ordning for første gang klart tages i anvendelse, blev nærmere defineret.

1909 var det blevet overdraget *Knud Rasmussen* at rejse langs Vestgrønlands kyst og forklare de nye bestemmelser; men først aaret efter kom de nærmere anordninger, og 1911 traadte de første kommuneraad og landsraad sammen. Begyndelsen var usikker — naturligvis —; men stemningen over for det nye, der var skabt, var god — denne gang ogsaa hos de fleste af embedsmændene.

Oppositionen fra 1902 med *Schultz-Lorentzen* i spidsen fortsatte imidlertid debatten, og atter blussede en pressefejde om Grønland op. En hidsig diskussion i rigsdagen med tilhørende pressekampagne, og hele postyret fik afløb i et nyt lovforslag om styret af Grønland. Adskillelsen af handel og administration havde tilsyneladende vist sig uigennemførlig i praksis. Det var blevet et sammensurium, hvor ordre gik mod ordre, og skrivelsernes antal hobedes op i usandsynlig høje bunker. 1912 blev det nye lovforslag vedtaget og hele kampen dermed blæst af. Ledelsen af handlen og administrationen blev lagt i hænderne paa een direktør med en handelschef, som var direktøren undergivet. Og til den ledende post var *Daugaard-Jensen* selvskreven.

Loven af 1912 var egentlig kun en ændring af loven 1908 paa det ovenfor nævnte punkt. 1908-loven forudsatte en revision ti aar efter afholdelsen af de første valg til landsraadene. I 1920 blev der derfor nedsat et udvalg, der skulde drøfte, hvordan loven havde virket i de forløbne aar. De fleste af kampaarenes personligheder fik sæde deri; alle interesser var sagkyndigt repræsenteret. Ogsaa grønlænderne blev for første gang taget med paa raad; tre af landets bedste mænd, viceprovst *Mathias Storch*, førstepræst *Karl Chemnitz* og udstedsbestyrer *David Olsen*, var medlemmer af udvalget, der ialt bestod af

24 deltagere. Man skulde paa forhaand tro, at et saa stort udvalg vilde arbejde tungt; men tværtimod fik forhandlingerne et lykkeligt forløb, selvom meningerne ofte stod skarpt over for hinanden.

Den store kommission eller Kommissionen af 1921, som udvalget tit benævnes, blev i sin betænkning staaende paa 1908- og 1912-lovenes grund. Landsraad og kommuneraad havde i de ti aar virket til-fredsstillende. Oppositionen fra kampaarene kom igen frem med adskillelsen af administration og handel; men kommissionen som helhed kunde ikke gaa med dertil. De principper og de ændringer, som fremkom i betænkningen, blev bestemmende for det lovforslag, der blev bragt frem i rigsdagen 1921, hvor det gik i udvalg.

Dette udvalg af lutter politikere vilde gerne ved selvsyn sikre sig et indtryk af forholdene i Grønland og stillede derfor 1923 forslag om, at en rigsdagsdelegation skulde rejse til Grønland. Samme sommer foregik dette besøg.

Politisk krise i Danmark med nyvalg til rigsdagen satte det første ministerium *Stauning* i spidsen for landet. Paa samme tid kom rigsdagsudvalgets betænkning til at foreligge. 1924 blev lovforslaget med faa ændringer indbragt for rigsdagen og vedtoges i begge ting.

Den 18. April 1925 blev Grønlands nye grundlov stadfæstet af kongen. I den administrative inddeling gentager den i hovedsagen 1908-loven. Det ny, der skabtes var, at der mellem kommuneraadene og landsraadene blev indskudt en ny forsamling, sysselraadene. Man havde under 1908-loven beklaget, at der ikke var pustet nyt liv i *Rinks* tanke om samarbejdet mellem danske og grønlændere. Ordningen af 1908 forudsatte almindeligvis ikke danske som medlemmer af kommuneraad og landsraad. *Schultz-Lorentzen* havde været inde paa tanken om at indskyde en slags ændret forstanderskab imellem de to nye raad, og den store kommission havde optaget tanken i form af koloniraad. Nu knæsatte loven af 1925 ideen og inddelte landet i landsdele, sysler (almindeligvis de samme som kolonidistrikter) og kommuner. Hver landsdel har sin landsfoged, der i funktion svarer til de tidligere inspektører. Landsfogederne leder de to landsraad og er landsdelens øverste jurisdiktionelle og justitielle myndighed, første-instans-dommer og skifteforvalter for personer under dansk lov. I hvert syssel er udnævnt en sysselmand, der er en slags politimester og formand for sysselraadet i vedkommende distrikt, samt formand for sysselretten, der er en blandet domstol. Alle kom-

muneraadsformænd og landsraadsmedlemmer samt alle danske tjenestemænd, der har været to aar i landet, er medlemmer af sysselraadene, der drøfter sager inden for syslet. Kommuneraadene forblev i hovedsagen uændret. Af bemærkelsesværdigt nyt var det, at det danske element i landet nu fik valgret og valgbarhed til alle raad.

I stedet for tre blev der nu oprettet fire kasser, hvortil indtægterne fremkommer paa samme maade som før, ved 20 % afgift af de indhandlede, hjemsendte produkter og 2 % afgift af alle tjenestemænds og fastansattes lønninger. Fordelingen af indhandlingsafgiften foregaar saaledes, at summen opstilles kommunevis; halvdelen af hvert kommunalbeløb tilfalder kommunekassen, resten fordeles med 25 % til sysselkassen, 15 % til landskassen og 10 % til Grønlands fællesfond. 2 %-afgiften deles i to halvdele, hvoraf den ene gaar til fællesfondet og den anden fordeles efter reglerne for indhandlingsafgiften.

Arbejdsomraadet for de forskellige raad maatte naturligvis ændres. Kommuneraadet vedblev at bestyre kommunekassen og udrede hjælp og understøttelser deraf, at holde orden i kommunen og foretage forundersøgelser ved forseelser og forbrydelser. Men flere af kommuneraadets funktioner blev henlagt til sysselraadet. Dets opgave er at yde husbygningshjælp og -laan, erhvervshjælp og -laan, invalideunderstøttelser og fastsætte barnefædres alimentationsbidrag. Endvidere skal sysselraadet godkende nye vedtægter, som kommuneraadene forelægger, samt godkende repartitionslisterne. Sysselraadet fører gennem udvalg tilsyn med skole, kirkegaard, sundhedsforhold, og hvad sysselraadet iøvrigt selv finder, der bør føres tilsyn med. Det er en mangeartet virksomhed, sysselraadet har at varetage paa de ordinære foraarsmøder. Der kan ogsaa forespørgsler fra landsraadene blive behandlet og besvaret. Landsraadene selv har i alt væsentligt beholdt den funktion, som 1908-loven fastlagde. Større laan til erhververe, f. eks. faareavlslaan, bevilliges af dem.

Det vigtigste imidlertid ved styrelsesloven af 1925 var, at princippet om, at Grønland skulde hvile i sig selv i økonomisk forstand, blev fastslaaet. *Jonas Collins* ide blev til virkelighed et lille aarhundrede efter, at den var fremsat. Monopolet blev fastholdt efter 1782-instruksens og de talrige kommissioners princip; men det blev udtrykkeligt fremhævet, at dets ophævelse var formaalet. 1925-loven har endvidere den store betydning, at tilknytningen til Danmark efter den blev tættere end før. Der var gjort et stort skridt hen imod en

sidestilling med andre dele af det danske rige. Loven for kirke- og skolevæsnet, 1908- og 1925-lovene er det 20. aarh.s politiske baand mellem Grønland og Danmark, — baand, der styrker de talrige traade, der iøvrigt forbinder det lille rige mod øst med verdens største ø. Og disse love er udtryk for den aand, der fra *Egederne* over instruksens af 1782 og *Rink* til nu gang paa gang er brudt igenem og i stedse stigende grad har hersket i ledelsen af Grønland. I modsætning til, hvad der gælder andre samfund, faar lovgivning for Grønland en særlig karakter. I andre samfund vil lovgivningen altid beskæftige sig med og give regler for forhold, der enten allerede er opstaaet eller er ved at opstaa. Lovgivningen for Grønland faar altid en mere nyskabende karakter, et stærkt fremadskridende præg, fordi den er langt mere folkepædagogisk betonet. I Grønland skal lovgivningen skubbe paa udviklingen, i andre samfund skubber udviklingen paa lovgivningen — almindeligvis.

Loven af 1925 gav Grønlands udvikling et mægtigt skub fremad, og i de aar, den har været gældende, har folket oplevet en fremgang som aldrig før. Andre faktorer har naturligvis haft direkte indflydelse herpaa; men styrelsesloven af 1925 har gjort det muligt, at disse faktorer har kunnet komme til at virke.

Fra 1905 til 1939 steg befolkningen i Vestgrønland fra 11959 til 17007. Befolkningen i Østgrønland steg fra 501 i 1905 til 969 ved periodens slutning, men havde dog i 1935 været oppe paa 1016, altsaa oplevet en fordobling. For Vestgrønland (minus Thule) stiller den procentvise tilvækst i femtenaarsperioder sig saaledes:

Tidsrum	Befolkningstal	Tilvækst
1905-20	11959 — 13441	1482 = 12,38 %
1920-35	13441 — 16501	3060 = 22,77 %

Lægger man femtenaarsperioden som anført p. 113 fra 1925-40, faas en tilvækst paa 24,52 %, som bliver den største Grønland har oplevet. Skal man befolkningsmæssigt sammenligne denne periode med nogen anden, maa det blive tidsrummet 1825-55. Perioden 1905-39 starter paa linje med den foregaaende. Den procentvise tilvækst i de første femten aar er omtrent den samme som for tidsrummet 1885-1900. Fortsætter man tabellen fra p. 163 med befolkningstallet 1845-50 lig med 100, ser det saaledes ud:

1905-10 = 139

1925-30 = 168

1910-15 = 144

1930-35 = 183

1915-20 = 150

1935-40 = 191

1920-25 = 156

Siden det 19. aarh.s midte har den grønlandske befolkning paa vestkysten oplevet en fordobling. Stigningen i de ca. 90 aar begynder dog først ved 1890 for efter 1925 at tage stærk fart. Og dog var folketallet ikke større end, at epidemier, især heftigere influenzaer, kunde hæmme tilvæksten, ja ovenikøbet sætte folketallet tilbage. For Nordgrønland var dette tilfældet i 1911, 1916, 1935 og 1936, for Sydgrønlands vedkommende i 1919, 1921, 1932 og 1936. I Østgrønland gik folketallet tilbage 1914, 1925, 1936, 1937, 1938 — af samme aarsag som i Vestgrønland. Men der skulde kun et aar, højst to, til, at tallet atter var højere end de foregaaende aar.

To faktorer har været medvirkende til denne talmæssige stigning; for det første de bedre hygiejniske forhold, der dels skyldes det forbedrede sundhedsvæsen, dels adgangen til lempelige husbygningslaan, der har givet mulighed for bedre boliger, dels en langsomt — ganske vist sine steder meget langsomt — stigende forstaaelse af de mest elementære krav om huslig renlighed og personlig hygiejne. For det andet gik man endelig igang med at søge nye erhvervsmuligheder, og dette resulterede i oprettelsen af torskefiskeriet og faareavl, der gav grønlænderne stedse stigende indtægter, der forbedrede deres økonomiske tilstand som helhed; levofoden forhøjedes og dermed den sundhedsmæssige og kulturelle standard.

Sundhedsvæsnet havde i lang tid staaet paa standpunktet fra 1835. Der blev imidlertid 1851 oprettet et lægeembede i Julianehaab, hvor der dog fra 1838 havde været ydet lægehjælp af *Johannes Lytzen*, der tillige var assistent. Man kan jo sige sig selv, hvad læger med saa store distrikter kunde udrette. Manglen paa sygehuse var ogsaa meget følelig. 1856 blev det første egentlige sygehus bygget i Godthaab, og i løbet af aarhundredet fik de øvrige kolonier i Sydgrønland samt Arsuk brugelige, omend ikke imponerende store, sygehuse. Nordgrønland kom paa det omraade senere med. Efter 1905 udvidedes antallet af distriktslæger, og efterhaanden blev billedet, som det er nu med distriktslæge i næsten hver koloni. Loven af 1925 oprettede to kreds-lægeembeder, eet i hver landsdel. Kreds-lægernes

hverv er sammen med de respektive landsfogeder at danne en oversundhedskommission og føre et vist tilsyn med de sundhedsmæssige forhold i hver landsdel. Sygehusenes antal steg ogsaa saaledes, at nye, større og mere moderne indrette hospitaler blev bygget, det sidste og mest moderne bev paabegyndt og færdigbygget 1939-42 i Úmának. Elektriske anlæg til belysning, lysbade og røntgen begyndte ved periodens udløb langt om længe at blive installeret. Kravet om uddannede sygeplejersker blev stadig stærkere, og fra 1906 begyndte man at ansætte danske eksaminerede sygeplejersker, der dels styrer sygehusenes økonomi, dels fungerer som sygeplejersker og i de senere aar som en slags oversygeplejersker. Lægerne fik motorbaade, saa muligheden for at tilse distriktet oftere forbedredes, ligesom det blev nemmere at bringe de syge ind til sygehuset.

Overfor epidemier stod lægerne tidligere magtesløse. Dels ved den rivende udvikling, som lægevidenskaben selv fik, dels ved, at samfærdselsmidlerne i landet og forbindelsen med Danmark blev hurtigere, hvorved frisk medicin, vaccine og sera kunde bringes frem og straks komme i anvendelse, kom lægerne til at staa stærkere i kampen mod de forskellige farsoter. Lægernes vigtigste gerning blev dog at trænge tuberkulosen tilbage. Denne sygdom er en svøbe for Grønland, og aar efter aar tager den landets bedste kræfter og kræver en uhyggelig høst blandt de unge, der er landets fremtid. Med mere moderne hjælpemidler er lægerne naaet vidt, men har ikke kunnet begrænse sygdommen i saa høj grad, som det er lykkedes i andre lande. Mangel paa sanatorier, der stiller store økonomiske krav baade til den enkelte og til sundhedsvæsnen, og den — trods bedring — stadig for lidt gennemførte almenhygiejne spiller en rolle i denne kampf. Det sidste foraarsager ogsaa, at kønssygdomme, især gonorrhoea, som man for 30-40 aar siden var fri for, nu i alt for høj grad behersker lægens arbejde og nedsætter den almene sundheds og dermed folkets kraft. Men til bedømmelse af spørgsmaalet om almenhygiejnen maa man tage i betragtning, at hver draabe vand enten er smeltet is, der møjsommeligt er hentet paa slæder, eller vand baaret i spande og bøtter langvejsfra fra søer eller brønde, der ved vintertid tit fryser til. Husbygningen er heller ikke altid hensigtsmæssig.

Kampen mod tuberkulosen har faaet en særlig udvikling, hvor det drejer sig om sygdommens udbredelse blandt børn. Der er blevet gjort en del for børnenes sundhed i almindelighed. Skolerne giver

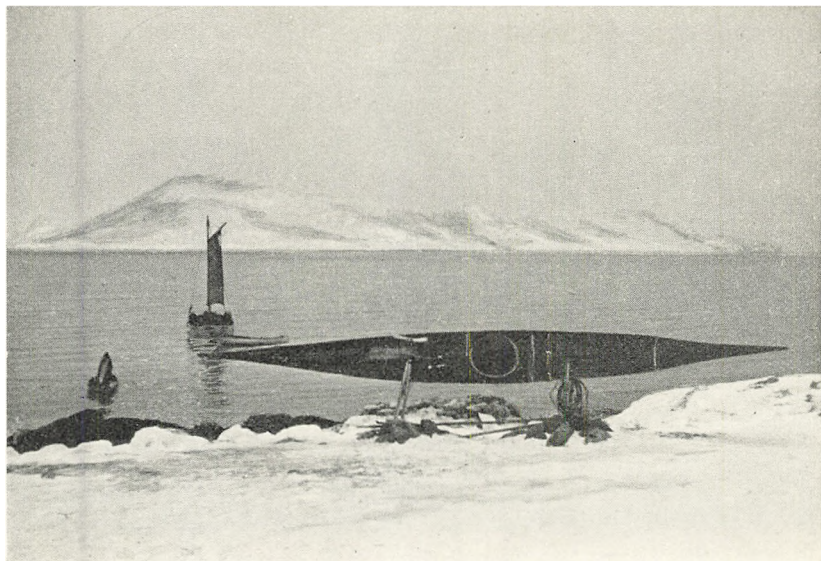

Distriktslægen vaccinerer i en udstedsskole.

f. eks. flere steder børneskoleeleverne levertran. Men over for tuberkulosen har det private initiativ sat kraftigt ind. Det var den radikale politiker og kirkeminister *Th. Poulsen*, der blev sjælen i det arbejde. 1924 blev »Foreningen til Hjælp for grønlandske Børn« stiftet, og to børnesanatorier blev rejst, eet i Sukkertoppen og eet i Umának; det tredje var planlagt i Julianehaab og laa parat til udsendelse, da Danmarks besættelse lukkede af for forbindelsen. Men ikke alene for disse syge børn har foreningen gjort et stort arbejde, ogsaa forældreløse børn tager den sig af og finder gode plejeforældre til dem.

For sundheden spiller tænderne en væsentlig rolle. Paa det omraade har det siden kolonisationens begyndelse set værre og værre ud. Tandbehandling er et forholdsvis moderne fænomen. Men sent er den dog naaet til Grønland. I de senere aar har der været udsendt tandlæger til landet, der har kunnet gøre det nødtørftigste til forbedring af sundhedstilstanden paa det omraade. Men kravet om faste tandlæger er stigende, og maa vel ogsaa opfyldes, hvis der skal gøres et rationelt arbejde, der virkelig kan betyde noget.

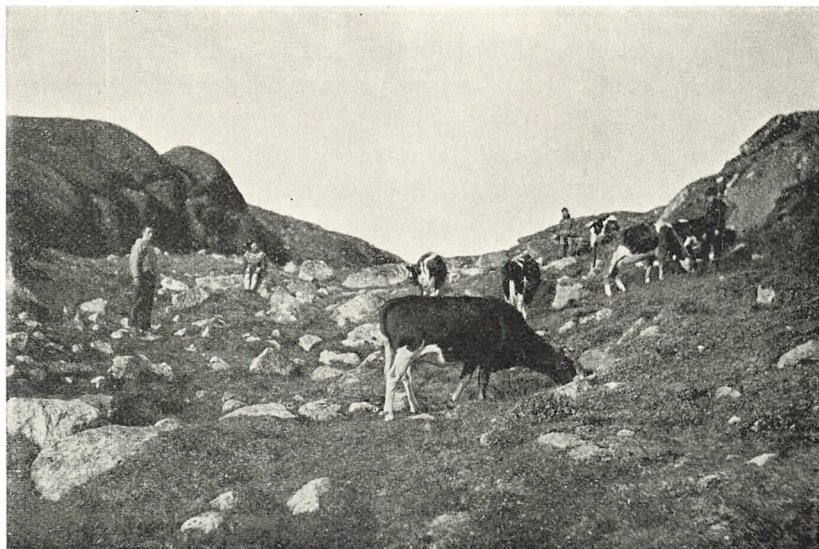
Som nævnt blev motorbaaden for lægen løsningen paa et problem, som længe havde beskæftiget ham, nemlig hvordan de fjernere liggende steder skulde kunne faa tilstrækkelig hjælp. Til løsning af

De tre mest brugte transportmidler: motorbaaden, prammen og kajakken.

dette spørgsmaal havde man i det 19. aarh. gjort forskellige forsøg. Jordemoderuddannelsen, der var det mest nærliggende, fortsatte man naturligvis med og udvidede den, og efterhaanden naaede man til, at alle kolonisteder og større pladser var forsynet med grønlandsk eller danmarksuddannet jordemoder. Antallet af dødsfald i barselseng sank som følge deraf saaledes, at dette problem ingen rolle spiller mere i Grønland. Uddannelsen fastlagdes, og nu oplærer ethvert sygehus egnede, unge piger til jordemødre, saa det nu er meget faa og smaa steder, der ikke har hjælp til barnefødsler. Jordemødrene forestaar ogsaa et lille haandapotek for, at den nødtørftigste hjælp kan ydes straks. Flere gange er der udgivet haandbøger til brug for dem eller de mennesker, der har medicinalforvaltningen.

Man havde ogsaa forsøgt at gaa en anden vej. Det var distriktslæge *Lindorf* i Godthaab, der havde undfanget ideen. 1855 foreslog han, at unge, opvakte grønlandere skulde uddannes som en slags hjælpelæger. Han begyndte selv saa smaat derpaa; men sundhedskollegiet i København vilde ikke gaa med til en videreførsel, og planen maatte skrinlægges. 1908 tog distriktslægen i Holsteinsborg sagen op. To unge grønlandere blev sendt til Danmark og gik i to

Køer ved Igaliko (fot. Krabbe; Nationalmuseet.)

aar paa Sundby Hospital. De lærte en del og viste praktisk dygtighed; men alligevel opgav man tanken, idet man ikke turde tage konsekvenserne. De to grønlændere blev sendt tilbage til Grønland, hvor de dog flere gange fik brug for deres viden og færdighed i tilfælde, hvor rigtig lægehjælp var umulig at faa fat i, og der heller ikke var nogen jordemoder, og hvor der krævedes hurtig handling. Den ene assisterede saaledes ved en fødsel i rum sø paa en motorbaadsrejse. Den efterfølgende tids udvikling inden for det grønlandske sundhedsvæsen gjorde imidlertid hele dette spørgsmål betydningsløst.

Lægevæsnets udbygning, undervisningen i sundhedslære paa de større skoler, uddannelsen af flere og flere jordemødre, bøger og artikler om hygiejne og lignende fremmede forstaaelsen af de hygiejniske krav — i relativ forstand, selv om der, som sagt, i mangt og meget og paa mange steder er meget tilbage at ønske og derfor stadig noget at arbejde for. Den sundhedsmæssige udviklings indflydelse paa den grønlandske befolknings vækst er kendelig. For syg og gammel, fattig og invalid er livet i Grønland blevet væsentligt lettere.

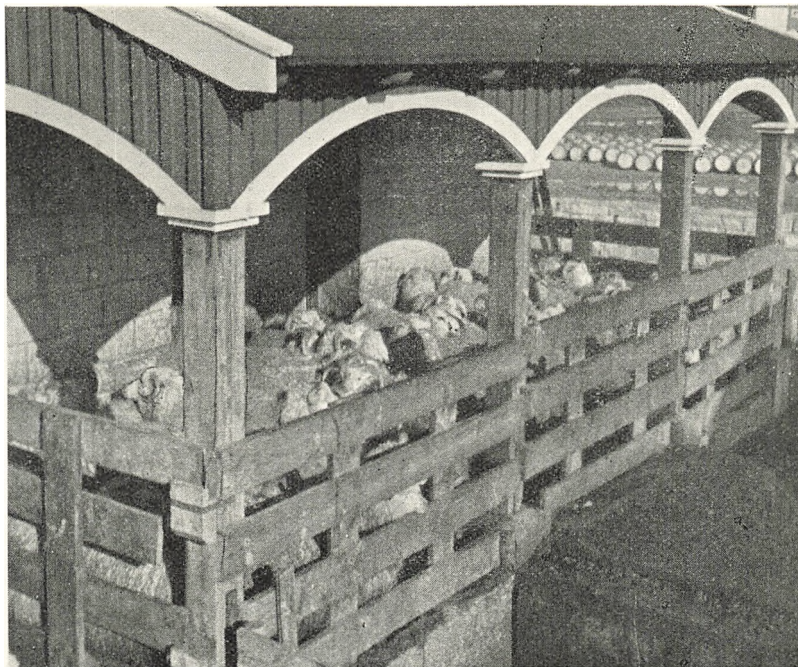
Hertil har den sociale forsorg efter 1925-loven været en stor

hjælp. Mulighederne for erhvervslaan og -hjælp, husbygningslaan og -hjælp, understøttelser til forældreløse, fattige og invalide har gjort forholdene lysere for dem, der trængte, men har som al forsorg haft sine skyggesider, idet megen selvforskyldt trang har kunnet leve under forsorgens vinger. Alt i verden er dobbeltsidigt. Men hellere lade en uværdig faa hjælp end at lade en, der virkelig har hjælp nødvendig, gaa tomhændet bort. *Rinks* sociale foranstaltninger og den moderne forsorg har ogsaa hævet grønlænderens humane syn paa menneskets værd i alle menneskelivets stadier. Kronen paa socialforsorgen blev i 1926 sat med alderdomsunderstøttelsesloven. Lovforslaget blev stillet paa initiativ af indenrigsminister *C. N. Hauge*, der paa en rejse i Vestgrønland 1925 selv havde sat sig ind i forholdene. Den store kommission havde været inde paa sagen, men nu blev spørgsmaalet løst uden for styrelsesloven af 1925. Den økonomiske side af sagen blev ogsaa holdt uden for det grønlandske budget saaledes, at det blev den danske statskasse, der betalte de udgifter, der var forbundet med lovens iværksættelse. Alderdomshjem paa kommunernes og syslernes bekostning er allerede rejst eller er planlagt.

Den sundhedsmæssige og sociale udvikling har saaledes været gunstig for befolkningen i Grønland, som den stort set har været det i det 20. aarh. i de fleste lande, trods arbejdsløsheden efter den første verdenskrig. Arbejdsløshedens samfundsskade kender Grønland ikke til. Der er nok at tage fat paa — meget mere nu end ved periodens begyndelse.

Stilstanden i produktionen og nedgangen i dens nettoværdi tvang efterhaanden, som nævnt, direktoratet til at foretage sig noget. Da man gik i gang med erhvervsforsøg til forbedring af situationen, havde ingen drømt om, at de nye erhverv, der opstod deraf, skulde faa en saa rivende udvikling og saa omvæltende betydning.

Siden *Anders Olsens* dage var faareavl og kohold saa smaat blevet fortsat ved Igaliko; men ogsaa ved Narssak, Lichtenau, Igdlorpait og Julianehaab holdtes der enkelte kreaturer. Grønlænderne anskaffede sig i begyndelsen af dette aarhundrede en del gæder og faar. Og 1906 tog direktoratet sagen op. Ved Frederiksdal blev der foranstaltet et faareavlsforsøg under ledelse af pastor *Jens Chemnitz*. Det gik overordentlig godt, og i 1915 blev der ved Julianehaab oprettet en faareavlsstation under dansk ledelse. Herfra udlaanes en startbestand af moderfaar, og de private faareavlernes produkter bli-

Faar ved faareavlsstationen i Julianehaab. (Jette Bang fot.)

ver indhandlet her. Paa stationen oplæres unge grønlandere til erhvervet. Faareavlsstationen er igennem aarene blevet stærkt udvidet; et slagteri er blevet bygget, hvor slagtingen af de indhandlede faar foregaar. Samtidig gøres der forsøg med avl af foder saaledes, at den bedst mulige kød- og uldproduktion kan forventes. Hele faareavlen har i disse sydlige distrikter haft en rivende udvikling, og stationen har haft kolossal betydning for dette nye erhvervs organisation. Der er skabt en hel lille bondestand af jordfaste, solidt velstaaende selvejere i dette Grønlands frugtbareste omraade. Antallet af faar er i stadig stigning. Følgende tal viser dette, idet de dækker baade faar og lam:

	1919	1942
Grønlanderes besætning	645 stk.	13982 stk.
Stationens	—	305 stk. 350 (normalt 500) stk.

Produktionen af slagtet kød er naturligvis steget i tilsvarende grad. En stor del deraf sælges i selve Grønland, resten hjemsendes

saltet; som eksportartikel har faarekødet dog ikke kunnet faa nogen særlig betydning. Af lokal betydning er det øvrige husdyrbrug, der er fortsat og udvidet gennem aarene, med køer, geder og heste. I forbindelse med husdyrholdet er havebrug i løbet af aarene udviklet. Lige fra kolonisationens begyndelse har haver været anlagt og dyrket af stedernes danske; men i denne periode fik grønlænderne efterhaanden øjnene op for, hvad gavn man kan have af en haves urter og rødder. Derfor er havebruget ved at udvikle sig især i Julianehaab distrikt. Men nordefter breder det sig ogsaa omend langsomt.

Faareavlen udvidede ogsaa sit omraade nordefter. I Frederikshaab distrikt findes nu flere faareavlere, og i Godthaab er der oprettet en faareavlsstation, der danner central for en saa smaat begyndende faareavlerstand, der bosætter sig i fjordenes græsrigge egne.

I forbindelse med husdyrbruget kan lige ræveavlen nævnes. Den drives alene for statens regning fra 1914 i stutтерier, hvoraf det største, der opdrætter blaaræve, ligger ved Godthaab. Det begyndte ude paa en ø i skærgaarden ud for kolonien, men flyttedes senere til Ny Herrnhut og udvidedes stadig. Ogsaa ved faareavlsstationen i Julianehaab er der stutteriavl af ræve, d. v. s. sølvræve og minker. Ogsaa enkelte grønlændere driver eller har forsøgt at drive lidt avl. Det kan imidlertid vistnok kun betale sig, naar den drives i større stil, og vil derfor i almindelighed være økonomisk uoverkommelig for grønlænderne.

For en stor del af Sydgrønlands befolkning kunde imidlertid faareavl ikke blive en hjælp i den økonomisk uheldige situation. Fangsten af sæler gik stadig nedad. Fortsætter vi tabellen p. 164 for hele Grønland med 1853-55 = 100, faar vi følgende procenttal indhandlede, hjemsendte sælskind pr. indbygger:

1905-10: 43	1925-30: 8,5
1910-15: 50	1930-35: 16
1915-20: 31	1935-40: 17,6
1920-25: 18	

Nedgangen laa naturligvis mest inden for Sydgrønland og maa ogsaa ses i forbindelse med udviklingen af de nye erhverv, der tog arbejdskraft væk fra fangererhvervet. Fra 1916 kan det siges, at Sydgrønland ophører med at give noget betydningsfuldt tilskud til eksporten af sælskind. Ogsaa produktionen af spæk gik ned fra at

repræsentere ca. halvdelen af den hjemsendte produktion til fjerdedelen eller mindre. Det er imidlertid ikke ensbetydende med, at sælfangsten ophørte i landsdelen; visse steder er den endnu et hovederhverv. Men det viser, at hovedparten af fangsten forbrugtes i selve landet. Nordgrønland oplevede ogsaa en nedgang, selvom en del skind eksporteredes til Sydgrønland. Indtil 1922 laa hjemsendelsen af sælskind paa 12-14000 stk., derefter faldt den 1922-26 til 10-12000 stk. for brat at dale i 1926-27 til 4700; i tidsrummet 1926-32 laa tallet mellem 4700 og 6200 stk., hvorefter der igen er en stigning til mellem 10000 og 13000 stk. Men samtidig maa det erindres, at befolkningen er blevet forøget. Produktionen af sælspæk i Nordgrønland til hjemsendelse sank ligeledes, fra 7824 tdr. i 1905 til 5277 tdr. i 1938, d. v. s. pr. indbygger i 1905: 1,41 td. og i 1938: 0,69 td. altsaa en nedgang paa ca. 50 %. Ialt var spækproduktionen pr. indbygger i hele Vestgrønland (\div Thule)

1905	1938	
1,12 td.	0,41 td.	= \div 63,39 %

Det gamle hovederhverv kom i det moderne Grønland ikke til at spille den rolle, det tidligere havde haft. Antallet af kajaker sank, og aar for aar svinder antallet af konebaade; skindtelte er en sjældenhed saavel i Sydgrønland som i Nordgrønland.

I stedet blafre nu almindelige sejldugs- eller lærredstelte af tagtypen for vinden, ja endog telte syet af melsække; og pramme, store robaade, større og mindre motorbaade stævner ud paa det stedse voksende fiskeri. Nedgangen i det gamle fangererhverv maa, som sagt, ogsaa ses i forbindelse med det tiltagende fiskeri, hvorved flere og flere kræfter optages. Fangerteknikken glemmes efterhaanden af størsteparten af befolkningen.

Med sælens aftagen tiltog forekomsten af torsk uden, at man i og for sig kan sætte de to fænomener i forbindelse med hinanden. Endnu de forsøg, som styrelsen ved hjælp af to færøkkuttere foretog i 1906, gav ikke noget løfte om fiskerimuligheder. Men der *maatte* søges erhvervsmuligheder i havet for det grønlandske folk. Derfor fortsattes undersøgelserne paa mere videnskabeligt grundlag. 1908-09 var den senere professor *Adolf S. Jensen* med briggen »Tjalfe« paa undersøgelsesrejse i grønlandske farvande. Af denne ekspedition kom der

Torskerensning. (Jette Bang fot.)

resultat, og grundlaget for det rationelle fiskeri i Grønland blev skabt. Det var især ved Fiskeræsset og i sundene ved Kap Farvel, at der dengang var torsk. 1911 blev der oprettet fiskerier, hvor man havde konstateret rigeligt med fisk. Fra 1917 bredte torsken sig mere og mere nordpaa, og oprettelsen af fiskerier fulgte trop. I de officielle statistikker optræder betegnelsen saltfisk først fra 1923; men forud gaar der en indhandling af torsk og klipfisk (tørfisk). Tager man alle disse tal for torskeindhandlingen i Grønland til hjemsendelse faas følgende tabel udregnet i kg pr. indb. (fra 1923 som kg saltfisk).

1914: 2,1 kg	1921: 11,6 kg	1928: 93,7 kg	1935: 152 kg
1915: 2,2 -	1922: 14 -	1929: 151,8 -	1936: 149 -
1916: 3,7 -	1923: 16,1 -	1930: 196,8 -	1937: 206,7 -
1917: 4,7 -	1924: 19,3 -	1931: 214,6 -	1938: 104 -
1918: 12,0 -	1925: 23,4 -	1932: 186,2 -	1939: 143,8 -
1919: 13,7 -	1926: 50,9 -	1933: 177,5 -	1940: 153,4 -
1920: 9,8 -	1927: 77,6 -	1934: 180,7 -	

Stakning af saltet torsk. (Jette Bang fot.)

Ved alle kolonier, udsteder og flere bopladser i Sydgrønland er der i periodens løb blevet oprettet indhandling af flækkede og afnakkede torsk. Salthuse er blevet bygget. Arbejde paa hav og i land har fiskeriet givet til mænd og kvinder — ja ogsaa til børnene. Fiskeren er fra en halvvejs foragtet person blevet til samfundets støtte i Sydgrønland og efterhaanden ogsaa i Nordgrønland. Som aarene gaar er torsken vandret nordligere og nordligere, ind i bugten og i de seneste somre er den naaet helt op til Úmának. Baadelag har dannet sig over hele landet til indkøb af motorbaade, der ogsaa er blevet anskaffet ved kommunens foranstaltning; adskillige driftige fiskere har tjent saa meget, at de har kunnet anskaffe sig motorbaade paa laan, som hurtigere eller langsommere er blevet tilbagebetalt, saa ejerne nu sidder kvit og frit og er i stand til at drive større fiskeri. Det eneste, der har kunnet standse indhandlingen, har været mangel paa salt, hvilket i normale tider sjældent har været tilfældet. Hvis ikke frosten forhindrede saltningen, kunde fiskeriet fortsætte

Beddingen og værftet ved Holsteinsborg, hvor motorbaade og skonnerter reparerer.

hele aaret rundt, nu maa det indskrænkes til at foregaa fra April til November, hvor fisken vel ogsaa er fedest.

Den rigelige forekomst af torsk synes ikke endnu at være i standsning; men da den sandsynligvis skyldes visse ændringer i de varme havstrømme, der i de sidste tyve aar er foregaaet, kan en ny ændring tilbage til de gamle forhold bringe en nedgang i fiskerimulighederne. Men de samme ændringer har bevirket, at hvidfisk og andre polarhavdyr er trukket nordpaa, og de kunde isaafald tænkes at ville vende tilbage.

Det øvrige fiskeri spiller ogsaa en rolle. Til hjemmeforbrug fiskes angmagsatter, der dog i visse dele af Sydgrønland ikke mere forekommer i saa stor mængde som i tidligere tider, hvorimod de i Nordgrønland stadig findes i rigelig mængde. De anvendes til menneskeføde og foder til slædehunde, ogsaa faareavlen har brug for fangsten som vinterfoder for dyrene. Rødfisken med dens faste, velmagende kød er en yndet spise; havkat, fjordtorsk og smaatorsk fiskes, spises eller tørres til vinterproviant. Skindet af havkat kunde dog en overgang indhandles. Til hjemmeforbrug spiller fangsten af havets pattedyr især fra Holsteinsborg og nordefter og i det sydligste Grønland

Rejer lægges i daaser paa henkogningsanstalten i Holsteinsborg. (Jette Bang fot.)

endnu en stor rolle. Fangst af sæl, men især af hvalros og hvidfisk giver et godt kødtilskud. Tænder og skind af hvalros kan give for-
tjeneste, ligeledes matakken fra hvidfisk. Hvaler er sjældne, selvom
hvalfangerbaaden, der drives for statens regning, nu og da kommer
ind med en hval. Privat hvalfangst foregaar ikke mere. For at fuld-
stændiggøre billedet af produktionen af fødemidler til hjemmefor-
bruget kan det nævnes, at jagten paa fugle til havs og paa land og
rensjagten spiller den allerstørste rolle. Fredningsbestemmelser, ved-
taget af landsraad og sysselraad under grønlændernes medvirken og
ofte paa deres eget initiativ, beskytter bestanden af jagtdyr mod rov-
drift. Linjen fra instruksen af 1782 er ogsaa paa dette punkt blevet
fortsat i moderne tider. Rævejagten for skindets skyld har betydning
som en god ekstrarfortjeneste for jægeren.

Med hensyn til eksporten har fiskeriet indtaget førstepladsen.
Eksport vil sige hjemsendelse til Danmark af produkter. Foruden tor-
sken spiller hellefiskene og helleflynderen en rolle i fiskeriet. Det er

nu især ved Jakobshavn (og Christianshaab), at hellefiskeriet drives. En overgang var det ogsaa betydeligt i Julianehaabs dybe fjerde. 1933 ophørte dette, fordi hellefisken forsvandt; men i stedet indfandt torsken sig i større mængde. Hellefisken bliver i saltet tilstand hjemsendt og solgt til rygning og sælges videre, tidligere under den noget ejendommelige betegnelse »Ishavslaks«.

Det var den førnævnte Tjalfeekspedition 1908-09, der konstaterede hellefiskens yngleforhold og vandringer i forbindelse hermed; dette muliggjorde et rationelt fiskeri. Ogsaa helleflynderens biologiske forhold undersøgte, og derved kunde ogsaa et systematisk fiskeri af denne store, kødrige fisk blive sat igang. Det var fiskeri paa aabent hav, hvortil motorbaad var nødvendig. Men det gav ogsaa god indtægt. I begyndelsen bugserede en statsejet motorbaad doryer ud til bankerne, hvor fiskeriet med langliner foregik. Senere, da grønlanderne selv anskaffede sig motorbaade, foregik fiskeriet fra dem. Det var især fra Kangâmiut og Holsteinsborg, at helleflynderfiskeriet blev drevet. 1924 anlagde styrelsen en konservesfabrik i Holsteinsborg, hvor helleflynderen blev henkogt og blev en vigtig eksportvare. Senere, da helleflynderen aftog paa grund af fremmede fiskefartøjers rovdrift, optog fabrikken henkogning af dybvandsrejer, der ogsaa viste sig at blive et fint produkt, der overgaar andre landes.

Endnu et par fiskearter spiller en rolle, nemlig haj, d. v. s. havkal, og laks. Hajlever og hajskind indhandles, og hajleveroljen raffineres paa styrelsens oljefabrik i København. Den blev oprettet i 1922 og optog hele udvindingen og raffineringen af tran fra baade hval- og sælspek, torske- og hajlever, der bliver hjemsendt saltet i fade. Hajfiskeriet regnes for saa vigtigt, at det grønlandske samfund deri muligvis kan faa et nyt, omend ikke saa indbringende erhverv, hvis torskefiskeriet skulde begynde at svigte. Foruden hajen har ogsaa laksen, eller rettere fjeldørreden, betydning, selvom det ikke er nogen særlig stor indtægtskilde at fiske den. Laksen saltes og hjemsendes og eksporteres videre til Sverige, mærkeligt nok.

Denne overgang fra fangst langs kyst, mellem øer og i fjerde til fiskeri, der dels foregaar i fjordene, dels ude paa det aabne hav, bragte det grønlandske samfund ind i en konflikt med verden derude. Den rigelige forekomst af torsk og helleflynder trak fiskere fra andre lande til de grønlandske farvande. Helleflynderfiskeriet paa bankerne blev ødelagt, fordi norske og engelske fiskeriforetagender i stor stil,

med dampere som moderskibe for talrige større og mindre fiskefartøjer, drev rovdrift, saa fiskebestanden gik ned. Samtidig havde engelske fiskeriselskaber, der drev torskefiskeri ved Færøerne med damptrawlere, ødelagt det fiskeri i de hjemlige farvande, som færingerne havde drevet og for en stor del levede af. Færingerne maatte derfor, som den svagere part i denne haarde konkurrence, søge andre steder hen. De stævnede i voksende tal til Davisstrædet, hvor damptrawling ikke kunde betale sig eller maaske slet ikke kan drives. Fiskeriundersøgelserne her havde vist, at der var rigeligt med torsk ikke alene i fjordene, men ogsaa paa bankerne. Færingerne søgte i deres skrøbelige fartøjer til de grønlandske farvande, tvunget af kampen for livet. Herved kom der inden for den danske stat et modsætningsforhold frem mellem færingernes krav paa den ene side og regeringens pligt til at beskytte grønlænderne paa den anden side.

Fattige er færingerne, ofte fattigere end det selv i Grønland er almindeligt. Derfor kunde den danske regering heller ikke sidde færingernes ønsker overhørig. De færingske fiskere vilde gerne have støttepunkter i land. De grønlandske landsraad blev i 1925 raadspurgt om sagen og gav deres tilslutning til, at en havn blev aabnet for færingerne, naar ikke yderligere krav vilde blive stillet. Ravns Storø (i Frederikshaabs distrikt) blev tilgængelig for de færingske fiskere, som kunde have større skibe der til at samle fangsten, saa rejsen hjem med fuldlastet fartøj flere gange kunde undgaas, og fiskeriet drives mere rationelt. Ravns Storø var dog utilfredsstillende, og 1927 blev Færingerhavnen (i Godthaab distrikt) aabnet. Efter at havnen i 1937 var blevet internationaliseret, blev den forsynet med de nødvendige bygninger, kontrollørbolig, sygehus o. s. v.

Kravene steg imidlertid med det voksende fiskeri. Det er ikke ufarligt at befinde sig paa det aabne hav i de færingske fiskerskibe; man søgte derfor adgang til de indenskærs farvande og fjordene; fra yderliggaaende side forlangte man direkte ret til bosættelse. Derved blev spørgsmaalet bragt ind i en skarpere konfliktsituation. Forsøgsvis blev Tovkussak (i Sukkertoppen distrikt) aabnet, men senere igen lukket. Talrige overgreb fandt sted fra færingernes side. De overholdt ikke bestemmelserne, søgte indenskærs, ja helt ind i fjordene, drev samkvem med den grønlandske befolkning, der heller ikke overholdt bestemmelserne og derved stillede sig selv svagere i striden. Færingerne brød de grønlandske fredningsbestemmelser, hvilket lands-

raadene bittert klagede over. Marinens inspektionsskibe indenskærs og udenskærs opbragte talrige færingerskibe paa forbudte omraader. De grønlandske domstole havde mange sager om samkvem mellem den grønlandske befolkning og færingerskibenes besætninger. I 1939 gik imidlertid konflikten i knude, saa regeringen saa sig tvunget til at skære igennem, og en lov blev vedtaget om foraaet. Færingerne fik 4 havne, Ravns Storø, Færingerhavn, Tovkussak og Færinger Nordhavn (i Egedesminde distrikt); desuden blev der givet tilladelse til, at de overalt maatte fiske og lægge til land langs de yderste skær. Loven krævede en hurtig gennemførelse, inden sommerens fiskeri begyndte, og landsraadene blev derfor ikke spurgt. Direktøren forelagde selv sagen paa sin rejse. Begge landsraad beklagede, at sagen var blevet afgjort uden, at de var blevet raadspurgt; men da loven var blevet stadfæstet kunde de kun tage kendsgerningen til følge og haabe det bedste. Dette var indtil 1939 det haardeste stød mod monopolet og landets aflukning.

Hele færingersagen maa imidlertid ikke ses ud fra et grønlandsk synspunkt alene, men skal betragtes som et dansk indenrigspolitisk spørgsmaal — i videste forstand indenrigspolitisk. Thi — hvor mærkeligt det end lyder — denne konflikt har vist, hvor tæt Grønland, Færøerne og Danmark i økonomisk forstand hænger sammen. Og som det altid er tilfældet, maa uundgaaelige modsætninger inden for et økonomisk sammenhængende omraade ordnes ved kompromis, saa et grundlag for alle kræfters virken kan skabes. Det er regeringens opgave at finde det, og saaledes maa færingerspørgsmaalet ses. I realiteten kommer det derfor snarere til at binde Grønland tættere sammen med det øvrige Danmark end at skille.

Ved forskellige lejligheder og paa forskellig vis er denne sammenknytning kommet stærkere frem. Ved 200-aars jubilæet oplevede Grønland en stor tid. Kong *Christian X* stævnedes til landet og betraadte Grønlands jord. Det blev et enestaaende og uforglemmeligt minde for dem, der oplevede det. Ved den særegne ligefremhed, som kongen frem for nogen evner at vise, vandt han alles hjerter i landet, og selv til de fjerneste pladser bredte hans ry sig saaledes, at der vel end ikke i Danmark findes større hengivenhed for ham end i Grønland. Kongeparret markerede deres besøg ved at skænke en stor sum, som var stillet til dets disposition, til et fond, der hvert aar udbetaler hjælp til ulykkeligt stillede grønlandske familier, belønninger

til grønlandere for udvist mod og dygtighed og præmier til grønlandere, der paa et eller andet sted har været foregangsmænd. I Godthaab rejstes en mindesten, der med kongeparrets initialer og datoen dagligt vidner om den betydningsfulde begivenhed i 1921.

200-aars jubilæet blev mere højtideligt end 100-aars jubilæet. Sjællands biskop og andre kirkelige repræsentanter samt embedsmænd, der havde med Grønland at gøre, deltog. Flagene vejede fra talrige flagstænger, og en festgudstjeneste samlede alle i mindet om *Hans Egede's* gerning. Kommissionen til de videnskabelige undersøgelser af Grønland udgav to store, tykke bind, Meddelelser om Grønland LX og LXI, hvori man opsummerede, hvad der i de 200 aar var blevet skabt i Grønland sammen med en beskrivelse af hele Øen i almindelighed og i særdeleshed distrikt for distrikt. Det var til afløsning af *Rink's* værk, der var blevet forældet. Ogsaa hans beskrivelse paa engelsk blev afløst af et stort, moderne værk i tre bind, der gav en bred, men dog temmelig populær beskrivelse af Grønland, natur, land, folk, historie og daværende økonomiske tilstand. Dette værk har bevirket, at kendskabet til Grønland og dansk virke i og for landet er blevet større i den store verden.

At den danske stat tog sig alt vedrørende Grønland nær, vidner adskilligt om. Rigsdagen nedsatte et permanent udvalg, hvor alle spørgsmaal vedrørende Grønland drøftes. Rejsen 1923 blev gentaget af en ny rigsdagsdelegation i 1931. Aaret før havde statsminister *Th. Stauning* selv besøgt landet. 1936 blev alt, hvad der vedkom styret af Grønland, lagt ind under statsministeriet saaledes, at regeringens chef havde den afgørende myndighed i alle sager, ogsaa kirke- og skolevæsnets. Saa vigtigt et led i det danske samfund ansaa man Grønland for at være.

Kritik kom der til orde, og angreb paa monopolet kom der til stadighed. Utilfredse elementer dannede en forening, som de gav navnet »Luk Grønland op!« Med en forbavsende mangel paa virkelighedssans har denne forening forsøgt paa at gøre Grønland til et land, der flyder med mælk og honning, har forlangt landet aabnet for bosættelse af danske. Paa den anden side har foreningen maaske ogsaa sat fingeren paa flere ømme punkter i den almindelige styrelse af Grønland.

For den danske offentlighed kom Grønland i perioden 1905-39 til at spille en stedse større rolle. Fra opfattelsen af Grønland som et

forvisningssted til at betragte det som et slags forjættet land fuldt af spændende æventyr og chancer for mandsdaad er der et vældigt spring. *Knud Rasmussen* var vel den, der mest bidrog til den nye opfattelse. Hans foredrag for rigsdagen 1924 om eskimoer andre steder i verden, hans berømmelige ekspeditioner, hans levende bøger og blændende, populære foredrag og sidst filmen »Palos Bruddefærd«, alt bidrog til at gøre Grønland populært i Danmark. Som den forbedrede skibsforbindelse knyttede Danmark og Grønland tættere sammen, saaledes skabte radioen baade som telegrafi og som radiofoni nye baand mellem de to samfund. Hver jul klang fra Danmark hilsnerne fra og til slægt og venner, baade grønlændere og danske. Den danske og den grønlandske juls toner sang i højttalerne. Se den fjerne, lukkede koloni kunde den almindelige dansker ikke. Men faa et billede af den kunde maaske lykkes. Det forsøgtes gennem udstillinger, der viste, hvad der fandtes, hvordan der saa ud, og hvordan der levedes og arbejdedes i Grønland. Ikke alene i Danmark blev der afholdt udstillinger, men ogsaa i udlandet. Og overalt var direktøren, *Daugaard-Jensen*, til sin død 1938 stadig medvirkende, og hans efterfølger *K. Oldendow* er fulgt i hans fodspor med en omfattende litterær og foredragsmæssig virksomhed. Fra dansk side voksede der en positiv følelse af tilknytning til Grønland frem, og den fandt i mangt og meget gensvar i Grønland.

Især kom dette til orde under den anden større konflikt, denne gang med udlandet.

Dette politiske sammenstød er saa tæt forbundet med udviklingen paa østkysten af Grønland, at en gennemgang i tidsmæssig rækkefølge her er nødvendig.

Vestkystens geografiske forhold var nu fra det nordvestligste punkt til Kap Farvel saa nogenlunde i hovedsagen kendt. Paa nordkysten manglede man endnu at berejse hele kyststrækningen. Men østkysten, fra Scoresbysund og nordefter var ukendt. Dette land kaldte paa ekspeditionsiveren.

1869-70 havde en tysk ekspedition i to skibe og under ledelse af *Koldewey* søgt ind til østkystens nordlige del. Det ene skib blev siddende i isen og skruet ned; men besætningen reddede sig paa en isflage og tog turen med strømmen ned langs kysten og naaede om sider rundt Kap Farvel og endelig i baadene til Frederiksdal. Den anden del af ekspeditionen naaede gennem isbæltet ind til kysten og

i slæde videre op til 77°. Derved blev Grønlands største fjordkompleks, Franz-Joseffjorden, opdaget og delvis undersøgt.

1906 landede »Danmarks-Ekspeditionen« under ledelse af *Mylius Erichsen* ved Kap Bismarck, udlagde depoter, og Marts 1907 startede den nordpaa. Paa færden opdagede de Nordostrundingen, hvilket gjorde vejen længere. Man delte sig i to hold. *J. P. Koch* skulde søge op til, hvor *Peary's* kortlægning begyndte, mens *Mylius Erichsen*, løjtnant *Høeg-Hagen* og *Jørgen Brønlund* skulde undersøge om Pearykanalen eksisterede eller ej. Deres opgave blev besværlig og langvarig, fordi de paa vejen opdagede og fulgte kysten af Danmarksfjorden. *Mylius Erichsens* hold lod vente længe paa sig, og døden indhentede det, før det fandt de udlagte depoter. Først 1908 fandt *Koch Brønlunds* lig og læste hans gribende, korte beretning om de sidste dage.

1909-12 gik Alabama-ekspeditionen under ledelse af *Ejnar Mikelsen* til Østgrønland for at finde *Mylius Erichsens* og *Høeg-Hagens* dagbøger. De blev ikke fundet, men i en vardeberetning opgav *Mylius Erichsen*, at Pearykanalen ikke eksisterede; først 1912 beviste *Knud Rasmussen* paa den 1. Thule-Ekspedition, at kanalen ikke fandtes. Dristige mænd havde fundet døden i den tavse kulde for, at vores viden om Grønland kunde blive udvidet.

Vejen gennem østkystens ismasser var nu definitivt blevet banet. Og efter ekspeditioner, der kun havde videnskabelige formaal, fulgte andre, for hvem udbyttet i økonomisk forstand var det vigtigste. Det blev især norske fangstfolk, der her gjorde sig gældende. Danmark, der havde overhøjheden over landomraadet, og som havde pligten til at beskytte det grønlandske folk ogsaa herovre, søgte at klare sagen uden at komme i konflikt med Norge.

Da Danmark i 1916 under verdenskrigens pres solgte de dansk-vestindiske øer til U. S. A., søgte den danske regering at faa U. S. A.'s stilling til en eventuel udvidelse af administrationen til østkysten at vide. U. S. A. erklærede ikke at ville modsætte sig denne. Da Norge i 1919 ønskede Spitsbergen (eller Svalbard) anerkendt som norsk omraade, benyttede Danmark lejligheden til at faa Norges stilling til Østgrønland at vide. Ved nogle samtaler mellem den norske udenrigsminister *Ihlen* og den danske gesandt i Oslo blev det udtrykkeligt sagt, at den daværende norske regering intet havde imod, at administrationen udvidedes i Østgrønland. I løbet af 1920 indhen-

tede Danmark lignende udtalelser fra en række andre stater. I 200-aaret for *Hans Egede's* landing kundgjorde saa Danmark, at det inddrog hele Grønland under monopolet og dermed lukkede landet.

Nu hævdede en ny norsk regering, at den ikke kunde anerkende Danmarks ret til at udstrække monopolet til hele øen. Der hævdede sig meget skarpe, norsk-nationale røster imod Danmark. 1923-24 førtes der en del forhandlinger mellem den norske og den danske regering. Norge bestred Danmarks suverænitet over hele Grønland og hævdede, at de omraader, hvor der ikke boede grønlændere, var ingenmandsland. Overfor dette maatte Danmark fastholde sin højhedsret over hele øen paa grundlag af kieler-traktaten 1814. Man naaede ikke til enighed, hvorimod der kom en ordning af de rent praktiske forhold: Norske statsborgere fik paa 20 aar ret til at drive fangst, bosætte sig, oprette radiostationer og gøre videnskabeligt arbejde i Østgrønland mellem 60 og 81 grader, bortset fra de omraader, hvor der var oprettet pladser med grønlandsk befolkning. Det er traktaten af 28. Juli 1924. Samme aar blev der givet danske og islandske samme ret. De søfarendes rettigheder langs hele Grønlands kyst blev fastslaaet i en kundgørelse for søfarende i havet omkring Grønland 1925.

Samme aar mente den danske regering, ud fra sit synspunkt paa Danmarks suverænitet over Østgrønland, sig berettiget til at yde England og Frankrig mestbegunstigelsesrettigheder paa østkysten. Men da det blev den norske regering bekendt, meddelte den de paa-gældende landes regeringer, at man ikke paa norsk side var vejet fra det standpunkt, man havde indtaget under de dansk-norske forhandlinger 1923-24, ikke anerkendte Danmarks suverænitet over Østgrønland og saaledes heller ikke Danmarks ret til at yde mestbegunstigelsesrettigheder. Dette fik dog ingen indflydelse paa traktaterne.

Angmagssaliks befolkning var steget i tal, og den fremmede fangstvirksomhed truede dens eksistens. Derfor besluttede man — vel for at sikre omraaderne, men ogsaa for at aflaste Angmagssalik for den voksende befolkning — at oprette en koloni ved Scoresbysund. Et antal angmagssalikkere flyttedes derop 1925, og kolonien blev anlagt. Dette skete paa opfordring af den nydannede Scoresbysundkomité, hvori *Ejnar Mikkelsen* var sjælen; det økonomiske grundlag tilvejebragtes delvis ved privat indsamling i Danmark, og man skænkede pladsen til staten mod, at den blev gjort til koloni, hvilket ikke er sket endnu. Midten af kyststrækningen var paa den vis sikret mod

fremmede overgreb. Befolkningstallet i Scoresbysund var i 1925: 83 og i 1939: 203; befolkningen synes at trives og befinde sig vel. Med stærke, smaa skibe blev østkysten besejlet og bragte forbindelsen med Danmark aarlig istand. Polarisens magt var brudt.

I tætte masser driver den sydoover, et eldorado for sælerne, der yngler paa isen. Muligheden for jagt er stor, og det benyttede norske fangstmænd sig af. Men derved truede de eksistensen for det sydligste Vestgrønlands befolkning. For at dansk virksomhed kunde udnytte de østgrønlandske fangstomraader, der ikke dannede basis for grønlændernes liv, og muligvis ogsaa som et modtræk mod de norske interesser, blev 1929 et dansk fangstselskab dannet, »*Nanok*«, der er et helt privatøkonomisk foretagende.

Østgrønlandsspørgsmaalet fik imidlertid i 1930-31 en meget skarp vending. De danske og de norske fangstfolk havde gensidig beskyldt hinanden for at bruge gift under fangsten. Derved og af andre grunde var der opstaaet gnidninger mellem dem. Lederen af en norsk ekspedition (docent Hoel) fik derfor af den norske regering tildelt politimyndighed over nordmænd, der befandt sig i Østgrønland. Det var et direkte indgreb i Danmarks suverænitet, idet kun den danske regering kunde tildele personer politimyndighed. Man kan næsten sige, at det norske skridt virkede provokerende. Den danske udenrigsminister protesterede naturligtvis og gav den danske ekspeditionsleder *Lauge Koch*, der skulde paa rejse i de egne, hvor der ogsaa opholdt sig norske fangstmænd, politimyndighed over alle personer, der var i den del af landet.

Begivenhederne begyndte nu at rulle. Paa egen haand okkuperede to norske fangstmænd strækningen 71°-75° i Juni og hejste det norske flag. Regeringen i Norge var ikke glad for det skete; men drevet frem af enkelte ophidsende aviser tiltraadte den i Juli okkupationen. Danmark svarede med at erklære det skete for brud paa de fredelige forhold og indstævnedes Norge for den permanente, internationale domstol i Haag. Der gik nu længere tid med at forberede sagen; men medens den var for domstolen, foretog de norske fangstfolk en ny okkupation, nu af landomraadet 60°-63°. Det var en direkte trusel for østgrønlændernes eksistens, men ogsaa mod Kap Farvel-distriktets sælfangst. De grønlandske landsraad, der havde beklaget traktaten af 1924, løftede deres forenede røster paa egne og østgrønlændernes vegne til fordømmelse af det passerede og til støtte for

Danmark og dermed for det grønlandske folk i Haag. Den nye okkupation blev ogsaa indbragt for domstolen. Den 5. April 1933 faldt endelig dommen, der paa grundlag af kieler-traktaten 1814 anerkendte Danmarks suverænitet over hele Grønland uden indskrænkninger og betingelser. Norge bøjede sig for afgørelsen, selvom der stadig fra bestemt side i det norske samfund lød ophidsende røster. Til trods herfor har norske fangstmænd kunnet udføre deres erhverv paa den ubeboede del af østkysten paa grundlag af traktaten 1924. Forholdene sikredes ved, at Østgrønland blev et særligt inspektorat. Den første inspektør blev *Ejnar Mikkelsen*.

Sydgrønlands landsraad havde udtalt, at det baserede sin meningstilkendegivelse paa 200 aars erfaringer og udtrykte sin tillid til det danske styre. Denne demonstration var stærkt medvirkende til at styrke baandet mellem Danmark og Grønland. Og fra dansk side følte det hin spændende aprildag som en sejr og en sikring af Grønland for Danmark. Man beklagede, at det var et nordisk folk, der havde bragt spørgsmaalet ind i aaben konflikt, hvor i ældre tider vaabnene vilde have talt. Man havde en følelse af solidaritet med det grønlandske folk, da man i den danske presse læste landsraadernes udtalelser.

Under alt dette fortsatte ekspeditionerne af videnskabelig karakter paa østkysten — ja over hele Grønland. 1., 2., 3. og 4. Thuleekspedition havde under *Knud Rasmussen's* ledelse gjort et mægtigt arbejde 1912-1919 af mangfoldig art, de tre første i det nordlige Grønland, den fjerde i Angmagssalik. Denne beskæftigede sig kun med folkloristisk stof, sagn, sange og myter. 1920-22 kortlagde *Lauge Koch* paa Jubilæumsekspeditionen Grønlands nordkyst. Dermed var i 200-aaret alle kyster i hovedsagen kortlagt.

Indlandsisen havde stadig tiltrækningskraft. I 1912 foretog *J. P. Koch* og tyskeren *A. Wegener* en isfærd, der startede paa østkysten og endte syd for Upernavik. Det er den mest resultatrige indlandsisekspedition, der indtil videre er blevet foretaget. *Wegener* begyndte hermed sine glaciologiske studier, der resulterede i den store ekspedition 1930-31, hvor det var meningen at undersøge indlandsisen fuldstændigt ved hjælp af en række stationer tværs over fra *Umának* til Scoresbysund. Forberedelserne var kommet langt, og man var begyndt paa observationerne. November 1931 omkom saa *Wegener* sandsynligvis i snestorm og paa grund af den stærke kulde. Man ved

Mindestenen for Knud Rasmussen i Jakobshavn. (Chr. Vibe fot.)

ikke, hvordan han døde; men hans lig blev fundet indsyet i tæpper og begravet i sneen. Kendskabet til verden har kostet menneskene mange døde. Ikke det dårligste menneskemateriale gik tabt.

Men gudskelov opviser ekspeditionslivet ogsaa lysere sider. Med den moderne teknik er det ogsaa undergaaet en væsentlig forandring. Flyvemaskinen er taget i brug og har vist sig uhyre nyttig, især til kortlægning af mere eller mindre vanskeligt tilgængelige omraader. Den er ogsaa bragt i anvendelse ved kortlægningen af Vestgrønland, som Geodætisk Institut i 30'erne har foretaget. Nøjagtige og mere detaljerede kort over de forskellige distrikter er blevet tegnet og for en dels vedkommende udgivet. Samtidig har inspektionsskibe og opmaalingsfartøjer foretaget maalinger i havet omkring Grønland, i udenskærs og indenskærs farvande, saaledes, at nøjagtigere søkort vil kunne blive trykt. Alt imens har ekspeditioner til de allerede kendte egne, og talrige rejser i de mindre udforskede, uddybet kendskabet til Grønland. Rækken af bind i Meddelelser om Grønland er

vokset i de senere aar, og rundt omkring i fremmede lande udgives tykke bøger om forskellige spørgsmaal af videnskabelig interesse Grønland vedrørende.

Baade fra dansk og fra udenlandsk side er disse rejser og ekspeditioner blevet foretaget. Dansk videnskabs arbejde maatte imidlertid naturligt blive det mest stadige. Dette skyldtes ogsaa oprettelsen af Den danske arktiske Station i Godhavn 1906. Oprettelsen blev privat bekostet; men driften betaales af den danske stat. Fra begyndelsen har Magister *Morten P. Porsild* ledet stationen, og talrige meddelelser af biologisk, zoologisk og især botanisk art er udgaaet herfra. Men magister *Porsild* interesserede sig ikke alene for sin videnskab, ogsaa andre spørgsmaal optog ham. Fangstteknik og andre kulturelle spørgsmaal blev genstand for hans forskning, og afhandlinger derom blev resultatet. Han kom i et nært forhold til grønlænderne, der en aarrække havde ham som deres repræsentant i landsraadet, hvor han gjorde et fortjenstfuldt arbejde.

Ved siden af arktisk station oprettedes Magnetisk Observatorium, der foretager meteorologiske observationer og søger at finde løsningen paa nordlysens gaader.

Det var ikke alene den naturvidenskabelige side af Grønland, der blev udforsket. Ogsaa befolkningens liv i fortiden blev genstand for videnskabens virke. Tre omraader satte man ind paa: Nordboarkæologien, eskimoarkæologien og eskimofolkloren.

Det var kun tilfældigt, hvad der var blevet undersøgt og udgravet paa de gamle nordboplads. Kaptajn *Daniel Bruun* havde gjort flere rejser i de forskellige distrikter og fundet de fleste af de nu kendte ruiner, blandt andet placerede han hele den hidtil ukendte midterbygd og alle ruinerne i vest- og østerbygd paa sine kort. Kun enkelte udgravede han; men han var ikke fagmand og kunde derfor ikke tilde sig at gaa dybere ind paa sagen. Først i 1921 kom uddannede arkæologer fra Nationalmuseet i København, og i løbet af 20'erne og 30'erne blev de vigtigste ruiner udgravet, opmaalt, tegnet og fotograferet samt de vigtigste fund hjemført og sikret af dr. *Poul Nørlund* og arkitekt *Aage Roussel*. En række vægtige bind af Meddelelser om Grønland fortæller om nordboruinerne og om de fund af redskaber, husgeraad og kunstgenstande, der er optaget under udgravningerne. De sproglige efterladenskaber og sagaernes beretninger samt de gamle beskrivelser af Grønland fik en ny gennemgang og en dybt-

gaaende kommentering af professor *Finnur Jónsson*. I 1934 kunde dr. *Nørlund* udgive sin første sammenhængende beskrivelse paa dansk af nordbotiden — Grønlands middelalderhistorie — paa grundlag af arkæologiens og sprogvidenskabens resultater og sagaernes beretninger. Arbejdet med nordboruinerne er endnu ikke afsluttet; der ligger endnu rigt materiale skjult i Grønlands jord til belysning af nordboernes kultur, og der ligger maaske ogsaa den endelige løsning paa, hvorfor de forsvandt.

Grønlands historie fandt i det 20. aarhundrede ogsaa sin første videnskabelige dyrker i dr. *Louis Bobé*. 1912-15 berejste han hele Grønland, samlede arkivstoffet til de to landsarkiver, samtidig udtog han deraf stof til sine studier over Grønlands historie. Talrige artikler og nye udgaver af gamle skrifter om Grønland foreligger fra hans haand. Kronen paa værket satte han ved udgivelse af en samling breve og aktstykker til Grønlands historie fra det 15. aarh. til 1814. Som indledning skrev han kolonisationens historie til 1870 og de tidlige opdagelsers historie til 1800, to stofmættede afhandlinger. Grønlands historie, men især missionshistorien fik sin dyrker i *H. Ostermann*, der sammen med *Bobé* og andre leverede de historiske dele af *Meddelelser om Grønland LX-LXI*. Endvidere har han paa engelsk skrevet administrationens historie efter 1870 (til 1928) og en udførlig gennemgang af den grønlandske missions og kirkes udvikling fra *Hans Egedes* dage til 1921. Adskillige afhandlinger og en biografi over *Jørgen Sverdrup* er udgaaet fra *Ostermanns* flittige forskning.

Historikeren kan arbejde med de skrevne kilder, saa meget han vil. Beskrive eskimoernes historie i Grønland i tiden fra ca. 1500 til 1700 kan han ikke uden arkæologiens hjælp. Det var mest nordbo-kulturen, der interesserede arkæologerne i begyndelsen. Studiet af eskimokulturen havde ellers i hovedsagen været litterært. *Knud Rasmussen* fortsatte *Rinks* gerning, samlede sagn og sange fra øst og vest og udgav dem i dansk oversættelse i tre bind myter og sagn. Professor *William Thalbitzer* samlede sig senere om det grønlandske sprog, men udgav i sin første tid en omfattende beskrivelse af angmagssalikkernes kultur, ligesom han foretog beskrivelsen af det materiale, som *Amdrups* ekspedition havde hjemført. Til brug for sine fonetiske studier optog han en del fonografvalser med østgrønlandske sange. Senere har han ogsaa udgivet dem med en musikteknisk indledning. Hans sproglige studier skal senere omtales.

Studiet af eskimokulturen fik et mægtigt skub fremad ved den berømte 5. Thule-ekspedition 1921-24 tværs over de eskimoiske omraader. Der samlede *Knud Rasmussen* stof i form af redskaber, klæde- dragter, husgeraad, trommer o. s. v., mens *Therkel Mathiassen* tog sig af arkæologien og *Kaj Birket-Smith* af etnografien. *Therkel Mathiassen* førtes derved ind paa det felt, hvor han skulde blive første- manden. Han fortsatte i de følgende aar med udgravninger langs vestkysten og sidst paa østkysten og kunde i 1935 udgive en over- sigt, »Skrællingerne i Grønland«, der i hovedtræk med de arkæolo- giske vidnesbyrd som basis giver en skildring af det grønlandske folks udvikling i de aar, hvor de berettende kilder tier. Hans arbejde er blevet fortsat af *Erik Holtved*. For hele eskimoarkæologien spiller *Helge Larsens* udgravninger baade i Grønland og i de andre eskimo- omraader en meget stor rolle. Det meste af, hvad der er fundet i jor- den i Grønland af arkæologisk værdi, og det meste af, hvad 5. Thule- ekspedition samlede, befinder sig paa Nationalmuseet i København, der er centrum for hele forskningen af eskimokulturen. Frednings- bestemmelser sikrer nu saavel nordboruinerne som de gamle eskimo- boplads, som paa forhaand alle steder af arkæologisk-historisk betydning.

Med tanken paa hele summen af dansk naturvidenskabeligt og arkæologisk-historisk virke kan man ikke undlade at citere *Knud Rasmussens* ord i denne forbindelse: »Vi udforskede Landet og søgte samtidig at kolonisere det. Til Gengæld fik vi deroppefra de store Opgaver, der kom til at internationalisere dansk Videnskab«, eller — som han vistnok udtrykte det en anden gang: »Grønland har gjort Danmark meget større.«

Men ikke alene dette. Grønland selv blev ogsaa større, saa sandt som at en udvidet erkendelse gør livet rigere. Ved piecer og beret- ninger i bladene, ved selvsyn og gennem foredrag erfarede grønlæn- deren om sin eskimoiske fortid. De talrige besøg af forskellige viden- skabsmænd hver sommer gav grønlænderen en følelse af, at hans land og hans liv var af værd for verden. Derfor fremvoksede der hos grønlænderen en bevidsthed om sig selv, en slags nationalfølelse, der imidlertid ikke ganske kan identificeres med, hvad man ellers forstaar ved nationalfølelse. Det maa maaske snarere kaldes en af- stammings- og landsstolthed, der giver sig udslag i bevidstheden om at være grønlænder med en eskimoisk fortid, — bevidstheden om at

være det største folk inden for den eskimoiske kulturkreds, parret med en kærlighed til landet og livet i det, især nærmere koncentreret om hjemegnen, og en vis tilknytning til Danmark. Men igennem denne blanding af bevidsthed og følelse gaar en form for utilfredshed, der er mere eller mindre stærkt udtrykt hos de forskellige mennesker, — en utilfredshed, der bunder i ønsket om at komme fremad og slippe ud af de baand, som monopolet og hele styret utvivlsomt lægger og *maa* lægge paa grønlanderens frie liv. Denne utilfredshed kan give sig udslag paa forskellig vis og misforstaas ofte af den modsatte lejr; den kan undertiden udarte til modstand, hvor modstand ikke er nødvendig. Den grønlandske individualisme kan imidlertid paa trods af denne slags nationalfølelse fejre triumfer; derved er det nemlig, at den grønlandske »nationalfølelse« adskiller sig væsentligst fra andre folks. National bevidsthed er aktiv og samler et folk, almindeligvis.

Denne bevidsthed om at være grønlander blev baaret frem af en religiøs vækkelse, der fra 1907-08 brød igennem i Godthaab og stiftede de saakaldte pekatingniat, der paa en maade svarer til KFUM og K, men dog paa dansk bedst kan kaldes menighedssamfund, selvom enkelte af dem senere sluttede sig til KFUM og K i Danmark. Det var især *Lars Møllers* søn, kunstmaleren *Stephen Møller*, der var sjælen i denne bevægelse, som fik en naturlig og stærk støtte fra *Schultz-Lorentzens* side. Bevægelsen var ikke lokaliseret til Godthaab alene, men bredte sig over hele Grønland. I løbet af tiden op imod 1925 og især i aarene efter blegnede dog vækkelsen; men det er jo ikke altid ensbetydende med svækkelse, naar en del mindre ivrige falder fra. Dog gaar denne udvikling i spand med en voksende, mere materiel indstilling hos den yngre slægt, hvilket kan sidestilles med udviklingen de samme aar i andre samfund.

Det religiøse liv havde nu som før sit vigtigste samlingssted i kirker og kapeller. Med loven for kirke- og skolevæsnet 1905 blev skridtet fra mission til kirke officielt taget, som det i realiteten var taget paa de forskellige pladser. Denne lov ordnede de administrative forhold for kirken i Grønland paa en ny maade og knyttede først og fremmest den grønlandske kirke tæt til den danske. Det gamle kildne spørgsmaal om oprettelse af provsteembede fandt sin afgørelse, idet der blev mulighed for at udnævne en eller to provster i landet. Resultatet blev, at der udnævntes en provst for Grønland. Endvidere fastsattes antallet af præstegæld til mindst 10 med mulighed for de-

ling af større præstegæld under overledelse af førstepræsten med præsteviede overkateketer som hjælpere. Der indførtes aarlige konventer. Uddannelse i Danmark af præsteemner blandt kateketerne blev lovfæstet, hvorved et andet gammelt stridspunkt var bragt til side. Som før nævnt er en væsentlig del af loven *Schultz-Lorentzens* værk. Det skyldtes hans kraftige og fremsynte personlighed, at kirken nu fik en mulighed for at føre en rolig tilværelse. I hovedsagen gik loven af 1905 ind i styrelsesloven af 1925. Ændringerne var kun faa; saaledes kunde der i stedet for to provster udnævnes en provst og en viceprovst. *Mathias Storch* var selvskreven til denne sidste post og blev udnævnt i 1927. Antallet af grønlandske førstepræster og præsteviede overkateketer er steget gennem aarene, selvom man ikke endnu er naaet til *Bluhmes* krav om ene grønlandske præster med kun een dansk som provst. Udviklingen peger imidlertid stærkt i det retning. Loven bestemmer dog, at antallet af danske og grønlandske førstepræster skal være lige stort.

Den grønlandske kirkes liv fortsatte stille i Øst- og Vestgrønland. Endnu et sted og det sidste i Grønland optraadte den som den kæmpende kirke, idet den optog missionen ved Kap York. Det var paa initiativ fra Danmark, at dette skete. Her stiftedes i 1906 »Udvalget for den grønlandske Kirkesag« netop med missionen blandt polareskimoerne som formaal. 1909 blev *Gustav Olsen* sendt derop, og som alle steder iblandt eskimoerne fandt missionen sangbund for sin forkyndelse. Det var en stolt opgave for den grønlandske kirke, og endnu mere stolt var det, at det blev en grønlænder, der ledede gerningen deroppe i den lange nats land. 1910 oprettede *Knud Rasmussen* Thulestationen, der tog sig af den materielle side. *Peter Freuchen* blev dens første handelsbestyrer. Saa længe *Knud Rasmussen* levede, var han med den danske stats billigelse leder af Thule. Dette blev først nærmere fastslaaet 1931. Som bestyrer af handlen valgte han senere *Hans Nielsen*, der blev polareskimoerne en god mand, ligesom *Gustav Olsens* efterfølger *Jens Olsen* forstod at naa ind til polareskimoernes hjerte. For at den sociale udvikling skulde gaa saa lempeligt som muligt over i mere moderne grønlandske forhold, oprettede *Knud Rasmussen* et fangerraad, der i alt væsentligt omfatter landsraads og sysselraads funktioner. Efter *Knud Rasmussens* død 1933 overtog styrelsen i August 1937 Thule, som nu er fuldstændig indgaaet i det almindelige styre med bibeholdelse af de for befolkningens udvikling

Unge polareskimoiske kvinder ved Siorapaluk, Thule. (Chr. Vibe fot.)

nødvendige særlige forhold og bestemmelser. Folketallet, der i 1941 talte 300, har været i jævn, omend ikke særlig stor stigning i de senere aar. Livet har i alt væsentligt formet sig, som det har gjort det i aaringer. Fangst af sæl og hvalros, jagt paa ren, ræv, bjørn, hare, land- og søfugle, fangstrejser nordpaa og over til den canadiske side af sundene. De mange ekspeditioner med Thule som udgangspunkt har sat sit præg paa sommertiden. Paa dette nye virkefelt har kirken og dermed skolen faaet en langsom, men støt udvikling.

For skolen i det øvrige Grønland kom 1925-loven til at betyde et stort fremskridt. Den indførte skolepligt fra barnets syvende aar til dets fjortende. Den fastslog, at der skulde læses visse fag, hvoriblandt et nyt: Dansk. Endelig indførte den en kontrollerende og vejledende myndighed i form af et skoleinspektørembede. Det viste sig imidlertid vanskeligt at faa dette embede i funktion, saa man ændrede denne bestemmelse og oprettede skolekonsulentembeder i stedet. I 1939 var der tre skolekonsulenter i Grønland. Deres virksomhed har bevirket, at en voksende ensartethed kendetegner børneskolen, saavidt ens-

artethed kan opnaas. Undervisningen i dansk var en vinding for børneskolen og har trods den megen kritik, skolen har været udsat for paa det punkt, vist sig at give resultater. Danskundervisningen blev med moderne sprogundervisningsmetoder grundlagt af *Aage Bugge*, der dengang var seminarieforstander. Hans bøger, der danner grundlaget, har været i brug i en snes aar og er endnu i alt væsentligt ikke angrebet af tidens tand.

Paa børneskolens udvikling fik den forbedrede og udvidede, højere undervisning tilbagevirkende kraft. Man trængte til en efteruddannelse af de dygtigere elever i børneskolen. 1905-loven havde aabnet mulighed for de efterskoler, der først blev til virkelighed efter 1925-loven. Der blev givet tilladelse til at oprette indtil fire efterskoler, der nu alle er i funktion, to i Egedesminde, hvoraf den ene er for piger, een i Godthaab og een i Julianehaab ledet af danske lærere med danske og grønlandske lærerkræfter. Kateketskolerne, der mere eller mindre privat drevet havde gjort det ud for en efteruddannelse, blev nedlagt, men senere genoprettet koncentreret i een et- eller toaarig kateketskole, populært kaldet »blindtarmen«, i Egedesminde, fordi kateketmanglen stadig gør sig gældende.

Seminariet udvidedes og omordnedes saaledes, at der oprettedes en klasse under det noget misvisende navn højskolen. Man kunde fristes til, efter navnet at dømme, at tro, at der er tale om en virkelig højskole med en dertil hørende undervisningsform. Det er der imidlertid ikke. Den er et toaarigt fortsættelseskursus, der bygger paa efterskolen, og som er delt i to afdelinger, hvoraf den ene, en saakaldt realklasse, tager sigte paa uddannelse til ansættelse i handlens og administrationens tjeneste, og en seminarieklasse, der giver adgang til videreuddannelse i seminarieklassen, der igen er to-aarig. Fagkredsen fastsattes i hovedsagen i loven; men anordningerne udvidede og fastslog den for hele skolevæsenets vedkommende. Dansk spiller som fag en stor rolle, og det er nu muligt paa grund af den større danskundervisning i mange fag at undervise paa dansk og bruge danske skolebøger. Adgangen til danske bøger af alle arter er aabnet og dermed muligheden for større udvikling og opnaelse af en videre horisont. Den mere alsidige uddannelse paa seminariet skulde gøre kateketerne bedre skikkede som lærere, selvom det kulturelt set altid er vanskeligt at holde sig oppe, naar man anbringes i en gerning paa en lille plads.

Skolebørn i nutidens Grønland. (Chr. Vibe fot.)

Loven udvidede endvidere mulighederne for efteruddannelse i Danmark baade af realister (ved landsfogedens indstilling) og for seminarister (ved indstilling fra seminariet). Et nyt og større grøn­lænderhjem blev oprettet i København og uddannelsen af haandværkere tog fart saaledes, at antallet af danske haandværkere i Grønland yderligere igennem aarene er blevet formindsket. Uddannelsen for seminaristerne har præste- eller lærergerningen som formaal. Det maa tages som et tegn paa en stærkt fremadskridende udvikling, at der i Grønland ved denne periodes slutning fandtes fire lærere og een lærerinde, der havde været til kortere uddannelse i Danmark, samt een seminarielærer, der havde gennemgaaet fuld seminariueddannelse i Danmark, og at der endvidere var to i Danmark til den nye, sværere seminariueddannelse. Lægges dertil det stigende antal af grønlandske præster og præsteviede overkateketer med danmarks­uddannelse bag sig forstaar man, at den stærkt udvidede undervisning kan have og har haft tilbagevirkende indflydelse paa skolevæ­set som helhed. Yderligere er kravet om og nødvendigheden af dansk

lærerkraft stigende saaledes, at man har maattet udsende danske lærerinder til den grønlandske børneskole.

Til brug for undervisningen i børneskolen er en række af moderne lærebøger blevet udgivet, dels forfattet af danske, dels af grønlændere. De er alle — bortset naturligvis fra danskbøgerne — skrevet paa eller oversat til grønlandsk. Endnu er det grønlandske sprog det herskende i undervisningen i børneskolen, selvom der er røster, der stemmer for, at hovedparten af undervisningen skal foregaa paa dansk, hvor det er muligt.

Det grønlandske sprog er saa langt fra ved at dø bort. Der skrives idag mere end nogensinde paa det sprog og studiet af det fortsættes. En ny grønlandsk ordbog til afløsning af *Kleinschmidts* er blevet udgivet af *Schultz-Lorentzen*, og i 1938 paabegyndte man i Godthaab det brydsomme hverv at samle en ny dansk-grønlandsk ordbog. *Schultz-Lorentzen* har ogsaa udgivet en ny grammatik, der anvendes paa det grønlandske seminarium i København, som han leder. Den bygger delvis paa *Kleinschmidt*. Det nye inden for studiet af det grønlandske sprog repræsenteres ved det videnskabelige arbejde, som *W. Thalbitzer* har præsteret gennem de snart 50 aar, han har været beskæftiget dermed. Som en af den store danske fonetiker *Otto Jerpersens* bedste elever drog han til Østgrønland i 1905-06 og anvendte hele sin viden og sit musikalsk og fonetisk trænedede øre paa at undersøge udtalen af det grønlandske sprog. Rundt omkring i større og mindre værker og afhandlinger har han nedfældet resultaterne af sine studier, der regnes for de mest værdifulde inden for forskningen af de eskimoiske sprog. En samlet oversigt over de sprog har han givet i en amerikansk haandbog, der rummer alle de andre sprog, der, bortset fra engelsk, fransk og spansk, tales i Nordamerika. Som en naturlig konsekvens af hans fortjenester og af, at Grønland er en dansk koloni, blev han i 1920 ansat som docent, senere som ekstraordinær professor i eskimoisk sprog og kultur ved Københavns Universitet. For grønlænderne har hans betydning i hovedsagen været indirekte. Direkte har hans hævvelse af det oprindeligt eskimoiske vel nok haft indflydelse paa den ovenfor omtalte »nationale bevægelse«. Paa grammatikkens og retskrivningens omraade har han søgt at finde vej til nye, fonetisk-prægede metoder; men det er ikke lykkedes ham at faa dem gennemført i dagliglivet.

Endnu den dag idag anvendes *Kleinschmidts* retskrift og en stedse

voksende litteratur trykkes derefter. Bogtrykkeriet udvidedes betydeligt. 1911 fik man en hurtigpresse; men udviklingen stillede yderligere krav. 1922 blev seminariets trykkeri ophævet og slaaet sammen med Sydgrønlands bogtrykkeri. Samme aar gik *Lars Møller* af og døde 1926. Det blev hans efterfølger *Kristoffer Lynge*, der kom til at føre bogtrykkeriet ind i dets mere moderne udvikling. 1926 gik man over til motordrift, og en ny, større presse blev anskaffet. Derved forøgedes trykkeriets produktionsevne betydeligt. Oplaget af »Atuagagdlitit« steg saaledes, at efterhaanden hver husstand kunde faa sit eget eksemplar. Da var bogtrykkeriet i Godthaab ikke det eneste i landet. *Daugaard-Jensen* fik i 1912 oprettet et ved Godhavn, der dog ikke kan maale sig med trykkeriet i Godthaab, hvad produktionsevne angaar, fordi det endnu drives med haandkraft. Det trykker Nordgrønlands avis »*Avangnâmiok*«, der paa samme vis som »Atuagagdlitit« søger at være forum for dagliglivets problemer, specielt i Nordgrønland. Ved siden af disse to blade er der i periodens løb opstaaet andre. 1906 startede kirke- og skolevæsnet sit eget blad »nalunaerutit«, der indeholder stof, der vedkommer kateket-, præste- og lærergerningen. Et privatejet trykkeri udgiver et blad for Julianehaab distrikt, »sujumut«, Men andre blade har ogsaa set dagens lys, saaledes Midtgrønlands »tarkigssût«. Duplikerede og maskinskrevne smaablade udfylder mangler og giver plads for meninger og oplysning. Igennem radioavisen, der udsendes fra Danmark og oversattes til grønlandsk, holdtes grønlænderne å jour med de vigtigste begivenheder i verden og i Danmark dag for dag.

Med trykkeriets voksende ydeevne voksede ogsaa muligheden for udgivelse af flere bøger. Alle lærebøger til skolen blev trykt der, børneskolebøger, kommentarer til biblen, lærebøger paa grønlandsk til undervisningen paa seminariet, i højskolen og efterskolerne. Men ikke alene det, ogsaa anden litteratur paa grønlandsk blev trykt i de grønlandske bogtrykkerier.

I det 20. aarh. er kravet om læsning vokset og er saa langt fra blevet tilfredsstillet. Baade oversættelser og original grønlandsk litteratur er blevet trykt og af mere forskelligt indhold end i forrige aarhundrede. Der dannedes ogsaa foreninger, som havde bogudgivelser til formaal. De gav og giver sig af med udsendelse af skønlitterære og oplysende skrifter — dog mest det sidste. Paa *Knud Rasmussens* initiativ blev *Det grønlandske Litteraturselskab* stiftet. Med

tilskud baade fra dansk og fra grønlandsk side udgav det en række bøger af hovedsagelig oplysende art. Den sidste, der blev udgivet, var en oversættelse af Aage Krarup Nielsens »En Hvalfangerfærd«. Iblandt dette selskabs publikationer befinder sig ogsaa den første originale, grønlandske roman, *Mathias Storchs* »singnatugak« 1914, der af *Knud Rasmussen* blev oversat til dansk. Det er en skildring med et dobbelt syn. Forfatteren har stillet sig i et midtpunkt og ser paa samtiden og frem. Han skildrer med bidende sarkasme og ironi forstanderskabstidens forhold, fordømmer overlevede skikke saasom tvangsgiftermaal o. l. Med poetisk ægthed og naturlighed tegner han et par billeder af forholdet mellem den unge pige og den unge mand. Hovedpersonen, der vist er stærkt selvbiografisk præget, skuffes; men netop skuffelsen kaster ham ind i den situation, der har givet bogen navn. I en drøm hensættes han til Godthaab i fremtiden. Det er absolut den svageste part af bogen. Der ligger langt mere værdifulde tanker og skildringer i bogens samtidige afsnit, hvor der er momenter, som selv en kræsen læser vil huske.

Der var imidlertid nogen utilfredshed med den langsomhed, hvormed litteraturselskabet udgav bøger. Der gik for lang tid imellem. En kreds i Grønland dannede derfor i 1930 *Folkeoplysningsforeningen* med forbillede i den tilsvarende danske. Meningen var at udgive smaapiecier, der kortfattet, hurtigt trykt og billigt solgt skulde udfylde afstandene mellem litteraturselskabets større bøger. Der blev af oplysningsforeningen udgivet en lang række piecier af absolut oplysende art. Een skønlitterær har dog set lyset paa denne forenings bekostning. I 1939 blev det efter forhandlinger besluttet at slaa selskabet og foreningen sammen til een med hovedsædet i Grønland, men med en komite ogsaa i Danmark. Denne forening har kun med et par bøger vist sit ansigt og synes at gaa den vej, som de to tidligere tilsammen har fulgt, og dermed at forfølge sit formaal.

Imens er der i Grønland i periodens løb opstaaet flere forfattere, af hvis trykte arbejder der efterhaanden er opstaaet en beskeden grønlandsk skønlitteratur. Saavel prosaen som verset har liv i Grønland. Og poesien spinder sig ind i fortælling, roman, skuespil, salme og sang. Det er, som før sagt, saa sin sag at skildre den grønlandske litteratur, fordi den aldrig kritisk er blevet behandlet. En oversigt og en vis — omend overfladisk — gennemgang maa imidlertid finde sin plads i billedet af den moderne kultur i Grønland.

Mathias Storchs roman er ovenfor skitseret. Den næste i rækken bliver atter en fremtidsroman, nemlig *Augustinus Lynges*: »ukiut 300-ngornerat« (I trehundredaaret) 1931. I et syn ser forfatteren sig hensat til aar 2021. Med den dobbeltindstilling, der ofte kendetegner fremtidsromanen, bevæger forfatteren sig i en »drømt virkeligheds-verden«, der skildrede tekniske og økonomiske forhold paa basis af hans indtryk fra opholdet uden for Grønland, — en »real«-skildring, der ved at være løst fra den sande virkelighed i Grønland indtager dobbeltstillingen, idet den faar et præg af ønsket om noget i fremtiden, hvorved den bliver romantisk. Kort sagt en Jules Verne-roman af noget lødigere karakter, med en kriminalsituation som et uskyl-digt krydderi. Baade *Storchs* og *A. Lynges* roman bliver saaledes udtryk for den oplyste grønlanders utaalmodighed og længsel efter et liv, som pulserer rigere og mere sammensat end deres samtids. De søger begge ud over hverdagens virkelighed ind i en romantisk fremtidig ønsketilstand.

Storchs bog begynder paa bopladsen og ender i en drøm. Det absolutte modstykke hertil bliver romanen »Tûmarse«, hvis forfatter, *Frederik Nielsen*, bliver paa bopladsen og giver den første egentlige fangerroman. Skildringen er ved sin form og gennemførelsen af handling og motiver ogsaa modsat de to andre, idet den er absolut realistisk, hvilket *Knud Rasmussen* har givet som sin karakteristisk af den. Det beskrivende synes at ligge mest for de grønlandske forfattere, saaledes ogsaa for *Frederik Nielsen*. Hans roman er en hjemstavns-skildring, hvor hovedpersonen træder klart frem; alle bipersoner ses i forhold til denne driftige unge fangertype. Lagt tilbage til de trange aar o. 1860 skildres saavel de gode som de daarlige sider ved grønlandernes liv paa den lille plads. Selve handlingen har en virkelighed bag sig baade i situationer og historisk. Den fører op til bogens slutning, der danner klimaks; fangeren dør efter at have mistet sin kajak. Nu hæver stilen sig til oehlsenschläger-paavirket poesi, idet han ser alle fangere, der er omkommet i kajak, deriblandt sin egen søn, komme imod sig, og de synger ham ind i døden. Der forlades det virkelighedsprægede, og romantikken, der synes at være et vigtigt element i det grønlandske sind, slaar igennem. Erotikken er i denne roman ganske udeladt. Kun een kvinde spiller en rolle, nemlig hovedpersonens moder, der er flygtet fra Nordgrønland paa grund af angst for blodhævn. Der kommer det eskimoisk-hedenske element ind, der

præger de skuespil, der bliver de næste i rækken inden for den grønlandske litteratur.

Den danske litteratur — eller rettere litteratur paa dansk sprog — har ikke kunnet undgaa at paavirke den grønlandske. Det kommer stærkest til orde i skuespillene, der er skaaret til efter Heiberg-Hertz' skemaer. Erotikken kommer til at spille den konfliktskabende eller udløsende rolle i dem og bærer præg af det 19. aarhundredes danske romantiske skuespil og sangspil. Her kommer ogsaa tekniske vanskeligheder til at faa indflydelse. Mens personskildringen synes at lykkes i prosaromanerne, lykkes det ikke helt at karakterisere personerne gennem replikkerne alene. *Hans Lynge* udgav i 1934 »tigorkåra pissará«, der er en dramatiseret fortælling. Handlingen er rykket tilbage til den hedenske tid og drejer sig om en heks' forsøg paa, til fordel for sin egen udelige søn, at skille to, der elsker hinanden; men det lykkes for det gode at overvinde det onde. Replikkerne, der er holdt i sydgrønlandsk dialekt, staar godt nok — rent sprogligt; men personerne ligner hinanden for meget i deres maade at tale og tænke paa. Adskillelsen mellem personerne lykkes bedre for *Karl Heilmann*, der vel nok maa siges at være den bedste sprogkunstner iblandt de grønlandske forfattere. Hans to skuespil, der blev udgivet 1936 under titlen »issigingnârtitsissutit mardluk« er henlagt til det 18. aarhundrede, og han har grebet to gode emner for dramatisk behandling. Det ene skildrer den danske præst overfor den grønlandske befolkning og kateketens mellemstilling. Det andet spiller paa blodhævnstemaet med en angåkokseance og et forsøg paa hævn-mord, der hindres af den hævnendes elskede, som klimaks og udgang. Disse to smaa skuespil udmærker sig ved en stærk dramatisk handling, der mere kommer til orde i følgen af tilspidsede situationer end i replikken.

Baade *Hans Lynge* og *Karl Heilmann* lægger mere ind i kærlighedshistorien end, hvad der er i overensstemmelse med de faktiske forhold i fortidens og i høj grad ogsaa i nutidens Grønland. Kvindens magt laa vist i fortiden almindeligvis mere i »kagerullen« end i anvendelse af de blidere følelsers overtalelsesmiddel. Men for at det kunde blive til skuespil, som man kunde anerkende som skuespil efter, hvad man kendte til den genre, maatte de danske forbilleders handlingsbevægende erotik, der binder og løser den dramatiske knude, overføres.

Det samme gælder *Pavia Petersen*, der i nutidsdramaet »ikinguti-gît« imidlertid ikke alene skildrer de to venner og deres kærlighedshistorie, men ogsaa sætter to synspunkter over for hinanden og dermed i al beskedenhed nærmer sig problemdramaet. Den ene unge mand er en god fanger, der holder paa de gamle sæder og skikke, den anden er lejet d. v. s. løs arbejdsmand, og holder paa det ny-modens. Forfatterens eget standpunkt træder klart frem, idet fangeren er dygtig, renfærdig og driftig, mens den lejede er en gris. Deres henholdsvis kærester danner den samme modsætning. Sprogligt er replikken god; men handlingen — som den nemt kan blive det i et drama, der sætter et problem op — er noget stillestaaende. Det romantiske indslag gør sig gældende, idet samvittighedens stemmer optræder og tilskynder eller hæmmer, hviskende fra luften, personerne i de forskellige konflikter. Karakteriseringen lykkes nogenlunde, dog ikke saa godt som for *Karl Heilmann*, der ogsaa har haft langt mere taknemmeligt stof.

Ved siden af denne trykte litteratur findes der en del duplikeret. Vigtigst maa vel her blive *Hans Lynges* poetiske fortælling fra den hedenske tid, »ersingitsup piunassâ«, der er forsynet med forfatterens egne illustrationer, hvoraf enkelte røber kunstnerisk fantasi og illustrationsmæssig skaberevne.

I roman, fortælling og skuespil kan det vel siges, uden at være for streng, at de grønlandske forfattere ikke naar at fyldestgøre litteraturens krav; i oversættelse vilde de tabe mere, end der ellers plejer at gaa tabt. Det vil især gælde helheden, mens der i enkelthederne viser sig glimt af prosa-poetisk evne. Ud over emnernes egenart har de grønlandske prosaforfattere set fra et almenlitterært synspunkt ikke skabt noget bemærkelsesværdigt særegent, men dog for deres landsmænd noget værdifuldt. Langt videre naar de i versedigtningen, der i oversættelser virker ved deres indre poetiske kraft.

Den grønlandske versedigtning deler sig naturligt i to grupper, verdslig digtning og salmedigtning. Trykt foreligger en del af den første gruppe i »erinarssûtît«, den grønlandske sangbog, selvom man hævder, at den bedste part befinder sig i skrivebordsskufferne. En digtsamling, der nærmere bliver omtalt p. 254, synes at bekræfte denne paastand. Blandt erinerssûtits digtere kan fremhæves *Jonathan Petersen*, hvis fædrelandssange, hvoraf de fleste er skrevet i Danmark, udtrykker længslen efter Grønland. I det hele taget baade versedigt-

ning og prosa er i høj grad bundet til hjemstavnen og kan i mangt og meget sidestilles med den danske hjemstavnlitteratur. I erinars-sûtit spiller, ligesom hos *Mathias Storch* og *A. Lyng*e, fremskridtet en stor rolle. Mange af sangene, der kommer ind herpaa, overdriver emnet, saa det bliver festlyrik, der rumler noget hult. Men andre finder godt udtryk derfor, f. eks. *Henrik Lund* i den saakaldte grønlandske nationalsang »nunarput utorkassuángoravit«, der, med en enkelt uheldig linje, maa siges at samle det, som skal samles i en nationalsang.

Bedst bliver den grønlandske digter, naar han gaar ud i naturen og fylder sit sind med dens skønhed og storslaaethed. Da bliver hans sang baaret paa vinger op i den lette grønlandske luft. Fjeld og fjord, jord og himmel, hav og land, dyr og blomst genspejler sig i hans straalende øjne og tvinger ham til at synge frit ud. Fra fortidens trange, rytmehaarde, jordbundne eskimosang er med den europæiske versedigtning ved haanden en ny grønlandsk digtning vokset frem. Og her mærker man, at den skabende evne løser sig fra sin læremester. Der oversættes meget; men der skrives mere og mere, som vokser ud af det grønlandske sprogs egen rytmiske stigen og falden. *Henrik Lund* naar i sin naturpoesi vidt, og hans associationer er ofte dybe, saa dybe, at hans digtning har vanskeligt ved at blive populær. I digtet til Amitsuarsuk udtrykker han længslen paa en saadan maade, at det næsten er muligt ligefrem at faa den fysiologiske fornemmelse, som længselsfølelsen ofte fremkalder. Hans solnedgangs-sang er meget populær (iláne únulermat). Teknisk set er han almindeligvis sikker og hans sprog er jævnt. Hans digteriske synsevne tvinger ham nye ord i pennen saaledes, at hans poesi kan siges at være sprogfornyende.

Naturlyrikken spiller ogsaa en stor rolle for *Pavia Petersen* og *Frederik Nielsen*, mens jagtlivets glæder stemmer *A. Lynges* lyre. Hos andre kan naturlyrikken blive stærkt religiøst præget. Der er ogsaa en hel del »mindre profeter«, hvis produktion dog ikke hæver sig op over det rent versifikatoriske.

Inden for salmedigtningen rager *Jonathan Petersen* frem som den ypperste. Han er det 20. aarhundredes grønlandske salmedigter. Han er menighedens talerør, spænder lige fra det bibelsk-fortællende vers til den troendes bekendelsessang. Som de bedste eksempler paa de to yderpunkter kan nævnes »Kågitse-â tamarmik piarêrput« (det er

lignelsen om den store nadver) og »Jisuse pigåra« (der er oversat til dansk af biskop *Ludwigs*). Betydelig som salmedigter er ogsaa *Henrik Lund*, hvis fortællende bibelske skildring paa vers om Nikodemus ved Jesu kors er gribende og viser en ikke almindelig indlevelses-evne i et givet emne. Han naar videst i sine passionsalmer, hvorpaa den nævnte er et godt eksempel. Deres og flere andres digtning fylder en femtedel af den grønlandske samlebog med tillæg, heri medregnet *Spindlers*. Resten er oversættelser, der er mere eller mindre lykkedes for baade grønlandske og danske oversættere.

Til alle disse nye sange og salmer, der skabtes for det sangglade grønlandske folk, skrev Grønlands første komponist *Jonathan Petersen* sine velklingende, fast formede melodier. Efter sin elevtid paa seminariet blev han hjemsendt og fik uddannelse som organist og bestod organisteksamen med udmærkelse. For Grønland har hans virke haft uberegnelig stor betydning. Hold efter hold af elever har han givet sang- og musikundervisning. For kirkesangen har hans kompositioner og orgelspil været ansporende og vækkende. Som komponist fortsætter han linjen fra *Hartmann* og *Gade* og det 19. aarhundredes danske salmekomposition. Derved klinger den grønlandske sang saa velkendt i danske ører, og det har vist sig, at der paa tonekunstens omraader er en stærk tilknytning mellem grønlandsk og dansk: Den stille bevægede, simpelt opbyggede melodi tiltaler begge folk. For salmekompositionens vedkommende har *Jonathan Petersen* gennemløbet en udvikling, der svarer til den danske, fra den romancprægede melodiføring over den amerikanske, sødladne hymne til den nyere laubske »restaurering« af salmesangen. Det vidner om en musikalsk elasticitet, selvom han ikke ganske gaar ind for de nyere ideer inden for kirkemusikken. Man kunde fristes til at opfatte den grønlandske komposition som epigoneri. Det vilde være en fejltagelse; thi *Jonathan Petersen* er fuldt original i sine melodier, men temmelig regelbunden i sin harmoni. For musiklivet har han ogsaa spillet en rolle, idet han dannede et orkester paa seminariet. Det volder store vanskeligheder at finde den afløser, der engang skal tage arven op efter ham.

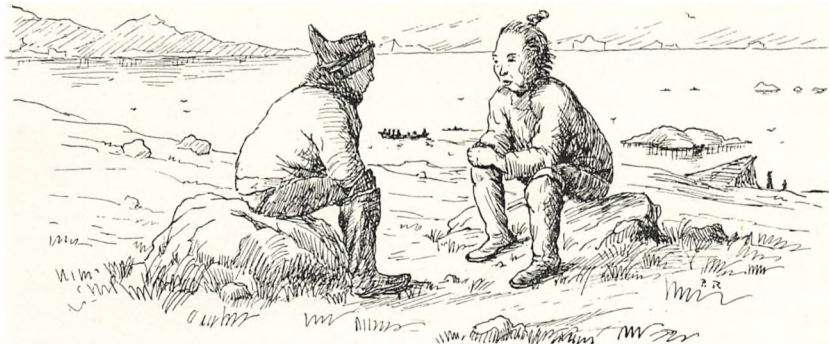
Alt for kort tid kom organisten og læreren i Egedesminde *Peter Olsen* til at virke. Han søgte bevidst ind imod noget specielt grønlandsk og kunde maaske derigennem have skabt noget nyt. Hans melodik er enklere end *Jonathan Petersens*. Derfor lykkedes det ham

at skabe den over hele Grønland populære melodi til »Sunia kalig-pok«, sangen om hvalfangerskibet, der bringer hval ind til flænsning. Han havde selv skrevet teksten.

Ogsaa *Henrik Lund*, hvis digtning er berømmet for sin rytmiske fasthed og fyldige ordmusik, har gjort sin melodiske opfattelsesevne produktiv i form af flere sange og salmer til egne tekster. Følelsesfulde toner og klange anslaaer han og glider blidt og stille, enkelt, men dog udtryksfuldt, over sangens bløde ordrytmer. Han har bragt værdifulde forøgelser til den grønlandske fællessang.

Flere yngre komponerende kræfter findes der; men de kommer ikke op paa siden af de tre her nævnte i originalitet. Om alle gælder det, hvad der blev sagt om *Jonathan Petersen*: Linjen til den danske sang er ubrudt. Det er en selvfølgelighed, der dog bør understreges. Sangene synges mellem Grønlands fjelde, klangene runger der i fest-sale, skoler, kirker og hjem. Men synges de samme sange, og spilles de i Danmark, klinger de, som var de lyttet og sunget frem i et dansk tonesind. Den danske klang — den nordiske, blide, stille folketone bølger langs Grønlands kyster.

Det kunstneriske islæt i den grønlandske folkekarakter giver sig mange udslag. Men overalt er det klart og tydeligt, at den europæiske kultur har staaet fadder til det, der skabes, ja endogsaa er af den allernærmeste familie. Med det i betragtning kan man begynde at tale om en grønlandsk kunst, der hæver sig op over den almindelige kunstfærdighed, men inden for den europæiske kulturkreds baade i opfattelse, teknik og følelse. I forfattervirksomhed, digtning og musik har vi nu gennemgaaet det betydeligste og det vigtigste. Inden for malerkunsten naar den skabende evne højder, der rager op i den virkelige kunsts verden. Det, som man almindeligvis vil rette sin kritik imod, er manglen paa teknisk kunnen. Kun faa af de grønlandske malere har kunnet faa adgang til undervisning og da kun den allernødtørftigste. Manglen skyldes ogsaa, at der for grønlænderen er saa lidt af virkelig kunst at se paa. Men selv, hvor teknikken viser store mangler i komposition og perspektiv, maa man dog pege paa den forbavsende iagttagelsesevne i emnevalget. Blandt de mest fremtrædende maa nævnes *Jakob Danielsen*. Er end hans teknik primitiv, saa har han forstaaet baade i farve og komposition at skildre det, han saa for sig. Den grønlandske naturlige humor giver sig udslag i valget af det evigt komiske, hvor manden falder paa

Penne-tegning af P. Rosing (ejes af handelsinspektør A. Malmquist).

halen, og hundene forsvinder med slæden o. l. Emnerne er ellers dagliglivets, fanger- og jægerlivets begivenheder og situationer.

Med *Lars Møllers* søn, *Stephen Møller*, træder vi imidlertid ind i den virkelige kunst i oljemaleri og tegning, hvor teknikken beherskes. Landskabet, portrættet og dyrebilledet er hans felter. Hos ham som hos *Peter Rosing* er portrættet stærkt udpenslet i detaljer, der lægger vægt paa ligheden ogsaa i smaa tingene. *Peter Rosings* teknik er dog vistnok mere særpræget og flottere end *Stephen Møllers*. Der lægger sig over *Rosings* billeder ligesom et næppe anet slør, hvorfor det disede landskab lykkes ham storartet. I tegningen skinner de to kunstneres personligheder tydeligst igennem, idet man vistnok kan sige, at *Stephen Møller* er mere optaget af emnets alvor, mens *Peter Rosing* imellemstunder kan stikke en satirisk bukkefod frem.

I pastel er indtil videre digteren *Henrik Lund* uovertruffen. Hans smaa billeder af de sydgrønlandske fjordlandskaber bærer netop den klarhed i farverne, den ophøjede ro over land og himmel, der kendetegner det grønlandske landskab i solskin. Netop paa grund af de klare, rene farver, der hersker i landskabet sommer og vinter, naar solen straalere, er pastel- og akvarelfarver ypperligt egnede. Ogsaa elementernes rasen kan anskueliggøres i de oprevne graabrune, blaa-lige toner, som akvarelfarverne teknisk behersket kan gengive. Der er derfor opstaaet en næsten fabriksagtig produktion af akvareller med grønlandske motiver. Det meste af den er værdiløs, men solgt giver den »fabrikanten« en god biindtægt. Som »turistvare« er den

dog mere værdifuld end askebægre og stokke o. l. med »Hilsen fra Himmelbjerget«, der ellers er gængs i den branche.

Som »turistvarer« kan ogsaa kunsthåndværket eller husfliden anses. I løbet af perioden udviklede det sig med støtte fra foreningen »Grønlands Husflid«, der blev stiftet 1938 paa initiativ af distriktslæge *Laurent Christensen* og hans søster *Agnes Hedemand*. Det var og er især i de sydligste egne, at husfliden, som biindtægt spiller en rolle. Fremstilling af kajakmodeller, perle- og skindbroderier, puder, træfigurer, dukker o. s. v. er herskende her. Andre steder falbydes askebægre, figurer, lystestager o. l. udskaaret i vægsten. Edderfugle-skindstæpper, der tager sig pragtfuld ud, indhandles ligefrem alle vegne langs kysten. Husfliden hjemsendes og sælges dels gennem styrelsen, dels gennem husflidsforeningen. Denne har imidlertid en dobbelt opgave; foruden at være salgscentral opmuntrer den ogsaa anden husflid som spindindg af uldgarn og vævning.

I det øvrige Grønland spiller fremstillingen af arbejder i hvalros- og kaskelottand en stor rolle. Det er nydelige ting, der fremstilles, papirknive, knapper, spænder, forsirede, hele hvalrostænder o. s. v. Betydeligst inden for denne kunstindustri er figurfremstillingen, der især er udviklet ved Kangâmiut, hvorfra en anelig række originalt prægede figurer, der røber lune og fantasi, er blevet produceret gennem aarene.

Naar man i et syn samler alt det her beskrevne og sammenligner det med den forrige periode, faar man et umiskendeligt indtryk af et langt rigere liv i nutidens Grønland end i fortidens. Differentiationen er netop kendetegnet paa udvikling, og den grønlandske kultur har udviklet sig, delvis ad sine egne veje — mest ved at optage kulturelementer udefra og da naturligt nok fra Danmark. Den relativt større velstand har forandret folkelivsbilledet i Grønland. Gamle skikke i klædedragt og levevis er ophørt. Hele ændringen i den materielle kultur er vokset i koncentriske cirkler ud fra kolonibefolkningen til udsteder og bopladser, selvom disse lever et langt mere enkelt liv end kolonibefolkningen. Man ser derfor ogsaa en stigende indflytning til kolonierne, et sidestykke til den ellers kendte vandring fra land til by i andre samfund. Ved kolonierne har kjoler og jakkesæt vundet indpas, selvom dagligdagens paaklædning stadig (i Sydgrønland især hos de ældre) er skindbukser eller tykke matrosbukser, tingmiak og anorak. Møbler, billeder, potteplanter, harmo-

Drenge ved udstedet K'ørnok, Godthaab.

nier, klaverer, grammofoner og efterhaanden ogsaa radioer, fyldepenne og skrueblyanter, ja sine steder adskillige bøger gør den daglige tilværelse hyggeligere og mere individuel. Begrebet hjemmeliv er begyndt at gaa op for grønlænderne, selvom man stadig tilbringer meget tid »paa silamutten« (d. v. s. i det fri) eller med at gaa paa gæsteri hos hinanden. Med grammofonen er den moderne dans brudt ind over landet, men jævnsides danses endnu gamle danse som rheinländerpolka, svejtrit og de specielle grønlandske (oprindelig skotske) kvadrille danse; færre og færre kan springe ind, hvor der mangler en mand til dem. Filmen har ogsaa holdt sit indtog — paa godt og ondt.

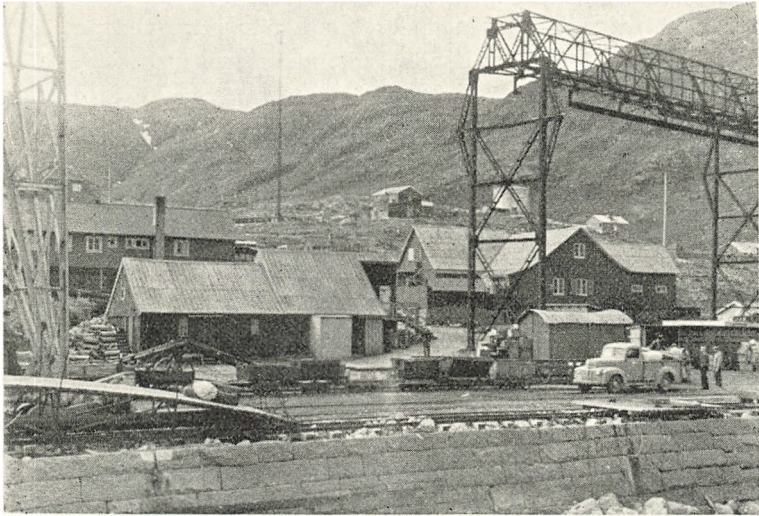
Naturligvis ligger kolonistederne paa alle disse omraader et hestehoved foran de andre pladser. Paa fotografier igennem aarene er det muligt at læse den virkelig forbavsende udvikling, der er foregaaet — især paa klædedragtens omraade. Paa personerne selv vil man ogsaa kunne se en kendelig forandring. I forrige aarhundrede, ja selv paa billeder fra o. 1915 vil man se adskillige udpræget eskimoiske fysiognomier; men tager man et billede fra idag, vil det volde vanskeligheder at paapege de udpræget eskimoiske træk. Det europæiske

blod i det grønlandske folk slaar igennem mere og mere. Tyndere og tyndere bliver traaden, der knytter grønlænderen til hans eskimoiske fortid, der synker tilbage hurtigere end tidsforløbets lov kræver.

Ogsaa livet for den danske del af befolkningen ændredes betydeligt. Embedsboligerne forbedredes, forsyningsforholdene blev mere rigelige. 2¹/₂-aars og femaarspermission blev tilstedt paa fuld gage. Livet blev friere og lettere for den danske tjenestemand i Grønland. Han var ikke længere saa skarpt afskaaret fra hjemlandet. Alt dette bevirkede, at de gamle modsætninger f. eks. mellem handel og mission henvejredes og kun eksisterer som et uskyldigt drilleri. Dette skyldtes ogsaa, at der i handlens tjeneste anvendtes bedre og bedre kvalificeret arbejdskraft med et rygstød af kulturel opdragelse. Handlens kulturelle mission har derfor i de sidste fyrretyve aar ligget i ganske andre hænder end for et aarhundrede siden. Forholdet mellem handlen og grønlænderne er derfor ogsaa blevet betydeligt bedre end forhen. Det vil være muligt fra aarhundredskiftet til nu at nævne en række mænd inden for handlen, der i deres daglige virke hver paa sin plads har været af betydning for grønlænderne.

Saaledes er aarene forløbet, indtil verdenskatastrofen saa at sige bragte Grønland i en stilling, der nærmest kan karakteriseres som en svæven frit i luften, ligesom en fugl, der er standset i sin flugt og baskende søger at holde sig oppe paa samme højde, som da den gled frem for vingernes bløde pres.

Styrelseslovene af 1908, 1912 og 1925 havde lagt grundlinjerne for denne udvikling, men trængte til en revision. Styrelsens budget og regnskab viste i modsætning til tidligere tiders underskud bedre og bedre balance. Værdien af den indhandlede, hjemsendte produktion var i finansaarene 1936-38 i gennemsnit 133 kr. pr. indbygger. Tager man den danske kroners ringere værdi (ca. halvdelen) i betragtning, bliver det i sammenligning med tallet 1900-10 (p. 164) kun en lille stigning i løbet af perioden. Den bedre balance paa budgettet skyldtes derfor mere ændringerne i kryolitmineselskabets koncession. Selve Ivigtut oplevede i denne periode en rivende udvikling, der blev muliggjort ved den stigende aluminiumsproduktion, der igen skyldtes den voksende fabrikation af flyvemaskiner. Fra den forholdsvis primitive minedrift til moderne arbejdsmetoder, stigende anvendelse af maskinkraft og ansættelse af dygtige ingeniører og specialarbejdere, gaar kryolitbruddets udvikling, i traad med den tek-

Kryolitminen 1945. (O. Andersen fot.)

niske udvikling i den øvrige verden. Indtil situationen 1940 var bruddet stadig aflukket fra det egentlige Grønland.

Det var ikke mere den eneste minedrift i landet. Kulbruddet paa Nûgssuak, der havde været kendt næsten fra kolonisationens begyndelse, blev udvidet, og med grønlandsk arbejdskraft blev det nu drevet frem til forsyning af hele landet med kul. Da der imidlertid viste sig vanskeligheder med brydningen, blev hele minedriften flyttet over paa Disko, hvor der nu ved K'utdligssat brydes kul til alle landets kakkellovne. Udnyttelsen af Grønlands jordbund fik endnu et skub fremad ved oprettelsen af marmorbruddet i Ūmának distrikt. Det var lige i sin vorden, da krigen brød af og unyttiggjorde alt videre arbejde der. Maaske ligger der en mulighed i det grønlandske marmor, der gør brydningen værd at genoptage. Ellers har minedrift vist sig at være værdiløs, saaledes kobberminen syd for Ivigtut og grafitbruddet ved Amitsoq, der begge er opgivet. Undersøgelser af muligheder i den grønlandske jordbund fortsættes imidlertid.

Blikket er rettet fremad. Men for rigtigt at kunne se frem ad de veje, der skal følges, maa man have et sikkert staasted. Man ønskede derfor ved en kommission at undersøge og fastslaa resultatet af den udvikling, Grønland havde haft i de forløbne aar; men man havde

vel ogsaa konstateret den stilstand, som de sidste aar syntes at være ved at indtræde, en ejendommelig træthed og træghed paa mange omraader baade inden for handel, administration, kirke og skole, og vilde derfor ved denne kommission finde vej frem til en ny kraftkilde, der kunde vække til mere levende liv.

1939 blev fire grønlandske delegerede valgt af de to landsraad, pastor *G. Egede* og seminarielærer *A. Lyng*e fra Sydgrønland, handelsleder *Fr. Lyng*e og pastor *Jens Olsen* fra Nordgrønland. De rejste til Danmark og deltog i August-September i forhandlinger med grønlandsudvalget (hvor ogsaa flere sagkyndige tilkaldtes). De delegerede vendte tilbage til landet med sidste lejlighed. Hvad kommissionen har opgjort som resultatet, og hvad den pegede paa som fremtidens vej, er det ikke muligt at berette om, Betænkningen er ikke offentliggjort endnu.

En jævn overgang fra perioden før, en bevæget tid derefter, springet frem ved styrelseslovene og det vældige torskefiskeri og derefter igen jævn udvikling — det er summen af denne periodes historie. Og aarene gled frem i fast rækkefølge — henover verdenskrigen 1914-18, der betød lige saa lidt for Grønland, som det i denne skildring er kommet til orde. I de aar, hvor verden stod i luende flammer, og hvor havene aabnede sig, og skibe forsvandt i de tavse bølger, laa Grønland urørt. Forbindelsen med Danmark var vel langsommere; men uafbrudt kom varer op og produkter bragtes hjem. Man var beredt paa en situation, som først en nutid skulde erfare. Rationering var planlagt, men blev ikke nødvendig. Visse varer blev der naturligvis mangel paa, saaledes paa olje til motorbaadene, der visse steder blev drevet med tran. Det eneste, der sled paa nerverne — og det var ogsaa tilstrækkeligt — var den lange vintertavshed, hvor man ikke vidste, om Danmark var draget med ind i krigens heksekedel. Lykkeligvis kom den meddelelse ikke til at lyde fra mund til mund kysten langs. Grønland og Danmark red stormen af den gang.

Men verden blev atter kastet ud i en malstrøm af ulykker. Kræfter, som synes ukontrollable for menneskeheden, laa bagved. Igen stod hære opstillet over for hinanden, væbnet med nutidens vældige mordvaaben og ødelæggelsesmidler. Igen blev mod menigmands ønske lande og folk undergivet krigens lovløshed, lemlæstelsens og dødens lod. Fra de opløjede valpladser i Europa og de minestrøede

De amerikanske konsulers ankomst (nr. 1 og 3 fra højre).

farvande bredte krigen sig over hele verden, den anden verdenskrig 1939-45. I sit forløb naaede den ogsaa Grønlands fjerne kyster og stillede øen og dens befolkning ene over for en prøvelse, som den takket være de mange aars stille vækst bestod.

Da krigen var en kendsgerning, traadte styrelsen straks i aktivitet, og et reservelager af de mest nødvendige, ufordærvelige varer til en værdi af ca. 500.000 kr. blev sendt op til Grønland. Ydermere forsynedes kolonistederne med en ekstrarforsyning af ammunition og fiskeredskaber til en værdi af 100.000 kr. svarende til eet aars normalforbrug. Pr. 1. jan. 1940 kunde beholdningerne af de allermest nødvendige varer strække til saa langt som ind i 1941. Erstatte den friske proviant kunde dette naturligvis ikke. Og paa den vilde der meget hurtigt blive mangel, hvis en afspærring skulde indtræffe.

Vinteren 1939-40 forløb i forholdsvis ro. Trods den uhyggestemning, der i begyndelsen af April herskede, kom den 9. April Danmarks besættelse som en overraskelse. Hurtigt samlede man sig dog. Landsfogederne *A. Svane* i Sydgrønland og *E. Brun* i Nordgrønland, tilstillede hver sin landsdel en erklæring og kaldte alle til ro og orden. De var ustandselig i kontakt med hinanden.

Allerede den 16. April kunde man meddele, at Grønland havde søgt forbindelse med den danske minister i Washington *Henrik Kauffmann* for at faa den nødvendige forsyningstjeneste etableret fra U. S. A., som var det eneste ikke krigsførende land, der kunde komme i betragtning. Den 23. April overtog landsfogederne administrationen paa grundlag af styrelseslovens § 10 stk. 3. I U. S. A. dannede minister *Kauffmann* en komite, der skulde bistaa ved Grønlands forsyning og afsætning af produkterne. Den 28. April meddeltes det, at U. S. A. agtede midlertidigt at sende en repræsentant til Grønland for at lette det handelssamkvem, som skulde tage sin begyndelse. Den 22. Maj ankom den amerikanske konsul og vicekonsul til Godthaab. Senere placerede ogsaa Canada en konsul der. Grønland sendte i Juli en del embedsmænd over til New York, hvor der blev oprettet et kontor, Greenland Delegation (Greendel), til varetagelse af afsætnings- og forsyningstjenesten.

Langsomt belavede Grønland sig paa en længere afspærring. Kryolitminen kom under landsfogedernes indflydelse. Danske penge blev inddraget, og en valutaordning (1 grønlandsk krone = 20 cent) kom istand. Forbindelsen mellem U. S. A. og Grønland blev besørget fast af de tre skibe, der var naaet op, »Hans Egede«, »Gertrud Rask« og kryolitminens »Julius Thomsen«; dertil kom nødvendige fragtdampere.

1940 igennem laa Grønland mærkeligt uantastet hen. De nye varer og besøgene af de amerikanske kystbevogtningsskibe, der efter aftale blev sendt op for at afpatruljere kysterne, forandrede vel billedet af dagliglivet lidt. Først 1941 bragte verdenssituationen nærmere til Grønlands kyster. U. S. A. erklærede den 9. Jan. foranlediget af visse rygter, at der intet var forandret i regeringens holdning til Grønland. Tre maaneder senere ændrede billedet sig.

Den 9. April 1941, aarsdagen for Danmarks besættelse, kom meddelelsen om, at U. S. A.s udenrigsminister *Cordell Hull* sammen med minister *Kauffmann* havde undertegnet en traktat, der paa basis af Habanaaftalerne i 1940 gav U. S. A. ret til at oprette militære og maritime støttepunkter i Grønland. Begrundelsen for denne traktat var, at den tyske aktivitet i Grønland var vokset, og Danmark var under besættelsen ikke istand til at hævde suveræniteten over sin koloni. Traktaten gjorde intet afbræk i denne suverænitet, og den skulde kunne ophæves, naar faren for det amerikanske kontinent var ophørt.

Paa grundlag af denne traktat voksede saa med forbløffende hast

og uden smaalige økonomiske hensyn først basen i Tunugdliarfik-fjorden op, senere baser ved Ivigtut, Marrak (Godthaab distrikt), Søndre Strømfjord og Angmagssalik, samt talrige meteorologiske stationer, større og mindre, langs kysten helt op til Thule, mange af dem dog betjent af danske. Snart var flyvemaskinen over kolonistedet paa de klare dage en selvfølge. Hvad *Lindberghs* flyvning i 1933 over Grønland fra U. S. A. til Danmark havde ladet os ane, blev nu til klarhed. Fra Grønland beherskes kontrollen over den nordlige sørute i Atlanten, og over indlandsisen gaar de korteste luftveje fra kontinent til kontinent. Dertil kommer Grønlands meteorologiske betydning for Europa, hvis vejr efter sigende laves i Grønland og de omkringliggende farvande. Grønland er ikke mere en fjern indesluttet afkrog, men en integrerende del af verden; og det blev klargjort af den anden verdenskrigs blændende lynglimt.

Imens tilpassede Grønland sit indre styre til de nye forhold. Den 6. Maj 1941 blev den nye administrationsordning offentliggjort. I Godthaab blev der oprettet et centralkontor, der skulde samle alle traadene. En stilling som handelsinspektør blev oprettet. Handelsinspektøren var tillige chef for centralkontoret. Lægevæsnet blev samlet under een kredslæge for Grønland. Kirke- og skolevæsnet sager henfaldt under provsten. Den »regerende« landsfoged havde den administrative overledelse (undtagen for kirke- og skolesager) endvidere den bevilligende og koordinerende myndighed. Det blev landsfoged *Brun*, der kom til at lede styret i Grønland det meste af krigsperioden, idet landsfoged *Svane* fra Maj 1941 gjorde tjeneste i U. S. A. Den af minister *Kauffmann* dannede komite blev opløst, og Greendel blev lagt ind under det danske generalkonsulat i New York.

I de aar, da den tyske aggression var paa sit højdepunkt i verden, og medsnakkerne rundt i de okkuperede lande talte højt, rejste *Quisling* i Norge atter krav paa Grønland ved at erklære hele Nordatlanten for norsk livsrum. Docent *Hoel*, der var bekendt fra okkupationsaffæren i 1931 ff. blev professor og senere rektor for Oslo universitet i nært samarbejde med *Quisling*. Derved kommer hele grønlandssagen fra 1931-33 ind i et nyt lys, idet de norske krav dengang kan ses i deres rette forbindelse med de norske nazister og deres fornyede krav i 1941. Imod den nye norsk-nazistiske aktion stillede statsminister *Stauning* en fast afvisning. I selve Grønland fremkaldte *Quislings* udtalelse kun en trækken paa skuldrene.

1942 bragte et nyt træk ind i billedet af samfundslivet i Grønland: Godthaab radio begyndte daglige radiofoniudsendelser i al beskedenhed og først kun med radioavis paa dansk og grønlandsk. Senere udvidedes tjenesten med grønlandske og danske foredrag og ind imellem underholdning, alt begrænset til en sendetid paa een til halvanden sendetime om dagen. Den 16. Marts udsendtes det første nummer af det danske blad »Grønlandsposten« under redaktion af mag. scient. Chr. Vibe. Det skulde tjene som bindeled mellem de danske kysten langs; men meget hurtigt fik grønlænderne interesse for det, læste det og skrev i det.

Ind imellem disse fredelige tildragelser i aarets begyndelse kom i Februar meddelelsen om en uhyggelig ulykke. »Gertrud Rask« grundstødte ved Nova Scotia den 6. og blev forladt som vrag dagen efter. Den 27. Februar forlod »Hans Egede« Ivigtut med kryolitlast og forsvandt sporløst; 23 mand, hvoriblandt een nordmand og fire grønlændere omkom.

Skibsfarten og dermed forsyningerne kom straks til at lide under tabet af de to skibe. Samtidig var tonnagemanglen for de allierede stigende, hvilket yderligere gjorde situationen spændt for Grønland.

Tonnagemanglen bevirkede, at der blev indført en ret snæver rationering paa hvedemel, gryn og sødestoffer. Den traadte i kraft i efteraaret 1942. Aaret efter steg priserne paa adskillige varer betydeligt, ja paa enkelte over 100 %, hvorved grundlaget blev slaaet bort for manges økonomi, især de lavere lønnede tjenestemænds. Vinteren 1942-43 og hele resten af aaret blev et af de mest trykkede under hele krigen. Forsyningerne kom sent, først ved juletid 1942 i mere eller mindre frossen tilstand, prisstigning og de skærpede forhold i Danmark, alt medvirkede til at sænke stemningen.

Hen paa efteraaret blev det offentliggjort, at der i foraaaret 1943 havde været regulære kampe mellem en dansk slædepatrulje og tyskere paa østkysten. Denne patruljetjeneste var blevet oprettet i 1941 for at rekognoscere strækningerne nord for Scoresbysund, hvor tysk meteorologisk aktivitet havde sat ind. Ved klog omtanke og dristig handling og ved at udnytte sit kendskab til egnen lykkedes det en enkelt Mand, *Marius Jensen*, at tilfangetage tyskernes anfører og bringe ham ned til Scoresbysund. Men forinden havde aktionen kostet een dansker livet, *Eli Knudsen*. Amerikanske flyvere kunde paa grundlag af den danske patruljes oplysninger bombe den tyske

station, der var anbragt paa Sabine-øen. Senere kom det til kampe paa Shannon-øen, hvor amerikanerne angreb den tyske station.

De sidste halvandet aar af krigsperioden forløb i hovedsagen roligt i Grønland. Man fulgte spændt de daglige krigsberetninger, ventede i August 1944, at krigen snart var afsluttet. Sommeren 1944 stod Grønland uden rugmel og tørmælk paa grund af et skibsforlis. Denne situation varede i tre maaneder paa eet sted, andre steder længere.

Livet i Grønland under krigen maatte tilpasse sig de ændrede forhold. Landsraadene holdt fællesmøder og var sammenkaldt 1940, 41, 43 og 45; de andre aar maatte man paa grund af særlige omstændigheder udskyde møderne. Landsraadenes forhandlinger bar præg af tilpasningen, idet mange spørgsmaal opstod i forbindelse med situationen. Men iøvrigt drejede forhandlingerne sig om de gængse ting.

Den ro over livet, som dette giver udtryk for, skyldtes, at de økonomiske og sociale forhold under krigen var relativt gode. Befolkningen steg jævnt:

	1939	1943
Syd- og Nordgrønland	17.007	18.588
Thule	281	312
Østgrønland	969	1.284
	18.257	20.184 = + 1.927

Denne tilvækst er sket under de sundhedsmæssigt bedst mulige vilkaar. Grønland gik under hele krigen fri af svære sygdomme, og det økonomiske liv fik en rolig udvikling. Der kom flere penge imellem de frit erhvervende grønlændere.

Selvom det kunde volde vanskeligheder at skaffe salt og til tider at faa produktionen afsat, blev dog torskefiskeriet udvidet. Hovederhvervet skulde have og fik de mest gunstige vilkaar. Der produceredes af saltfisk:

1939-40: 2.445.330 kg.	—	Pr. indbygger: 143,8 kg (jvnf. p. 210).
1940-41: 2.681.780 »	»	» 153,4 »
1941-42: 2.832.610 »	»	» 158,5 »
1942-43: 3.894.520 »	»	» 213 »
1943-44: 4.273.790 »	»	» ca. 225 »

Denne vældige vækst i torskefiskeriet gav befolkningen gode indtægter og laa i væsentlig grad til grund for pengerigeligheden iblandt de frie erhververe.

Ogsaa de andre fiskerier gik godt. En udnyttelse af den grønlandske torske-, rødfiske- og rokkelever som exportartikel til fremstilling af vitaminpræparater blev paabegyndt i det sidste krigsjaar.

Selv sælfangsten gav større udbytte, hvilket sandsynligvis hænger sammen med, at fangsten ved Labrador og New Foundland aftog paa grund af krigen.

Faareavlen gik jævnt fremad. I 1940 blev der slagtet ca. 3900 faar og i 1944 6431. Det var vanskeligt at finde afsætning for produktionen, der var større, end Grønland selv kunde forbruge. I 1943-44 udvidedes faareavlen derfor med en mindre henkogningsanstalt under saare primitive former og et charcuteri, saa indenlandsk paalæg kom til salg i butikkerne.

Hovedværdien af Grønlands eksport var imidlertid kryoliten. Den har dannet grundlaget for Grønlands økonomi i krigsaarene. Minen var hurtigt blevet bevogtet og var i fuldt sving, indtil markedet i de sidste krigsjaar syntes at være mættet. Arbejderne fik straks i 1940 deres løn forhøjet og garanteret i dollars. Forholdene for arbejderne ved minen blev i længden utaalelige for mange; afsondretheden fra familie og hele den maade, livet er ordnet paa for arbejderne ved minen, virkede deprimerende. Adgangen til det øvrige Vestgrønland blev derfor aabnet, og mange rejste paa ferie til kolonierne.

Da tonnagemanglen satte ind for alvor, blev administrationen klar over, at skibsfarten maatte rationaliseres. Derfor oprettedes et transithavnssystem i 1943. Tanken havde man i begyndelsen af aarhundredet været inde paa, men opgivet igen. Nu blev ideen gennemført. Egedesminde blev transithavn for Nordgrønland, Sukkertoppen og Godthaab delte Sydgrønland. Julianehaab fik vedvarende direkte forsyninger, K'utdligssat blev transithavn for elektriske artikler og maskinreservedele, Holsteinsborg for værktøj og skibsmateriel, begge for hele landet. Thule blev besejlet een gang om aaret af skonnerter eller et enkelt af de større skibe. Østkysten blev paa grund af krigsfaren forsynet ved amerikanske skibe. Hele dette system hjalp betydeligt paa forsyningstjenesten, især til at bringe udgifterne paa de fragtede dampere ned; omkostningerne pr. dag paa de fragtede var ikke smaa. En yderligere forbedring i skibssituationen kom, da J.

Godthaab 1944 set fra syd. Til venstre staar »Kleinschmidts pæl«, hvorpaa han hængte sin lygte, naar han var inde i kolonien.

Lauritsens damper »Linda« fra 1944 blev sat ind i fast fart under harpunflaget.

Med de ti større og mindre skonnerter fordeltes saa varerne fra transithavnene til kolonierne, hvorfra de indhandlede produkter var returlast. Denne sejlads stillede store krav til skonnerternes danske og grønlandske førere og besætninger, der saa godt som hele aaret rundt, saa saare det var muligt at sejle, var paa farten. Kun een ulykke ramte skonnertflaaden, idet Frederikshaabs »Louise« forsvandt med mand og mus i 1940 paa vej til reparation paa beddingen ved Holsteinsborg.

Der var saaledes arbejde nok at tage fat paa for alle under krigen i Grønland. Dette bragte de fleste over de vanskelige aar. Ogsaa skole og kirke havde forøget arbejde, selvom livet for dem var en støt fortsættelse af den udvikling, der allerede var begyndt. Skolevæsnet maatte imidlertid i højere grad tage sig af de danske embedsmænds børn. Nogle blev sendt til U. S. A. og Canada til skolegang der, andre blev sat i de skoler, der efterhaanden fik autorisation, hvilket gjaldt skoler i Egedesminde, Sukkertoppen, Godthaab og Julianehaab.

Sydgrønlands bogtrykkeri var overbelastet med arbejde for administrationen, saa kun faa bøger saa dagens lys. Den første digtsamling paa grønlandsk, *Frederik Nielsen*: »kilak, nuna, imak« blev udsendt som privattryk. Der rummes en række af hans bedste ting, yndefulde og springske, verdslige og religiøse digte i en ofte udpræget sangbar rytme og med et stemningsbevæget ordvalg. Landskassen udgav *Karl Heilmanns* roman »piniartok Sâmo«, som blev rosede omtalt, revet væk og slugt som den fortræffelige nutids-fangerroman med folkepædagogisk tendens, den er. En oversættelse af »Onkel Toms Hytte« blev trykt i 1944-45, ligeledes en mindre roman af *Pavia Petersen*.

Gennem hele det kulturelle liv klang een ganske bestemt grundtone, svagere til at begynde med, men senere stærkere og stærkere: Danmark. Som krigen skærpedes og kursen i Danmark ændredes, blev harmen mod nazismen mere og mere udtalt. Indsamlinger (til England i 1942: ca. 40.000 kr., til Røde Kors, til Danmarks genopbygning (paa grønlandsk initiativ): ca. 85.000 kr. og sidst til flygtningehjælpen i Sverige: ca. 45.000 kr.) viste tydeligt Grønlands følelser.

Henimod krigens slutning var alle lige spændte i angsten for, hvad der i sidste øjeblik kunde hænde. Under hele krigen havde en stedse voksende højagtelse for kongens person gjort sig gældende. For Grønland var han det følelsesmæssige brændpunkt, som han var det for Danmark. Tilknytningen til Danmark fik udtryk i denne grønlandske hengivenhed for kongen.

Da saa den 4. Maj kl. 15,30 grønlandsk tid meddelelsen om den tyske kapitulation lød i den danske udsendelse fra London, slog stemningen sammen i en jubel, der vel aldrig før har løftet sig langs den grønlandske kyst. Allerede dagen efter var der telegrafisk forbindelse med Danmark, og landsfoged *Eske Brun* kunde give sig ind under den nye danske regering.

Jubelen gentog sig, da det første skib fra Danmark kom til Grønland i begyndelsen af Juli. En periode var endt; traadene, der bristede i 1940, var atter knyttet.

Sporløst var denne tid ikke gaaet hen over Grønland og det grønlandske samfund. Det bedste af den grønlandske ungdom, grebet af en voksende sportsinteresse og et livligt foreningsliv, og ikke mindst den grønlandske selvbevidste manddom ser frem mod kommende tider og har deres brændende haab, der udformet i stærke ønsker

fulgte den delegation, der i December 1945 rejste ned til forhandling med den danske rigsdags grønlandsudvalg. Med pastor *Gert Egede* som formand bestod denne delegation af seminarielærer *A. Lyng*, handelsleder *Fr. Lyng*, landsfogedmedhjælperne *Jørgen Chemnitz* og *P. Nielsen* samt forfatteren *Hans Lyng*. Disse mænd er blandt de skarpest tænkende og dybest ræsonnerende grønlændere, der i dag lever deres daglige liv paa den ikke længere saa fjerne ø.

Krigsaarene har intensiveret den udvikling, som allerede før 1939 var igang. Grønland idag er ikke det Grønland, som lever i den gængse litteratur. Det er et hverdagsland med voksende kræfter og krav til sig selv, til dem, der virker i landet, og til det moderland, der har vakt det af primitivitetens taagetilstand.

STEDNAVNE

- Aalborg, 121.
 Agto, 130.
 Alaska, 10, 11, 12, 13.
 Ameragdla, 48, 94.
 Ameralikfjorden, 35, 45, 48, 94, 186.
 Amerdlok, 77.
 Amerdlok-fjorden, 19.
 Amerika, 17, 94.
 Amitsox, 245.
 Amitsuarssuk, 238.
 Angmagssalik, 163, 184, 185, 220, 222, 249.
 Archangelsk, 121.
 Arsuq, 119, 188, 201.
 Arveprinsens Ejlande, 95.
 Atlanterhavet, 15, 16, 19, 249.
 Ausiait, 78.

 Baffinsbugten, 134.
 Bergen, 15, 21, 27, 31, 32, 33, 49.
 Bergens fjord, 33.

 Canada, 10, 229, 248, 253.
 Cape Dorset, 11, 12.
 Christiansfeldt, 152, 153.
 Christianshaab (koloni og distrikt), 54, 60, 61, 65, 66, 70, 74, 83, 90, 91, 93, 214.
 Cloushavn, 60 f, 70, 89, 90, 145.
 Claveringøen, 135.

 Danebrogs Ø, 137, 184.
 Danmark, 15, 17, 18, 19, 21, 26, 27, 28, 30, 49, 50, 56, 58, 61, 65, 69, 76, 78, 82, 87, 91, 106, 113, 116, 117, 120, 121, 123, 125, 127, 128, 131, 133, 140, 145, 148, 149, 157, 170, 171, 175, 176, 177, 178, 179, 191, 193, 194, 198, 200, 204, 213, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 226, 227, 228, 231, 233, 234, 237, 240, 246, 248, 249, 254, 255.
 Danmarksfjorden, 219.
 Davis-strædet, 16, 19, 20, 22, 32, 33, 96, 215.
 Disko, 24, 45, 95, 97, 100, 120, 134, 245.
 Diskobugten, 14, 24, 45, 47, 53, 54, 60, 89, 97, 100, 116, 120, 123, 142, 148, 211.
 Djævelens Tømmelfinger, 134.
 Dronninglund, 65.

 Egedesminde (koloni og distrikt), 78, 79, 83, 88, 112, 116, 124, 131, 150, 186, 191, 216, 230, 239, 252, 253.
 England, 19, 94, 116, 122, 126, 220, 254.
 Europa, 9, 11, 12, 15, 16, 62, 70, 78, 116, 119, 126, 146, 148, 157, 246, 249.
 Evighedsfjorden, 114.

 Faltingshavnen, 19.
 Finmarken, 52, 94.
 Fiskefjorden, 45.

- Fiskenæsset, 19, 77, 86, 148, 149, 210.
 Flækkefjord, 121.
 Fortune Bay, 95.
 Frankrig, 116, 220.
 Franz-Joseffjorden, 219.
 Frederiksdal, 132, 152, 218.
 Frederikshaab (koloni og distrikt),
 60 f, 64, 70, 77, 86, 94, 96, 116,
 121, 143, 208, 215, 253.
 Frederikshaabs Isblink, 186.
 Frederik VI's Kyst, 137.
 Færingehavnen, 215, 216.
 Færing Nordhavn, 216.
 Færøerne, 15, 117, 118, 125, 127, 128,
 215, 216.
- Garðar, 18.
 Godhavn (koloni og distrikt), 95, 97,
 109, 116, 117, 118, 121, 130, 145,
 224, 233.
 Godthaab (koloni og distrikt), 19, 24,
 32, 35, 47, 48, 49, 50, 54, 55, 61,
 62, 64, 65, 73, 74, 77, 81, 83, 85,
 86, 88, 93, 94, 115, 123, 124, 131,
 145, 150, 151, 157, 160, 174, 175,
 177, 178, 179, 182, 186, 191, 192,
 201, 204, 208, 215, 227, 230, 232,
 234, 243, 249, 252, 53.
 Godthaabsfjorden, 18, 21, 33, 51, 58,
 183.
- Haabets Ø, 33, 34, 35, 45.
 Haag, 221, 222.
 Hamburg, 26.
 Helsingør, 14.
 Holsteinsborg (koloni og distrikt),
 21, 45, 78, 82, 83, 88, 90, 97, 100,
 113, 118, 124, 142, 146, 147, 150,
 204, 212, 214, 252, 253.
 Hudsonbugten, 11.
- Igaliko, 96, 107, 206.
 Igdlorpait, 206.
 Igdlutalik, 14.
 Iginiafik, 130.
 Iluilårssuk, 75, 86.
- Independencefjord, 187.
 Indlandsisen, se sagregister.
 Inglefieldbugten, 187.
 Inugsuk, 12, 13.
 Ishavet, 70.
 Island, 11, 15, 20, 26, 27, 70, 80, 94,
 117, 118, 127, 128.
 Isortok, 146.
 Isortokfjorden, 19.
 Itivdlek-fjorden, 21.
 Ivigtut, 188, 189, 244, 245, 249, 250.
- Jakobshavn (koloni og distrikt), 60,
 61, 65, 66, 77, 83, 89, 90, 95, 97,
 113, 124, 145, 150, 151, 174, 186,
 214, 223.
 Julianehaab (koloni og distrikt), 15,
 35, 94, 95 f., 113, 122, 131, 137,
 145, 150, 153, 156, 201, 203, 206,
 207, 208, 214, 230, 233, 252, 253.
- Kangâmiut, 13, 23, 77, 114, 214, 242.
 Kangek, 179.
 Kangerdluatsiak (Jakobshavn), 60.
 Kap Bismarck, 219.
 Kap Farvel, 15, 18, 21, 35, 74, 93, 210,
 218, 221.
 Kap York, 134, 135, 187, 228.
 Klokkehuk, 95.
 Kristianssand, 121.
 København, 21, 27, 30, 31, 49, 50, 52,
 58, 59, 60, 82, 99, 106, 120, 121, 148,
 153, 176, 194, 196, 204, 214, 224,
 226, 231, 232.
- K'akuk (Godthaab), 73.
 K'errortusok, 113.
 K'örnok, 243.
 K'utdligssat, 245, 252.
- Labrador, 252.
 Leith, 121.
 Lichtenau, 96, 144, 152, 184, 206.
 Lichtenfels, 86, 96.
 Lindenovs Fjord, 93, 96.
 London, 254.

- Makelijk Oud, 60, 61.
 Manitsok, 95.
 Marrak, 249.
 Marshall Bay, 13.
 Melvillebugten, 134, 187.
 Midtgrønland, 23, 24, 74, 94, 233.
- Nanortalik, 113, 119, 132.
 Napassok, 146 f.
 Narssak, 206.
 Narssak avangnardlek, 131.
 Neu (Ny) Herrnhut, 62, 63, 64, 87,
 144, 152, 169, 175, 208.
 New Foundland, 252.
 New York, 248, 249.
 Nikobarøerne, 148.
 Nipisat, 45, 49, 50.
 Nordamerika, 12, 18, 232, 248.
 Norden, 11, 15.
 Nordgrønland, 65, 66, 74, 90, 91, 98,
 112, 114, 116, 121, 122, 123, 139,
 142, 143, 145, 146, 148, 149, 152,
 158, 162, 168 ff., 174, 191, 196, 201,
 209, 211, 212, 233, 235, 246, 247,
 252.
 Nordkap, 20.
 Nordostrundingen, 219.
 Nordpolen, 187.
 Nordre Strømfjord, 78, 196.
 Norge (Sydnorge og Nordnorge), 15,
 17, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 49, 70,
 80, 94, 117, 126, 127, 128, 219, 220,
 221, 222, 249.
 Nova Scotia, 250.
 Nügssuak, 78, 95, 130, 245.
 Nük = Godthaab.
 Nørrejylland, 52.
- Oslo, 172, 219.
- Påmiut, se Frederikshaab.
 Pearykanalen, 219.
 Pisugfik (Sukkertoppen), 74, 85.
 Portugal, 17.
 Præstefjorden, 35.
 Pustefjord, 19.
- Ravns Storø, 215, 216.
 Ritenbenk (koloni og distrikt), 77, 90,
 95, 119.
 Rusland, 99, 127.
- Sabine-øen, 251.
 Sarfánguak, 147.
 Sarkardlek, 19.
 Scoresbysund, 134, 185, 218, 220, 222,
 250.
 Shannon-øen, 251.
 Shetlandsøerne, 173.
 Sibirien, 10.
 Siorapaluk, 229.
 Skandinavien, 15, 20.
 Skansen, 45.
 Skjoldungen, 21.
 Smith-Sund, 134.
 Spitsbergen, 20, 21, 22, 52, 134, 219.
 Straat Davis, 22, 95.
 Sukkertoppen (koloni og distrikt),
 77, 88, 95, 114, 117, 121, 134, 143,
 146, 203, 215, 252, 253.
 Sverige, 17, 126, 127, 128, 214, 254.
 Sydbay, 45, 46, 78.
- Sydgrønland, 12, 14, 64, 87, 91, 98,
 112, 114, 116, 122, 123, 139, 141,
 142, 143, 146, 147, 148, 149, 151,
 152, 156, 158, 161, 162, 168 ff., 196,
 201, 208, 209, 211, 212, 222, 233,
 241, 242, 246, 247, 252.
- Sæby, 52.
 Søndre Strømfjord, 249.
- Tasiussak, 122.
 Thule (koloni og distrikt, se ogsaa
 Kap York), 11, 13, 187, 200, 209,
 228 f., 249, 252.
 Tovkussak, 215, 216.
 Trondheim, 18.
 Tunugdliarfik, 96, 249.
 Tyskland, 152, 153.
- Ukivik, 45, 77.
 Úmának (koloni og distrikt), 78, 90,
 117, 132, 202, 203, 211, 222, 245.

- Ûmának (ø i Godthaabsfjorden), 183.
 Ûmának-bugten, 116.
 Upernavik (koloni og distrikt), 12,
 78, 90, 95, 113, 116, 122, 124, 130,
 131, 132, 150, 151, 222.
 U. S. A., 219, 248, 249, 253.
 Utrecht, 33.

 Vaagan, 29, 30.
 Vajgattet, 24, 100.
 Washington, 248.
 Vesterbygden, 35, 224.
 Vester Ejlænder, 130.
 Vestgrønland, 13, 21, 24, 100, 113,

- 134, 135, 136, 182, 183, 185, 186,
 197, 200, 201, 205, 209, 221, 223,
 226, 228, 252.
 Vestindien, 117, 219.

 Zuikerbrood, 77.

 Østerbygden, 26, 28, 35, 47, 48, 60,
 93, 136 f., 224.
 Østgrønland, 15, 21, 26, 28, 29, 35,
 74, 96, 132, 134 f., 136, 163, 184,
 185, 200, 201, 218 ff., 221, 222, 226,
 228, 250 f., 252.
 Østrig, 125.

PERSONNAVNE

- Abelsen, Lars, 133.
 Amdrup, G. C. (1866-), 185, 225.
 Andersen, H. C. (1805-75), 147.
 Arctander, A. (1745-1825), 137.
 Arnarsak, 65, 75, 83, 88, 89, 90.
 Aron (fra Kangek), 179, 180, 181.
 Aronsen, Magnus, 117.

 Baffin, William († 1622), 134.
 Balle, N. E. (1839-1900), 175, 182.
 Bang, J. (1914-), 207, 210, 211, 213.
 Berckentin, C. A. (1694-1758), 77.
 Berg, S. (1868-1921), 195.
 Berthelsen, Frederik (1750-1828), 88,
 115 f., 124.
 — Rasmus (1827-1901), 157, 175 f.,
 177, 178, 179, 180.
 Bildsøe, J. A. D. (1849-1936), 186.
 Bing, A. (1702-60), 54, 61, 65.
 Birket-Smith, K. (1893-), 226.
 Bluhme, E. (1833-1926), 160 f., 162,
 178, 186, 228.
 Bobé, Louis (1867-), 58, 127, 225.
 Bohn, Vollquard (1734-1800), 134.
 Bourke, Edmund (1761-1821), 127, 129.
 Brun, E. (1904-), 247, 249, 254.
 Bruun, A. (1737-88), 137.

 Bruun, D. (1856-1931), 224.
 — R. B. (1725-71), 85.
 Brønlund, J. (1877-1907), 187, 219.
 Bugge, Aa. (1896-), 176, 230.
 Bärenfels, N. C. († 1738), 32.

 Chemnitz, J. (1853-1929), 206.
 — Jørgen (1890-), 255.
 — K. (1886-), 197.
 Christian IV, 18 ff.
 Christian V, 26.
 Christian VI, 51, 52, 55, 69.
 Christian X, 198, 216, 254.
 Christiern I, 15, 17.
 Christiern II, 17 f.
 Clavering, D. C., 135.
 Collin, J. (1776-1861), 147, 199.
 Colombus, C. (1451-1506), 17.
 Cunningham, J. (ca. 1575-1651), 19 f.

 Dahl, O. G. (1745-88), 90.
 Dalager, C. C. (1726-99), 68, 77, 78,
 93, 97.
 — Lars (ca. 1719-72), 63, 68, 72, 73,
 74, 75, 76, 78, 85, 88, 92, 93, 104,
 186.
 Danielsen, J. (1888-1938), 240 f.

- Dannell, David (1605-61), 21.
 Daugaard-Jensen, J. (1871-1939), 195, 197, 218, 233.
 David, Chr. (1691-1751), 55.
 Davis, John (1550-1605), 18 f., 58.
 Deuntzer, J. H. (1845-1918), 191.
 Dirckinck-Holmfeldt, H. E. E. B. (1835-1912), 175.
 Dorf, J. P. (1718-87), 88, 93.
 Drachardt, Chr. (1711-78), 61, 64, 65, 75.
 Egede, G. (1892-), 246, 255.
 — Hans (1686-1758), 18, 23, 25, 27, 28 ff., 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 61, 64, 65, 66, 68, 72, 75, 80, 83, 84, 92, 96, 99, 100, 104, 133, 136, 153, 175, 217, 220, 225.
 — Niels (1710-82), 36 f., 44, 50, 54, 61, 78, 79, 88, 89, 93, 95, 97, 99.
 — Poul (1708-89), 36 f., 44, 50, 54, 55, 58, 61, 65, 66, 68, 82, 84, 87, 88, 91, 100.
 — Povel Hansen (1648-1706), 28.
 Egederne, 62, 67, 77, 78, 86, 99, 200.
 Eggers, H. P. von (1751-1836), 137.
 Elgstrøm, Ossian (1883-), 180.
 Erik 7., 17.
 Estrup, J. B. S. (1825-1913), 171, 172.
 Fabricius, Otto (1744-1822), 72, 74 f., 86, 87, 94, 96, 116 f., 125, 133, 149, 175.
 Frederik II, 18, 20.
 Frederik III, 21.
 Frederik IV, 27, 28, 47, 49, 51.
 Frederik V, 61, 67, 69.
 Frederik VI, 126 f.
 Fredrik Christian († 1734), 44 f., 50, 54, 58.
 Freuchen, P. (1886-), 228.
 Frobisher, Martin (1535-94), 18.
 Gade, N. W. (1817-1890), 239.
 Garde, V. (1859-1926), 184.
 Gedde, J. H. (1775-1858), 137.
 Geelmuyden, N. C. (1712-70), 70.
 Giesecke, K. L. (1761-1833), 111, 124 f., 188.
 Gill, Jonas (1738-1807), 90.
 Glahn, H. C. (1738-1804), 82, 83, 88.
 Graah, W. A. (1793-1863), 132, 137, 184.
 Grundtvig, N. F. S. (1783-1872), 176.
 Grønbech, J. (1724-67), 86, 93.
 Habakuk, 114 f.
 Hall, James († 1612), 19 ff., 33.
 Hammond, 117.
 Hansen, J. (1837-1911), 184.
 Hansérak, se Hansen, J.
 Hartmann, J. P. E. (1805-1900), 239.
 Hartz, B. (1781-1822), 123 f.
 Hauge, C. N. (1870-1942), 206.
 Hedemand, A. (1894-1942), 242.
 Heilmann, K. (1893-), 236, 237, 254.
 Henrik Søfareren († 1460), 17.
 Hoel, A. (1879-), 221, 249.
 Holberg, Ludvig (1684-1754), 84.
 Holbøll, C. P. (1795-1856), 139, 140, 141, 147, 148, 153, 156.
 Holm, G. (1849-1940), 184.
 Holstein, J. L. (1694-1763), 78.
 Holtved, E. (1899-), 11, 13, 226.
 Hull, Cordell (1871-), 248.
 Hveyssel, N. (1752-1829), 115.
 Høeg-Hagen, N. P. (1877-1907), 219.
 Høegh-Guldberg, Ove (1731-1808), 98.
 Hørring H. E. (1842-1909), 172 f.
 Ihlen, N. C. (1855-1925), 219.
 Janssen, C. E. (1813-84), 150, 151, 152, 157 ff., 175, 177, 178.
 Jenness, D., 11.
 Jensen, A. S. (1866-), 209.
 — J. A. D., se Bildsøe.
 — M. 250.
 Jentoft, Hartvig (1693-1739), 33, 34, 44.

- Jespersen, O. (1860-1943), 232.
 Jónsson, F. (1858-1934), 225.
 Jørgensen, H. F. (1831-1904), 157, 175, 176.
- Karl XIV Johan, 126 ff.
 Kauffmann, H. (1888-), 248, 249.
 Kjer, J. (1825-1905), 177, 180.
 — K. (1802-65), 153.
 Kleinschmidt, C. (1768-1832), 132, 152.
 — S. P. (1814-86), 152 f., 157 ff., 175, 176, 177, 178, 179, 183, 232, 253.
 Knudsen, E. (1913-43), 250.
 Koch, J. P. (1870-1928), 219, 222.
 — L. (1892-), 221, 222.
 Koldewey, K. (1837-1908), 218.
 Koppel, G. (1869-1910), 191, 192.
 Kragh, P. (1794-1883), 131 ff., 150, 153, 174.
- K'ajarnak, 62, 180.
- Laersen, Berthel (1722-82), 64, 85, 88, 114 f., 176.
 Landorph, Jørgen (1699-1741), 47, 48, 49.
 Lange, Ole (1703-66), 50, 51.
 Larsen, H. (1905-), 11, 226.
 Laurent Christensen, A. (1895-), 242.
 Lerch, J. F. († 1855), 145 f.
 Lindbergh, Ch. (1902-), 249.
 Lindenov, Godske († 1612), 19 f.
 Lindorf, J. F. T. (1823-59), 157, 204.
 Lund, H. (1875-), 184, 238, 239, 240, 241.
 Lyngø, A. (1899-), 235, 238, 246, 255.
 — Fr. (1889-), 246, 255.
 — H. (1906-), 236, 237, 255.
 — Kr. (1894-), 233.
 Lytzen, J. (1803-63), 201.
- Maria Magdalene, 114 f.
 Martellus Germanus, Henricus (o. 1475), 17.
 Mathias, Hans († 1729), 27, 32.
 Mathiassen, Th. (1892-), 10, 226.
- Mikkelsen, E. (1880-), 185, 219, 220, 222.
 Miltzow, Henrik (1697-1766), 50.
 Moltke, H. (1871-), 187.
 — Joakim Godske (1748-1818), 95.
 Motzfeldt, P. H. (1774-1835), 122 f.
 Mozart, W. A. (1756-91), 125.
 Munk, Jens (1576-1628), 21.
 Myhlenphort, N. M. (1759-1821), 118, 123.
 Mylius-Erichsen, L. (1872-1907), 187, 193, 219.
 Müller, Henrik (1609-92), 21.
 Møller, J. Poulsen (1734-82), 89, 90.
 — Lars P. S. M. (1842-1926), 176, 178, 179, 227, 233, 241.
 — S. (1882-1909), 227, 241.
 Mørch, J. C. (1768-1830), 153.
 — Tobias (1840-1916), 175, 176, 182.
- Nansen, F. (1861-1930), 186.
 Nielsen, A. Krarup (1891-), 234.
 — Fr. (1905-), 235, 238, 254.
 — H. (1898-), 228.
 — P. (1905-), 255.
 Nissen, U. P. (1819-93), 174 f.
 Norby, Søren († 1530), 18.
 Nordenskiöld, A. E. (1832-1901), 186.
 Nørlund, P. (1888-), 224, 225.
- Ohnsorg, M. (1707-74), 55, 61.
 Oldendow, K. (1892-), 218.
 Olrik, Bendt (1749-99), 98, 112, 116.
 Olsen, Anders (1718-86), 68, 77, 86, 88, 93, 96, 107, 136 f., 206.
 — D. (1870-1944), 197.
 — G. (1878-), 228.
 — J. (1894-), 228, 246.
 — P. (1892-1930), 239 f.
 Osten, J. A. von (ca. 1714-67), 145.
 Ostermann, H. (1876-), 114, 123, 165, 172, 225.
- Paars, Claus Enevold (1683-1762), 47, 48, 49, 94, 145, 186.
 Peary, R. E. (1856-1920), 186 f., 219.

- Petersen, Johs. (1867-), 184.
 — J. (1881-), 237, 238, 239, 240.
 — P. (1904-1943), 237, 238, 254.
 Pining, Didrik († efter 1490), 15.
 Pòk, 50.
 Porsild, M. P. (1872-), 224.
 Potthorst, Hans († efter 1484), 14, 15.
 Poul, 64.
 Poulsen, Th. (1868-1942), 203.
- Quisling, V. (1887-1946), 249.
- Rasch, Gertrud (1675-1735), 30, 51,
 54, 56, 175.
 Rasch, Niels (ca. 1677-1729), 27.
 Rasmussen, Chr. (1846-1918), 177.
 — Knud (1879-1933), 65, 187, 197,
 218, 219, 222, 223, 225, 226, 228,
 233, 234, 235.
 — Peder (1743-1808), 90.
 Rink, H. J. (1819-93), 138, 143, 147,
 148 ff., 151, 152, 153, 155, 156 ff.,
 160, 161, 162, 163, 165 ff., 168, 169,
 170 ff., 172 ff., 177, 178, 179, 182,
 188, 191, 194, 198, 200, 206, 217,
 225.
 Rosing C. (1866-1944), 184.
 — P. (1892-), 241.
 Ross, John (1777-1856), 131, 134 f.
 Rostgaard, Frederik (1671-1745), 34.
 Roussel, A. (1901-), 224.
 Ryder, C. H. (1858-1923), 185.
 Ryberg, C. (1854-1929), 177, 191, 193,
 194.
 Rüttel, F. C. P. (1859-1915), 184.
- Saabye, H. E. (1746-1817), 90, 105.
 Sabine, E. (1788-1883), 135.
 Sandgreen, Svend (1734-92), 95, 97.
 Schimmelmänn, H. E. (1747-1831),
 127.
 Schiøtte, Magnus (1680-1737), 32, 47,
 52, 53.
 Schultz-Lorentzen, C. W. (1873-),
 191, 193, 194, 195, 197, 198, 227,
 228, 232.
- Schwabe, J. Fr. (1749-1827), 97, 98,
 100, 111, 112, 118.
 Scoresby den Ældre, William (1760-
 1829), 134 f.
 Scoresby den Yngre, William (1789-
 1857), 134 f.
 Sewerin, Jakob (1691-1753), 52 ff., 57,
 58 ff., 65, 66, 67, 68, 69, 70, 77, 78,
 92.
 Spindler, C. J. (1838-1918), 180, 183,
 239.
 Stach, Chr., 55.
 — Mathäus (1711-87), 55, 62, 96.
 Stauning, Th. (1873-1942), 198, 217,
 249.
 Steenholdt, Vitus, 174.
 Storch, M. (1883-), 190, 197, 228, 234,
 235, 238.
 Svane, A. (1898-), 247, 249.
 Swart, Claudius Clavus (1388-?), 17.
 Sverdrup, Jørgen (1732-1810), 83, 89,
 90, 91, 92, 116, 117, 132, 225.
 Sylow, A. (1703-63), 64.
- Thalbitzer, W. (1873-), 225, 232.
 Thomsen, J. (1826-1909), 188.
 Thorhallesen, Egil (1734-89), 85, 91,
 92, 94.
 Thorlacius, G. (1542-1627), 28.
 — Theodor (1637-97), 26 ff.
 Top, Albert (1697-1742), 44, 45.
 Torfæus, Thormod (1639-1719), 26 ff.,
 94.
- Walkendorf, Erik († 1522), 18.
 Walløe, Peder Olsen (1716-93), 74,
 93, 94, 96, 136 f., 184.
 Wegener, A. (1880-1931), 222 f.
 Vibe, Chr. (1913-), 223, 229, 250.
 Vibæk, P. (1864-), 177.
 Wolf, N. G. (1779-1848), 123.
 Wulff, C. F. A. (1736-1809), 88, 93.
- Zakuæs, 134 f.
 Zeno, Brdr., 20.
 Zinzendorf, N. L. v. (1700-60), 51, 54.

SAGREGISTER

- ABC, 58, 59, 153.
Administration, 19, 72, 100, 104, 118, 127, 131, 137, 140, 161, 165 f., 174, 190, 194, 195, 196, 197, 219, 225, 230, 249, 254.
Akvarelmaleri, 241.
Alabamaekspeditionen, 219.
Aldersdomsunderstøttelse, 206.
Ammunition, 75, 109, 122, 124.
Amuletter, 38.
angákok, 37, 38, 39, 41, 44, 184, 236
Angmagssatter, 74.
Angnerit, 63.
Arktisk Station, 224.
Arkæologi, 11, 12, 23, 25, 125, 224, 225, 226.
Arnakuagssak, 38, 41.
Assisterer, 86, 92, 104 ff., 109, 124, 170.
Atuagagdliutit, 177 ff., 180, 182.
Auktion, 165.
Autografer, 31, 57, 89, 111.
Avangnâmiok, 233.

Barder, 16, 74, 107.
Bergens biskop, 29.
Bergenskompagniet, 31, 32, 33, 34, 46, 47, 69.
Bergensskippere, 27, 31, 49.
Besjæling af naturen, 38.
Beskrivelser af Grønland, 18, 26, 58, 75, 87, 93, 94, 138, 140, 147 f., 149, 151, 160 f., 186, 187 f., 217, 225, 226, 255.
Betænkninger, 98, 100, 246.
Bibelselskab, Det britiske, 132.
Biblioteker, 81, 154, 175.
Biskajerne, 18, 19, 22.
Biskop, 66, 217.
Bjørneskind, 16, 74, 106, 107.
Blodhævn, 39, 235, 236.
Bogtrykkeri, 177 ff., 180, 233, 254.
Boplads, 40, 66, 242.
Bosættelse af fremmede, 94.
Bosættelsesforhold, 45, 63, 64, 71, 72, 75, 86, 116, 143 f., 151, 152.
Branden i København 1795, 83.
Briks, 40.
Brændevin, 25, 44, 49, 102, 109, 120.
Brød, 155, 167 f.
Butikskost, 142, 165, 166.
Bøder, 112.
Bødkerteknik, 12, 14.
Børn, 40, 41, 44, 45, 139, 140, 152, 163, 202 f., 206, 211, 231, 243.
Børn af blandet ægteskab, 102 f., 142.
Børn uden for ægteskab, 103, 199.
Bøsser, 22, 25, 73, 74, 75, 103, 108, 109, 122.

Cancelli, Danske, 34, 94.
Chalup, 35.
Conseillet, 30, 31.

Daab, 44, 50, 61, 62, 63, 71, 72, 83, 84, 87, 88, 117.
Dagbøger, 56, 74, 93, 105, 124 f., 137, 157, 177.
Danmarks-Ekspeditionen, 219.
Danmarksuddannelse, 170 f., 173, 176, 204, 228, 231.
Dans, 243.
Danskundervisning, 152, 175, 176, 230.
Defensionskibe, 59, 60.
Delegation, 246, 255.
Despoti, 40.
Dessein, Det grønlandske, 34, 47, 69.
Digtning, 237 ff., 240, 254.
Diplomatarium groenlandicum, 52, 57, 79.
Direktion (Direktoratet), 72, 95, 98, 101, 105, 107, 109, 110, 112, 118, 119, 120, 121, 123, 125, 133, 137, 146, 147, 157, 158, 162, 171, 173, 188, 192, 193, 195, 206.

- Direktør, 32, 46, 95, 98, 148, 162, 165, 167, 171, 172, 191, 193, 195, 196, 197, 216, 218.
- Dorsetkultur, 10, 12.
- Dory, 204, 209, 214.
- Død, 38, 43.
- Edderdun, 74, 107, 110 f.
- Efterskoler, 230, 233.
- Embedseksamen, Teologisk, 29, 50.
- Enevælde, 30, 158, 193 f.
- Englændere (engelsk), 18, 96, 120, 122 f., 128, 130, 134, 214.
- Enhjørningshorn (se narhvalstand).
- Enkeforsørgelse, 102, 112.
- Epidemier, 25, 54, 56, 71, 103, 112, 113, 114, 116, 122, 158, 201, 202.
- Erhvervshjælp (-laan), 160, 166, 196, 199, 206.
- Ernæring, 63, 71, 104.
- Faareavl, 45, 94, 107, 199, 201, 206 ff., 212, 252.
- Fangerraad, 228.
- Fangstrejser, 23, 45, 71, 151, 229.
- Fartøjsførere, 170, 253.
- Fatalisme, 42.
- Fattighjælp, 103, 160, 199, 206.
- Film, 218, 243.
- Finanskollegiet, 116 f.
- Finmarkshandlen, 70, 92, 118.
- Fiskeriforsøg, 143, 147 f., 209 f., 214.
- Flerkoneri, 41, 84, 89.
- Flyvning, 223, 244, 249, 250.
- Flænsning, 41, 140.
- Fodbold, 38.
- Folkefester, 133.
- Folkeoplysningsforeningen, 234.
- Folketal, 71, 112 f., 119, 126, 131, 138 f., 141, 143, 155, 156, 162, 163, 184, 200 f., 205, 221, 229, 251.
- Fond, 216.
- Foreningen »Luk Grønland op!«, 217.
- Foreningsliv, 254.
- Forntid, 11, 12.
- Forordninger, 105, 121, 126, 127.
- Forstanderskaberne, 158, 162, 166, 167, 172 f., 177, 189 f., 191, 192, 193, 194, 195, 198, 234.
- Forsvar, 35, 58, 59, 248, 250.
- Forsyning, 62, 121, 123, 124, 247, 248.
- Fort, 47, 48.
- Fredning, 73, 110 f., 213, 215, 226.
- Fregat, 54, 58, 59.
- Frihandel, 146 f.
- Fugle (fuglejagt), 36, 74, 213, 229.
- Fællesfondet, 196, 199.
- Fælleskasser, 160, 166, 196.
- Færingspørgsmaalet, 215 f.
- Garnfangst, 75, 78, 103, 130, 140.
- Geder, 206, 208.
- Gemene, 45, 64 f., 89, 92 f.
- Generaltakst, 108.
- Grafitminen, 245.
- Greenland Delegation (Greendel), 248, 249.
- Grundloven 1849, 148, 157, 158.
- Grønlandske Selskab, Det, 194.
- Grønlandsposten, 250.
- Grønlands styrelse, 189, 194, 209, 214, 217, 228, 244, 247.
- Grønlandsudvalget, 246, 255.
- Grønlænderhjemmet, 171, 172, 173, 231.
- Gæld, 125, 137 f., 146.
- »Haabet«, 33, 34.
- Haag-dommen 1933, 126, 221 f.
- Haandværk, 93, 103.
- Haandværkere (danske), 64, 169 f.
- (grønlandske), 170, 231.
- Habakukbevægelsen, 114, 117, 118.
- Habanaaftalerne, 248.
- Hajer (havkal), 146 f., 214.
- Hajlever, 143, 214.
- Handel (den danske), 45, 46, 49, 50, 51, 60 f., 67, 68, 70, 73, 75, 78, 80, 83, 88, 92, 93, 96, 98, 100, 103, 105 ff., 118 f., 120, 122, 131, 139, 143, 154, 161, 168 ff., 174, 190, 194, 195, 228, 230, 244.

- Handel (fremmed), 32, 59, 60, 61, 73, 75, 78, 94, 105, 107, 121.
- Handelsbetjente, 70, 73, 84, 85, 90, 92, 100.
- Handelschef, 195, 196, 197.
- Handelskompagni, Det Almindelige, 67, 70, 71, 77, 78, 80, 81, 84, 92, 94.
- Handelspolitik, 18, 69 f.
- Hansestæderne, 26.
- Harpunspidser, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 24, 122, 185.
- Havebrug, 107, 208.
- Havkat, 212.
- Hellefisk, 213 f.
- Helleflynder, 109, 213 f.
- Henkogningsanstalt (konservesfabrik), 213, 214, 252.
- Herrnhuterne, 51, 54 f., 62 ff., 71, 72, 83, 84, 85, 86, 88, 96, 114, 122, 132, 143, 144, 153, 161, 168, 174, 180.
- Heste, 47, 48, 208.
- Historia Norvegiae, 12.
- Historieforskning, 125, 137, 138, 224 f.
- Hjælpeander, 38.
- Hjælpekasser, 112, 145.
- Hollændere, 20, 21, 22, 27, 33, 34, 36, 41, 45, 46, 47, 49, 54, 59, 60, 61, 68, 74, 77, 78, 88, 94, 96, 98, 120.
- Hundekørsel, 14, 23, 124, 212.
- Husbygning, 66, 70, 81, 91, 92, 125, 141, 144, 201, 202.
- Husbygningshjælp (-laan), 160, 199, 201, 206.
- Husflid, 140, 242.
- Husherre, 40, 158.
- Hustyper, 12, 13, 15, 23, 40, 140, 141 f., 144.
- Hvaler og hvalfangst, 12, 16, 19, 21, 22, 31, 33, 40, 45, 46, 47, 49, 52, 53, 70, 74, 75, 78, 86, 88, 95, 96 ff., 103, 105, 110, 112, 118, 120, 121, 122, 130 f., 134 f., 140, 142, 145, 146 f., 187, 213, 240.
- Hvalros (hvalrosfangst), 74, 130 f., 213, 229.
- Hvalroskranie, 38.
- Hvalrostand, 16, 74, 107, 213, 242.
- Hvaltran, 16, 74, 119, 143, 165, 214.
- Hvidfisk, 74, 143, 210, 213.
- Hygiejne, 140, 144, 163, 201, 202, 205, 206.
- Høavl, 45, 137.
- Højskole, 230, 233.
- Inddeling, 196, 198.
- Indenrigsministeriet, 148, 158, 166, 167, 171 ff., 173, 193, 196.
- Indhandling, 53, 72, 73, 75, 77, 93, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 118, 119, 130, 141, 142, 155, 167, 190, 194, 196, 199, 207, 211, 244.
- Indhandlingstakst, 106, 107.
- Indlandsisen, 48, 49, 100, 185 ff., 222, 249.
- Indsamlinger, 254.
- Indvandring, 11, 12.
- Indvandring af østgrønlændere, 113, 132.
- Inspektøren for Nordgrønland, 98, 99, 100 f., 109, 110, 112, 114, 116, 119, 122, 123, 148, 166, 194, 195, 196.
- Inspektøren for Sydgrønland, 98, 99, 100, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 118, 119, 122, 123, 147, 148, 156, 166, 179, 191, 194, 195, 196.
- Inspektøren for Østgrønland, 222.
- Instruksen af 1782, 99, 100 ff., 109 ff., 114, 119, 120, 121, 125, 135, 142, 147, 156, 160, 161, 165, 166, 174, 199, 200, 213.
- Instruksen af 1873, 166, 174.
- Inugsukkultur, 13, 14.
- Invalider, 39, 199, 205, 206.
- Jordemødre, 145 f., 170, 171, 204, 205.
- Jubilæum, 133, 216, 217, 220, 222.
- Jubilæumsekspeditionen, 222.
- Julehilsner, 218.
- Jægerkultur, 9.

- Kaffe, 121, 141, 155.
 Kajakken (og tilbehør), 15, 23, 37, 75, 86, 103, 147, 178, 204, 209, 235.
 Kamikker, 40.
 Kapital, 33, 35, 46, 127.
 Kartografi, 17, 20, 26, 28 f., 48, 137, 222, 223.
 Kateketer, 50, 72, 82, 83, 85, 89, 91, 117, 124, 132, 133, 151, 152, 157, 158, 174, 175, 228.
 Kateketformænd, 117.
 Kateketskole, 152, 230.
 Katekismus, 37, 59.
 K. F. U. M. & K., 227.
 Kieler-traktaten 1814, 126 ff., 129, 220, 222.
 Kirkebygninger, 64, 81, 85, 86, 88, 90, 116, 145, 150.
 Kirke, Den grønlandske, 91, 148, 151, 174 ff., 182, 193, 196, 197, 200, 217, 225, 227 f., 229, 249, 253.
 Kivfak (ansat ved kolonien), 161, 168 ff.
 — (tjenestepige), 102.
 Klima, 43.
 Klædedragt, 18, 40, 41, 63, 75 f., 108, 121, 144, 226, 242.
 Kobberminen, 245.
 Kohold, 45, 94, 96, 107, 137, 205, 206, 208.
 Kolonibestyrere (se ogsaa købmænd), 150, 158.
 Kolonikassen, 158, 160 f., 166.
 Kolonisation, 26, 46, 47, 54, 68, 76, 80, 148.
 Komité, 248, 249.
 Kommission, 49, 118, 119, 127, 141, 145, 147, 148, 158, 166 ff., 169, 171, 172, 194 f., 197 f., 199, 206, 245 f.
 Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønland, 187 f.
 Kommissionær, 47, 70.
 Kommunalstyre, 157.
 Kommunekasse, 196, 199, 206.
 Kommuneraad, 195, 196, 197, 198, 199, 211.
 Kommunisme, 40.
 Kompagnier før 1721, 21, 26, 27.
 Koncession, 188, 244.
 Konebaad, 37, 75, 93, 102, 103, 136, 137, 184, 185, 209.
 Konebaadsekspeditionen, 184.
 Konebytning, 41.
 Konfirmation, 82.
 Kongelige grønlandske Handel, Den, 95, 96, 105, 119, 125, 148, 162, 195, 197.
 Kongelige Handel 1727-33, Den, 47 ff., 52.
 Kongen af Portugal, 17.
 Kongens kasse, 116.
 Konossement, 106.
 Konservatisme, 23, 42.
 Konsuler, 247, 248.
 Konventionen 1819, 128.
 Kornavl, 45, 94.
 Korruption, 130, 137.
 Kostdeputat, 82, 92 f., 109, 122.
 Kostskoler, 83.
 Kreditsedler og -mærker, 109, 122, 130, 141.
 Krig, 30, 33, 60, 94, 109, 116, 120 ff., 130, 137, 150, 163, 244, 246, 247.
 Kriser, 69, 133.
 Kritik, 71, 73, 75, 98, 104, 160, 161, 162, 186, 189, 190, 193, 194, 195, 197, 217, 230.
 Kryolit, 125, 252.
 Kryolitbruddet, 188, 189, 244, 245, 248, 252.
 Kryolith-Mine- og Handelsselskabet, 188, 244.
 Kulbrydning, 45, 47, 95, 245.
 Kultur, aandelig, 24, 37 ff., 150, 176, 178, 182, 201, 225.
 — materiel, 14, 23 f., 37, 40 f., 201, 226.
 Kultusministeriet, 167, 182.
 Kunst, 179 f., 240 f.
 Kunsthaandværk, se husflid.
 Kvinder, 139, 140, 144, 229.
 Købmænd (i Bergen), 31 f., 49.

- Købmænd (i Grønland, se ogsaa kolonibestyrere), 33, 44, 45, 73, 76, 88, 92, 104 ff., 109 f., 123, 133.
- Kønssygdomme, 202.
- kiporkak (pukkelhval), 74, 143.
- kivitok, 39.
- Laan, 72, 74, 103, 199, 211.
- Laks (fjeldørred), 35, 104, 214.
- Lamper, 15, 38, 40.
- Lampeslukningsleg, 41.
- Landbrugskultur, 9, 71.
- Landjagt, 36, 75, 103, 229.
- Landsarkiver, 225.
- Landsfoged i Nordgrønland, 198, 202, 247, 248, 249.
- i Sydgrønland, 198, 202, 247, 248, 249.
- Landskasse, 199.
- Landsraad, 195, 196, 197, 198, 199, 213, 215, 216, 221, 222, 224, 246, 251.
- Legater, 81.
- Levefod, 201.
- Liberalisme, 157.
- Litteratur paa grønlandsk, 37, 59, 62, 66, 83, 146, 152, 153, 175, 177 f., 180 f., 190, 204, 232, 233 ff., 240, 254.
- Litteraturselskab, Det grønlandske, 233 f.
- Litterære Grønlandsekspedition, Den, 187.
- Loger, se de paagældende kolonier og udsteder.
- Lotteri, 35, 46.
- Lovgivning, 119, 156, 160, 193, 200, 206, 227 f., 230.
- Lov om Grønlands styrelse 1908, 195 f., 197, 198, 199, 200, 244, 246.
- Lov om Grønlands styrelse 1912, 197 f., 244, 246.
- Lov om Grønlands styrelse 1925, 147, 198 ff., 201, 205, 206, 228, 230, 244, 246, 248.
- Luksus, 108.
- Læger (lægevæsen), 38, 112, 113, 144 ff., 171, 201 ff., 249.
- Lærere (lærerinder), 151, 157, 175, 176, 230, 231 f., 239.
- Læsebog, 58.
- Lønninger, 81, 82, 83, 107 f., 109, 122, 168, 197, 199, 252.
- Magi, 38.
- Magnetisk Observatorium, 224.
- Mandskab (se ogsaa gemene), 102, 105, 109, 118, 121.
- Marinen, 47, 54, 128, 216, 223.
- Marmorbrydning, 245.
- Marxisme, 40.
- matak, 74, 213.
- Matroser, 51, 64, 92.
- Menneskeædere, 74.
- Metaller, 21.
- Meteorologi, 224, 249, 250.
- Middelalder, 9, 11, 12, 126, 225.
- Mineralogi, 110, 125, 135.
- Misfangst, 40, 43, 74, 103, 122, 143.
- Mission, 18, 19, 21, 27, 29, 31, 37, 41, 44 f., 49 ff., 54, 55, 60, 61 ff., 68, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 78, 80 ff., 96, 100, 110, 114 ff., 118, 120, 122, 123 f., 127, 131 f., 139, 143, 144, 150 ff., 161, 168 ff., 171, 174, 176, 182 f., 184, 190, 225, 228, 244.
- Missionshistorie, 58, 62, 66, 71, 225.
- Missionskollegiet, 31, 44, 52, 54, 58, 64, 73, 78, 79, 81, 82, 83, 85, 86, 88, 90, 116 f., 118, 123, 131, 132, 133, 148, 150, 151, 182.
- Missionsselskab, Det danske, 133, 150.
- Monarki, Det dansk(-norske), 15, 117, 120, 126.
- Monopol, 32, 34, 52, 69 f., 99, 105, 106, 118, 119, 120, 140, 146, 147, 148, 149, 157, 158, 199, 216, 220, 227.
- Moral, 41, 64, 84, 85, 89, 90, 91, 92, 102, 115, 124, 156, 161.

- Mord, 25, 39, 84.
 Motorbaade, 202, 203 f., 209, 211, 212, 214, 246.
 Musik, 180, 183, 225, 239, 240.
 Møddinger, 11, 24.
- nalunaerutit, 233.
 »Nanok«, 221.
 Narhvalstand (enhjørningshorn), 16, 74, 107.
 Nationalfølelse, 226 f., 232.
 Nationalmuseet (København), 10, 11, 16, 21, 24, 39, 163, 185, 205, 224, 226.
 Nazisme, 249, 254.
 Nidviser, 39.
 Noordsche Compagni, 20.
 Nordboerne, 9, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 26, 27, 29, 35, 44, 60, 137, 179, 224, 225, 226.
 Nordmænd, 127, 214, 219, 221, 222.
 Nordvestpassagen, 16, 21, 26.
- Octroy, 20, 34, 53, 69.
 Oldislandsk, 36.
 Olje, 246.
 Oljefabrik, 214.
 Opertorsuit, 63.
 Oplysning, 51.
 Oplysningstiden, 91, 100 ff., 114, 174.
 Opsparing, 107, 112.
 Ordbog, 21, 66, 87, 175, 176 f., 232.
 Overskud, 33, 96, 105, 107, 119, 120, 137, 146, 147, 158.
 Overtro, 84.
 Oververdenen, 38.
- Patruljetjeneste, 250.
 pekatigingiat, 227.
 Pengeøkonomi, 135, 141.
 Pietisme, pietistisk, 51, 54, 62, 82, 114.
 Pilespidser, 11, 13, 14, 16, 24.
 Pisugfikvækkelser, 85, 88, 89, 90.
 Plakat, 34, 52 f., 60, 102, 126.
 Plejeforældre, 103.
- Polareskimoer, 134 f., 187, 228 f.
 Pressen, 193, 194, 197, 222.
 Priser, 106, 108, 141, 142, 155, 165, 167, 194, 250.
 Prispolitik, 108.
 Privilegier, 26, 27, 31, 69.
 Produkter, grønlandske, 24, 103, 106, 107, 140, 155, 162, 164, 165, 194, 195, 196, 206, 246, 248.
 Proviant, 36, 46, 51, 53, 82, 90, 103, 104, 109, 112, 121, 122, 247.
 Provster, 91, 92, 150, 227 f.
 Præster, 158, 171, 182, 227 f., 231.
 Psykologi, 42.
 Pukkelhval, 74.
- Race, eskimoisk, 10, 243 f.
 Radioavis, 233, 250.
 Radiofoni, 218, 250.
 Radiotelegرافي, 218, 220, 254.
 Rationalismen, 100, 101, 114, 132.
 Rationering, 123, 246, 250.
 Redskaber, 10, 11, 13, 16, 24, 25, 41, 74, 75, 103, 226.
 Regering, Den danske (dansk-norske), 27, 52, 53, 69, 77, 94, 98, 105, 127, 133, 171, 215, 219, 220, 254.
 — Den engelske, 121, 122, 128.
 — Den nederlandske, 33, 34, 59, 60, 78.
 Reglement, 32.
 Regnskab, 92, 110, 137 f., 244.
 Rejer, 213.
 Relationer, 34, 58, 72, 75, 104.
 Religiøse ekscesser, 89, 90, 114, 118, 182.
 Rensdyr (rensdyrjagt), 12, 35, 73 f., 75, 104, 131, 213, 229.
 Repartition, 160, 166, 172 f., 190, 196, 199.
 Reskripter, 102, 118, 119.
 Retspleje, 19, 98, 103, 110, 119, 160, 197, 198, 216.
 Rigsarkivet, 52, 57, 79, 97, 111, 159.
 Rigsdagen, 171, 193, 197, 198, 217, 218, 255.

- Rigsdagsdelegation, 198, 217.
 Rokkelever, 252.
 Roman, 234 ff., 237, 254.
 Romantik, 132, 235.
 Ruin-Ø-folket, 13.
 Ryper, 122.
 Ræve (rævefangst), 103 f., 229.
 Ræveskind, 16, 23, 107.
 Rævestutterier, 208.
 Røde Kors, 254.
 Rødfisk, 74, 212, 252.
- Sagaer, 224 f.
 Sagn, 10, 38, 41 f., 44, 150, 177, 178, 179, 225.
 Salmer, 84, 153, 176, 180, 234, 237, 238 f., 240.
 Salt, 122, 210, 211.
 Sange, 41, 153, 178, 180, 225, 234, 237, 240.
 Selvmord, 89.
 Seminarier, 151, 157, 174 f., 176, 177, 182, 230, 233, 239.
 Seminarium, Det grønlandske (Seminarium groenlandicum), 58, 66, 87, 176, 232.
 Skibe, 32, 47, 53, 56, 58, 60, 96, 105, 123, 148, 173, 209, 212, 215, 248, 252.
 Skibsekspedition, 92, 106.
 Skibsfart, 15, 18 ff., 26 f., 32, 49, 94, 99 f., 106, 117, 121, 122, 126, 173, 196, 218, 220, 246, 250, 252, 255.
 Skibsforlis, 33, 46, 96, 120, 121, 125, 148, 173, 250, 251, 253.
 Skibsværft (Holsteinsborg), 212, 253.
 Skoleinspektør, 229.
 Skolekonsulenter, 229.
 Skolepligt, 229.
 Skolevæsen, 118, 119, 124, 133, 148, 150, 152, 157, 174 ff., 176, 182, 193, 196, 197, 200, 227, 229 ff., 249, 253.
 Skrællinger, 12, 29.
 Skuespil, 234, 236 f.
 Skærgaard, 33.
 Skørbug, 48, 56.
- Smør, 122.
 Snighandel, 77, 92, 97, 105, 106, 120, 130.
 Sociale forhold, 71 f., 73, 75, 76, 101 ff., 112, 119 f., 126, 130, 139 f., 143, 155 ff., 161, 164, 183, 205 f., 207, 228, 251.
 Soldater, 32, 47, 49, 91.
 Spinding, 242.
 Spiritus, 25.
 Sport, 254.
 Sprog, (Det eskimoiske, specielt det grønlandske), 10, 18, 36, 37, 42, 44, 50, 55, 62, 66, 82, 84, 87, 89, 91, 145, 151, 152 f., 176 f., 232, 236, 238.
 Spydspidser, 11, 14, 16.
 Spæk, 16, 33, 106, 107, 122, 141, 142, 208 f., 214.
 Spækmaal, 105, 106.
 Statistik, 113, 138, 139, 155, 162, 163, 164, 168 ff., 200, 201, 207, 208, 209, 210, 251.
 Statsbankerotten 1813, 128.
 Statstilskud, 60, 67, 69, 81, 116, 131, 206.
 Stiftamtmand over Bergen, 31.
 Storfanger, 40, 63.
 Storis, 18, 21, 33, 60, 74, 93, 96, 121, 122, 136, 137, 218, 219, 221.
 Stormagterne, 128.
 Stortinget, 128.
 Straat-Davis-farere (se hollændere).
 Straffefanger, 48.
 sujumut, 233.
 Sukker, 121, 155.
 Sult, sulteperioder, 43, 72, 74, 103, 104, 112, 114, 122, 124, 140, 158, 179.
 Sundhedskollegiet, 204.
 Suverænitet, 19, 20, 21, 99, 126, 219, 220, 222, 248.
 Sygehjælp, 196.
 Sygeplejersker, 202.
 Sysse, 198.
 Syssekasse, 199.

- Syssemand, 198.
 Sysse raad, 198 f., 213.
 Systemskiftet, 191.
 Sædvaneregler, 39, 84, 234.
 Sæler og sælfangst, 12, 15, 73, 74, 75, 130 f., 143, 146 f., 148, 155, 164 f., 208, 209, 213, 221, 229, 252.
 Sælskind, 16, 107, 122, 164, 208, 209.
 Søetaten, 52, 57.
 Søekamp, 60.
 Søvejen til Indien, 16, 17, 18, 21.

 Tabu, 37, 38.
 Tandlæger, 203.
 tarkigssût, 233.
 Tasiussak-affæren 1811, 122 f., 124.
 Teknik, 202, 244.
 Telt, 103, 209.
 Territorialfarvand, 34, 126.
 Testamente, Det gamle, 31, 132, 153, 177.
 Testamente, Det ny, 31, 44, 66, 67, 84, 87, 91, 132, 153, 177.
 The, 121.
 Thule-ekspeditioner, 10, 218, 219, 222, 226.
 Thulekultur, 11, 12.
 Tobak, 76, 108, 215.
 Told (øresundstold), 26, 32, 34.
 Tornarssuk, 38.
 Torsk, 36, 74, 109, 140, 143, 146, 147, 148, 201, 209 ff., 251.
 Torskelever, 143, 148, 214, 252.
 Traktater, 26, 127, 128, 220, 221, 222, 248.
 Transithavne, 252.
 Trommedans, 39.
 Trykkekøbsforening, 154.
 Tuberkulose, 179, 202.
 Tupilak, 38 f.
 Tuskhandel, 25, 75, 107, 109.
 Tyskere, tysk, 96, 248, 249, 250.
 Tørfisk, 103, 143, 148, 210.

 Udforskning af Grønland, 35, 48 f., 86, 93, 96, 99 f., 125, 134 f., 135, 136 f., 149, 184 ff., 209, 214, 220, 222 ff., 225.
 Udhandling, 53, 75 f., 108, 109, 130, 140 f., 142, 144, 196.
 Udliggere (eller udstedsbestyrere), 142 f., 170, 172.
 Udsteder, 142, 242.
 Udstillinger, 218.
 Udvalget for den grønlandske Kirkesag, 228.
 Underskud, 35, 46, 54, 67, 80, 118, 120, 165, 167, 244.
 Underverdenen, 38.
 Undervisning, 45, 50, 58, 61, 72, 82, 83, 90, 91, 118, 205, 230.
 Universitet, Københavns, 28, 50, 52, 232.

 Ægtsamling 104, 110 f.
 Ægteskab, 41, 117, 234.
 — med grønlænderinder, 64 f., 85, 88, 89, 96, 102, 142.

 Vaaben, Grønlands, 21, 133.
 Vaccination, 113, 203.
 Vajsenhuset, 82.
 Valutaordning, 248.
 Varer til udhandling i Grønland, 34, 73, 75, 104, 108, 109, 121, 122, 140 f., 144, 165, 167 f., 187, 195, 246, 250, 251.
 Vartov, 66, 94.
 Vedtægter, 196.
 Vitaminpræparater, 252.
 Voldgiftstraktaten 1762, 78, 97.
 Vækkelse, 62, 85, 88, 89, 90, 227.
 Vævning, 242.

 Økonomi, europæisk, 9, 116, 119, 140, 141, 146.
 Øl, 102, 121.
 »Øresund« (fabrik), 188.
 Østgrønlandssagen, 219 ff., 249.
 Østgrønlandere, 15, 113.

TIDSSNIT

Til 1700	9
1700-1727	26
1727-1750	47
1750-1782	69
1782-1825	99
1825-1855	136
1855-1905	155
1905-1945	193

REGISTRE

Stednavne	256
Personnavne	259
Sagregister	263

TRYKFEJLSLISTE

	læs: de
p. 11 lin. 1 f.o.: dem	
p. 26 lin. 9 f. o.: Thorfæus	- : Torfæus
p. 48 ved ill.: Perlustration	- : Perlustration«
p. 56 lin. 6 f. n.: 1936	- : 1736
p. 74 lin. 18 f. n.: ihvertfald	- : ihvertfald
p. 78 lin. 2 f.o.: det	- : der
p. 97 under ill.: Schimmelmanske	- : Schimmelmanske
p. 145 lin. 14 f. n.: Godthaab	- : Godthaab
p. 159 under ill.: Janssens	- : Janssen
p. 164 lin. 2 f. n.: ovenfor	- : ovenfor
p. 174 lin. 1 f. o.: kræsat	- : knæsat
p. 174 lin. 2 f. o.: kunde	- : kunne
p. 174 lin. 5 f. o.: gentagende	- : gentagne
p. 177 lin. 7 f. o.: sprog	- : sprogs
p. 182 lin. 12 f. o.: opgaven	- : opgaven
p. 202 lin. 4 f. o.: indrette	- : indrettede
p. 202 lin. 5 f. o.: bev	- : blev
p. 228 lin. 15 f. o.: det	- : den
p. 232 lin. 18 f. n.: Jerpersen	- : Jespersen

Finn Gad

Grønlands Historie

Denne let tilgængelige oversigt over Grønlands historie fra nordboernes forsvinden omkring aar 1500 op til de seneste dage er blevet til som resultat af forfatterens 8-aarige ophold paa Grønland. Den giver ikke alene en beskrivelse af det grønlandske samfunds udvikling i det nævnte tidsrum — en udvikling, hvoraf flere betydningsfulde sider her for første gang bliver behandlet i sammenhæng — men beretter tillige, hvor vidt dette lille samfund er naaet i udvikling ved bistand fra Danmarks side.

Forfatteren Finn Gad, der er cand. mag. i historie, har siden 1937 været paa Grønland som lærer ved seminariet i Godthaab, hvor han underviste de unge grønlændere i øens historie. Først i 1945 vendte han tilbage og har saaledes paa nærmeste hold haft lejlighed til at følge de sidste aars udvikling, før krigsudbrudet i 1939 afbrød forbindelsen med Danmark, og derefter krigens indflydelse paa de grønlandske samfundsf forhold.

Bogen henvender sig først og fremmest til enhver, der er interesseret i vor store arktiske koloni og dens fremtidsmuligheder og tillige til enhver alment historisk interesseret, der følger dansk politik i dens videste omfang, og endelig ikke mindst til den danske ungdom, der skal tage ansvaret for det grønlandske samfunds fremtidige udvikling.

I diskussionen om den fremtidige ordning af Grønlands forhold, der for øjeblikket er mere brændende end nogensinde, kommer GRØNLANDS HISTORIE som et velskrevet og godt orienteret indlæg.

Bogen er rigt illustreret, bl. a. med et ikke tidligere publiceret billedmateriale.

Kr. 10.- . 272 Sider

DET GRØNLANDSKE SELSKABS PUBLIKATIONER

Publications of the Greenland Society.

Aarskrift - Yearbook

Aarskriftet udkommer siden 1906 og er en rig Kilde til Grønlands ældre og yngre Historie, Personalhistorie, Rejser Kartografi, Fauna, Flora, Arkæologi, Samfundsforhold, Folklore, etc. Pris pr. Bind Kr. 10,—.

Skrifter - Other Publications

- I. EGIL THORHALLESEN: Beskrivelse over Missionerne i Grønlands søndre Distrikt med 4 Kort. Udgivet af Louis Bobé. 8 Kr.
- II. LARS DALAGER: Grønlandske Relationer, indeholdende Grønlændernes Liv og Levned. Med Indledning af Louis Bobé. 8 Kr.
- III. HARALD OLRIK: Forslag om at bebygge Scoresbysund-Eggen i Østgrønland ved vestgrønlandske Sælfangere. 5 Kr.
- IV. HENRIC CHRISTOPHER GLAHNS DAGBØGER for 1763—64, 1766—67 og 1767—68. Udgaven besørget ved H. Ostermann. 10 Kr.
- V. PEDER OLSEN WALLØES Dagbøger fra hans Rejser i Grønland 1739—53. Udgivet i Udtog af Louis Bobé. 10 Kr.
- VI. OTTO FABRICIUS: *Fauna Groenlandica*. Pattedyr og Fugle. Oversat og forsynet med Indledning og Kommentarer af O. Helms. 12 Kr.
- VII. JOHN DAVIS' tre Rejser til Grønland i Aarene 1585—87 efter *Voyages and Works of John Davis, Hakluyt Society*, London 1880. Oversættelse og Indledning af G. N. Bugge. 6 Kr.
- VIII. HANSERAKS DAGBOG. Udgivet af William Thalbitzer. 7 Kr. 50 Øre.
- IX. KNUD OLDENDOW: Naturfredning i Grønland. 10 Kr.
- X. KNUD OLDENDOW: Grønlændernes egne Samfundsorganer. 10 Kr.
- XI. H. OSTERMANN: Træk af Kolonien Jakobshavns Historie gennem 200 Aar. 1741—1941. 10 Kr.
- XII. H. OSTERMANN: Frederikshaabs Historie. 1742—1943. 10 Kr.
- XIII. R. TVING: Træk af Grønlandsfartens Historie. 12 Kr.
- XIV. FINN GAD: Grønlands Historie fra ca. 1500 til 1945. 10 Kr.
- XV. CHRISTIAN ROSING: Østgrønlænderne. Med Kommentar og Efterskrift af William Thalbitzer. 5 Kr.

I Kommission

EJNAR MUNKSGAARDS FORLAG

København — Copenhagen